

BRANKO PEROVIĆ

**BORBE
PRVOG
HRVATSKOG I
PRVOG
BOSANSKOG
KORPUSA
NOV I POJ**

U JANUARU I FEBRUARU 1943

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA I NARODNOSTI

KNJIGA STO DEVEDESET OSMA

MONOGRAFIJE

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA ETRDESET ŠESTA

UREIVA KI ODBOR

Mirko JOVANOVIĆ, general-pukovnik (predsednik), Ali SUKRIJA, Risto DZUNOV, Veljko MILADINOVIC, general-potpukovnik, Andro MILANOVIC, Joco TARABIC, general-potpukovnik, Fabijan TRGO, general-potpukovnik, Metodije KOTEVSKI, general-potpukovnik, Viktor KUCAN, pukovnik, Svetozar ORO, pukovnik, Mišo LEKOVIC, pukovnik, Ahmet ONLAGIC, pukovnik, Avgust VRTAR, pukovnik, Radomir PETKOVIC, pukovnik (glavni urednik)

UREDNIK

RADOMIR PETKOVIC, pukovnik

STRU NI REDAKTOR

NEDELJKO MAKSIMOVTC

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

BRANKO PEROVIC

BORBE PRVOG HRVATSKOG
I PRVOG BOSANSKOG
KORPUSA NOV I POJ U
JANUARU I FEBRUARU 1943.

NEMACKA OPERACIJA „VAJS 1“

BEOGRAD, 1977.

Ovaj rad posve ujem palim, borcima 5. krajiške divizije u operaciji „Vajs I” koji su, ne štede i sebe, svojim prsima sprije ili prodor njema ke 717. divizije preko Paunovca i time omogu ili evakuaciju nekoliko stotina ranjenika iz Centralne bolnice u Grme u

Autor

Operacija „vajs 1“ (Weiss 1) počela je 20. januara, a završila se 22. februara 1943. godine, s tim što su dejstva na frontu napada njemačkih snaga završena 15. februara. Operacija se odvijala na velikom prostoru. Polukružna osnovica sa koje je neprijatelj preduzeo ofanzivu iznosila je preko 350 km. Dejstva su se odvijala na operativnim pravcima, a me uprostori su obostrano kontrolisani manjim ili većim snagama. Dubina operativne prostorije na pravcu sjeverozapad-sjeveroistok, kojim je, prema planu neprijatelja, trebalo presjeći i slobodnu teritoriju, iznosila je oko 240 km.

U operaciji su učestvovali četiri korpusa, odnosno sedam neprijateljskih i pet divizija Narodnooslobodilačke vojske. To je bila prva operacija u kojoj su učestvovali tako krupne snage NOV koje su djelovale po jedinstvenom operativnom planu. Ujedno je to prva operacija u kojoj su učestvovali operativno-strategijske formacije NOV-divizije i korpusi. U toj operaciji komande i štabovi NOV sticali su prva iskustva u komandovanju i rukovođenju združenim jedinicama u borbama na brdsko-maevskom i visokoplaninskom, pretežno otkrivenom zemljištu i u zimskim uslovima.

Svi ovi faktori, a posebno odnos snaga, zahtijevali su od jedinica NOV i POJ da svojim taktičko-operativnim postupcima nadomještaju svoju brojnu, tehničku i materijalnu inferiornost. Zato su one u toku operacije primjenjivale veoma raznovrsne oblike dejstva: od uporne frontalne i vrlo pokretne aktivne odbrane do dnevnih i noćnih, esto vrlo smjelih, napada i protivnapada na frontu i u bližoj ili dubljoj pozadini fronta, sa manjim ili većim jedinicama na neprijateljske snage u napadu ili njegovim snagama u okruženju, na pojedine zemljišne objekte kojima je neprijatelj ovladao ili na transportne kolone, pozadinske baze i na komunikacije dotura. Takvi po-

stupci zbunjivali su neprijatelja i prisiljavali ga da i sam, primjenjuje razne oblike dještva: od organizovanih napada pješadijskih, konji kih i tenkovskih jedinica, koje su nastupale u više paralelnih kolona, ili grupisanim snagama na izabranom pravcu u zahvatu komunikacija, uz masovnu podršku artiljerije i avijacije, do no njih napada motorizovanih i tenkovskih snaga i borbi u okruženju, uz podršku i snabdijevanje iz vazduha.

Aktivnost i upornost jedinica NOV prisiljavali su neprijatelja da u toku operacije mijenja prvobitni plan dještva pojedinih jedinica, po vremenu i prostoru. Neprijatelj je ponekad bivao prisiljen da uve e povla i svoje jedinice sa isturenih položaja koje je u toku dana bio zauzeo, kao i artiljeriju sa vatrenih položaja sa kojih je u toku dana dještvovala, kako bi izbjegao opasnost da u no nim napadima snaga NOV ovi istureni dijelovi budu uništeni a artiljerijske jedinice zarobljene.

Na drugoj strani, jedinice NOV su, da bi izbjegle gubitke od artiljerijske vatre, u po etku napada na isturenim položajima zadržavale samo automatska oružja, a ljudstvo povla ile pozadi grebena, koje bi, kad neprijatelj pri e na blisko odstojanje, izlazilo na greben, do ekivalo neprijatelja ili prelazilo u protivnapad. Zbog svega toga ova operacija je bogata obostranim raznovrsnim iskustvima, posebno jedinica NOV i POJ.

Priprema i tok operacije obra eni su na osnovu obostrane arhivske dokumentacije i, razumije se, uz konsultovanje postoje e literature, kojom smo se koristili samo kada su nedostajali originalni operativni dokumenti. Takvi dokumenti naro ito nedostaju o doga ajima na frontu I. bosanskog korpusa, posebno o završnim borbama na Grme u. Zato se te borbe izvjesno mogu sagledati samo na osnovu neprijateljskih dokumenata. Dinamika borbi obra ena je po operacijskim pravcima i etapama operacije, a pri tom su, pri rekonstrukciji dještava divizija NOV, sagledavana i dještva brigada i gotovo redovno bataljona u okviru brigada, a ponekad i eta. Na osnovu toga je u injen pokušaj da se po pravcima dještva i etapama operacije, u vidu zaključaka, kritički sagledaju i sumiraju taktičko-operativna iskustva iz obostranih dještava.

Autor

SITUACIJA U JUGOSLAVIJI I PRIPREME NEPRIJATELJA ZA OFANZIVU PROTIV GLAVNIH SNAGA NOV I POJ

SITUACIJA NA JUGOSLOVENSKOM RATIŠTU POD KRAJ 1942. GODINE

Pohod Udarne grupe Vrhovnog štaba NOP i DVJ po etkom jula 1942. godine u zapadnu Bosnu imao je dalekosežan značaj za dalji razvoj NOP-a u Bosni i Hrvatskoj, a preko njih i u Sloveniji.¹ S pojavom grupe proleterskih brigada, na tom prostoru se znatno izmijenio odnos snaga na štetu neprijatelja. Proleterske brigade su se odlikovale vrstom unutrašnjom vojnom organizacijom, razvijenom vojnom disciplinom, visokom revolucionarnom sviješću u bora i starješinskog sastava i velikim borbenim iskustvom. U zapadnoj Bosni one su djelovale kao jedinstvena operativna grupa i po jedinstvenom operativnom planu Vrhovnog štaba. Okupatorske i kvislinške snage na ovom području našle su se pred novim problemima, jer su se tada prvi put srele sa tako jakim us-tanikom snagama. Ta činjenica bila je utoliko značajnija što su ofanzivna djelovanja Udarne grupe poslije izbijanja u zapadnu Bosnu bila usklađena sa djelovanjima već tada dosta jakih snaga Operativnog štaba za Bosansku krajinu i snaga I i IV operativne zone Hrvatske.

U takvim uslovima, djelovanja, koja je Udarne grupa po etla polovinom jula izbijanjem u dolinu gornjeg dijela Rame i Vrbasa, razvila su se u jedinstvenu ofanzivu us-

¹ Referat J. B. Tita, V kongres KPJ, stenografske bilješke, Beograd 1949, 75.

tanih snaga na italavom području zapadne i srednje Bosne i južne Hrvatske. Razvila su se, u stvari, u ofanzivu koja je neprekidno trajala do početka takozvane četvrte neprijateljske ofanzive, 20. januara 1943. godine.

Pokušaj neprijatelja da dovladenjem pojačanja iz manje ugroženih reiona istočne Bosne spriječi sjedinjavanje Udarne grupe sa ustaničkim snagama zapadne Bosne i Dalmacije, a preko njih i sa snagama južne Hrvatske, da onemogu i njihova koordinirana dejstva i otkriva inicijativu, završio se neuspjehom. Odlučnim i smjelim udarima narodnooslobodilačkih snaga neprijatelj je bio natjeran da se brani na italavom ovom operativnom području, da bi, zatim, dobro usmjerenim i usklađenim akcijama narodnooslobodilačkih snaga, bio prisiljen na sistematsko povlačenje, gubeći jednu poziciju za drugom, uz vrlo osjetne gubitke u živoj sili i oružju. Vrhovni štab i operativni štabovi su brzim manevrima ostvarivali nadmoćnost snaga na izabranim pravcima i objektima napada. Pri tome su na sporednim pravcima aktivnim dejstvima manjih snaga vezivali ili razvlačili i jačali neprijateljske dijelove, obezbjeđujući i na taj način i dejstva glavnih snaga i slobodnu teritoriju.

Takav razvoj događaja u julu i avgustu ubrzao je proces razgaranja ustanka na italavom tom području, pa i u onim oblastima Hrvatske gdje je do tada bio u zastoju. Ustanak je brzo jačao i po intenzitetu i po širini. Narastale su oružane snage ustanka, a samim tim i zamah njihove ofanzive.

Napori neprijatelja da krajem avgusta sa pravca Banjaluke zaustavi ofanzivu narodnooslobodilačkih snaga u zapadnoj Bosni završili su se potpunim neuspjehom. Propao je i pokušaj početkom septembra da se Udarne grupa, koncentriranim dejstvom jačanim njemačkim i italijansko-kvislinškim snagama sa linije Banjaluka—Sanski Most i sa pravca Travnik i italijansko-kvislinških snaga sa jugoistoka, prisili na odbranu.

Najzad, propalo je i više uzastopnih usklađenih ofanzivnih akcija njemačkim i italijanskim i kvislinškim snagama, preduzetih u oktobru, s ciljem da se razbiju i unište partizanske snage u zapadnoj Bosni i Dalmaciji.

Svi ovi pokušaji relativno jakih okupatorsko-kvislinških snaga da zaustave ofanzivu narodnooslobodilačkih snaga u zapadnoj Bosni, da im nametnu frontalne borbe i na taj način unište, osujećeni su izvanredno vještim manevrima i aktivnim djelstvima na bokove i u Dozadini neprijateljskih napadnih kolona. Pri tome je težište udara usmjeravano na osobito osjetljive pravce za neprijatelja, dok su manje snage djelstvovale sa fronta i u dubljoj neprijateljskoj pozadini, odnosno na onim pravcima gdje se neprijatelj nalazio u odbrani. Primjenom takve taktike neprijateljske snage su prisiljavane da odustanu od planiranog prodora u dubinu slobodne teritorije i da se zadovolje po etničkim taktičkim uspjesima ili da se povuku u polazne rejone. Upravo zbog takvih taktičko-operativnih postupaka, narodnooslobodilačke snage, koje su neprekidno narastale, mogle su tako dugo da zadrže inicijativu, da budu u ofanzivi i osvajaju nove prostore, zadaju i neprijatelju udarac za udarcem.

Bihaćka operacija označava je novu etapu ofanzive u drugoj polovini 1942. godine. U njoj je ostvarena do tada najjača koncentracija ustaničkih snaga i neposredno taktičko sadjejestvo bosanskih i hrvatskih jedinica na širokom frontu. Ovom operacijom su razbijena sva neprijateljska uporišta u koridoru srednjeg toka Une i u Cazinskoj krajini, koja su razdvajala oslobođeno područje zapadne Bosne i Hrvatske. Time je stvorena jedinstvena slobodna teritorija što je omogućilo da partizanske snage iz Bosne i Hrvatske neposrednije izvrše operativno-taktičko sadjejestvo. Likvidacijom pomenutog koridora i u zapadnoj Bosni i u Hrvatskoj oslobođene su znatne snage za dalja ofanzivna djelstva.

Eksplatišući i rezultate ove operacije, snage I operativne zone Hrvatske su razbile mnoga neprijateljska uporišta u dolini Gline i Korane i polovinom novembra izbile širokim frontom pred Sunju, Petrinju, Topusko i Karlovac. U isto vrijeme glavne snage Operativnog štaba za Bosansku krajinu, razbivši preostala neprijateljska uporišta u dolini Une, izbile su pred Bosanski Novi, Prijedor i Sanski Most. Na taj način ugroženi su centri i komunikacije od životnog interesa za okupatora i, posebno, za opstanak NDH.

U takvoj situaciji ofanziva NOV i POJ dobi e nov zamah i razvija e se u nekoliko pravaca, po jedinstvenom operativno-strategijskom planu Vrhovnog štaba. Ovakav razvoj doga aja u Jugoslaviji ozbiljno je zabrinuo okupatore, a posebno kvislinge i druge neprijatelje narodno-oslobodila kog pokreta.

U procesu razvoja ustanka, od jula do kraja novembra, u ovim oblastima su izrasle krupne oružane snage. Sprovo enjem zamisli Vrhovnog komandanta o stvaranju regularnih vojnih jedinica, od partizanskih odreda zapadne Bosne i Hrvatske (južno od Save) formirano je do kraja novembra 19 udarnih brigada, od kojih je svaka imala, u prosjeku, oko 1.200 boraca.² Istovremeno je popunjeno sedam proleterskih brigada. Tako je krajem novembra na ovom operativnom podru ju djelovalo 26 proleterskih i udarnih brigada i znatan broj partizanskih odreda, od kojih e do kraja godine biti formirane još etiri udarne brigade. Partizanski odredi razli ite ja ine djelstvova e i nakon toga na ovoj teritoriji.

U to vrijeme i ustanak u Sloveniji je ulazio u novu etapu. Uz primjenu masovnog terora i pokušaja da se oja aju i u vrste kvislinške vojne formacije, od sredine jula do novembra, sa manjim prekidima, traja⁷a je velika okupatorsko-kvislinška ofanziva protiv ustani kih snaga. Nakon njenog svršetka od partizanskih odreda u Sloveniji formirane su etiri udarne brigade, a do kraja godine još dvije. Razvijaju i kasnije djelstva prema Kupi i Zumberku, slovena ke brigade su se spojile sa hrvatskim jedinicama koje su djelstvovale na tom podru ju. Time su stvoreni uslovi za neposrednije takti ko-operativno sadjelstvo slovena kih i hrvatskih jedinica i mogućnost grupisanja ja ih snaga na tom podru ju, koje je bilo naro ito osjetljivo za neprijatelja.

² Brojno stanje krajiških brigada 1. XI 1942. bilo je slijede e: 1. brigada — 1052; 2. brigada — 1285; 3. brigada — 807; 4. brigada — 1092; 5. brigada — 1401; 6. brigada — 2259. (Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslovenskih naroda, tom IV, knj. 8, dok. br. 3; dalje: Zbornik). Brojno stanje brigada I operativne zone Hrvatske 18. XI 19*2. bilo je: 1. brigada — 1279; 2. brigada — 1071; 4. brigada — 794; 5. brigada — 929; 7. brigada — 775; 8. brigada — 838; 9. brigada — 1201. (Zbornik, V, 9, dok. br. 64.)

Istovremeno, zahvaljuju i intenzivnijem razvoju ustanka, u Slavoniji je već u oktobru formirana jedna, a do kraja godine još dvije udarne brigade. Jedna brigada je formirana i u istočnoj Bosni.

Takvo narastanje oružanih snaga omogućilo je Vrhovnom štabu da, u skladu sa svojom koncepcijom o izgradnji narodnooslobodilačke armije i daljim operativno-strategijskim i političkim ciljevima rata i revolucije, pristupi formiranju većih jedinica — divizija i korpusa i stvaranju Narodnooslobodilačke vojske. U tom duhu, naredbom Vrhovnog komandanta od 1. novembra formirane su 1. i 2. proleterska, a odmah zatim 3, 4, 5, 6, 7. i 8. udarna divizija. Tridesetog decembra u Slavoniji je formirana 4. slavonska divizija (kasnije 12. slavonska divizija). Istovremeno su formirana dva udarna korpusa: 1. bosanski (4. i 5. divizija i partizanski odredi Bosanske krajine) i 1. hrvatski (6, 7. i 8. divizija i partizanski odredi sa teritorije dotadašnje I operativne zone). Ostale snage u Hrvatskoj i dalje su ostale pod neposrednom komandom Glavnog štaba za Hrvatsku. Prva i 2. proleterska i 3. udarna divizija djeluju pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba³

U ovom periodu jedinstvena slobodna teritorija obuhvatala je skoro čitavu oblast Bosanske krajine, Like, Korduna i Banije. Na ovu teritoriju, preko užih ili širih prolaza koje je kontrolisao okupator, naslanjale su se manje slobodne teritorije u Dalmaciji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, gdje se ustanak u to vrijeme intenzivno razvijao. Ostvarivši značajne rezultate, ustanak se u vrstio i u Zumberku, a donekle i u Moslavini, dok je u Slavoniji uzimao sve šire razmjere. Uporedo s tim razbijena su uporišta u Bosanskoj krajini i Lici.

Takav razvoj vojnih događaja izazvao je krizu u NDH i ustaškom pokretu, koja je zahvatila i domobranstvo, a posebno Hrvatsku seljačku stranku. Domobranstvo više nije u suštini bilo sposobno za samostalne operativnije vojne akcije. Većine vojne formacije, ukoli-

³ Vrhovni štab Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije preimenovan je 28. XI 1942. u Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (VŠ NOV i POJ).

ko se nijesu raspale, mogle su se održati samo oslanjajući i se na utvrđena neprijateljska uporišta.

Zajedno s tim snažno je jačalo ujedinjavanje širokih narodnih masa na političkoj platformi NOP-a. Izraz tog jedinstva, pored snažnog narastanja oružanih snaga, bili su narodnooslobodilački odbori, koji su se na oslobođenoj teritoriji, od mjesnih preko opštinskih, sreskih i okružnih do AVNOJ-a, razvili u jedinstven sistem nove narodne vlasti. U ostvarivanju funkcije političke vlasti oni su se oslanjali na najšire narodne slojeve, ujedinjene u masovnim političkim organizacijama (NOF, USAOJ, AFZ), koje su, takođe, izrasle u procesu narastanja ustanka i razvijale se, brže ili sporije, i na neoslobođenoj teritorijama.

Sa izgradnjom narodne vlasti i stvaranjem i razvojem operativnih jedinica, na oslobođenoj teritoriji izgrađen je i jedinstven sistem vojnoteritorijalnih organa, od partizanskih straža (postaja), preko komandi mjesta, do komandi područja. Oslanjaju i se na narodnooslobodilačke odbore i zajedno s njima, ovi organi su na slobodnoj teritoriji osiguravali mobilizaciju svih raspoloživih snaga za „front“ i, pomoću svojih specijalnih jedinica, obezbjeđivali „pozadinu“ i slobodu akcije operativnih snaga.

Takvom unutrašnjom vojnom i političkom organizacijom, uz postojanje NOV, mijenja se realnost više nije mogla negirati, slobodna teritorija je, stvaranjem AVNOJ-a, dobila oblik nove države i predstavljala vrstu oslonac vojsci za dalja dještva. Sve je to značilo po etak nove etape u razvoju opštenarodnog oslobodilačkog rata. Govoreći o tome, drug Tito je rekao: „Stvaranje divizija i korpusa, stvaranje naše narodne vojske došlo je baš u vrijeme kada su zato sazreli svi uslovi, kada su se za to pokazale neophodne potrebe. ... Stvaranjem narodne vojske stvoreni su preduslovi za operacije većeg stila, za još snažnije udarce protiv okupatora i njihovih ustaških i etničkih sluga.“⁴

Međutim, da bi se sagledala situacija na jugoslovenskom ratištu pod kraj 1942. godine, potrebno je ista i da je NOP i u isto vrijeme dijelovima zemlje jačao. Vidjeti izdaju etničkog pokreta Draže Mihailovića, narod u Sr-

⁴ Tito, *Vojna djela*, knj. I, Beograd 1961, 128—129.

biji, isto noj Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori sve se jasnije distancirao od etni ke politike.⁵ Uprkos uzastopnih okupatorskih i kvislinških ofanziva protiv partizanskih snaga u Srbiji u ljeto 1942. godine, uprkos terora i zvjerstava, pod kraj godine su se u južnoj i centralnoj Srbiji u vrstila žarišta ustanka sa kojih je „djelovalo više odreda, me u kojima Prvi šumadijski, Suvoborski, Kruševa ki, Požareva ki, Leskova ki i drugi”.⁶ Ustanak je narastao i u Sremu. Budu i da je u avgustu odolio neprijateljskoj ofanzivi, Sremski NOP odred je ve u oktobru imao etiri bataljona sa preko 800 boraca. Sremski odred i 6. isto nobosanska udarna brigada prelazili su preko Save u Srem, odnosno u isto nu Bosnu, te su južni Srem i sjeverni dio isto ne Bosne pod kraj 1942. godine predstavljali, u neku ruku, jedinstveno operativno područje. To je omogu ilo ja e grupisanje snaga u izvo enju borbenih djejtava i ubrzalo proces narastanja ustanka, naro ito u oblasti Majevice, gdje je u martu 1943. godine bila formirana Majevi ka brigada. U Hercegovini i Cmoj Gori politika situacija je, mada pod nevjerovatno teškim uslovima, sazrijevala, tako da e sa prodorom snaga

⁵ O evidentno, okupator je osje ao nesiguran položaj kvislinga i mogu nost ponovnog ja anja ustanka u Srbiji, Crnoj Gori, Hercegovini i isto noj Bosni, pa je u ovim oblastima neprekidno držao prili no velike snage, uprkos tome što su mu nedostajale snage u Hrvatskoj i zapadnoj Bosni. U jesen 1942. godine u Srbiji, pored trupa Srpske državne straže, Srpskog dobrovolja kog korpusa i etnika Draže Mihailovi a, zatim mnogobrojnih policijskih bataljona i drugih manjih njema kih jedinica, nalazile su se njema ke 704. i 717. posadna i 7. SS „Princ Eugen” divizija, Ruski zaštitni korpus, tri policijska puka, bugarski 1. okupacioni korpus (tri divizije) na okupiranom području Srbije i tri puka na anektiranom području; zatim dvije grani ne brigade i oko 5.000 policajaca. Osim etni kih snaga, koje su u stvari bile pod neposrednom talijanskom komandom (odredi Dobrovoljke antikomunisti ke milicije — Milizia volontaria anticomunista), i policijskih i drugih manjih jedinica, u Crnoj Gori se u to vrijeme nalazio i 14. korpus 9. armije, sastava etiri operativne divizije „Taurinense” (Taurinense), „Venecija” (Venezia), „Ferrara” (Ferrara) i „Peruda” (Perugia). U Hercegovini su se nalazile glavne snage 4. armijskog korpusa, ja ine oko tri operativne divizije, a u isto noj Bosni njema ka 718. posadna divizija i mnogobrojne ustaške, domobranske, etni ke i njema ke policijske i druge jedinice.

⁶ Istorijski arhiv, tom I, knj. 2, Beograd 1949, 336.

NOV u završnoj fazi tzv. etvrte ofanzive do i do brzog ja anja NOP-a.⁷ Situacija u Makedoniji bila je teška, ali poslije sre ivanja prilika u rukovodstvu Partije, po etkom 1943. godine, ustanak je po eo brzo da se razvija.

Ovakav razvoj vojne i politi ke situacije u ljeto i jesen 1942. godine u Jugoslaviji, posebno u centralnim i zapadnim oblastima jugoslovenskog ratišta, pokazao je da okupatori i kvislinzi nijesu mogli ugušiti oružani ustanak vojnim operacijama i masovnim terorom, niti, pak, pokušajem izazivanja gra anskog rata, odnosno razbijanja jedinstva naroda i izolovanja KPJ kao rukovode e snage ustanka. I dalje, takav razvoj situacije pokazao je da je oružani ustanak u Jugoslaviji ušao u odlu nu fazu i da ispoljava dalekosežne vojne i politi ke ciljeve. To je prisililo okupatore i kvislinge na nove napore, na protivdjejstva krupnim snagama, s ciljem da razbiju NOP, unište NOV i POJ i ponovo posjednu oslobo enu teritoriju u zapadnoj Bosni i Hrvatskoj.

ODLUKA NJEMA KE VRHOVNE KOMANDE ZA OFANZIVU PROTIV GLAVNIH SNAGA NOV I POJ

Poslije neuspjelog pokušaja da protivdjejstvima u avgustu, septembru i oktobru zaustavi ofanzivu jedinica NOV i POJ u zapadnoj Bosni i južnoj Hrvatskoj i dalje razgaranje ustanka, njema ka Vrhovna komanda je zaklju ila da se raspoloživim trupama ne mogu posti i neki odlu niji rezultati na jugoalovenskom ratištu. General Štal (Stali), komandant njema ke 714. divizije, koji je sa njema ke strane rukovodio ovim operacijama, u septembru je izvijestio generala Lera (Alexander Lohr), komandanta Vrhovne komande Jugoistoka, i Glavni štab

⁷ Poslije poraza etnika na Neretvi, za vrijeme prodiranja na istok Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, u sjevernoj Crnoj Gori su formirane partizanske ete, koje su prije dolaska jedinica Glavne operativne grupe zauzele Savnik i Žabijak, u kojima su zaplijenile etni ko-italijanska skladišta hrane i oružja. Poslije izbijanja snaga Glavne operativne grupe u sjevernu Crnu Goru, u dolini Zete je formiran partizanski odred od dva bataljona; u Vašojevi ima stvoren je tzv. gerilski bataljon, pored toga, proleterske brigade su znatno popunjene novim borcima. Sli no je bilo tih dana i u Hercegovini.

domobranstva NDH da raspoloživim snagama ne može osigurati liniju Sunja — Bosanski Novi — Prijedor — Sanski most — Mrkonji -Grad, sa koje je trebalo osigurati komunikacije u dolini Kupe i Save koje su imale poseban strateški značaj za dalje vođenje rata, odnosno, osigurati rudnik Ljubiju i komunikacije za transportovanje željeza iz tog rudnika, za koje su Nijemci bili veoma zainteresovani.⁸ Po etkom oktobra general Roata (Mario Roatta), komandant italijanske 2. okupacione armije (oružane snage Slovenija—Dalmacija, „Supersloda“) u izvještaju Vrhovnoj komandi konstatovao je da „u najvećem dijelu Hrvatske ustanici mogu da rade šta hoće ili skoro tako, računajući i na pomoć stanovništva i na slabu efikasnost hrvatskih trupa“. Pošto je izložio slabo stanje u domobranstvu i ukazao na porast oslobodilačkih snaga i vrstinu njihovog rukovodstva, Roata je, sagledavajući njihove dalje mogućnosti, istakao u svom izvještaju: „... na svakom mjestu nalazimo se pred akcijom jedne zajedničke komande i pred usklađenom upotrebom znatnih snaga...“⁹, što znači i pred ofanzivom NOV širih razmjera.

Pod kraj septembra general Ler je sa poglavnikom Antom Pavelićem razmatrao situaciju u NDH. Izvještivši 1. oktobra Hitlera o teškoj situaciji u njoj, on je tražio da se u Jugoslaviju upute nove trupe.¹⁰ Pavelić je 23. septembra posjetio Hitlera i upoznao ga u kakvom se položaju nalazi NDH, tražeći da se kriza riješi vojnim mjerama.¹¹

⁸ U zapovijesti komandanta ove divizije borbenoj grupi „Zapadna Bosna“ u vezi sa ovim se kaže: „Ova nova Hrvatska država koja se nalazi pred vratima Rajha, ima odlučujuć i značajan za Njemačku i njene saveznike. Kroz tu zemlju prolaze svaki dan i noćni vozovi koji snabdijevaju našu vojsku u Grčkoj i našeg saveznika Italiju. Taj prostor ima životni značaj za nas i Italiju, jer preko njega upućujemo oružje našoj vojsci koja brani Afriku i Sredozemlje — Sredozemno more“. (Istorijski arhiv, I, 2, str. 203).

⁹ Zbornik, V, 8, dok. br. 124.

¹⁰ Arhiv Vojnoistorijskog instituta (VII), Mikroteka, London, film 12, snimci 305, 482—95.

¹¹ Vojmir Kljaković, *Pripreme neprijatelja za četvrtu ofanzivu gledane po stranim izvorima i neprijateljskim dokumentima*. Vojnoistorijski glasnik, br. 2/1951, 68.

Kao što se vidi, krajem septembra i po etkom oktobra sa razvojem situacije na jugoslovenskom ratištu bili su upoznati najodgovorniji faktori u njemačkoj i italijanskoj vrhovnoj komandi. Zato je njemačka Vrhovna komanda preduzela opsežne mjere za rješavanje krize u NDH: Hitler je naredio da se reorganizuje komandovanje trupama na području NDH; njemački opunomoćeni general u NDH imao je zadatak da sredi njene oružane snage; postavljen je i komandant njemačkih trupa u NDH, koji je imao da objedini i usmjerava dejstva ovih trupa; reorganizovane oružane snage NDH, ustaške i domobranske jedinice, koje su do tada prividno bile pod neposrednom komandom Glavnog stožera oružanih snaga NDH i Glavnog ustaškog stana, potpale su pod neposrednu komandu njemačkih i italijanskih štabova, zavisno od toga u kojoj su se okupacionoj zoni nalazile.¹²

Po etkom novembra, kada je zbog bihačke operacije kriza u NDH prerasla u paniku, Hitler je pozvao na konsultovanje generala Lera i poglavnika Pavelića. Prihvatajući i Pavelićev zahtjev da se, pored ostalog, domobranstvu pruži materijalna pomoć, Hitler je na ovom sastanku izložio svoje uvjerenje da se kriza u NDH može riješiti samo vojnim mjerama i *saopštio odluku svoje komande da u toku zime jake osovinske snage preduzmu na jugoslovenskom ratištu ofanzivne operacije, s tim da se razbiju i unište snage NOV i POJ i da se u vrste trupe NDH i na taj način stvore uslovi za izvlačenje njemačkih snaga iz Jugoslavije i njihovo angažovanje na istočnom frontu.*¹³

Tom prilikom Hitler je istakao potrebu da italijanska Vrhovna komanda usvoji ovaj plan i osigura učešće italijanskih trupa u njegovom ostvarenju.¹⁴ Ovo, svakako, zbog toga što je njemačka Vrhovna komanda znala da se, s obzirom na obim operacija i prostor na kome je trebalo da se izvode, ostvarenje takvog plana ne može zamisliti bez učešća italijanskih trupa sa njihovog okupacionog područja.

¹² Zbornik, V, 8, dok. br. 124; 11, dok. br. 189.

¹³ Arhiv VII, k. 70, reg. br. 1/1a, Izjava generala Lera.

¹⁴ Isto

injenica da je njemačka Vrhovna komanda planirala da povuče snage sa jugoslovenskog fronta po završetku zimskih operacija protiv NOV i POJ, ukazuje na to da ona tada nije predviđala brz poraz osovinskih snaga u Africi i na Sredozemlju, niti pak neposredniju opasnost od savezničke invazije na Balkanu, koja može uslijediti eventualno nakon tog poraza. Prema tome, odluka njemačke Vrhovne komande o angažovanju svježih snaga za zimske operacije na jugoslovenskom frontu *bila je nametnuta, prije svega, razvojem narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji i strahom od njenog daljeg jačanja i ugrožavanja osnovnih komunikacija prema jugoistoku*. Nijemci su zaključili, na osnovu situacije na jugoslovenskom frontu, da se NDH nalazi pred slomom i da postoje i okupatorsko-kvislinške trupe, iako mnogobrojne, nijesu u stanju da o uvaju ni najvažnije pozicije u Bosni i Hrvatskoj. Stvaraju i NDH, oni su o ekivali da se od nje dobiti višak radne snage za ratnu industriju i trupe za isto ni front i da se može i nesmetano eksploatirati rudna bogatstva, prije svega, željeznu rudu iz Ljubije i boksit iz mostarskog basena. Međutim, slomom NDH, koji je bio na pomolu, ne samo što bi se ta o ekivanja izjavila, nego bi bilo dovedeno u pitanje i korišćenje glavnih komunikacija koje vode sa zapada prema jugoistoku. Razvijanjem operacija prema istočnim oblastima zemlje, narasle oružane snage NOP-a iz centralnih oblasti mogle su ubrzati proces razgaranja oslobodilačke borbe u istočnim oblastima, što bi, razumije se, još više ugrozilo pozicije sila Osovine na Balkanu. Zato se njemačka Vrhovna komanda, i pored toga što su joj nedostajale rezerve i na istočnom i na afričkom frontu, odlučila da na jugoslovenskom frontu, osim postoje ih, angažuje i svježih snaga, raunaju i na to da se u ofanzivnim operacijama do proljeća 1943. godine razbiti i uništiti NOV i POJ i tako osigurati pozicije u Jugoslaviji i, ujedno, osloboditi znatne rezerve za istočni front.

Međutim, razvoj događaja u novembru na istočnom i afričkom frontu, kao i dalji razvoj situacije u Jugoslaviji, još više je istakao značaj i potrebu ofanzive protiv glavnih snaga NOV i POJ. Devetnaestog novembra je počela velika sovjetska ofanziva na frontu kod Staljingrada

(sada Volgograd), u kojoj je, ve 23. novembra, bila okružena staljingradska grupacija, a 16. decembra je po eo i drugi sovjetski udar, sa Dona, koji e dovesti do povlaenja njema kih trupa sa Kavkaza, te je njema koj Vrhovnoj komandi postalo jasno da je inicijativa na isto - nom frontu izgubljena. Na drugoj strani, pošto se ameri ka 8. armija iskrkala u Maroku i Alžiru i po ela ofanzivu sa zapada, idu i u susret britanskoj armiji, koja je nastupala sa istoka, i pošto su se Romelove (Ervin Romel) trupe pred njima užurbano povla ile, njema koj Vrhovnoj komandi je postalo jasno da se i afri ki front nalazi pred slomom.

Takav razvoj doga aja u novembru i decembru na glavnim frontovima predstavljao je odlu uju u prekretnicu u drugom svjetskom ratu. Osovinke snage po ele su da se povla e na svim frontovima. Istovremeno se u njema koj Vrhovnoj komandi za ela i zamisao o odbrani „Evropske tvr ave“.

Poslije gubitka Afrike, njema ka Vrhovna komanda je o ekivala da e nova akcija Saveznika biti usmjerena na Balkan, uslijed ega je bitno porastao njegov zna aj, a posebno zna aj jugoslovenskog fronta i oružanih snaga NOP-a, koje su, nalaze i se u veoma povoljnom strategijskom položaju, mogle ne samo da vežu krupne osovinske snage i onemogu e njihov manevar, nego i da uspješno usklade svoja djejtva sa svakim eventualnim saveznicim poduhvatom iz Sredozemlja prema Balkanu. *Zato je odluka njema ke Vrhovne komande o ofanzivi na jugoslovenskom frontu, doneta -po etkom novembra, izmijenjenom situacijom na glavnim frontovima dobila samo još potpuniji smisao i zna aj u okviru Hitlerovih strategijskih planova za nastavljanje rata u 1943. godini.*

Prvobitna zamisao za ofanzivu protiv glavnih snaga NOV i POJ izmijenila se u novostvorenoj situaciji samo utoliko što Hitler nije mogao više ra unati na to da e ovim operacijama osloboditi znatne rezerve za slanje na isto ni front, nego se morao zadovoljiti time da samo stvori uslove za odbranu isto nih obala Sredozemlja, razumije se, pod uslovom ako uništi glavne snage NOV i POJ. *Prema tome, u novostvorenoj situaciji njema ka Vrhovna komanda je imala samo da pripremi realizaciju*

ranije zamisli za ofanzivu na jugoslovenskom ratištu i da osigura saglasnost italijanske Vrhovne komande, angažovanje i sadjejestvo dovoljno jakih snaga italijanske 2. armije u predvidenim operacijama.

SPORAZUM NJEMA KE I ITALIJANSKE VRHOVNE KOMANDE O ZAJEDNI KOJ OFANZIVI I PRIPREMA OFANZIVE

U vrijeme kada je u njema koj Vrhovnoj komandi usvojena odluka za novu veliku ofanzivu protiv NOV i POJ, Italijani nijesu predvi ali takve operacije. Nasuprot tome, komanda italijanske 2. okupacione armije, suo ena sa sve ja im udarima ustani kih snaga, namjeravala je da sredinom januara sve snage povu e na uži obalni pojas (prema planu „Raspored 15. januar“).

Kada je general Ler sredinom novembra nagovijestio generalu Roati zamisao svoje Vrhovne komande o velikim zimskim operacijama protiv NOV i POJ, ovaj nije bio voljan da sudjeluje u njenom ostvarenju, ne samo zbog toga što bi se time doveo u pitanje plan „Raspored 15. januar“, nego, prije svega, zato što je smatrao da te operacije ne e uspjeti. Zapravo, Roata je smatrao, polaze i od neuspjeha u prethodnim ofanzivama protiv snaga NOV, da bi takva operacija imala samo privremeni uspjeh, jer bi partizani, grupišu i se iza njema ko-italijanskih kolona, ubrzo ponovo zauzeli teritoriju koju bi njema ko-italijanske trupe osvojile. Po njegovom mišljenju, zimske operacije protiv NOV su neizvodljive onako kako ih je zamislila njema ka Vrhovna komanda. Umjesto velike ofanzive, njemu je izgledala realnija jedna lokalna operacija, s ciljem da se poboljša situacija u prostoru Biha , Slunj.

Ovakav stav generala Roate podržavao je i na elnik italijanske Vrhovne komande, maršal Kavalero (Ugo Cavallero), koji je tada, tako e, smatrao da su takve operacije u Jugoslaviji za Italijane nemogu e i necjelishodne.¹⁵

¹⁵> Mario Roatta.. *Otto milioni rti br.ionette*, I edizione noldo Mondadori Editore, giugno 1946, Off. graf. Veronesi. V. Kljakovi , prikaz ovog djela u Vojnoistorijskom glasniku br. 3/1950, 116.

O igledno, Italijani su realnije cijenili mogućnosti za izvođenje ofanzive protiv glavnih snaga NOV i POJ, odnosno njene rezultate. Istina, ni Roata nije uoio da se više ne radi samo o partizanima, koji se izbjegavaju i udar zabacivanjem za leđa njemačko-italijanskih trupa, nego o vojsci koja je u to vrijeme već bila sposobna da vodi odbrambene operacije i izvodi protivofanzive.

Ali, iako su imali drugačiji stav, italijanski predstavnici su 18. i 19. decembra u Hitlerovom Glavnom stanu u Gerlickoj (Gerlic) šumi, u Istočnoj Pruskoj, usvojili koncepciju njemačke Vrhovne komande o ofanzivi. Na ovom sastanku, kome su prisustvovali ministri spoljnih poslova i načelnici vrhovne komande Njemačke i Italije, Hitler je, razmatrajući i situaciju na frontovima, položaj Njemačke i Italije i mjere koje one treba da preduzmu, pitanje operacija protiv NOV i POJ postavio kao pitanje odbrane Balkana. Ukazujući na mogućnost invazije Saveznika u jugoistočnom Sredozemlju u proljeće 1943. godine i naglašavajući i da se svaki takav pokušaj propagirati ako se imaju u rukama Rodos, Krit, Grčka, Albanija i Dalmacija, on je istakao da je „od odlučujuće važnosti osigurati posjedovanje pozadine radi osiguravanja puteva za snabdijevanje“, da se „drugačije ovi predjeli ne bi mogli dugo održati i da se ne smije rizikovati da se osnovne trupe u jednom času na svoju stranu sa jednim neprijateljem sačela, a drugim sačelom“. Zbog toga je ukazao na nužnost da se u toku zime uspostavi mir na Balkanu i pripremi za zajedničko suprotstavljanje pokušaju invazije.¹⁶

Postavljajući i kao imperativ da se za odbranu od invazije mora imati „sigurna pozadina“ i da se mora obezbijediti njena sigurnost, Hitler je izrazio uvjerenje da je radi toga potrebno primijeniti „brutalnu energiju“.¹⁷ A pošto su narodnooslobodilački pokret i NOV i POJ stajali kao prepreka na putu ostvarenja toga cilja, Hitler je pitanje zimskih operacija protiv NOV i POJ postavio u prvi plan mjera Osovine za odbranu Balkana.

Predodivši italijanskim predstavnicima da je Njemačka potpuno politički nezainteresovana za NDH, da je

¹⁶ Arhiv, VII, k. 70, reg. br. 1/1a.

¹⁷ Isto.

jedino zainteresovana, dok traje rat, da u NDH ne smije postojati nikakvo žarište otpora, da u njoj željezni ke veze moraju funkcionisati i da njen privredni doprinos, naročito liferacija boksita, moraju biti zagarantovani, njemačka Vrhovna komanda je zahtijevala aktivno angažovanje italijanske 2. armije i njenu najtešnju saradnju sa njemačkim trupama u izvođenju predviđenih operacija u Jugoslaviji. Na osnovu takve odluke zahtijeva, na ovom sastanku je postignuta na elna saglasnost o ofanzivi protiv glavnih snaga NOV i POJ. Na elnici vrhovnih komandi su se sporazumjeli da se operacijski plan za ofanzivu naknadno utvrdi, poslije detaljnije studije na sastanku u Rimu između generala Lera i predstavnika italijanske Vrhovne komande.¹⁸

U toku razgovora o operacijama u Jugoslaviji postavilo se i pitanje stava prema etnicima Draže Mihailovića. Imaju i u vidu odnos Saveznika prema izbjeglicama koje jugoslovenskoj vladi, čiji je ministar vojske bio Draža Mihailović, moralnu i materijalnu pomoć koju su pružali etničkom pokretu i prisustvo engleskih oficira u štabu Draže Mihailovića, Nijemci su smatrali da su etnici, koji su do tada bez rezerve pomagali njemačke i italijanske okupacione trupe, prešli na stranu saveznika u invazionih snaga, u slučaju invazije i komplikovanja situacije na Balkanu. Zato su smatrali da bi u novostvorenoj situaciji bilo opasno tolerisati etničke vojne formacije. Ali zahvaljujući dotadašnjim naporima Italijana da ojačaju etnički pokret, etnici su vojnički bili najorganizovaniji baš u talijanskoj okupacionoj zoni. S obzirom na to i na novonastalu situaciju, Nijemci su zahtijevali da se u toku izvođenja planiranih operacija protiv glavnih snaga NOV i PVJ razoružaju etnici Draže Mihailovića u Crnoj Gori i Hercegovini. Italijanski predstavnici su na elno usvojili i taj zahtjev, tako da su Nijemci smatrali da je o tome postignuta saglasnost. Međutim, to se pitanje u toku razrade operativnih planova za ofanzivu postavilo kao sporno.¹⁹

Na sastanku u Rimu, 2. i 3. januara 1943. godine, na elnik italijanske Vrhovne komande, maršal Kavalero,

¹⁸ V. Kljaković, n. p.; Arhiv VII. k. 70, reg. br. 1/1a

¹⁹ Isto.

njema ki komandant Vrhovne komande Jugoistoka, general Ler, i komandant italijanske 2. armije, general Rota, usvojili su opštu zamisao za zimske operacije u Jugoslaviji.²⁰

Prema toj zamisli, trebalo je da se ofanziva izvede u tri operacije, jedna za drugom, u prostoru od rijeka Kupe i Save sa sjevera i linije Ogulin—Gospi—Gračac sa zapada i jugozapada, pa na jugoistok do crnogorske granice. Ove operacije su kasnije službeno nazvane „vajs 1“, „vajs 2“ i „vajs 3“. U toku prve dvije trebalo je uništiti glavninu NOV i POJ i „Titovu državu“ u prostoru jugoistočno od Kupe i Save i to tako što je u operaciji „vajs 1“ trebalo okružiti i uništiti snage NOV i POJ na prostoriji označenoj linijom Karlovac—Ogulin—Gospi—Knin—Bos. Petrovac—Sanski Most—Bos. Novi—Gлина, a u operaciji „vajs 2“ snage koje bi se u prvoj operaciji izvukle ispod udara prema jugu i one koje bi se zatekle južno od linije Bos. Petrovac—Klju—Mrkonjić—Grad do linije Bos. Grahovo—Livno—Duvno—Bugojno. U području zahvaćenom ovim operacijama trebalo je, istovremeno sa uništavanjem glavnih snaga NOV i POJ, razoriti materijalna dobra, uništiti sve životne namirnice, ukoliko se ne bi mogle evakuisati, i oterati u logore sve muškarce, po ev od 15 godina starosti.²¹

Za prve dvije operacije u Rimu su razrađeni detaljni operativni planovi: prostor na kome će se izvoditi, vrijeme trajanja, jačina i zadaci trupa i plan koordinacije dejstava.

Za operaciju „vajs 3“, u kojoj je trebalo razoružati etnike u Hercegovini i Dalmaciji, u Rimu su predviđene snage, komandovanje i prostorija na kojoj će se izvoditi, bez potpunije razrade operativne zamisli. U njemačkoj zamisli za ofanzivu bila je predviđena i četvrta operacija — „švarc“, u kojoj je trebalo razoružati etnike u Crnoj Gori. Nijemci je, međutim, nijesu pominjali, po svemu sudeći i zbog toga što su htjeli da izbjegnju zaoštavanje odnosa sa Italijanima, koji su bili protiv razoružanja etnika. Njemačka Vrhovna komanda je bila ubijedena

²⁰ Zbornik, IV, 9, dok. br. 210 i 211.

²¹ *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, sv. 2, Beograd 1971, 274.

da će u operacijama „vajs 1“ i „vajs 2“ biti uništena glavnina NOV i POJ i da će Italijani poslije toga izmijeniti stav prema etnicima. Svakako da zbog toga nije bila detaljnije planirana ni operacija „vajs 3“, iako su Nijemci i za nju imali razrađen plan. Mada je na sastanku u Rimu na elno bio prihvaćen plan za operaciju „vajs 3“, Musolini (Mussolini) je idućeg dana, pošto su ga Kavalero i Roata upoznali sa ulogom etnika u borbi protivu NOP-a, stao na stanovište da bi bilo „prerano pokrenuti to pitanje onako kako bi htjeli Nijemci“. Zato je, na svoju ruku, ne obavještavajući Nijemce, naredio da se ne usvoji odluka o razoružanju etnika.²²

Pošto je postignut definitivni sporazum sa Italijanima, njemačka Vrhovna komanda je naredila Vrhovnoj komandi Jugoistoka da joj dostavi konačan plan operacija. Uskoro je taj plan i Hitler odobrio. Tako je početkom januara usvojen plan za zimske operacije protiv glavnine NOV i POJ, poznate kao *četvrta neprijateljska ofanziva*. Kasniji razgovori (9. i 12. januara) između komandanta italijanske 2. armije i komandanta 5. armijskog korpusa ove armije sa komandantom njemačkih trupa u Hrvatskoj, koji su održani u Zagrebu, bili su, u suštini, samo dogovor o praktičnom izvršenju zadataka koji su proizlazili iz plana operacija usvojenog u Rimu.²³

Kada je bio usvojen zajednički plan odmah se moglo pristupiti neposrednim pripremanju trupa za izvođenje operacije „vajs 1“.²⁴ Zapravo, general Ler je još prije izrade operativnih planova, 29. decembra, izdao prethodnu direktivu, koja je trebala da posluži kao osnova za psihološke i druge pripreme trupa za ostvarenje Hitlerove zamisli da se do proljeća Balkan potpuno umiri. U direktivi je naglašeno da „svako žarište ustanka mora biti uništeno“. „Ako ne uspemo u namjeri prije proljeća“, kaže se u direktivi, „ne ćemo izvršiti zadatak koji nam je Führer povjerio“. U pogledu taktike dještva, Ler naglašava da situacija primorava da se vode borbe sa najvećom upornošću i traži da se taktika prilagodi borbenim metodama neprijatelja. „Iznenađenja, brzina, ratno lukavstvo i zasjede, napadi, izvištanje, efikasne

²² Arhiv VII, k. 70, reg. br. 1/1a; V. Kljaković, n. p.

²³ Zbornik, IV, 9, dok. br. 216; V, 11, dok. br. 135.

²⁴ Isto.

represalije (taoci), odeljenja antikomandosa, jurišne trupe pod komandom smjelih komandanata jesu sredstva za to"]. U vezi sa Hitlerovim zahtjevom za primjenu „brutalne energije“, u direktivi je naglašeno da su sve mjere koje služe povećanju borbene snage i izvršenju zadatka ispravne.²⁵

Odmah poslije sastanka u Rimu nadležne njemačke i italijanske komande poele su neposredne pripreme trupa za operaciju „vajs 1“. Nijemci su formirali korpus „Kroacija“ (Kroacia), pod komandom generala Litersa (Rudolf Lüters), komandanta njemačkih snaga u NDH. Prema prethodnom sporazumu sa bugarskom Vrhovnom komandom, ve 4. januara bugarski 1. okupacioni korpus u Srbiji smijenio je njemačku 7. SS brdsku diviziju, a 704. divizija smijenila je 717. diviziju koje su imale da u u u sastav korpusa „Kroacija“. Posebno su opsežne pripreme preduzete na planu dovođenja ovih divizija na predviđene koncentracijske prostorije. Istovremeno su preduzete sve mjere da se ove jedinice pripreme u skladu sa objektivnim operativnim, vremenskim i drugim uslovima u kojima će se operacija izvoditi. Pored stvaranja specijalnih odreda opremljenih posebnom zimskom opremom, naročita pažnja u opremanju jedinica posvećena je njihovoj inženjerskoj opremljenosti za brzo savlađivanje prepreka na komunikacijama, jer su se na svim pravcima dejstva otkivala obimna rušenja i zaprećavanja. Pored toga, svaka borbena grupa ili kolona morala je biti snabdjevena specijalnim oružjem za raščišćavanje snježnih nanosa.²⁶

Da bi se obezbijedila sigurnost i sloboda akcije jedinica u toku izvođenja operacije područje između rijeke Save i ranije određene demarkacione linije sa Italijanima proglašeno je njemačkom operativnom zonom, u kojoj je, poslije početka operacije, punu vlast preuzimao general Liters, stavljajući i pod svoju komandu sve pokretne i stacionirane jedinice NDH na tom području.²⁷ Sli an status dobio je i dio NDH sjeverno od Save, pod

²⁵ V. Kljakovi, n. p.

²⁶ Zbornik, IV, 9, dok. br. 214.

²⁷ Isto, dok. br. 216.

vlaš u njemačkog opunomoćnog generala u NDH Gleza Horstenaua (Edmund Glaise Horstenau).²⁸

U skladu s tim, general Liters, pošto je u svojoj zapovijesti za operaciju „vajs 1“ istakao da je „opravdana svaka mjera koja je potrebna za osiguranje trupa“ i da „niko ne može biti pozvan na odgovornost zbog prestrog postupanja“, posebno je naglasio da „na operativnom području otpadaju i prava suvereniteta hrvatske države“.²⁹

I pripreme italijanskih jedinica su po ele odmah poslije sastanka u Rimu. Ve 4. i 5. januara je u komandi 2. armije održan sastanak sa načelnicima štabova 5, 11. i 18. armijskog korpusa u vezi sa pripremama jedinica za predstoje u operaciju. Tom prilikom utvrđeno je sastav snaga 5. armijskog korpusa, predviđeno da u estvuje u operaciji. Razmatran je nacrt operativnog plana dještva korpusa i zadaci 11. i 18. armijskog korpusa u vezi sa angažovanjem 5. korpusa.³⁰

Na osnovu predviđeno grupisanja snaga i pravaca dještva razmatran je sistem veza i ukazano na potrebu višestrukih kanala radio-telegrafskih i telefonskih linija, kao i na potrebu specijalnih sredstava veze za zimske uslove, da bi kasnije bio utvrđeno i poseban režim upotrebe sistema veze prije i u toku operacije.

Na osnovu projekta operativnog plana, razmatran je na in dotura i snabdijevanja prije i u toku operacije, u trajanju od 20 do 30 dana.³¹ Međutim, u pogledu snabdijevanja trupa posebne teškoće štabovima 2. armije i 5. armijskog korpusa pri injavale su komunikacije. S obzirom na to da su jedinice NOV i POJ u Hrvatskoj, krajem decembra i u prvoj polovini januara, ispoljile naročitu aktivnost na glavnim saobraćajnicama (Karlovac—Gospić—Gračac, Karlovac—Rijeka, Karlovac—Erno-melj),³² u periodu priprema za operaciju „vajs 1“ za italijansko komandovanje se postavljao problem ne samo oslobađanja komunikacija od pritiska ustaničkih snaga

²³ Isto.

²⁹ Isto, dok. br. 215.

³⁰ Isto, V, 11, dok. br. 130 i 140.

³¹ Isto, dok. br. 13, 140 i 152.

³² Isto, dok. br. 15, 28, 32 i 55.

nego i problem popravke porušenih željeznih pruga, da bi se osigurao transport materijala ka prostoriji za prikupljanje 5. armijskog korpusa. Zbog toga su štabovi 5. i 11. korpusa već od 5. januara, angažuju i znatne svoje i ustaško-domobranske snage, ulagali napore da ovladaju željeznim komunikacijama i da ih oprave, naročito tzv. Liku prugu, koja je bila pod udarom jačih snaga NOV i POJ, i od životnog interesa za jedinice 5. armijskog korpusa, kako sa gledišta snabdjevanja, tako i sa gledišta koncentracije i razvoja snaga za predstojeću operaciju. U borbama koje su vođene u pojasu Plaški—Lika—Jasenica—Javornik Italijani su do 16. januara uspjeli da odbace jedinice NOV i POJ neposredno od željeznicke pruge i da užurbano počinju opravku kolosjeka. Paralelno sa borbama za ovladavanje komunikacijama i naporima za njihovu opravku, razrađeni su i posebni planovi za obezbjeđenje željeznih pruga. Za taj zadatak angažovane su znatne italijanske, ustaške i domobranske snage.

Kao što se vidi, italijanske komande su ulagale velike napore da 5. armijskom korpusu stvore potrebnu operativnu sigurnost za izvođenje operacije „vajs 1”.³³

Posebna brigada u pripremama posvećena je opremljenju jedinica za borbu u zimskim uslovima na planinskom zemljištu. Pored zimske odjeće pripremljena je i planinarska i specijalna oprema za kretanje i borbu po snijegu. Pripreme su izvođene brižljivo i tajno. Komandanti su mogli znati samo ono što se tiče njihovih jedinica, a potčinjene su obavještavali samo ako je bilo neophodno. Radi prikrivanja sopstvenih namjera, kao i radi obmane jedinica NOV i POJ, bilo je predviđeno lansiranje lažnih vijesti, itd.³⁴

SASTAV I GRUPISANJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA ZA OPERACIJU „VAJS 1”

Za izvođenje operacije „vajs 1” angažovane su slijedeće snage.

³³ Isto, dok. br. 126, 139, 140, 154 i 155.

³⁴ Isto.

Njema ki armijski korpus „Kroacija“:
— 7 SS „Princ Eugen“ dobrovolja ka brdska divizija, sastava: 13. i 14. SS brdski pješadijski puk (po etiri bataljona), Artiljerijski puk (dva divizion), brdski izvi a ki bataljon, brdski bataljon za vezu, brdski inženjerijski bataljon, Polutenkovski bataljon, Konji ki eskadron, protivavionski divizion (10—20 mm), jedinice za snabdijevanje, sanitetske i druge specijalizovane jedinice. U sastavu divizije nalazila se i 1. bojna 2. gorskog domobranskog zdruga, ukupno 22.279 ljudi;³⁵

— 369. legionarska divizija, sastava: 370. i 969. pješadijski puk (po tri bataljona), 187. puk njema ke 187. divizije (tri bataljona), oja an jednim artiljerijskim divizionom i specijalnom grupom takti kog izvi anja,³⁶ 3. gorski domobranski zdrug (dvije bojne), Artiljerijski puk (tri divizion), Bataljon za vezu, Inženjerijski bataljon, Bataljon protivtenkovskih lovaca, izvi a ki bataljon i bataljon za snabdijevanje — ukupno oko 14.323 ljudi;³⁷

— 717. posadna divizija, sastava: 737. i 749. pješadijski puk (po tri bataljona), 2. gorski domobranski zdrug (bez jedne bojne), 202. tenkovski bataljon, Artiljerijski puk (dva divizion), eta za vezu, Inženjerijska eta i jedinice za snabdijevanje — ukupno oko 7.000 ljudi;³⁸

³⁵ Prema izvještaju Italijanske vojne misije pri vladi NDH, svaki puk ove divizije imao je 21 etu, a divizija ukupno 20.000 ljudi (Zbornik, V, 11, dok. br. 134); Slavko Odi , me utim, isti e (Zbornik radova *Neretva—Sutjeska 1943 g.*, izdanje VII, Beograd, 1969. g. str. 110—112), da je ova divizija po formaciji trebalo da ima 30.000 ljudi, ali da je po etkom novembra 1942 g. imala 21.851 vojnika i starješina i da u operaciji „vajs 1“ nije mogla stupiti sa manjim brojnim stanjem. Zato je na po etku operacije, sa oia anjima, imala 22.279 ljudi.

U dokumentu o sastavu ove divizije (Zbornik, IV, 10, dok. br. 236) ne navodi se izvi a ki bataljon, protivavionski divizion i konji ki eskadron. Ali iz operativnih dokumenata vidi se da je imala i ove jedinice. Njih navodi i S. Odi u pomenutom djelu, sem konji kog eskadrona.

³⁶ Ovu izvi a ku grupu sa iniavali su neki izvi a ki dijelovi 187. divizije i izvi a ki bataljon 369. divizije (Zbornik, V, 11, str. 440 indeks 13); Zbornik lanaka 7. *banijska divizija*, Beograd 1967, 132.

³⁷ Slavko Odi , n. d.: Zbornik, IV, 10, dok. br. 236; V, 11, 12, operativni izvještaji iz toka operacije.

³⁸ Komandant njema kog korpusa, sumiraju i iskustva iz operacije „vajs 1“, istakao je da je 717. divizija imala 3.500 ljudi.

— 714. *posadna divizija*, sastava: 721. i 741. pješadijski puk (po tri bataljona), jedan artiljerijski divizion, Inženjerska eta, eta za vezu i druge pomoćne jedinice — ukupno oko 5.472 ljudi.

Korpus je ukupno imao 30 njemačkih i pet domobranskih bataljona, ne računajući i specijalne jedinice, oko 30 baterija i 40 tenkova. Ukupno je brojao oko 49.000 vojnika.³⁹

Djeljstva korpusa „Kroacija“ trebalo je da podržava avijacija „vajs“, sastava pet njemačkih eskadrila (tri eskadrile „štuka“ i po jedna „Do—17“, „Ju—88“ i „Hs—126“) i tri grupe ustaškog zrakoplovstva, ukupno oko 100 aparata.⁴⁰

Italijanski 5. armijski korpus:

— *Borbena grupa „Fabri“* divizije „Lombardija“ (Lombardia), sastava: 74. pješadijski puk (bez jednog bataljona), 137. legija „crnih košulja“, jedna eta 73. pješadijskog puka, motorizovana eta „Zara“ (Zarra) i jedno pontonirsko odjeljenje — ukupno oko 5.000 vojnika.

— *Divizija „Re“*, sastava: 1. i 2. pješadijski puk „Re“ (bez jednog bataljona), 151. pješadijski puk „Sasari“ (bez jednog bataljona), jedan bataljon 152. pješadijskog puka „Sasari“, dvije ete tenkova, 23. divizijski artiljerijski puk, 13. divizijski minobacački bataljon i 38. pionirska eta — ukupno oko 12.000 vojnika.

•— *Divizija „Sasari“* (Sassari), sastava: 2. bataljon 152. pješadijskog puka, 2. bataljon 151. pješadijskog puka, 3. bataljon 25. pješadijskog puka divizije „Bergamo“, bataljon „Zara“, 26. bataljon bersaljera, 73. legija „crnih

Ona je zaista 21. januara 1943. g. u sastavu borbenih dijelova imala 3.711 ljudi, ali je toga dana zajedno sa pomoćnim jedinicama imala 5.141 vojnika (Arhiv VII, mikroteka, serija 315, rolna 2263, snimak 13), a zajedno sa ojačanjima mogla je imati oko 7.000 ljudi; S. Odi, u pomenutom djelu, takođe navodi da je 21. januara 1943. g. imala 5.141, a sa ojačanjima 7.028 vojnika i starješina.

³⁹ Slavko Odi u pomenutom djelu navodi da je njemački korpus sa ojačanjima brojao ukupno 47.000, ali on ne računava u sastavu 714. diviziju. Međutim, ova divizija je pored učestvovanja u borbama, svojim prisustvom vezivala za sebe znatne snage 4. krajiške divizije. Zato je normalno da se ona kao cjelina ubraja u brojno stanje korpusa.

⁴⁰ Vazduhoplovni glasnik br. 6/1961.

košulja" (bez 44. bataljona), dvije ete tenkova, 34. artiljerijski puk „Sasari" i 12. minobacački bataljon — ukupno oko 10.000 vojnika;

— *rezerva komandanta korpusa*, sastava: 1. bataljon 25. puka granične straže i 16. bataljon „M" (Mussolini), oko 1.500 vojnika;⁴¹

— *ustaške i domobranske snage* (pod komandom štaba 5. armijskog korpusa), jedna bojna 12. domobranske lovačke pukovnije, 4. ustaški zdrug (31, 32. i 34. bojna), ukupno oko 2.000 vojnika;⁴²

— *etničke snage*: na prostoru za prikupljanje 5. armijskog korpusa u vrijeme priprema za operacije grupisalo se oko 1.000 ličnih etnika, koji, prema prvobitnom naređenju komandanta italijanske 2. armije, nijesu smjeli učestvovati u operaciji, sem manjih odreda u svojstvu vodiča. Ali oni su angažovani u borbama već od prvog dana;⁴³

— *avijacija*: dještva 5. armijskog korpusa trebalo je da podržava oko šest eskadrila avijacije, tj. oko pedeset borbenih aparata, sa aerodroma Zemunik (kod Zadra), Pula i Ljubljana.⁴⁴

Ukupno se u sastavu 5. armijskog korpusa nalazilo oko 30.500 vojnika (bez etnika) i šest eskadrila avijacije. Kasnije su, u toku operacije, ove snage pojačane.⁴⁵

⁴¹ Zbornik, IV, 9, dok. br. 210; V, 11, dok. br. 151; 12, dok. br. 120 i 124. U knjizi *6. proleterska divizija*, Zagreb 1964, na strani 95 navodi se da su u sastavu divizije „Sasari", na lapačkom pravcu djelovali 44. bataljon „crnih košulja" i 4. puk strijelaca. Međutim, prema italijanskim dokumentima, ove jedinice nijesu učestvovali u borbama na tom pravcu.

⁴² Zbornik, V, 11, dok. br. 169 i 191.

⁴³ Uro Kladarin, *Slom IV i V okupatorsko-kvislinške ofanzive*, II izdanje, Zagreb 1956, 76.

⁴⁴ Vazduhoplovni glasnik, br. 6/1961. Operativni izvještaji štaba 1. bosanskog korpusa i Vrhovnog štaba NOV i POJ; Zbornik, II, 7, dok. br. 7, IV, 9 i 10; V, 11 i 12.

⁴⁵ Italijanska pješadijska divizija imala je po formaciji 8 pješadijskih bataljona i brojala je ukupno 12.979 ljudi (*Drugi svjetski rat*, knj. 1, Beograd 1957). Na osnovu toga, s obzirom na sastav i popunjenost divizija 5. armijskog korpusa koje su učestvovali u operaciji „vajs I", ove divizije su mogle imati približno stanje:

Pored operativnih snaga ova dva korpusa, bilo je predviđeno da u operaciji učestvuju i posebne trupe (5. gorski zdrug i tzv. trupe 1. sektora) za posijedanje osvojene teritorije Korduna i Banije. Uz to su se u utvrđenim uporištima Oko slobodne teritorije, u širem pojasu na sjeveru i zapadu, nalazile mnogobrojne jedinice, koje su, sem odbrane svojih uporišta, štatile pozadinu operativnih snaga, a na jugoistoku i jugu, na liniji Travnik—D. Vakuf—Bugojno—Kupres, odnosno na liniji Prozor—Imotski—Posušje i u dolini Neretve, jake ustaško-domobranske i italijanske snage posijedale su zaprečnu liniju prema jedinicama NOV koje su bile orijentisane na tim pravcima. U dolini Bosne nalazila se njemačka 718. posadna divizija, koja je imala da stupi u djeinstvo im po ne operacija „vajs 2“.⁴⁶

Prema zapovijesti, njemački korpus je imao da izvrši grupisanje do 19. januara uveče. Nijemci su težili da prikupljanjem snaga ne otkriju prije vremena svoje namjere. Ali, pošto je 7. banijska divizija 1. hrvatskog korpusa stalno ugrožavala saobraćaj na željezničkoj prugama Sisak—Sunja—Dubica i Sunja—Kostajnica—Bos. Novi, Nijemci su, ipak, bili prisiljeni da 369. legionarsku diviziju, koja je krajem decembra stigla iz Njema-

— u sastavu borbene grupe „Fabri“ nalazilo se, približno, pola pješadijskih snaga divizije „Lombardija“. S obzirom na to i popunjenost jedinica, grupa je mogla imati oko 5.000 ljudi;

— u sastavu divizije „Re“ u operaciji nijesu učestvovali: njena formacijska „crna legija“ (dva bataljona), jedan bataljon 2. pješadijskog puka „Re“, protivtenkovska i protivavionska artiljerija. Divizija je bila pojačana sa tri bataljona divizije „Sasari“ i sa oko dvije stotine tenkova. S obzirom na takav sastav i popunjenost, mogla je imati oko 12.000 ljudi;

— u sastavu divizije „Sasari“ bilo je šest pješadijskih bataljona, divizijske artiljerijske jedinice, stotine tenkova, ali bez protivavionske i protivtenkovske artiljerije, te je divizija ukupno mogla imati oko 10.000 ljudi;

— dva bataljona u korpusnoj rezervi mogli su imati oko 1.500 ljudi, jer su pješadijski bataljoni brojali 600—800 vojnika. Prema tome, korpus je zajedno sa ustaškim pojačanjima imao približno 30.000 ljudi.

⁴⁶ Zbornik, IV, 10, dok. br. 206 i 318 — operativni izvještaji štabova njemačkog i italijanskog korpusa, Operativni izvještaji štaba 1. bosanskog korpusa i Vrhovnog štaba NOV i POJ — Zbornik, II, 7, dok. br. 7; IV, 9 i 10; V, 11 i 12.

ke, odmah po ešelonima upute na prostoriju Sisak, Sunja, Dubica,⁴⁷ kako bi svojim prisustvom osigurala pomenute pravce i otklonila opasnost od eventualnog prodora snaga NOV sa tog pravca prema Sisku, ega su se duže vremena plašili. Ova je divizija pred po etak operacije trebalo da se prikupi u polazne rejone, sjeverno od linije Glina—Kostajnica, radi dještva u duhu operativnog plana. Me utim, pošto su ve prvi ešelonu u zahvatu železni ke pruge Sisak—Sunja—Dubica bili izloženi stalnim mo nim napadima 7. banijske divizije, ona je 9. januara krenula u napad, s tim da odbaci 7. banijsku diviziju i da se prikupi u polazne rejone.⁴⁸ Tako se ona, u operaciji nazvanoj „Tajfel“ u trouglu r. Sava, uš e r. Une—r. Una uplela u borbe prije po etka operacije „vajs 1“, u kojima je pretrpjela osjetne gubitke.⁴⁹ Ali se ipak 19. januara sa oja anjima grupisala na liniji Glina—s. Majske Poljane—s. Luš ani—s. Milnoga—s. Jošavica—s. Borojevi i—s. Babina Rijeka.⁵⁰ Njema ka 717. i 7. SS brdaka divizija, koje su dovedene iz Srbije, stigle su na svoje koncentracijske prostorije neposredno pred po etak operacije.⁵¹

— 7. SS brdska divizija, kada ju je smijenila bugarska 9. divizija, prebacila se u vremenu od 6. do 15. januara iz doline Zapadne Morave i doline Ibra u rejon Zagreba, na prostoriju Samobor—Kerestinac—Velika Gorica—Sve svete—Kraljevac.⁵² Prema zapovijesti komandanta Korpusa trebalo je na prostoru sjeverno od Karlovca da se prikupe motorizovani odred i jedan SS brdski puk, za dještvo kod Karlovca preko Slunja ka Biha u, a drugi SS brdski puk sjeverno od Petrinje i zapadnije, za dještvo pravcem Vrgin Most—Vojni . Ali ovaj puk se, umjesto kod Petrinje, prikupio u rejonu Samobora, jer se, kako izgleda, htjelo da se otkloni mogu nost prijevreme-

⁴⁷ Zbornik V, 11 dok. br. 138; 10, dok. br. 163; IV, 9, dok. br. 139.

⁴⁸ Isto, V, 11, isto, V, 11, dok. br. 31 i 150.

⁴⁹ Isto, dok. br. 54, 55, 56.

⁵⁰ Isto, dok. br. 68 i 49.

⁵¹ Isto, IV, 9, dok. br. 206; Arhiv VII, mikroteka, serija 315, rolna 2264, snimak 1147.

⁵² Arhiv VII, mikro. ser. 354, rol. 145, snim. 3786509-13; 503-7 i 3786499.

nog otkrivanja predstojeće ofanzive. Zato su i jedinice koje su se prikupile sjeverno od Karlovca, svojim rasporedom „radi kamuflaže“ trebalo da stvore utisak da predstoji „napad prema Metlici.“⁵³

Prisustvo dijelova ove divizije otkriveno je noć u 11./12. januara, prilikom napada Zumberačke grupe brigada (4. udarna i 13. proleterska) na Samobor. Ali, s obzirom na razmještaj ove divizije, u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, kako su to Nijemci i o ekivali, smatralo se da će ona biti angažovana u napadu na Zumberak.⁵⁴ Međutim, 7. SS divizija se, u vremenu od 17. ujutru do 19. januara uveče, postepenim pomjeranjem sasredila na položajima za napad. Na pravcu Karlovac—Slunj—Bihać, grupisani su:

a) *Prednji odred* divizije, sastava:

Motorizovana grupa-motorizovani 2. bataljon 14. SS puka; dvije motoizvištavačke (13. i 14. SS puka) sa dva protivtenkovska topa i dvojica izvištavačkih oklopnih kola; tenkovska eta divizije sa 12 tenkova; motopionirska eta (dva voda); Protivavionska eta, 20 mm; kolona pogonskog goriva.

Konjička grupa-konjički eskadron divizije; dvije izvištavačke konjičke (13. i 14. SS puka); pionirski konjički vod.

b) *14. SS brdski puk* (bez 2. bataljona), ojačan sa: 2. bataljonom 13. SS brdskog puka; vodom tenkovske eta divizije, artiljerijskim divizionom 7. SS art. puka (baterija brdskih topova i dvije baterije brdskih haubica); protivavionskim vodom; pionirskom etom sa lakom mostovnom kolonom; motosanitetskom poluetom i konjičkim vodom.

Na pravcu Vrgin Most—Vojni, pozadi Kupe, na liniji s. D. Kupina—s. Gradac—Pokupsko, grupisao se 13. SS brdski puk (bez drugog bataljona) ojačan sa: 1. bataljonom 2. gorskog domobranskog zdruga; jednim divizionom 7. SS art. puka; dva voda tenkova; konjičkim vodom; sanitetskom etom sa 5 sanitetskih vozila; eskadrom tovarnih grla za ranjenike i bolesnike; motorizova-

⁵³ Zbornik, IV, 9, dok. br. 214; V, 11, dok. br. 52, 134 i 135.

⁵⁴ Isto, V, 11, dok. br. 39, 43, 52, 63, 134 i 135.

nom komorom od 30 t. nosivosti i dvije kolone tovarnih grla od po 15 t. nosivosti.⁵⁵

—727. *divizija* se, kada je njene dijelove u zapadnoj Srbiji smijenila 704. *divizija*, do 6. januara prikupila na prostorijski Nova Gradiška—Okučani, gdje je dijelom snaga u estvovala u poduhvatu „Hasten” i operaciji „Baltazar”, na području Slavonije. Angažovanjem ove *divizije* u borbama u Slavoniji trebalo je, svakako, stvoriti što veći sigurnost za prevoženje 7. SS *divizije* željeznim transportom prema Zagrebu.

Poslije ovih borbi *divizija* se, prebacivši se preko Save, do 18. januara prikupila u rejonu Prijedor—Omarska, a potom se, do 20. januara ujutru, sasredila na polaznim položajima kod Sanskog Mosta.⁵⁶

—714. *divizija* se ranije nalazila na liniji Kostajnica—Bos. Novi—Prijedor i samo manjim pomeranjima, u duhu zadatka, trebalo je da grupiše jače snage na liniji Bos. Novi—Ljubija.

Grupisanje snaga italijanskog 5. armijskog korpusa trebalo je, prema zapovijesti komandanta korpusa, da se završi do 18. januara.⁵⁷

U toku grupisanja najviše napore su imali dijelovi *divizije* „Sasari”, koji su se po etkom januara nalazili na putu za Italiju. Obustavljaju i pokret radi u etku u operaciji „vajs 1”, transportni ešloni, koji su se zatekli na moru i na putu ka morskoj obali, morali su se hitno vratiti na sektor Gračac, Knin.⁵⁸ Oni su, kako izgleda, veći 13. januara po etlu da pristižu u rejon Gračaca, gdje se do

⁵⁵ Isto, V, 13, dok. br. 90; Arhiv VII, mikro. ser. 354, rol. 145, snim. 3786486-8 i 3786489-98.

⁵⁶ Isto, IV, 9, dok. br. 81 i 208; Arhiv VII, mikro. ser. 315, rol. 2263, snim. 44—45, 18—20, 23—27 rol. 2264, snim. 1147. Prisustvo dijelova ove *divizije* otkriveno je u Prijedoru 18. januara. U izvještaju štaba 5. *divizije* štabu korpusa kaže se: „Prema sigurnim obavještenjima neprijatelj je došao u Prijedor u jačini 4.000 Nijemaca... još će dolaziti snage do jedne *divizije*. U Prijedoru se nalazi 8 tenkova i 36 bornih oklopnih kola” (Zbornik, IV, 9, dok. br. 81). Ali ona je ipak, prelaskom u napad, postigla iznenađenje.

⁵⁷ Zbornik, V, 11, dok. br. 152.

⁵⁸ Isto, dok. br. 130.

odre enog vremena prikupila cijela divizija.⁵⁹ Poja anja iz sastava 18. korpusa tako er su se pravovremeno prikupila.

Zbog pritiska 6. i 8. divizije 1. hrvatskog korpusa na li ku prugu, divizija „Re” je sredinom januara bila razvu ena od sela Li ke Jasenice, na sjeveru, do sela Lovinca, na jugu.⁶⁰ Ali, pošto se ova prostorija poklapala sa njenom prostorijom za prikupljanje, štaviše i sa linijom polaznih položaja, ona je imala samo da izvrši manja pomjeranja radi prikupljanja manjih jedinica (u sastavu pukova odnosno napadnih kolona) na pravcima njihovog djejtva. To što je ve u prethodnim borbama bila, uglavnom, razvila svoj borbeni poredak za predstoje a djejtva, bio je razlog, izgleda, što nije primijeno njeno grupisanje sve do pred po etak operacije.

— Borbena grupa „Fabri” trebalo je da se grupiše u rejonu Ogulina. Ali pošto je Zumbera ka grupa brigada NOV u prvoj polovini januara bila vrlo aktivna na prostoru sjeverno od Karlovca,⁶¹ Italijani su morali prethodno da privuku dijelove 11. armijskog korpusa i pomjere ostale snage divizije „Lombardija” i ustaško-domobranske snage na tom podru ju, kako bi mogli da izvuku jedinice koje su imale da obrazuju borbenu grupu „Fabri”. Zato se ona prikupila kod Ogulina neposredno pred po etak operacije.

Zbog toga što je borbena grupa „Fabri” neposredno prije operacije dovedena iz dubine i zbog na ina prikupljanja i razvijanja divizije „Re” izgleda da obavještajni organi Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i štaba 1. hrvatskog korpusa nijesu uo ili pripreme italijanskog 5. armijskog korpusa za predstoje u ofanzivu. Tek kada ie 6. li ka divizija, no u 14/15. januara, u napadu na Gra ac, neo ekivano naišla na jake dijelove divizije „Sasari” štab 1. hrvatskog korpusa je zaklju io da bi italijanske snage narednih dana mogle pre i u napad na slobodnu teritoriju.

⁵⁹ Prilikom napada na Gra ac, no u 13/14. januara, 6. divizija je neo ekivano naišla na jake snage, što zna i da se divizija „Sasari” ve bila prikupila u Gra acu.

⁶⁰ Zbornik, V, 11, dok. br. 130.

⁶¹ Isto, dok. br. 3, 7, 38, 52, 126, 128 i 138.

OPERATIVNA ZAMISAO I IDEJA MANEVRA NEPRIJATELJA

Prema opštem planu, operacija „vajs 1" trebalo je da se izvede na prostoru izme u linije Karlovac—Glina—Bos. Novi, na sjeveru; Ogulin—Gospi —Gra ac, na zapadu i jugozapadu i linije Sanski Most—Bos. Petrovac—Kulen-Vakuf, na istoku i jugu.⁶² Cilj operacije bio je

⁶² U Vojnoistorijskom glasniku br. 3 od 1962. godine, objavljen je lanak general-potpukovnika Mi una Pavlovi a *Dejstva 7. banijske divizije od formiranja do bitke na Neretvi*, u kome su obra ene borbe ove divizije do 20. januara, tj. do po etka operacije „vajs 1". U drugom lanku istog autora, objavljenom u istom asopisu, br. 4 od 1964. godine, *Sedma banijska divizija u bici na Neretvi*, obuhva ena su djejtva ove divizije od 20. januara 1943. godine, tj. od po etka operacije „vajs 1", do prelaska u protivofanzivu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba. Kao što se vidi ve iz naslova pomenutih lanaka, bitka na Neretvi po ela je bojevima 1. hrvatskog korpusa na Kordunu, u Baniji i u južnoj Lici, odnosno, bojevima 1. bosanskog korpusa u dolini Sane, kod Sanskog Mosta. Autor to još konkretnije isti e u svom prvom lanku (str. 18) kad kaže: „U to vreme neprijatelj je ot-po eo koncentraciju 369. divizije za operaciju „vajs" poznatu pod imenom bitka na Neretvi". Drug Pavlovi , dakle, ima u vidu bor-bena djejtva u vrijeme etvrte neprijateljske ofanzive kao jedin-stvenu operaciju „vajs", koju naziva bitka na Neretvi. Neprijatelj je, me utim, kao što se vidi iz njema ko-italijanskog plana za zimske operacije, pod tim imenom planirao dvije operacije, u kojima je trebalo uništiti glavne snage NOV i POJ, i kao takve ih je izvodio, uz predah izme u jedne i druge. Istina, nije nno 'to važno koliko je neprijatelj planirao operacija „vajs", ali se postavlja pitanje da li operacija „vajs 1" ini jedinstvenu operat'vnu cjelinu sa onim operacijama koje su se izvodile u zahvatu Rame i Neretve i koje, u operativnom i istorijskom smislu, predstavljaju bitku na Neretvi, odnosno da li je ova bitka po ela pome-nutim bojevima 1. hrvatskog i 1. bosanskog korpusa?

Poznato je da Nijemci i Italijani nijesu planirali da biju bitku na Neretvi. Cilj operacije „vajs 1" bio je da se glavne snage NOV i POJ okruže i razbiju u dolini srednjeg toka Une i u podru ju Grme a i pl. Plješevice, a ne na Neretvi. Prema njihovom planu i operacija „vajs 2", u kojoj se trebalo obra unati sa ostacima snaga NOV i POJ koje bi se eventualno izvukle ispod udara u prvoj operaciji, imala se završiti na podru ju L'v-na. Prema tome, bitku na Neretvi nametnule su snage NOV i POJ, a ne neprijatelj operacijom „vajs". S druge strane, Vrhovni štab je tek 27. januara naredio prikupljanje Glavne operativne grune za protivofanzivu prema Neretvi, tj. sedam dana pošto su po ela djejtva po planu „vajs 1", da bi protivofanziva, u stvari, bitka na Neretvi, po ela 9. februara, kada se operacija „vajs 1" na'a^ila u završnoj fazi. Najzad, bitku na Neretvi izvodile su i sa jedne i

da se okruže, razbiju i unište snage NOV i POJ „koje su se u vrstile“ na ovoj teritoriji, da se sa tog prostora sposobno stanovništvo (iznad 15 godina) internira u kon-

druge strane uglavnom snage koje nijesu u estvovala u operaciji „vajs 1“ (sem njemačke 717. i narodnooslobodilačke 7. banijske divizije, koje su angažovane u toku bitke.) Kao što se vidi, činjenice ukazuju na to da ova operacija ni operativno ni istorijski ne predstavlja dio bitke na Neretvi, jer, kada je ona poela, ni jedna ni druga strana nije imala u vidu da će se biti bitka u dolini Neretve, a neprijatelj čak ni kada je ova operacija završena. Nijemci su tek 21. februara angažovali izvjesne snage prema Neretvi (operacija „vajs 1“ je za Nijemce završena 15. februara), ali ni tada nijesu otkivali da će se u zahvatu Neretve odigrati odlučujuća bitka. Zato se i operacija „vajs 2“, koja je poela 25. februara, uglavnom, sve do 3. marta, razvijala prema prvobitnom planu, nezavisno od onoga što se događalo u dolini Rame i Neretve, da bi tek tada Nijemci prekinuli dještva po tom planu i glavne snage orijentisali prema Neretvi, gdje je odlučujuća bitka bila u punom jeku, ali ove snage, kao što je poznato, nijesu stigle da u estvuju u bici. Prema tome, otkledno je da su se operacije „vajs“, gledano sa stanovišta rada neprijatelja, razvijale izvan vremena i prostora u kojima se razvijala bitka na Neretvi. Istina, bitka na Neretvi ima dominantan operativno-strategijski značaj u okviru operacija u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, ali to ipak ne znači da u istorijskoj obradi ovih događaja ne treba voditi računa o logici istorijskih činjenica, tj. da se nezavisno od tih činjenica mogu proizvoljno proširivati vrijeme i prostor te bitke.

U razmatranju ovog pitanja mora se imati u vidu da ni Vrhovni štab NOV i POJ, kada je planirao protivmanevar preko Neretve, nije predviđao da će se na Neretvi biti tako teška i dramatična bitka. Zapravo, mora se imati na umu da su teškoće u transportu ranjenika, zbog kojih bolnica nije pravovremeno mogla da stigne na Neretvu, dovele do zastoja protivofanzive Glavne operativne grupe, što je neprijatelju omogućilo da se djelimično pregrupiše i, prije svega, da dovedu nove snage za bitku u zahvatu Neretve kad mu je ona bila nametnuta. Da se protivmanevar Glavne operativne grupe razvijao u nešto povoljnijim uslovima, vjerovatno nijedan istoriograf ne bi, u obradi ovih događaja, pošao od toga da je ovaj protivmanevar započeo operacijom „vajs 1“. Ali, pošto se protivmanevar Glavne operativne grupe razvijao u sklopu teške dvomjesečne bitke, koja je svojom veličinom i značajem u izvjesnoj mjeri zasjenila prethodna dještva, iako je u toku tih dještava bilo i te kako krvavih bojeva, onda se u obradi ovih zbivanja, nezavisno od stvarnog toka događaja, vještaci planiraju i sama bitka, kao da se time povećavaju njena veličina i istorijski značaj. Međutim, takav pristup događajima, po mom mišljenju, ide na štetu obrade osobenosti uslova NOR-a i originalnosti dještava NOV i POJ u tim uslovima.

centracione logore i da se unište materijalna dobra koja bi mogla služiti narodnooslobodila kom pokretu.⁶³

U skladu sa ovim, trebalo je da njema ki korpus djeluje sa linije Karlovac—Glina—Kostajnica—Bos. Novi—Prijeđor—Sanski Most:

— 7. SS *divizija*, nastupaju i sa linije Karlovac—Pokupsko, trebalo je da glavnim snagama djeluje pravcem Karlovac—Slunđ—Biha , a pomo nim snagama pravcem Pisarevina—Vrgin Most—Cetingrad. Njen je zadatak bio da prvog dana uve e jednim motorizovanim odredom izbije u Biha , a drugim u Drežnik-Grad; da ovlada komunikacijom Karlovac—Biha i sprije i izvlaenje snaga NOV i POJ sa Korduna i Banije prema zapadu. Idu eg dana glavnim snagama trebalo je da nastupa u pravcu Bos. Petrovca i da se, toga dana, u rejonu sela Vrto a spoji sa 717. divizijom, zatvaraju i na taj na in cestu Biha —Bos. Petrovac; za to vrijeme njene pomo ne snage imale su da „pro ešljaju" Petrovu goru;

— 717. *divizija* imala je da nastupa pravcem Sanski Most—Klju —Bos. Petrovac—s. Vrto e, gdje je, drugog dana djelstva, trebalo da se spoji sa prethodnicom 7. SS divizije. Ovladavanjem cestom Sanski Most—Vrto e trebalo je da se zatvori obru oko Grme a i sprije i pokušaj snaga NOV i POJ da se probiju na jug i jugoistok, kao i pokušaj drugih snaga da deblokiraju sa juga i jugoistoka zatvoreno podru je; nastupaju i pravcem Sanski Most—Bos. Krupa, pomo ne snage ove divizije imale su da zatvore obru oko Grme -planine sa sjeveroistoka i sjevera;

— 369. *divizija*, polaze i sa linije Glina—Kostajnica imala je da nastupa širokim frontom prema liniji Slunđ—Biha i da laganim tempom temeljito „o isti" prostor u zahvatu svoga djelstva, naro ito planinu Šamaricu;

— 714. *divizija*, postavljaju i se na liniju Kostajnica—Bos. Novi—Prijeđor i sadjeluju i desnim krilom 369. diviziji u nastupanju preko planine Šamarice, a lijevim krilom 717. diviziji u nastupanju od Sanskog Mosta prema Lušci Palanci, imala je da sprije i pokušaj proboja snaga NOV i POJ na istok i sjeveroistok i da, koriste i se kasnije prodorom 717. divizije, „o isti" prostor Bosanski

⁶³ Zbornik, IV, 9, dok. br. 210, 211, 212, 213; V, 11, dok. br. 148.

Novi, Prijedor, Sanski Most, Grme i štiti komunikacije u dolini rijeke Sane;

— *avijacija „Vajs“* trebalo je glavnim snagama da podržava dještva 7. SS divizije, naročito njen napad na Bihać, a manjim dijelovima i nastupanje 717. divizije.⁶⁴

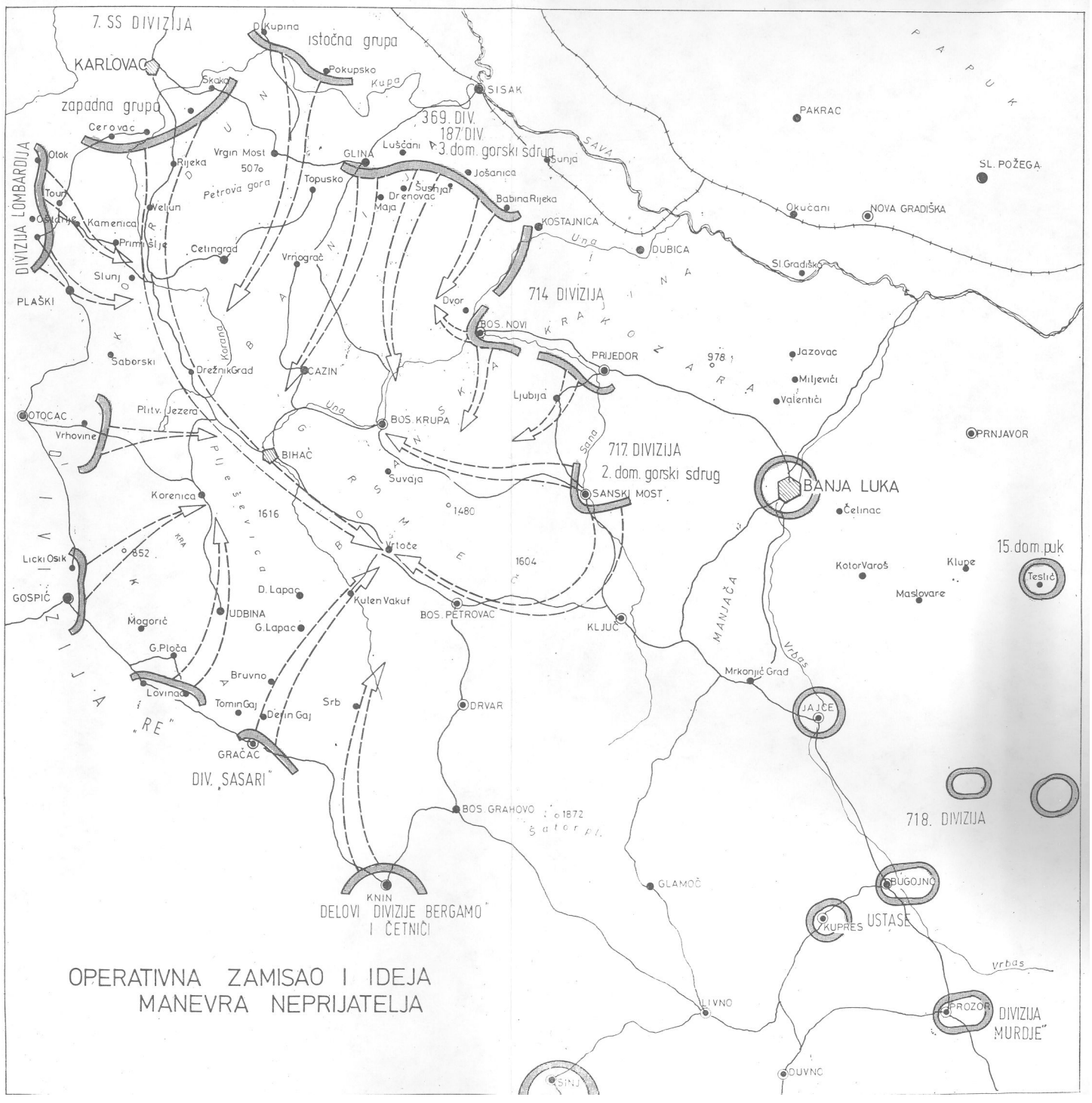
Kao što se vidi, ideja manevra komandanta Korpusa sastojala se u tome da brzim prodorom jake i dobro opremljene 7. SS divizije, pravcem Karlovac—Bihać—s. Vrtače i ojačane 717. divizije pravcem Sanski Most—Bos. Petrovac—Vrtače za dva dana presječe slobodnu teritoriju i okruži jedinice NOV i POJ sjeverno od ove linije, a po izbijanju 369. divizije na Unu da se pristupi stezanju obrambenoj i da se razbiju i unište okružene snage NOV i POJ u području Grmeča i srednjeg toka Une.

Italijanski 5. armijski korpus, prema opštoj zamisli, trebalo je da djeluje sa linije Ogulin—Vrhovine—Gospić—Gračac.

— *Borbena grupa „Fabri“*, na lijevom krilu korpusnog rasporeda, prema zapovijesti komandanta Korpusa, imala je da djeluje iz rejonu Ogulina u pravcu Slunja, nastupaju i u dvije kolone: *lijevom*, (74. pješadijski puk, bez jednog bataljona i pontonirskog odelenja) pravcem s. Tounj—s. Kamenica—s. Primišije—Slunj, *desnom* (137. legija „crnih košulja“, eta 73. pješadijskog puka. motorizovana eta „Zara“) pravcem Plaški—Slunj. Poslije izbijanja u rejon Slunja i spajanja sa desnim krilom njemačkog korpusa, dio snaga ove grupe (137. legija „crnih košulja“ i eta 73. pješadijskog puka) trebalo je da obrazuje front prema jugoistoku, između Slunja i ž. st. Blata (na željezničkoj pruzi Plaški—Vrhovine). a jedan bataljon da kontroliše prostor sjeverno od ovog fronta, između ceste Karlovac—Slunje i pruge Ogulin—Vrhovine; preostale snage su morale biti slobodne radi „ur>o+rebe na drugom mjestu“. Bilo je namjerno da u ikasnijoj fazi borbena grupa „Fabri“ „o isti“ i planinu Kapelu i ovlada, po naknadnom naređenju, selom Ravnom Gorom i kotlinom između sela Jasenka i Džežnare.

— *Divizija „Re“*, u centru korpusnog rasporeda, trebalo je da nastupa sa linije Vrhovine—s. Liki Osik—s.

⁶⁴ Isto, dok. br. 113. Operativna zapovijest komandanta njemačkog korpusa „Kroacia“.

OPERATIVNA ZAMISAO I IDEJA
MANEVRA NEPRIJATELJA

Radu u tri kolone: *lijevokrilna* (1. pješadijski puk „Re“, 1. bojna 12. domobranske pukovnije, eta tenkova) pravcem Vrhovine—s. Prijeboj—Biha ; *centralna* (2. pješadijski puk „Re“, bez jednog bataljona, i 34. ustaška bojna pravcem s. Li ki Osik—Buni —Korenica; *desnokrilna* (151. pješadijski puk „Sasari“, bez jednog bataljona, bataljon 152. pješadijskog puka „Sasari“, 31. i 32. ustaška bojna, eta tenkova, pontonirsko odjeljenje) pravcem s. Radu —Udbina—Korenica.

Na frontu divizije „Re“ djelstvovala je etni ka grupa, s tim što se glavnina (oko 850 etnika) nalazila na pravcu desnokrilne divizijske kolone.⁶⁵

— *Divizija „Sasari“*, na desnom krilu korpusnog rasporeda, trebalo je, prema zapovijesti komandanta korpusa, da nastupa u dvije kolone: pravcem s. Bruvno—s. D. Lapac—Biha , i pravce ms. Srb—Kulen-Vakuf—Bos. Petrovac. Ali, prema kasnijem nare enju komandanta armije⁶⁶, divizija je trebalo da se angažuje samo na pravcu s. Bruvno—s. D. Lapac—Biha i prema Kulen-Vakufu. Prema ovom nare enju ranije pedvi ena desna kolona trebalo je dijelom snaga da „zaprije i prolaze iz doline gornje Une“, a sa ostalim snagama da se postavi u takav položaj da poja a kolonu koja nastupa preko sela D. Lapca, ili da pomogne desnoj koloni divizije „Re“.

— *Korpusna rezerva*, pomenuta dva bataljona, grupisala su se u rejonu Oto ca, iza fronta divizije „Re“.

— *Avijacija*, sa aerodroma u Zemuniku, trebalo je da podržava divizije „Re“ i „Sasari“, a sa aerodroma u Puli i Ljubljani diviziju „Lombardija“. Avijacija je imala da djelstvuje po neposrednom zahtjevu komandanata divizija.⁶⁷

Operativnom zanoviješ u komandanta korpusa ta no su odre eni pravci djelstva, ali ne i cilievi jedinica. Cilj kolona nije odre en ni u posebnom uputstvu komandanta korpusa (u prilogu zapovijesti) o na inu djelstva. U ovom uputstvu je ukazano na zna ai sadjelstva jedinica, naro ito onih koje nastupaju ka Slunju i desne kolone divizije „Re“ sa susjednim kolonama. Što se ti e tempa na-

⁶⁵ D. Kladarin, *n. dn.*

⁶⁶ Zbornik, IV, 9, dok. br. 219.

⁶⁷ Isto, V, 11, dok. br. 151, Operativna zapovijest komandanta italijanskog 5. armijskog korpusa.

stupanja, pozivaju i se na direktivu komandanta armije, koja je, izgleda, bila dostupna komandantima divizija, komandant korpusa je preporučio da treba da bude prosječno pet kilometara dnevno, „ne isključuju i mogućnost i brzih i dubokih pokreta gdje situacija, teren i neprijatelj to nalažu.“⁶⁸ Međutim, komandant armije je na inostranstva jedinica 5. korpusa potpunije konkretizovao u svojoj direktivi u kojoj se kaže:

„Izuzetno nepredviđeni slučajevi, koji bi se pojavili sticajem okolnosti (koji zahtijevaju ili upućuju na brze i duboke pokrete) i brzih pokreta njemačkih trupa sa pravca Karlovca i Sanskog Mosta ka Bos. Petrovcu, sve ostale italijansko-njemačke ko-hrvatske trupe, koje se kreću sa obje strane ka toj liniji, djelujuće u vidu *metodi nog račić avanja*, nastupaju i svakoga dana oko 5 km u dubinu.

Ovakvo nastupanje, s obzirom na okolnosti i trenutnu situaciju (neprijatelj, stanje puteva, prolaznost terena itd.) može poprimiti dva vida:

— ili kretanje po jedinicama u borbenom rasporedu na širokom frontu (*kako bi zemljište bilo pažljivo pregledano sa svih strana* — podvukao — B. P.);

— ili nastupanje kolonama do zone prikupljanja, a zatim dopunjeno akcijom manjih kolona, *raspoređeni svuda naokolo na obližnjoj teritoriji, imenovane se posti i, tako e mogu nast pažljivog pregleda terena, kao što je ranije rečeno*“ (podvukao B. P.).⁶⁹

Dakle, prema zamisli komandanta italijanske 2. armije, sve jedinice 5. armijskog korpusa trebalo je da primijene taktiku *metodi nog račić avanja terena*. Međutim, prema opštoj zamisli za operaciju „vajs 1“ taj korpus je djelstvom svojih krilnih divizija trebalo da olakša brze prodore njemačkih obuhvatnih kolona predviđenim pravcima, da bi one mogle obuhvatiti jedinice NOV i POJ u području srednjeg toka Une i Grme-planine i spriječiti njihovo izvlačenje sa sjevera i, istovremeno, da obuhvate jedinice NOV i POJ u Lici. A to se moglo postići i samo brzim prodorima krilnih divizija 5. armijskog korpusa. Zapravo, iz kasnije prepiske njemačke

⁶⁸ Isto, dok. br. 152.

⁶⁹ Isto, IV, 9, dok. br. 211.

kih i italijanskih komandi vidi se da je borbena grupa „Fabri“ trebalo da izbije u rejon Slunja, a prije njemačkih snaga. Da bi spriječila izvlačenje snaga NOV i POJ iz doline Une prema jugoistoku i sa te strane zatvorila obru oko snaga NOV i POJ u Lici, divizija „Sasari“ je morala izbiti u rejon Kulen-Vakufa, odnosno sela Vrto, a otprilike u isto vrijeme kada i njemačke snage. Zato je, prema opštoj zamisli, samo divizija „Re“ imala da nastupa laganim tempom, primjenjujući i taktiku metodičnog iščinja terena, analogno taktici 369. divizije njemačkog korpusa.

Odstupanje 5. armijskog korpusa od načina dještva predviđenog opštim planom operacije uslovljeno je činjenicom što italijansko komandovanje, rukovodeći se dotadašnjim iskustvima iz ofanzivnih operacija protiv jedinica NOV i POJ, nije ni prije ni poslije usvajanja odluke o tzv. zimskim operacijama širokih razmjera vjerovalo u njihov uspjeh, a posebno ne u mogućnost okruženja i snaga NOV i POJ. Zato je komandant 2. armije još u toku pregovora sa njemačkim predstavnicima o zajedničkim zimskim operacijama smatrao da takve operacije mogu imati samo privremeni uspjeh, jer će partizani, grupišući se iza njemačkih napadnih kolona, ubrzo ponovo zauzeti teritoriju koju italijansko-njemačke trupe budu osvojile. Zbog toga se zalagao za izvođenje manjih operacija.⁷⁰ A kada je konačno usvojena njemačka koncepcija i plan za operaciju „vajs 1“, pomoćnik načelnika štaba 2. armije je u svom radnom podsjetniku konstatovao:

„Mi i Nijemci krećemo su duž puteva (kao brže, kao — i to nešto — polako), tjeraju i pred sobom neprijatelja, koji će izmisliti na bokove, koji će nam se pojaviti za leđima itd. Kad nam je neprijatelj pobjegao kroz gustu obru, kao što je bio onaj koji je opkoljavao Kapelu i Gorjance (misli se na ofanzivne akcije italijanskih snaga u septembru, odnosno u oktobru — B. P.) pod uslovima za nas mnogo povoljnijim u pogledu terena i vremena, kako možemo očekivati da ćemo ga sada uhvatiti u klopku“.⁷¹

⁷⁰ V. Kljaković, *n. n.*

⁷¹ Zbornik, V, 11, dok. br. 129.

Strah od prostora, u situaciji kada nijesu imali dovoljno snaga da taj prostor sasvim ispune, oigledno je prisiljavao italijanske komandante da traže rješenje u primjeni taktike koja im je omoguavala da „*zemljište pažljivo pregledaju sa svih strana.*“ Njima je prostor zadržavao utoliko ve u brigu što nijesu vjerovali da e ustaško-domobranske jedinice, koje su, prema planu, imale da zaposjedaju zauzetu teritoriju, mo i da je održe kada se jedinice NOV i POJ zabace u pozadinu fronta, kako su to italijanski komandanti predvi ali. U tom smislu pomomik na elnika štaba 2. armije u pomenutom podsjetniku kaže: „Ako u pogledu naših i njemačkih operativnih sposobnosti ne možemo da stvaramo pretjerane iluzije, to još manje možemo u pogledu sposobnosti Hrvata (misli se na trupe NDH — B. P.) da održe zauzetu prostoriju.“⁷²

Na bazi ovakve procjene operativnih uslova i mogućnosti sopstvenih i neprijateljskih snaga, komandant 2. armije je, izgleda, došao do zaključka da u izvoenju operacije „vajs 1“ treba djeystvovati obazrivo i time izbje i svaki rizik. Taktikom djeystva, koju je za 5. korpus razradio komandant italijanske 2. armije, još više je istaknut značaj manevra njemačkog korpusa, jer je upravo od brzine ostvarenja projektovanog prodora za presijecanje i obuhvat snaga NOV i POJ zavisio ishod itave operacije.

Meutim, 7. SS divizija, koja je prema operativnom planu imala da bude nosilac manevra, trebalo je da savlada prvog dana djeystva prostor od preko 100 km, a drugog dana prostor od oko 40 km, da bi izbila na Petrova ko polje. S obzirom na otpor jedinica NOV i POJ, koji se morao oekivati, i na prirodne i vještačke prepreke, koje je trebalo savladati, takav tempo nastupanja teško se mogao postići. Pogotovo što je 369. divizija trebalo da nastupa laganim tempom (oko 5 km), što je, razumije se, omoguavalo manevar snaga NOV i POJ ispred fronta ove divizije i udar na bokove izduženih kolona 7. SS divizije. Isto tako, 717. divizija, da bi sa juga zatvorila obrub oko Grmeča, imala je u toku dva dana da savlada, ne samo otpor snaga NOV i POJ, nego i pro-

⁷² Isto.

stor od oko 100 km, i to tako što je morala da nastupa u dva divergentna pravca. Pored toga, moralo se računati i s time da se bokovi izduženih kolona ove divizije biti izloženi udarima jedinica NOV i POJ s područja Grme a i sa juga i sa jugoistoka, a naročito njena glavna kolona, koja je morala da se probije preko prevoja Pounovac i šumskog pojasa između planina Grme a i Srnetice. Sve to ukazuje na to da zadatak ove divizije nije bio u skladu sa njenim stvarnim mogućnostima i objektivnom situacijom na frontu. S tim u vezi, treba istaći da je i divizija „Sasari“, koja je, prema opštoj zamisli, imala da obuhvata snage NOV i POJ u Lici, trebalo da savlada prostor od preko 60 km. S obzirom na to što je ova divizija, prema prvobitnom planu, taj zadatak trebalo da ostvari nepotpuna i, uz to, da je njen pravac nastupanja izvodio preko teško prohodnog planinskog zemljišta, svakako se nije moglo očekivati da će ovaj obuhvat biti brzo ostvaren.

Prema tome, očigledno je da se manevar, od koga se toliko očekivalo, nije zasnivao na realnim proračunima. Ali sama činjenica da je planirano da se ofanziva na slobodnu teritoriju izvodi po etapama, ukazuje na to da je neprijatelj potcjenjivao, prije svega, manevarsku sposobnost NOV i POJ; da nije realno cijenio njen unutrašnji organizacijski razvoj i sistem komandovanja; da je smatrao da su partizanske jedinice vrsto vezane za „svoje“ teritorije i da će ih grabežljivo braniti; da samim tim snage NOV i POJ u defanzivne i da djeluju po jedinstvenom planu, te da neće moći održati jedinstvo fronta tako da će sve to omogućiti brze prodore motorizovanih kolona, ojačanih tenkovima. Zato se neprijatelj odlučio da u etapama osvaja slobodnu teritoriju, a time i da obuhvata i uništava po dijelovima snage NOV i POJ „vezane“ za te teritorije.

Na takav zaključak ukazuje i činjenica da je neprijatelj glavne snage grupisao u dolini rijeke Kupe, noseći i glavni udar najdužim pravcem sa sjeverozapada, a ne sa sjeveroistoka — od Banjaluke, odakle se moglo najbže prodrijeti u centar slobodne teritorije i brzo zatvoriti obrub sa juga oko snaga NOV i POJ u dolinama rijeka Une i Sane i u području Grme a — pravcem koji

je za odbranu, odnosno za izvlačenje ranjenika i stvaranje uslova za manevar prema istoku, kako je to cijenio Vrhovni štab NOV i POJ, bio najosjetljiviji. Istina, neprijatelj je, izgleda, smatrao da će se jedinice NOV i POJ nalaziti pretežno na sjeveru, orijentisane ka liniji Karlovac—Sisak, pa je grupisanjem svojih snaga u dolini Kupe htio da većim udarom zahvati i veće glavninu tih jedinica i da je projektovanim manevrom obuhvati i uništi. Ali su snage određene da izvrše obuhvat sa sjeveroistoka bile slabe, time je već unaprijed bio doveden u pitanje uspjeh cijele operacije. S druge strane, predviđanje da će glavne snage NOV i POJ biti usmjerene prema sjeveru tako i nije proizilazilo iz realne procjene, jer se na osnovu iskustva iz dotadašnjih djestava NOV i POJ nije moglo očekivati da će u toj situaciji njene glavne jedinice biti upućene u prostor Karlovac, Sisak, Zagreb. Osim toga, djestva 1. i 3. divizije u srednjoj Bosni i 2. i 6. divizije na jugu, kao i aktivnost 1. bosanskog korpusa u dolini Sane, tako i ukazivala na to da na području Korduna i Banije ne mogu biti glavne snage NOV i POJ. Usmjeravajući glavne snage tim pravcem, neprijatelj se, izgleda, rukovodio, prije svega, težnjom da iz političkih razloga što prije raširi isti prostor NDH na lijevoj strani rijeke Une. Isto tako, bilo je nerealno očekivati da će jedinice NOV i POJ grješito braniti zemljište, jer su njihova iskustva iz prethodnih velikih ofanziva upozoravala na to da će one pod udarom nadmoćnijih snaga neprijatelja napustiti slobodnu teritoriju i manevrom na izabranom pravcu preći u protivnapad, radi stvaranja nove slobodne teritorije.

Očividno, proračuni na kojima se zasnivao plan neprijatelja za operaciju „vajs 1“ nijesu proizilazili iz realne procjene mogućnosti svojih jedinica i mogućnosti jedinica NOV i POJ. Zato ovim planom i nije bilo obezbjeđeno pravovremeno zatvaranje obrambenog područja južno od Grmeča, odnosno Lapačke kotline i planine Plješevice.

Znaju i da planom „vajs 1“ nije predviđen nikakav pritisak na slobodnu teritoriju sa jugoistoka, i strahuju i da bi se zbog toga snage NOV i POJ, pod pritiskom sa sjevera mogle srušiti na italijansku okupacionu zonu, što

je svakako trebalo prije iti, komandant italijanske 2. armije se, uz odobrenje italijanske Vrhovne komande i saglasnost Poglavnika Pavelića, odlučio da, angažovanjem tih formacija crnogorskih i hercegovačkih etnika i manjih dijelova svog 6. i 18. korpusa, preduzme napad od Prozora i Knina u pravcu Livna i Glamoča. Za ovu akciju bio je već razrađen plan, određene snage i izdata potrebna naređenja.⁷³ Ali, iako su se ovom naknadnom ispravkom mogle otkloniti izvjesne slabosti plana „vajs 1“ i otežati situacija glavnih snaga NOV i POJ, do toga nije došlo, zbog intervencije Nijemaca, koji su u tome vidjeli mogućnost jačanja etnika.

⁷³ Isto, IV, 9, dok. br. 218, 221, 225 i 228.

PLANOVI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA
PARIRANJE OFANZIVE NEPRIJATELJA

OPŠTI PLAN ZA DJEJSTVA U ZIMU 1942/43. GODINE I ZA-
MISAO ZA PARIRANJE EVENTUALNE OFANZIVE
NEPRIJATELJA

Poslije biha ke operacije Vrhovni štab NOV i POJ je uo avao da postoji mogu nost da neprijatelj preduzme lokalnu ofanzivu u dolini Une a, eventualno, i ofanzivu širih razmjera. Nešto kasnije je raspolagao i izvjesnim podacima o pripremama neprijatelja za ofanzivu. Ipak, Vrhovni štab nije odlu io da zadrži glavne snage u defanzivi i tako sa eka napad neprijatelja. Štaviše, u direktivi Vrhovnog komandanta o angažovanju snaga Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naglašava se „da se nijedna jedinica ne postavlja u odbrambeni položaj.”⁷⁴ Nezavisno od toga što je uo io da neprijatelj može preduzeti ofanzivu, Vrhovni štab nije gubio iz vida mogu nost, poslije formiranja divizija i korpusa NOV, da i sam preduzme šira ofanzivna djejtva. Zato je, sredinom novembra, razradio u tom smislu jedinstven operativno-strategijski plan djejtva u zimskom periodu 1942/43. godine.

Taj plan se zasnivao na sagledavanju perspektive razvoja opštenarodnog oslobodila kog rata i revolucije. Planom su predvi ena koordinirana djejtva glavnih snaga NOV i POJ za duži vremenski period i na širokom prostoru, kako radi osvajanja novih pozicija i daljeg jaanja narodnooslobodila kog pokreta i NOV i POJ, tako i stoga da se neprijatelju onemogu i predah za pri-

⁷⁴ Isto, II, 7, dok. br. 373 i 376.

prema ofanzive na slobodnu teritoriju, odnosno da se stvore povoljniji ušlovi za njeno pariranje. Ali, svakako, najznačajnije u ovoj zamisli Vrhovnog štaba bilo je to što je angažovanjem jakih snaga prema srednjoj Bosni trebalo osloboditi ovo područje, koje je, u sklopu daljih stratezijskih planova Vrhovnog štaba, trebalo da posluži kao polazna osnovica sa koje bi se „u rano proljeće“ 1943. godine preduzela ofanzivna djeljstva ja im snagama prema istoku, s ciljem da se razbiju etnici i ubrza proces razgaranja NOB-a u isto nīm krajevima zemlje.⁷⁵

Djelstvujū i u skladu sa ovim planom sve do po etka neprijateljske ofanzive, jedinice NOV i POJ su zauzele mnoga važna uporišta, oslobodile nova područja, stavile pod udar sve važnije komunikacije južno od Save i neprijatelju nanijele znatne gubitke u ljudstvu i materijalu.⁷⁶

⁷⁵ Ovaj plan vjerovatno nije ni bio razrađen u formi cjelovitog elaborata, nego je izražen u vidu direktiva jedinicama — Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 1. bosanskom korpusu, 1. 2. i 3. diviziji i nekim manjim samostalnim jedinicama. Te direktive su sačuvane i one, u stvari, predstavljaju taj plan. (Zbornik, II, 6, dok. br. 151, 166, 168 i 169).

⁷⁶ Iz sačuvanih dokumenata neprijatelja vide se njegovi gubici u odbrani samo nekih uporišta:

— *Šitnica*: ovo uporište branili su: 4. bojna 4. gorskog domobranskog zdrugā, 2. bojna petrinjskog domobranskog zdrugā, 1. i 2. satnija 10. domobranske pukovnije, jedan vod Nijemaca, jedna baterija haubica. Sve ove snage bile su razbijene i uništene, tako da se od tog ljudstva (zajedno sa zarobljenicima koji su se prijavili pošto su bili pušteni) prikupilo svega 470 domobrana (Zbornik, IV, 8, dok. br. 234). Prva proleterska divizija imala je 22 mrtva i 46 ranjenih;

— *utvrđena linija Suha a—Ljubija*: potpuno razbijeni i zarobljeni 1. bojna 1. domobranske pukovnije, 6. ustaška bojna, 3. i 18. satnija 10. domobranske pukovnije; zaplijenjeno 20 puškomitraljeza, tri teška mitraljeza, dva minobaca a. Sopstveni gubici: pet mrtvih i 17 ranjenih (Zbornik, IV, 8, dok. br. 234);

— *Bosanski Novi*: 230 mrtvih i ranjenih, 850 zarobljenih. Sopstveni gubici: 40 mrtvih i 120 ranjenih;

— *Sanski Most*: 327 mrtvih i ranjenih, 29 zarobljenih. Uništena dva tenka, jedan avion, četiri vagona municije (Zbornik, IV, 8, dok. br. 241);

— *Jajce*: poginulo i zarobljeno 224. Prema nepotpunim podacima, sopstveni gubici: 21 mrtav, 59 ranjenih. (Zbornik, IV, 8, dok. br. 98 i 36);

— *Tesli*: razbijeni i zarobljeni 2. i 3. bojna 4. domobranske pukovnije, 23. i 24. satnija 1. domobranske pukovnije, ukupno

U ovim borbama i snage NOV i POJ su imale osjetne gubitke, ali, zahvaljujući i masovnom prilivu novih boraca, one su ipak brojno jačale. Na oslobođenim teritorijama formirani su novi partizanski odredi, a neki stariji su brojno ojačani (Lički, Kordunaški, Banijski, 3. krajiški, Kalnički i dr.), tako da su sada predstavljali vrste borbene jedinice. U ovom vremenskom periodu, iako je bio kratak, stečena su dragocjena iskustva u komandovanju i rukovođenju divizijama i korpusima, što je imalo osobit značaj za kasnija dejstva kada je neprijatelj poeo ofanzivu. U isto vrijeme uloženi su i napor da se usavrši organizacija slobodne teritorije, kako bi se sve ljudske i materijalne snage pozadine mobilisale za pomoć frontu i jačanje udarne snage NOV i POJ. Zato su vojnoteritorijalni organi i organi narodne vlasti, pored ostalog, počinjali da rade na mobilizacijskim spiskovima i stvaranju centara za obuku omladine, na proširivanju i formiranju novih radionica za opravku i izradu oružja i ratne opreme (bombi, mina, telefonskih centrala, radio-stanica itd.; u radionici Vrhovnog štaba npr. izrađivano je 1.000 ručnih bombi nedjeljno). Formirana je i vojna škola pri Vrhovnom štabu za školovanje i usavršavanje vojnih kadrova, itd. Sve ove mjere imale su krupan značaj za preodoljevanje kasnije neprijateljske ofanzive.⁷⁷

1.200 vojnika, 38 oficira; zaplijenjeno 12 teških mitraljeza, 102 puškomitraljeza, četiri haubice, četiri brdska, četiri protivkolska i 11 topova „pito“, 12 minobacača, dva vagona pušaka, jedan vagon artiljerijske municije, 500 mina, 15 vagona hrane (Zbornik, IV, 9. dok. br. 5 i 17.);

— *Livno*: 160 poginulo i ranjeno, 200 zarobljeno; zaplijenjeno dva brdska topa, šest minobacača, jedna oklopna kola, a ostatak posade koja je brojala 1.200 ustaša, razbijen (Zbornik IV, 8, dok. br. 244, 245, 247; V, 10, dok. br. 145);

— *Prnjavor*: zarobljena bojna domobrana i zaplijenjeno tri mitraljeza, dva minobacača, 20 puškomitraljeza (Zbornik, IV, 9, dok. br. 70);

— *Žepče*: zarobljeno 150 domobrana, uništeno 60 vagona (Zbornik, V, 9, dok. br. 87, 197 i 205);

— *Kraši*: poginulo, ranjeno i zarobljeno 24 vojnika; zaplijenjeno pet mitraljeza, devet puškomitraljeza, 38 pušaka, 50.000 metaka. Sopstveni gubici: 40 mrtvih, 61 ranjen (Zbornik, V, 11, dok. br. 124 i 128);

— *Gomirje*: poginulo i ranjeno 203 vojnika; zaplijenjeno devet mitraljeza i puškomitraljeza i 160 pušaka.

⁷⁷ Zbornik II, 7, dok. br. 67, 85, 86, 94, 95, 98 i 101; 6, dok. br. 193.

Ovakav razvoj događaja naveo je komandanta njemačkih trupa u Hrvatskoj, generala Litera, da 12. januara konstatuje: „Opšta ratna situacija zahtijeva smirivanje hrvatskog prostora (misli se na NDH — B. P.) jer proširivanje sadašnjeg žarišta nemira prema sjeveru može da dovede do jakog ugrožavanja glavne željezničke linije, do prekida dotura za Italiju, Balkan i Krit, a time i do sloma cjelokupnog položaja Osovine na Jugovistoku”.⁷⁸

Tako su djeljstva NOV i POJ pod kraj 1942. godine još jednom potvrdila uvjerenje njemačkih komandanata da se kriza na jugoslovenskom frontu može riješiti samo protivdjelstvom jakih snaga.

Uo avajua i mogu nost neprijateljske ofanzive protiv glavnih snaga NOV i POJ, koje su djelstvovala sa osloboene teritorije u zapadnoj Bosni i južnoj Hrvatskoj, Vrhovni štab je odmah poslije stvaranja plana za nastavljajnje ofanzivnih djelstava u zimskom periodu, razradio i koncepciju operativnog plana za odbranu i pariranje namjera neprijatelja u sluajju ofanzive na slobodnu teritoriju.⁷⁹ Problem odbrane ove teritorije postavljao se u ovoj situaciji nešto drugačije nego u prethodnim ofanzivama na osloboena područja sa kojih su djelstvovala glavne snage NOP-a. Ova teritorija je, s obzirom na njeno prostranstvo, centralni položaj i unutrašnju organizaciju (razvijenost i funkcionisanje sistema Narodne vlasti, vojnoteritorijalnih organa, organizaciju političkog i privrednog života itd.), predstavljala vrstu oslonca i polaznu osnovicu glavnih snaga NOV i POJ u ostvarenju operativno-strategijskih zadataka u narednom periodu razvoja osloboenog rata i revolucije. Pored toga, na ovoj teritoriji su djelovale mnoge ustanove opšte jugosloven-

⁷⁸ Isto, IV, 9, dok. br. 215.

⁷⁹ Ni plan Vrhovnog štaba za odbranu slobodne teritorije nije sačinjen kao poseban elaborat, a izgleda da u toj formi nije ni obrađen, nego je njegova opšta zamisao izražena u direktivama jedinicama. Mada sve ove direktive nijesu u cjelini sačinjene, ipak se, na osnovu direktive Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, koja je sačinjena, i naređena nekim jedinicama, može i rekonstruisati osnovna zamisao ovoga plana i sagledati operativna uloga pojedinih vojnih grupacija i jedinica.

skog značaja; na njoj su se nalazile bolnice sa nekoliko hiljada ranjenika, radionice za potrebe fronta, vojne škole i kursevi, što je, razumije se, sve skupa isticalo potrebu jačeg angažovanja u njenoj odbrani. U vezi toga treba istaći i da je vrhovni komandant NOV i POJ, obavijestavajući i štab 3. udarne divizije o toku neprijateljske ofanzive, kada je ona poela u svojoj depeši naglasio: „... Radi se o našoj slobodnoj teritoriji, o našim ranjenicima“, što znači da se pitanje odbrane slobodne teritorije postavljalo u neposrednoj vezi sa pitanjem odbrane ranjenika već od početka ofanzive.⁸⁰ S druge strane, i ako je NOV i POJ u to vrijeme bila sposobna za uporniju odbranu, ipak je Vrhovni štab u razradi plana odbrane slobodne teritorije, vodio računa, prije svega, o tome da se snage NOV i POJ ne izlože udaru prikupljenih, brojno i tehnički nadmoćnijih snaga neprijatelja, polazeći, pri tome, od činjenice da je NOP toliko jak koliko su jake njegove oružane snage. Ostaju i, s obzirom na to, i u ovoj situaciji dosljedan principima taktike i strategije opštenarodnog partizanskog rata, Vrhovni štab je jasno izrazio zamisao da se dejstva jedinica NOV i POJ i u odbrani moraju zasnivati na manevru i aktivnim dejstvima i u taktičkim i u operativnim razmjerama.⁸¹

Posmatrajući i centralnu slobodnu teritoriju kao jedinstveno područje i razmatrajući operativno-taktičke pravce koji sa fronta vode u njegovu dubinu, pogodnost ovih pravaca za neprijatelja, njihovu osjetljivost i pogodnost za organizaciju odbrane na itavoj dubini, Vrhovni štab je pretpostavljao da će neprijatelj, najvjerojatnije, pokušati da napadne itavu slobodnu teritoriju, s tim da po etničkim udarom zahvati glavne snage NOV i POJ.

Prilikom procjene situacije Vrhovni štab je zaključio da pravac od Banjaluke najneposrednije vodi u centar slobodne teritorije, da je samim tim nepogodan za organizaciju odbrane i da neprijatelj, dejstvujući u tim pravcima, može otežati izvođenje šireg protivmanevra radi izvlačenja glavnine NOV i POJ ispod njegovog udara, ako se za to ukaže potreba. Zato je očekivao da će nepri-

⁸⁰ Zbornik, II, 7, dok. br. 165.

⁸¹ Isto, II, 6, dok. br. 175.

jatelj, u eventualnoj ofanzivi, glavne snage koncentrisati u zoni Banjaluke i da e sa tog pravca nanositi glavni udar, a da e težište dještva snaga koje e nastupati sa sjevera, iz doline Kupe, biti usmjereno od Gline i Kostajnice prema Biha u i, dalje, u susret glavnim snagama.⁸²

Polaze i od ovakve procjene namjera i mogu nosti neprijatelja, zamisao operativnog plana Vrhovnog štaba sastojala se, u suštini, u slijede em:

ukoliko se pokaže mogu im, glavnim snagama 1. bosanskog korpusa i 1. proleterskom divizijom napasti na Banjaluku u fazi prikupljanja neprijateljskih snaga, s ciljem da se one razbiju i sprije i njihov napad i prodor u dubinu slobodne teritorije sa tog pravca⁸³; aktivnim dještva 1. hrvatskog i dijelova 1. bosanskog korpusa braniti slobodnu teritoriju na ostalim pravcima. Ako napad na Banjaluku ne bi imao izgleda na uspjeh, onda svim snagama 1. bosanskog i 1. hrvatskog korpusa, odgovaraju im oblicima dještva, što upornije braniti slobodnu teritoriju i, pod zaštitom ovih snaga, u slu aju potrebe, grupom proleterskih divizija u pogodnom momentu preduzeti protivofanzivu na istok, radi stvaranja nove slobodne teritorije, izvla enja ranjenika i nastavljanja ofanzive prema Srbiji u skladu sa ranijom koncepcijom.⁸⁴ Poslije prodora ofanzivne grupe na istok, ostale snage e manevrom u pozadinu izbje i odsudan udar nadmo nijeg neprijatelja. Snage van zahvata neprijateljske ofanzive imale su zadatak da u bližoj i dubljoj pozadini neprijatelja razaraju komunikacije, spre avaju snabdijevanje i razvla e neprijateljske trupe koje izvode ofanzivu.

U duhu ovakve zamisli Vrhovni štab je precizirao zadatke i taktiku dještva snaga NOV i POJ, pa se u direktivi Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske za upotrebu 1. hrvatskog korpusa, izme u ostalog, kaže:

„... Ne podmetati svoje jedinice neprijatelju na pravcu njegovog ofanzivnog zamaha, ve sa svojim jedinicama, na odnosnim pravcima, vješto skrenuti desno i lijevo i kontramanevrirama na neprijateljske bokove i po-

⁸² Isto, V, 11, dok. br. 40.

⁸³ Isto, II, 7, dok. br. 43; V, 11, dok. br. 40.

⁸⁴ Isto.

zadinu osujetiti njegovo nastupanje. To je najbolji na in za pariranje neprijateljske ofanzive.

Prema tome, Vi ete u ovakvoj situaciji djejtva Vaših divizija objediniti i koordinirati po slijede em: divizija koja se nalazi na prostoru Dvor—Šamarica pl.—Vrnogra može bo nim udarom paralisati neprijateljsku ofanzivu bilo da se ispolji na pravcu Topusko—Vrnogra—Cazin, bilo na pravcu Kostajnica—Dvor—Bosanska Krupa. Vaša jedna divizija koja se nalazi na prostoru oko Cetingrada treba bo nim djejtvom da parira neprijateljsku ofanzivu bilo na pravcu Topusko—Vrnogra—Cazin, bilo na pravcu Karlovac—Slunj. Vaše snage oko Slunja, koje predstavljaju tre u manevarsku grupu, trebalo bi u ovakvoj situaciji da bo nim djejtvom pariraju neprijateljsku ofanzivu koja bi se iz doline r. Gline mogla ispoljiti bilo prema Cetingradu bilo prema Cazinu. Svakako da ova grupa oko Slunja mora budno pratiti pravac od Plaškog".⁸⁵

Kao što se vidi iz ove direktive, 1. hrvatski korpus je imao zadatak da se postavi na pravcima koji preko Korduna i Banije izvode u dubinu slobodne teritorije. Me utim, razvoj doga aja je iziskivao da se jedna divizija angažuje za odbranu pravaca koji sa jugozapada i juga izvode prema Koreni kom i Krbavskom polju i Lapa koj kotlini, dok su ostale dvije divizije, a kasnije i grupa goranskih brigada iz sastava V operativne zone, imale da djejtvuju na Kordunu i Baniji, u skladu sa direktivom Vrhovnog štaba. No, u nare enju štaba 1. hrvatskog korpusa od 11. januara 1943. godine štabu 7. banijske divizije naglašava se: „Vaša aktivnost treba biti usmjerena na razbijanje neprijateljske koncentracije paze i pri tom da odve ne izmorite jedinice ..”⁸⁶ Ovo ukazuje na to da je i štab 1. hrvatskog korpusa težio da aktivnim djejtvom osujeti prikupljanje neprijateljskih snaga za ofanzivu.

Prvi bosanski korpus, prema zamisli Vrhovnog štaba, trebalo je da svojim lijevim krilom zatvori dolinu Une kod Bos. Novog, a ostalim snagama da štiti pravce koji iz doline Sane i Vrbasa izvode na slobodnu teritoriju.

⁸⁵ Isto, II, 6, dok. br. 175; . Kladarin, n. dj. 93.

⁸⁶ Zbornik, V, 11, dok. br. 40.

Ali, s obzirom na predviđeni napad na Banjaluku, Korpus je morao glavne snage 4. i 5. divizije da angažuje na tom pravcu; jedna od četiri brigade 4. divizije, koja bi u operativnom pogledu bila potčinjena štabu 7. banijske divizije, trebalo je da štiti pravac Bos. Novi—Bos. Krupa, odnosno selo Ruiška, dok su po jedna brigada 4. i 5. divizije imale da zatvore pravce od Sanskog Mosta i Prijedora. Ostale snage 1. bosanskog korpusa (9. brigada, 3. krajiški i neki manji NOP odredi) imale su da djeluju prema neprijateljskim garnizonima u Jajcu, Bugojnu i Kupresu, a jedinice IV operativne zone Hrvatske na pravcima koji iz srednje i južne Dalmacije izvode ka slobodnoj teritoriji.

Druga proleterska i 3. udarna divizija, kojima se poslije eventualnog napada na Banjaluku imala priključiti i 1. proleterska divizija, trebalo je da obrazuju operativnu grupu Vrhovnog štaba. Prema opštoj zamisli, Vrhovni štab bi sa ovom grupom, ako se zato ukaže potreba, mogao preduzeti širi operativni manevar radi prodora prema istoku. Prema tome, plan Vrhovnog štaba za odbranu slobodne teritorije bio je, i po načinu angažovanja snaga i po ideji manevra, sraunat na aktivna djelovanja. I upravo zato što je u Vrhovnom štabu dominirala težnja da se zadrže inicijativa i sloboda akcije, on je uoči opasnosti od eventualnog prodora jačao neprijateljskih snaga od Banjaluke u dubinu slobodne teritorije, uslijed čega bi bio prinuđen da odmah angažuje sve svoje snage, pa i grupu proleterskih divizija. Zato je napadom na Banjaluku („po mogućstvu”) trebalo otkloniti takvu opasnost.

Ali, budući da neprijatelj iz rejona Banjaluke nije preduzeo napad, izostala je i akcija na tom pravcu, pa je Vrhovni štab grupu proleterskih divizija mogao da upotrijebi u skladu sa situacijom na bojištu. Zato se djelovanja NOV i POJ u praksi razvijati prema drugoj varijanti operativne zamisli Vrhovnog štaba.

RASPORED GLAVNIH SNAGA NOV I POJ UOČI I POSLIJE OPERACIJE „VAJS 1”

Uoči operacije „vajs 1” glavne snage NOV i POJ bile su ovako raspoređene:

a) *Prvi hrvatski korpus* (komandant Ivan Gošnjak, politički komesar Veco Holjevac):

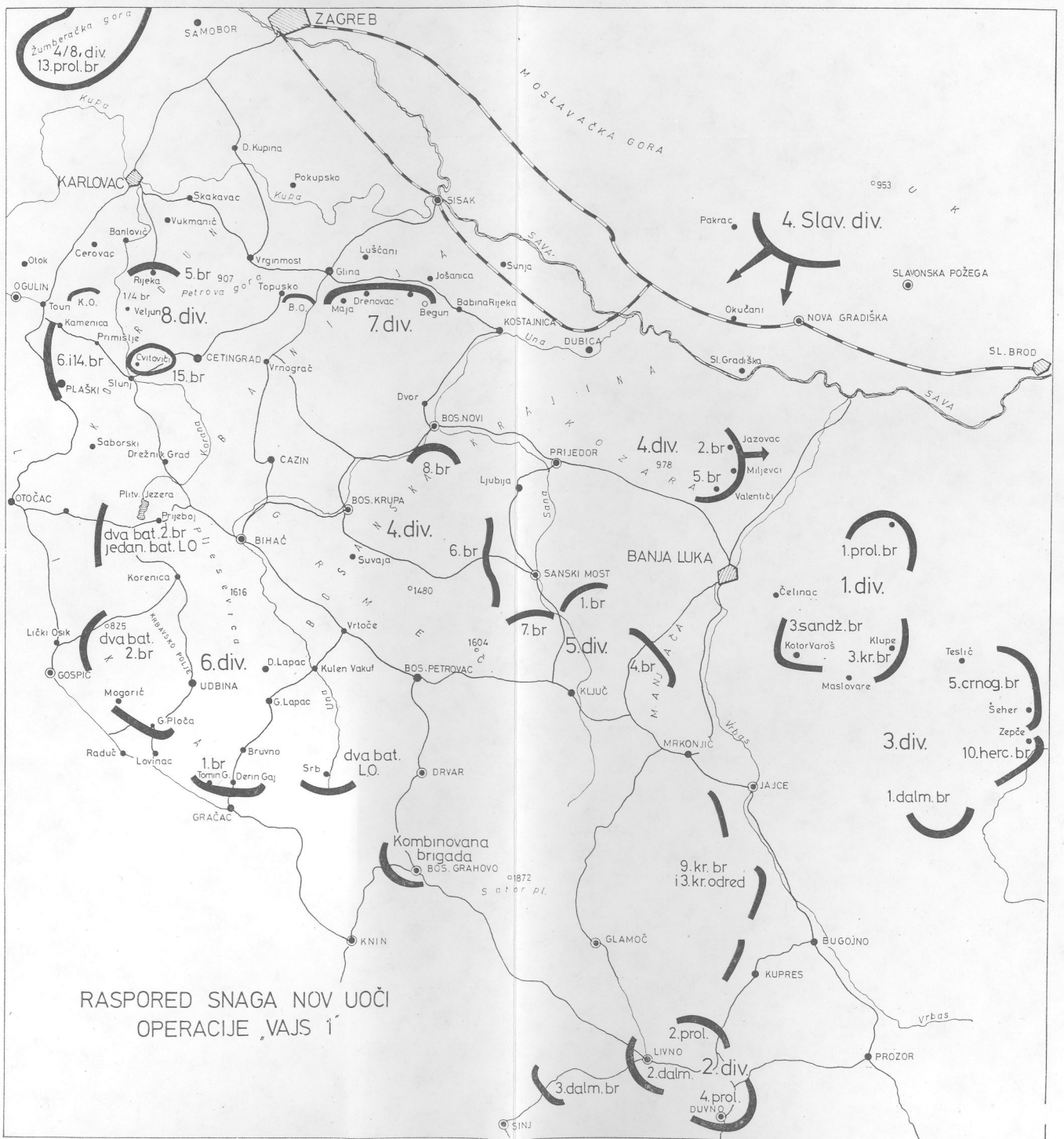
— *7. banijska divizija* (komandant Pavle Jakšić, politički komesar Duro Kladarin), sastava: *7. udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Nikola Maraković Nina, politički komesar Uroš Krunić); *8. udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Stanko Bjelajac, politički komesar Šukrija Bijedić); *16. udarna brigada* — tri bataljona (komandant Vojko Hošteter, politički komesar Uroš Slijepčević); *Banijski NOP odred* — tri bataljona (komandant Milan Trninić, politički komesar Dušan Jandrić).

Ova divizija prilikom zamorena poslije borbi sa njemačkom 369. divizijom, koje su prethodile ovoj operaciji, 19. januara uveče nalazila se na liniji s. Begovići—s. Tremušnjak—s. Šušnjar—s. Drenovac—s. Maja—s. G. i D. Selište. Na desnom krilu 8. brigada, u centru 7. i 16. a na lijevom krilu Banijski NOP odred (bez jednog bataljona), koji je zapadno od Dvora zatvarao pravac prema selu Zirovcu.⁸⁷ Divizija je trebalo da prije i brz prodor neprijatelja preko Banijske u dubinu slobodne teritorije.

— *8. kordunaška divizija* (komandant Vlado Kević, politički komesar Artur Turkulin), sastava: *5. udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Miloš Šumonja, politički komesar Uroš Krajač); *15. udarna brigada* — tri bataljona (komandant Nikola Vidović, politički komesar Branko Bekić); *Kordunaški NOP odred* — tri bataljona (komandant Mihajlo Blažević, politički komesar Mili Dejanović) i 1. bataljon 4. brigade.

S obzirom na pojavu njemačke 369. divizije pred frontom 7. banijske divizije, Vrhovni štab je između 10. i 12. januara naredio da se 8. divizija, koja se od 4. januara nalazila na prostoru s. Lička Jasenica, s. Saborski, vrati na Kordun i zatvori pravac Karlovac—Bihać. U skladu sa ovim naređenjem 12. januara su upućene 5. i 15. brigada ove divizije. Međutim, samo se 5. brigada pri-

⁸⁷ U članku M. Pavlovića (Vojnoistorijski glasnik, br. 4/1964) navodi se da je 7. brigada 7. banijske divizije postavljena u rezervu na prostoru južno od glavne komunikacije. Međutim, prema razvoju događaja i operacijskom izvještaju štaba divizije od 22. januara (Zbornik, V. 11, dok. br. 67), ona je tek slijedila dana uveče postavljena u rezervu.

RASPORED SNAGA NOV UOČI OPERACIJE „VAJS 1“

kupila 19. januara u selu Rijeci (10 km zapadno od Vojni a), a 15. brigada se ponovo angažovala protiv italijansko-ustaških i etni kih snaga koje su izvršile protivnapad prema selima Li koj Jasenici i Saborskom. Zato je na Kordun upu ena tek 18. januara poslije podne. Prevalivši put od 40 km ona je sjutradan poslije podne stigla u selo Cvitovi e (5 km sjeverno od Slunja), daleko pozadi 5. brigade. U selu Blagaju (15 km sjeverno od Slunja) nalazio se i 1. bataljon 4. brigade⁸⁸; dva bataljona Kordunaškog NOP odreda bila su razvu ena, radi zaštite slobodne teritorije, prema sjeveru, a jedan bataljon prema sjeverozapadu. Zadatak 8. divizije bio je da brani karlova ko-biha ki pravac i pravac Velika Kladuša—Cazin, obezbje uju i se od Ogulina.⁸⁹

— *Primorsko-goranska grupa brigada* (komandant Veljko Kova evi , politi ki komesar Jože Gržeti), sastava: 6. *udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Savo Vukeli , politi ki komesar Ranko Miti); 14. *udarna brigada* — dva bataljona (komandant Vlado Mateti , politi ki komesar Stipe Ugarkovi Palenta).

Ove brigade bile su angažovane 19. januara u borbama sa italijansko-ustaškim i etni kim snagama u rejonu Plaškog: 6. brigada na odsjeku s. Li ka Jasenica, s. Saborski, a 14. brigada u rejonu Kuni —Sela. Idu eg dana obje brigade su se, po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, prebacile na Kordun, te e se 22. januara 6. brigada na i u selu Veljun, a 14. brigada u selu Primišlju, dok je jedan bataljon 8. brigade ostao kod sela Saborskog. Tada su one stavljene pod komandu štaba 1. hrvatskog korpusa. Zadatak ovih brigada bio je da poja aju odbranu 8. divizije.⁹⁰

⁸⁸ etvrta brigada (komandant Petar Kleut, politi ki komesar Mile Martinovi) nalazila se u organskom sastavu 8. divizije, ali je privremeno bila upu ena na Zumberak, odakle je njen 1. bataljon uo i operacije „vajs 1“, prate i ranjenike, stigao na Kordun.

⁸⁹ Zbornik, V, 12, dok. br. 43 i 90; 11, dok. br. 55; II, 7, dok. br. 115 i 129.

⁹⁰ Ove brigade su bile u sastavu V operativne zone, ali su po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 11. januara 1943. godine (Zbornik, V, 11. dok. br. 39 i 40) preba ene u zonu Plaški, Saborski, a po nare enju od 20. januara (Zbornik, V, 13, dok br. 35) — na Kordun.

— 6. *li ka divizija* (komandant Sre ko Manola, politi ki komesar Rade Žigi), sastava: 1. *udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Lazo Radakovi , politi ki komesar Sr an Bruji); 2. *udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Miloš Uzelac, politi ki komesar uro Stankovi); 9. *udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Milan Kuprešanin, politi ki komesar Milan Basta); *Li ki NOP odred* — etiri bataljona (komandant Tomica Popovi , politi ki komesar Stevo Maoduš); *Prate a eta divizije* (sa jednom haubi kom baterijom od dva oru a 100 mm, minobaca em 81 mm, 1 protivtenkovskim topom i 1 protivtenkovskim mitraljezom); *Inžinjerijska eta i eta za vezu*.

Pošto je duže djejtvovala na liniji Gospi —Gra ac, tek je u toku 19. i 20. januara posjela predvi ene položaje za odbranu: 1. brigada je zatvarala pravac Gra ac—Gornji Lapac; 9. brigada je na Plo anskom klancu zatvarala pravac s. Lovinac—Udbina; 2. brigada je sa dva bataljona zatvarala pravac s. Li ki Osik—s. Buni , a sa dva bataljona pravce s. Vrhovine—s. Plitvi ki Leskovac i s. Vrhovine—Korenica; dva bataljona Li kog NOP odreda nalazili su se u granicama rasporeda 2. brigade, odnosno u me uprostoru 2. i 9. brigade, a druga dva bataljona sa štabom odreda na krajnjem lijevom divizijskom krilu, zatvaraju i pravac Knin—Srb. Divizija je imala zadatak da štiti pravce koji su sa zapada i juga izvodili prema slobodnoj teritoriji Like.⁹¹

Ako se uzme u obzir da se brojno stanje jedinica do po etka ofanzive stalno pove avalo, što se može zaključiti i iz dokumenata o njihovom brojnom stanju krajem 1942. godine, može se re i da je 1. hrvatski korpus, zajedno sa primorsko-goranskim brigadama, imao oko 16.000 boraca. U naoružanju, pored pušaka i mašinki, imao je 364 puškomitraljeza, 78 mitraljeza, 23 minobaca a i 10 topova (tri haubice, pet brdskih i dva protivtenkovska topa).⁹²

⁹¹ Zbornik, V, 12, dok. br. 89; 3, dok. br. 50.

⁹² Prema brojnom pregledu štaba korpusa od 21. decembra 1942. godine, korpus je (tri divizije i korpusna artiljerija) na dan 8. decembra imao ukupno 10.167 boraca (Zbornik, V, 10, dok. br. 65); 4. januara 1943. godine tri NOP odreda (Li ki, Kordunaški i

b) *Prvi bosanski korpus* (komandant Košta Na , politički komesar Osman Karabegović):

— 4. *krajiška divizija* (komandant Josip Madžar Šošć, politički komesar Milenko Kušć), sastava: 2. udarna brigada — četiri bataljona (komandant Ratko Martinović , politički komesar Niko Jurin i); 5. *udarna (kozarska) brigada* — četiri bataljona (komandant Miloš Šiljegović , politički komesar Žarko Zgonjanin); 6. *udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Milorad Mijatović , politički komesar Dimitrije Bajalica); 8. *udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Hamdija Omanović , politički komesar Avdo uk).

Druga i 5. brigada i Kozarski NOP odred su sjeverno od rijeke Sane napadali na komunikaciju Banjaluka—Stara Gradišćka, a 6. brigada se nalazila u dolini Une, prema Bos. Novom. Divizija je imala zadatak da zatvara pravce koji iz doline Sane i od Bos. Novog izvode u Podgrme , odnosno dolinom Une ka Biha u.⁹⁵

— 5. *krajiška divizija* (komandant Slavko Rodić , politički komesar Ilija Došen), sastava: 1. *udarna brigada* — tri bataljona (komandant Vojo Todorović Lerer, politički komesar Mladen Marin); 4. *udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Milutin Morać, politički komesar Nikola Kotle); 7. *udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Rade Marijanac, politički komesar Ljubo Babić).

Ova divizija se nalazila razvućena na širokom prostoru. Njena 4. brigada vodila je borbe na planini Manjać i protiv etnika i, uz pritisak prema Banjaluci, šćtilila

Banijski) imala su ukupno 2.040 boraca (Zbornik, V, 11, dok. br. 10), što znaći da bi operativne snage korpusa (tri divizije i tri odreda), ako divizije u vremenu od 8. decembra do 20. januara nijesu brojno jaćale, imale ukupno 12.307 ljudi. Mećutim, sve jedinice su i u januaru, do poćetka operacije „vajs“, vrlo brzo brojno narastale. (Na primjer, 6. divizija je 8. decembra 1942, bez 9. brigade, imala 2.549 boraca, 19. decembra — 4.230, a 6. februara 1943. godine — 4.757 boraca). Zbog toga se sa sigurnošću moćže pretpostaviti da je korpus, zajedno sa primorsko-goranskim brigadama, pred poćetak operacije „vajs 1“ brojao preko 16.000 boraca. Naorućžanje je uzeto prema pregledu od 22. decembra 1942. godine.

⁹⁵ Zbornik, IV, 9, dok. br. 20, 52, 89 i 96; II, 7, dok. br. 140, operacijski izvješćtaji šćtaba korpusa, šćtabova divizija i šćtaba 6. brigade.

pravce prema Mrkonji -Gradu; 1. brigada bila je orijentisana na prugu Prijedor—Banjaluka i neprijateljska uporišta na toj komunikaciji, a manji dijelovi su blokirali Sanski Most sa isto ne strane; tri bataljona 7. brigade zatvarala su pravac Sanski Most—Klju , a jedan njen bataljon se nalazio u rejonu Mrkonji -Grada radi kontrole komunikacije Krupa na Vrbasu — Mrkonji -Grad i pravca Jajce—Mrkonji -Grad.

Nalaze i se izme u rijeka Sane i Vrbasa, 5. divizija imala je da brani pravce koji su sa linije Banjaluka—Sanski Most vodili u dubinu slobodne teritorije.⁹⁴

— *Deveta krajiška brigada* (komandant Makso Dakić , politički komesar Nemanja Vlatković) i 3. *krajiški NOP odred* bili su orijentisani prema Jajcu, Bugojnu i Kupresu, a *Kombinovana brigada* (kasnije 10. brigada, komandant Velimir Knežević , politički komesar Ilija Matere) nalazila se u prostoru Bos. Grahova.

— *Haubički (korpusni) divizion* sa tri baterije od po dva oru a 100 mm nalazio se na odsjeku fronta 4. divizije.

Ukupne operativne snage 1. bosanskog korpusa uo i operacije „vajs 1“ iznosile su nešto preko 11.000 boraca. Pored pušaka i mašinki korpus je u naoružanju imao: 233 puškomitraljeza, 45 mitraljeza, 25 minobaca a (od toga ru nih-lakih 8), 15 artiljerijskih oru a (6 haubica, 1 brdski top i 8 protivtenkovskih) i 3.315 ru nih bombi.⁹⁵

⁹⁴ Zbornik II, 7, dok. br. 11; IV, 9, dok. br. 51, 79, 97 i 99.

⁹⁵ Prema brojnom pregledu štaba 1. bosanskog korpusa od 1. januara 1943. godine, korpus je imao ukupno 8.677 boraca. (Zbornik, IV, 9, dok. br. 2). U pregled nijesu ušli 7. brigada 5. divizije, dva bataljona Kombinovane brigade, Glamočić, Đuvanjsko-livanjski i još neki manji NOP odredi. Sedma brigada je 14. februara 1943. imala 1.219 boraca (Zbornik, IV, 10, dok. br. 78), a dva bataljona Kombinovane brigade oko 500 boraca. S obzirom na to i opšte narastanje jedinica (4. divizija je, na primjer. 1. decembra 1942. godine imala 3.505 (Zbornik, IV, 8, dok. br. 111), a 1. januara 1943. godine 4.705 boraca, što znači da se za mjesec dana povećala za 1.200 ljudi; 5. divizija je 1. januara imala 2.667, a 14. februara 1943. godine 3.938 boraca (Zbornik IV, 10, dok. br. 78), tj. za mjesec i po dana povećala za 1.271 borca. Zato se može sa sigurnošću u pretpostaviti da je korpus uo i operacije „vajs“ u operativnim jedinicama imao preko 11.000 boraca. Naoružanje Korpusa uzeto prema pregledu od 1. januara 1943. g. Zbornik, IV, 9, dok. br. 2; 8, dok. br. 111; 10, dok. br. 78.

c) *Grupa proleterskih divizija i jedinice IV operative zone* nalazili su se izvan prostorije na kojoj se odvijati operacija „vajs 1“:

— *Prva proleterska divizija* (komandant Kosa Popovi, politički komesar Filip Kljajić), sastava: 1. *proleterska brigada* — pet bataljona (komandant Danilo Lekić, politički komesar Mijalko Todorović); 3. *krajiška udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Nikola Karanović, politički komesar Simo Tadić); 3. *udarna sandžačka brigada* — četiri bataljona (komandant Velimir Jakić, politički komesar Boško Vuković); divizijska artiljerija; prateća i sanitetska četa.

Divizija je, sredinom februara, ukupno brojala 4.075 boraca i nalazila se na prostoru Prnjavor, Teslić, Elinac; sem pušaka, imala je 227 puškomitraljeza, 34 teška mitraljeza, 14 minobacača, 8 topova i 2.600 ručnih bombi.

— *Druga proleterska divizija* (komandant Peko Dapčević, politički komesar Mitar Bakić), sastava: 2. *proleterska (srpska) brigada* — četiri bataljona (komandant Ljubodrag Vuković, politički komesar Slobodan Penezić Krčun); 2. *dalmatinska udarna brigada* — četiri bataljona (komandant Ljubovuković, politički komesar Ante Jurin Marko); 4. *proleterska (crnogorska) brigada* — četiri bataljona (komandant Radovan Vukanović, politički komesar Milo Jovičić); *artiljerijski divizion* (haubička i brdska baterija); prateća i sanitetska četa.

Glavne snage ove divizije nalazile su se u rejonu B. Grahova, a jedna brigada prema Imotskom i Prozoru; divizija je 1. januara 1943. godine brojala 3.249 boraca; sem pušaka, imala je 106 puškomitraljeza, 26 teških mitraljeza, 12 minobacača, 6 topova i 2.183 ručnih bombi.

— *Treća udarna divizija* (komandant Peroković, politički komesar Radomir Babić), sastava: 1. *dalmatinska udarna brigada* — 4 bataljona (komandant Gligo Mandić, politički komesar Ante Kronjačević); 5. *crnogorska udarna brigada* — pet bataljona (komandant Sava Kovačević, politički komesar Dragiša Ivanović); 10. *hercegovačka udarna brigada*, četiri bataljona (komandant Vlado Šegrt, politički komesar Vlado Kapor); prateća četa; artiljerijska baterija; sanitetska četa i divizijska muzika. Prilikom formiranja (18. novembra 1942. god.) divizija je

imala 3.200 boraca, ali je krajem januara 1943. godine imala preko 4.000 ljudi; u naoružanju je, na formiranju imala oko 100 automatskih oružja, 6 minobaca i 3 artiljerijska oružja. Ova divizija se nalazila na prostoriji Žepče—Travnik — u dolini rijeke Bosne i Lašve.

— *Jedinice 4. operativne zone Hrvatske: 3. dalmatinska udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Branko Dude, politički komesar Mate Ujević); *4. dalmatinska udarna brigada* — etiri bataljona (komandant Savo Dr-ljević, politički komesar Dušan Ristić); *južno-dalmatinski i srednje-dalmatinski NOP odred*, od kojih je (od kninskog i primorskog bataljona i drugih dijelova) sredinom februara formirana *5. dalmatinska udarna brigada* (komandant Vojo Popović, politički komesar Milija Stanišić). Ove brigade su ubrzo ušle u sastav *9. dalmatinske divizije* (komandant Vioko Krstulović, politički komesar Ivan Kuković). Prilikom formiranja divizija je imala 2.119 boraca; u naoružanju je, sem pušaka, imala 32 puškomitraljeza, 14 teških mitraljeza, 2 minobaca i jedan protivtenkovski top. Jedinice ove divizije bile su orijentisane prema Posušju, Sinju i Omišu.

Ukupna jačina grupe proleterskih divizija i 9. udarne divizije, sredinom februara, iznosila je oko 13.500 boraca⁹⁶, a jačina sve tri grupe (1. hrvatskog, 1. bosanskog korpusa i grupe proleterskih i udarnih divizija) nešto više od 40.000 boraca.

⁹⁶ Zbornik, IV, 10, dok. br. 85 i 98; 9, dok. br. 6; 8, dok. br. 98; V, 12, dok. br. 41.

Prva etapa operacije

RAZVOJ OPERACIJE „VAJS 1“

BORBE NA KORDUNU I BANJI

Borbe na Kordunu do 25. januara. Kada je 7. SS divizija 19. januara zauzela polazne položaje za napad, desnom, glavnom kolonom na liniji s. Cerovac—s. Barilovi — s. Vukmani — s. G. i D. Trebnja—s. Skakavac, a lijevom, pomoćnom⁸⁷, na lijevoj obali Kupe, na liniji s. D. Kupina—s. Gradec—s. Pokupsko⁸⁸, štab 8. kordunaške divizije, koja je imala da štiti pravac Karlovac—Slunj, obaviješten je toga dana iz Karlovca i od dijelova Kordunaškog NOP odreda, koji su obezbjeđivali slobodnu teritoriju, o izlasku neprijatelja na pomenutu liniju.⁸⁹ Štab divizije je raspolagao i podacima da su i u Glinu stigle neprijateljske snage sa tenkovima i da predstoji ofanziva veći razmjera na slobodnu teritoriju Korduna.¹⁰⁰

Štab 8. divizije je 19. januara uveče naredio 5. brigadi, koja se nalazila na prostoru s. Rijeka, s. Grabovac da u toku noći 19/20. zauzme položaj Manjerovi brdo—s. Klipino Brdo—s. Mandić-Selo—s. Okić; 15. brigadi, koja je tog dana po podne, prevalivši put od oko

⁸⁷ Nijemci u svojim dokumentima glavne snage 7. SS brdske divizije nazivaju *zapadna*, a pomoćne *istočna* grupa, pa se u daljnjem tekstu ove kolone tako nazivati. Divizija je kasnije dobila numeraciju, ali se ovdje, radi lakšeg praćenja teksta od po etka naziva 7. SS brdska divizija.

⁸⁸ Zbornik, V, 11, dok. br. 165.

⁸⁹ Isto, 12, dok. br. 90; 11, dok. br. 68.

¹⁰⁰ Isto, 11, dok. br. 69.

40 km, stigla u selo Cvitovi, da odmah produži pokret do sela Grabovca; 1. bataljonu 4. brigade da se iz sela Blagaja prebaci u zaselak Srđi i poveže sa jedinicama Kordunaškog NOP odreda.¹⁰¹ Ovoga dana je štab 1. hrvatskog korpusa naredio Kordunaškom NOP odredu da dva bataljona, koji su štitili slobodnu teritoriju prema Karlovcu, prikupi na prostoru izme u rijeka Korane i Mrežnice i štiti pravac prema selu Perjasici, a da njegov tre i bataljon ostane i dalje u rejonu sela Kamenice da štiti slobodnu teritoriju od napada iz rejona Ogulina. Ovim naređenjem Kordunaški NOP odred je stavljen pod komandu štaba 8. divizije.¹⁰²

Peta brigada je 20. januara u 8 asova krenula iz sela Grabovca i posjela predviđene položaje: 3. bataljon, na desnom krilu, posio je sela Krivokučica i Manjerovi — Selo; 1. bataljon selo Klipino Brdo i Zjalu; 2. bataljon Mandić-Selo, a 4. bataljon selo Oki.¹⁰³ Ovoga dana 7. SS divizija je poela napad: Zapadna grupa (glavne snage) opštim pravcem Karlovac—Slunj, a Istočna grupa (pomoćne snage) pravcem Pokupsko—Vrgin Most. Zapadna grupa prešla je u napad na frontu od sela Cerovca do sela Skakavca, sa pet uporednih kolona.¹⁰⁴

Na desnom krilu, izme u rijeka Korane i Mrežnice, prema selu Perjasici, nastupali su manji dijelovi (konjica i pješadija), svakako s ciljem da zaštite bok glavnih snaga. Jedna od bataljona Kordunaškog NOP odreda, manevrišući, uporno je zadržavala ove neprijateljske dijelove i uvećala ih zaustavila kod sela Ponorca. Međutim, u toku noći oni su napustili prostor zapadno od Korane¹⁰⁵ i prebacili se, izgleda, u sastav glavnine. Kolona, od sela Barilovca, poela je napad u 4 asova, prešla rijeku Koranu preko mosta koji nije bio porušen, zauzela Kosirsko Selo¹⁰⁶ i, pošto je oko 10 asova odbacila dijelove Kordunaškog NOP odreda prema Skradskoj glavi (k. 423), ot-

¹⁰¹ Isto, 12, dok. br. 43 i 90.

¹⁰² Isto, 11, dok. br. 61.

¹⁰³ Isto, 12, dok. br. 43 i 90.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto, 11, dok. br. 71.

¹⁰⁶ Isto, 12, dok. br. 90; 13, dok. br. 50; pukovnik Ignjatije Peri, *Borbe 8. kordunaške divizije u IV. neprijateljskoj ofanzivi*, Vojnoistorijski glasnik br. 2/1952, 45.

vorila je put za nesmetano nastupanje ka selu G. i D. Krnjaku. Ostale snage prešle su u napad na svojim pravcima oko 11 asova.¹⁰⁷ Kolona od sela Tušilovi a, nastupaju i cestom prema selu Brezovoj Glavi i preko Babine gore ka selu Oki u, napala je oko 13 asova 4. bataljon 5. brigade, ali u toku dana nije uspjela da ga odbaci i zauzme ovo selo; kolona od sela Vukmani a, poslije žestoke borbe, angažuju i rezervu, tek oko 17 asova, uz osjetne gubitke, odbacila je 2. bataljon 5. brigade i zauzela Mandi Selo; pošto je pao mrak, zbog neopreznosti i neaktivnosti 1. i 3. bataljona 5. brigade, kolona od sela Skakavca se neopaženo provukla izme u njih prema ž. st. Vojni , odakle je nesmetano produžila nastupanje ka Vojni u.¹⁰⁸

Kada je štab 8. divizije ovoga dana dobio obavještenje o prodoru neprijatelja od sela Barilovi a, naredio je 1. bataljonu 4. brigade, koji je bio stigao u zaselak Srdi , da krene u susret neprijatelju i da ga napadne u desni bok, a 4. bataljonu 5. brigade da dijelom snaga, koje se usiljenim maršem prebaciti ka selu D. Buda kom, napadne neprijatelja u lijevi bok i da ga, u sadjejtstvu sa 1. bataljonom 4. brigade, razbije i odbaci.¹⁰⁹ Ostale snage 5. brigade imale su da sa ekaju neprijatelja na bliskim odstojanjima i, poslije vatrene udara, u pogodnom momentu da ga jurišem odbace. Me utim, pošto je neprijatelj u me uvremenu zauzeo selo D. Skrad, 1. bataljon 4. brigade nije stigao da izvrši bo ni napad, nego je kod zaseoka Dugog Dola preduzeo napad sa fronta, ali nije uspio da zaustavi neprijatelja u prodoru prema selu Krnjaku. Kad je neprijatelj, angažuju i konjicu, pokušao da ga obuhvati, ovaj bataljon se povukao ka zaseoku Podgorju.¹¹⁰ Dijelovi 4. bataljona 5. brigade nijesu ni preduzeli napad sa istoka, jer su kod sela Oki a vodili oštre borbe sa neprijateljem koji je nastupao od sela Cerovca.¹¹¹ Tako je kolona koja je nastupala od Barilovi a, bez ve eg otpora, prvog dana ofanzive oko 16 asova zau-

¹⁰⁷ Zbornik V, 12, dok. br. 43 i 90.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Isto dok. br. 90.

¹¹⁰ Isto, I. Peri , *n. i.*

¹¹¹ Zbornik, V, 12, dok. br. 90.

zela sela Krnjak i Rijeku.¹¹² Oko 20 asova pred Rijeku su stigla dva bataljona 15. brigade (jedan njen bataljon je zadržan u Slunju). Poslije kratke pripreme, bataljoni su, po nare enju štaba divizije u snažnom protivnapadu odbacili neprijatelja sa prvih položaja i zauzeli Blagovića brdo (trig. 220), ukar i još neke položaje. Me utim, neprijatelj je iskoristio zidine ranije popaljenih ku a i uspio da se održi u selu Rijeci i Sipi ima. Pošto je napad obustavljen bataljoni su se povukli na liniju zaselak Martinovi i—s. Basare radi organizovanja odbrane.¹¹³

Kada je oko 23 asa obaviješten o prodoru neprijatelja prema ž. st. Vojni , štab 8. divizije je naredio štabu 5. brigade da dva desnokrilna bataljona prebaci u selo Vojišnicu i da iznenada, s boka i le a, napadnu neprijatelja.¹¹⁴ Ovaj napad nije ostvaren, jer su se 1. i 3. bataljon povukli prema Petrovoj gori i izgubili vezu sa štabom brigade. Zato su ovi neprijateljski dijelovi bez zastoja izbili pred Vojni .¹¹⁵ Obaviješten o tome, štab divizije je naredio da se cijela 5. brigada povu e prema Vojni u, radi organizovanja odbrane.¹¹⁶ Tako je Zapadna grupa 7. SS divizije 20. januara izbila na liniju s. Rijeka—• s. Vojišnica, dok se njena Isto na grupa bez otpora prebacila preko Kupe i istoga dana uve e zaposjela liniju s. Ilova ak—s. Bu ica—s. Slatina.¹¹⁷

Pošto je bilo jasno da je neprijatelj preduzeo opštu ofanzivu, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je istog dana, u skladu sa nare enjem Vrhovnog štaba, naredio štabu II operativne zone da svim snagama preduzme napad na prugu Zagreb—Karlovac, da vrši što ja i pritisak prema Karlovcu i aktivno sadjeistvuje u pozadini neprijatelja. Istovremeno je i štabu III operativne zone naredio da svim snagama napadne prugu Beograd—Zagreb.¹¹⁸ Glav-

¹¹² Isto; 11, dok. br. 168; II, 7, dok. br. 138; general-potpukovnik Bogdan Oreš anin i general-major Miloš Šumonja, *O borbama na karlova ko-biha kom pravcu u toku etvrte neprijateljske ofanzive*, Vojnoistorijski glasnik, br. 6/1954.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Zbornik, V, 12, dok. br. 43 i 90.

¹¹⁵ Isto, 11, dok. br. 172.

¹¹⁶ Isto, V, 12, dok. br. 43 i 90.

¹¹⁷ Isto, 11, dok. br. 168; II, 7, dok. br. 143.

¹¹⁸ Isto, 11, dok. br. 62.

ni štab je stavio na raspolaganje 1. hrvatskom korpusu 6. i 14. primorsko-goransku brigadu, kojima je nare eno da se usiljenim maršem prebace na Kordun — 6. brigada u selo Veljun, a 14. brigada u selo Primišlje. Za obezbjeenje pravca Plaški—Saborski—Drežnik-Grad zadržan je jedan bataljon 6. brigade.¹¹⁹

Po nare enju štaba 8. divizije, 2. i 4. bataljon 5. brigade su se 21. januara u zoru povukli sa lijevog krila i centra prema Vojni u. Me utim, oko 4 asa su u Vojni stigli i neprijateljski dijelovi od sela Vojišnice. Poislije kratkog iznenadnog sukoba, u kome su jedna kola iz kome 2. bataljona pala u ruke neprijatelju, bataljoni 5. brigade su se povukli zapadno i jugozapadno od naselja i zauzeli položaje na liniji Debela kosa—s. Ledenik—s. Radulovi i—Vratnik, kontrolišu i drum prema selima Miholjskom i Grabovcu.¹²⁰ Desnokrilni bataljoni 5. brigade, umjesto prema Vojni u, kako im je bilo nare eno, povukli su se no u 20/21. januara prema Petrovoj gori i tek poslije podne stigli u sastav brigade. Tada je 3. bataljon poseo zaselak Radmanovu Poljanu (položaj k. 250 — k. 228), južno od Vojni a, a 1. bataljon je obrazovao divizijsku rezervu.¹²¹ U nastavku fronta 5. brigade, 15. brigada je posjela položaje u zahvatu drumu s. Rijeka—Slunj, na liniji s. Martinovi i—s. Breborina—s. Padeženi. Lijevo od 15. brigade, na položaju s. Markovi —s. Ponorac nalazio se 1. bataljon 4. brigade, a dva bataljona Kordunaškcg KOP odreda su se prikupila izme u rijeka Korane i Mrežnice da zatvore pravce prema selu Perjasici i od Ogulina prema Slunju.¹²² Tako je 8. divizija ovoga dana po podne prikupila svoje jedinice i konsolidovala front prema Zapadnoj grupi 7. SS divizije. Me utim, pošto su snage ove grupe, koje su se nalazile kod Vojni a, zaposjele priie podne liniju s. Vojišnica—Vojni —s. Kolari i pokušale da ovladaju drumom s. Kolari —s. Rijeka, u emu nijesu uspjele, ovoga dana nijesu preduzimale naoadu, sem manjih izvi a kih akcija iz reiona sela Rijeke prema lije-

¹¹⁹ Isto, dok. br. 117; 13, dok. br. 35; II, 7, dok. br. 140; I. Peri n.

¹²⁰ Zbornik, V, 12, dok. br. 43 i 90; 11, dok. br. 172.

¹²¹ Isto, 12, dok. br. 43 i 90.

¹²² Isto, II, 7, dok. br. 140.

vom krilu 15. brigade i 1. bataljona 4. brigade.¹²³ Neprijatelj je namjeravao da slijede eg dana nastupa od Rijeke i Vojni a, obuhvatno prema Veljunu. Isto na grupa 7. SS divizije, produživši nastupanje ovoga dana, bez otpora je izbila pred liniju s. Slavsko Polje—Vrgin Most.¹²⁴ Toga dana je od Ogulina po ela napad i italijanska borbena grupa „Fabri”. Njena lijeva kolona (74. puk „Lombardija”) izbila je pred selo Kamenicu, gdje ju je zadržala jedna eta Kordunaškog NOP odreda; desna kolona (137. legija „crnih košulja”, oja ana etom tenkova) nastupala je prema Plaškom u susret dijelovima divizije „Re” koji su sa juga nastupali prema Plaškom.¹²⁵

Ujutru, 22. januara, Zapadna grupa 7. SS divizije preduzela je napad iz rejona sela Rijeke u zahvatu komunikacija prema Slunju, nastupaju i u više kolona. Poslije žestoke borbe, uz snažnu podršku artiljerije, probila je front 15. brigade i produžila ka selu Veljunu. Novu liniju odbrane, ispred Veljuna, u visini zaseoka Zagorja, obrazovali su prvo jedan, a zatim i drugi bataljon 15. brigade, 1. bataljon 4. brigade i 1. bataljon 5. brigade, koji se iz divizijske rezerve, po nare enju štaba 8. divizije, prebacio kod Veljuna.¹²⁶ Neprijatelj je u toku dana izbio na liniju zaselak Zagorje—s. G. Buda ki, na kojoj je zaustavljen. Na odsjeku Vojni a pokušaj neprijatelja da ovlada komunikacijom s. Kolari —s. Grabovac bio je, uz gubitke, ponovo odbijen protivnapadom dijelova 5. brigade. No, zbog prodora neprijatelja prema Veljunu, po nare enju štaba divizije 5. brigada se povukla u toku no i na prostoriju s. Slivnjak, s. Mra aj, s. Grobnik.¹²⁷ Isto na grupa 7. SS divizije izbila je toga dana na liniju Vrgin Most—s. G. i D. emernica—Topusko. Kada je borbena grupa „Fabri” odbacila preko rijeke Korane dijelove Kordunaškog NOP odreda, dva bataljona njene lijeve kolone su izbili pred selo Tounjski Trži , a njena desna kolona se orijentisala prema selu Toboli u, pošto se prethodno u rejonu Plaškog spojila sa lijevim krilom

¹²³ Isto, V, 12, dok. br. 43 i 90; 11, dok. br. 172.

¹²⁴ Isto, 11, dok. br. 187.

¹²⁵ Isto, dok. br. 171.

¹²⁶ Isto, 12, dok. br. 90; 11, dok. br. 182.

¹²⁷ Isto, 12, dok. br. 43 i 90.

divizije „Re“. Prema italijanskim snagama, pored dijelova Kordunaškog NOP odreda, nalazila se 14. goranska brigada sa svoja dva bataljona, koji su se 21. januara uve e od Plaškog prebacili u selo Primišlje.¹²⁸

Poslije prodora neprijatelja prema Veljunu štab 8. divizije je namjeravao da no u 22/23. januara svim snagama preduzme protivnapad, ali je kasnije odustao od ove namjere, jer je štab 1. hrvatskog korpusa odlučio da se 8. divizija povuče na položaje južno od Slunja. Međutim, u toku noći su stigla u Veljun dva bataljona 6. goranske brigade (osim bataljona kod Saborskog, jedan njen bataljon je ostao u rejonu Slunja). Ona je smijenila 15. brigadu, koja se povukla u selo Cvitovi, radi odmora, pošto je, poslije višednevnih teških borbi u Lici i napornog marša, angažovanjem u borbama na ovom pravcu, bila sasvim iscrpljena. Istovremeno se 1. bataljon 4. brigade povukao u selo Srpski Blagaj, iza 6. brigade, a 1. bataljon 5. brigade je upućen u sastav svoje brigade, koja je dobila zadatak da zauzme položaj s. Dumnjak, s. Kloko, s. Kestenovac, s. Glinica.¹²⁹

Pošto je smijenila 15. brigadu, 6. goranska brigada posjela je položaje kod Veljuna. Prvi bataljon je zaposjeo k. 234, iznad sela, a 2. bataljon položaj desno od njega.¹³⁰ Ujutru, 23. januara, Zapadna grupa 7. SS divizije produžila je napad od sela Točka prema Veljunu. Neprijatelj je nastupao u dvije kolone, s namjerom da težište napada usmjeri na odsjek 1. bataljona. Bataljoni 6. brigade pustili su neprijateljske prednje dijelove da uđu u njihov raspored, a zatim su ih obasuli vatrom. Iako je pretrpio osjetne gubitke neprijatelj je bio vrlo uporan i povukao se tek poslije jedne asovne borbe. Poslije toga, 2. bataljon je svoje desno krilo tako postavio da može biti tu i neprijatelja kada ovaj bude ponovio napad. Međutim, oko 10 asova deset aviona u obrušavajućem letu žestoko su tukli položaje 6. brigade. Taj napad je trajao jedan sat i 45 minuta. Pošto je uslijedila i artiljerijska vatra, bilo je jasno da će nakon takve pripreme neprijatelj krenuti u odlučan napad. Zaista, on je podišao po-

¹²⁸ Isto, dok. br. 171, 175 i 176.

¹²⁹ Isto, dok. br. 43 i 90.

¹³⁰ Isto, 13, dok. br. 35.

ložajima 6. brigade, a oko 13 asova preduzeo napad i, poslije žestokih borbi prsa u prsa, u kojima je 1. bataljon 6. brigade imao 21 mrtvog i 28 ranjenih, uspio da odbaci 6. brigadu prema Velikom Liscu (trig. 407), pretrpjevši pri tome znatne gubitke. Neprijatelj je zauzeo selo Srpski Blagaj i uve e prednjim dijelovima izbio pred Veliki Lisac, ali je protivnapadom odba en na liniju s. Nikši i—s. Vui i i—s. Šlvinjak.¹³¹

Predve e ovoga dana neprijateljske snage iz Vojni a pošle su u nastupanje prema selu Mihoijskom, ali pošto je štab 8. divizije predvi ao takav pokret neprijatelja i prethodne no i naredio 5. brigadi da posjedne pogodne položaje, ova neprijateljska kolona je upala u zasjedu 3. bataljona, koji je, poslije prvog plotuna, izvršio juriš i odbacio je, nanijevši joj znatne gubitke.¹³² Isto na grupa 7. SS divizije „ istila" je toga dana Petrovu goru i izbila 8 km južno od linije s. Slavsko Polje—Vrgin Most. Lijeva kolona borbene grupe „Fabri" zauzela je ovoga jutra selo Trži , a desna kolona, pošto je odbacila dijelove Kordunaškog NOP odreda — selo Toboli i izbila na rijeku Koranu.¹³³

Na prostoru s. Blata, s. Li ka Jasenica još uviiek su se nalazila dva bataljona 1. puka divizije „Re" (koji su prethodnog dana sa juga stigli u susret desnoj koloni borbene grupe „Fabri"), kao i izvjesne ustaško-domobranske snage. Pošto se pred tim snagama u rejonu sela Saborskog nalazio samo 1. bataljon 6. brigade, štab 1. hrvatskog korpusa je izgleda ocijenio da bi te snage, djejtvom preko sela Mo ila ka Slunju i preko sela Poljan-ka ka Drežnik-Gradu, mogle ugroziti bok i pozadinu njegovih jedinica sjeverno od Slunja, koje su i ina e bile izložene pritisku višestruko nadmo nih snaga 7. SS divizije sa sjevera i opasnosti od bo nog udara borbene

¹³¹ Isto, dok. br. 35; 11, dok. br. 117 i 122.

¹³² Isto, 12, dok. br. 43 i 90. U izvještaju italijanske vojne misije štabu italijanskog 5. korpusa (Zbornik, V, 11, dok. br. 177) isti e se da su snage 7. SS divizije djejtvom od Vojni a 23. januara 7-auzele selo Miholjsko. Me utim, u izvještaju štaba 8. divizije NOV stoji da je ova njema ka kolona odba ena, uz gubitke od 30 vojnika, sedam karabina, jedan mitraljez jedan puškomitraljez „brno" i druge opreme.

¹³³ Zbornik, V, 11, dok. br. 175 i 177.

grupe „Fabri“ od Toboli a. Zato je još no u 22/23. januara odlučio da se sve snage 8. divizije povuku na liniju s. Močila—s. Rakovica—Drežnik-Grad, s ciljem da se jedinice srede i organizuju odbranu sa naslonom na sjeveroistočne padine planine Kapele. Pri tome, trebalo je jedan bataljon 6. brigade uputiti u rejon sela Poljanka, radi obezbjeđenja pozadine ovih snaga, a 5. brigadu 8. divizije rokirati prema Velikoj Kladuši da u sadjejtstvu sa jednom brigadom 7. banijske divizije štiti pravac V. Kladuša—Cazin—Bihać. Kordunaški NOP odred trebalo je da ostane i djeluje u pozadini neprijatelja. Zato je štab 8. divizije, obaviješten o ovoj odluci, odustao od planiranog napada, pa se 15. brigada povukla prema Slunju, a 5. brigada se pomjerila prema istoku.

Ujutru, 23. januara, štab korpusa je naredio štabu 8. divizije da se sve jedinice koje su se nalazile sjeverno od Slunja odmah povuku na predviđene položaje, a 5. brigada da se rokira prema V. Kladuši i stavi pod komandu štaba 7. banijske divizije.¹³⁴ U skladu sa tim naredjenjem, 6. brigada je, poslije borbe kod Veljuna, 24. januara u 0.30 časova počela povlačenje. Do 9 časova dva bataljona su se prikupila u rejonu sela Močila, gdje je stigla i 14. brigada; 4. bataljon 6. brigade prebacio se u selo Poljanak; 15. brigada se povukla u rejon Drežnik-Grada; 1. bataljon 4. brigade, koji je imao zadatak da štiti izvlačenje ostalih snaga, stigao je u rejon sela Jarka; 5. brigada se postavila za odbranu prelaza preko rijeke Gline prema Cetingradu i V. Kladuši — 4. bataljon je branio prelaz preko Bergazeva, 2. bataljon preko Mađžareva mosta, 3. bataljon se postavio u okuci Gline, na položaju Otmičarina (k. 220) — Visoki vrh (k. 274), a lijevo od njega 1. bataljon je kontrolisao prelaz preko Bandina mosta.¹³⁵

Napustivši Slunj, jedinice 8. divizije su porušile most na Korani i, povlačeći se prema jugu, prekinule dodir sa neprijateljem. Štaviše, poslije rušenja mosta u Slunju, nijesu zadržane ni najmanje snage da, s osloncem na grad i pogodnu obalu, brane prelaz preko rijeke. Ujutru, 24. januara, kada je uoči ova greška, štab kor-

¹³⁴ Isto, dok. br. 74; 12, dok. br. 43 i 90.

¹³⁵ Isto, 12, dok. br. 43 i 90; 11, dok. br. 177; 13, dok. br. 35.

pusa je naredio da se 1. bataljon 4. brigade, koji se povla-
io kao zaštitnica, vrati u Slunj radi odbrane rijeke. Me-
utim, kada se ovaj bataljon vratio, prednji dijelovi Za-
padne grupe 7. SS divizije ve su bili prešli Koranu i zau-
zeli Slunj.¹³⁶ Istovremeno su drugi njeni dijelovi, nastu-
paju i od Vojni a, iz rejonu sela Selakove Poljane, izbili
kod sela Krstinje, pored rijeke Gline.¹³⁷ Tako je ovog
dana 7. SS divizija bez otpora prešla rijeku Koranu. Su-
de i po operativnom izvještaju komandanta italijanskog
5. korpusa, neprijatelj je predvi ao da e se na tom pre-
lasku izgubiti bar dva dana.

Prešavši prethodnog dana Petrovu goru, Isto na gru-
pa 7. SS divizije je u toku 24. januara desnim krilom
zauzela selo Široku Rijeku, a lijevim izbila kod sela Per-
ne i u rejonu Topuskog se povezala sa desnim krilom
369. divizije.¹³⁸

Ali iako je 7 SS divizija, iskoristivši stvorenu situa-
ciju, zauzimanjem Slunja postigla zna ajan uspjeh, ge-
neral Ler, vjerovatno rukovode i se pretpostavkom ope-
rativnog plana da se ve prvog dana ofanzive izbije u
rejon Biha a, nije bio zadovoljan takvim razvojem do-
ga aja. Zato je ovoga dana zahtijevao od komandanta
2. italijanske armije da njegov 5. korpus, sa svog fronta,
preduzme odlu an napad prema Biha u, o ekuju i, sva-
kako, da se time omogu i 7. SS diviziji brži prodor i
ostvarenje predvi enog manevra.

Idu eg dana Zapadna grupa 7. SS divizije se priku-
pila na dostignutoj liniji, osposobila most u Slunju i iz-
vi ala avijacijom u pravcu Biha a.¹³⁹ Borbena grupa
„Fabri“ je toga dana zauzela selo Primišlje i uspostavila
kontakt sa 7. SS divizijom u rejonu Slunja.¹⁴⁰

Vrhovni štab se nije složio sa odlukom štaba 1. hr-
vatskog korpusa o povla enju Kordunaške grupe brigada

¹³⁸ Isto, 11, dok. br. 117 i 198; 12, dok. br. 90. Interesantno
je da se u izvještaju njema ke grupe za vezu pri komandi ita-
lijanske 2. armije kaže da je 7. SS divizija zauzela Slunj 24. ja-
nuara u 17 asova, a u izvještaju štaba 8. divizije štabu 1. hrvat-
skog korpusa da ga je zauzela toga dana prije podne.

¹³⁷ Zbornik, V, 12, dok. br. 43.

¹³⁸ Isto, 11, dok. br. 198.

¹³³ Isto IV, 9, dok. br. 234.

¹⁴⁰ Isto, 11, dok. br. 197.

tako duboko na jug. Zato je 24. januara poslije podne naredio da se oko Slunja organizuje odbrana lijeve obale Korane.¹⁴¹ Ali, prednji dijelovi neprijatelja ve su bili prešli Koranu i zauzeli Slunj, tako da se prema ovom nare enju Vrhovnog štaba nije moglo postupiti. Pošto 7. SS divizija 25. januara nije produžila nastupanje, toga dana su, u skladu sa direktivom Vrhovnog štaba preduzete mjere za organizaciju odbrane južno od Slunja. Stoga je Kordunaška grupa brigada (6. i 14. primorsko-goranska brigada, 15. brigada i 1. bataljon 4. brigade 8. divizije) uve e posjela položaj za odbranu pravca Slunj—Drežnik-Grad: isto no od komunikacije, liniju Mašvina—Sv. Petka—s. ui i, posjela je 15. brigada sa dva bataljona u prvoj i jednim u drugoj liniji; lijevo od nje raspore en je jedan bataljon 6. brigade; dva bataljona 14. brigade i 1. bataljon 4. brigade posjeli su liniju s. ui i (k. 343) — trig. 530—Tepav ev vis—s. Tepavci—Kosovo, a jedan bataljon 6. brigade ardak (k. 411), na krajnjem lijevom krilu, radi zaštite lijevog boka, prema borbenoj grupi „Fabri“; jedan je bataljon raspore en u selu Poljanku, radi zaštite pozadine fronta. Toga dana je štab 1. hrvatskog korpusa, po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, formirao Operativni štab za rukovo enje na sektoru Korduna,¹⁴² pod iju je komandu stavljena Kordunaška grupa brigada.¹⁴³

im je 24. januara obaviješten da je neprijatelj toga dana oko podne zauzeo V. Kladušu, Vrhovni štab je upozorio na veliki zna aj pravca V. Kladuša—Cazin—Biha i naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ga štite po jedna brigada iz 8. i 7. divizije. U skladu s tim, 5. brigada 8. divizije trebalo je da se no u 24/25. januara premjesti prema V. Kladuši. Toga dana je štab 1. hrvatskog korpusa obavijestio štab 7. divizije da se 5. brigada privremeno stavlja pod njegovu komandu i da za odbranu pravca V. Kladuša—Cazin angažuje i jednu svoju briga-

¹⁴¹ Isto, 12, dok. br. 90.

¹⁴² Isto, 13, dok. br. 35; II, 7, dok. br. 161. Za komandanta je odre en dotadašnji komandant Grupe goranskih brigada, odnosno 5. operativne zone, Veljko Kova evi , za političkog komesara, komesar 8. divizije Artur Turkulin, a za zamjenika komandanta Vlado etkovi , dotadašnji komandant 8. divizije.

¹⁴³ Zbornik, V, 11, dok. br. 88.

du, a da Banijski i Kordunaški NOP odred treba da ostane na svojim područjima, radi dještva u pozadini neprijatelja.¹⁴⁴

Me utim, pošto je kasnije obaviješten da V. Kladaša nije zauzeta, a da je na karlovačkom pravcu neprijatelj prešao rijeku Koranu i zauzeo Slunj, Vrhovni štab je zaključio da na pravcu Slunj—Bihać nastupaju najjače neprijateljske snage. Polaze i od toga i imaju i u vidu sporost nastupanje njemačke 369. divizije pred frontom 7. banijske divizije, Vrhovni štab je smatrao da situacija na frontu ove divizije dozvoljava da se glavnina njenih snaga angažuje prema Slunju, ime bi se stvorila jaka manevarska grupa, koja bi aktivno dještvovala u bok neprijateljske kolone kada ova od Slunja preduzme napad na front Kordunaške grupe brigada. Zato je iste noć i naredio štabu 7. banijske divizije da svoje dvije brigade i 5. brigadu 8. divizije odmah prikupi na prostoru s. Sturli, s. Tržac.¹⁴⁵ Štab 7. divizije je stigao na ovu prostoriju sa tri brigade 25. januara uveče.

Tako su, u duhu zamisli Vrhovnog štaba, 25. januara i noć u 25/26. januara sprovođene pripreme da se organizovanom odbranom Kordunaške grupe brigada, uz aktivna dještva grupe brigada pod komandom štaba 7. divizije, spriječi i prodor Zapadne grupe 7. SS divizije od Slunja ka Bihaću i da se, eventualno, ova grupa razbije i odbaci.¹⁴⁶

Borbe na Baniji do 25. januara. Pošto je u oštrim borbama 19. januara prije podne, uz snažnu podršku artiljerije, odbacila desnokrilnu 8. brigadu 7. banijske divizije sa položaja Babino brdo (k. 409), Metla, s. D. Rastuša, ojačana 369. divizija se toga dana poslije podne sasredila na liniji Glina—s. Majske Poljane—s. Glinsko Novo Selo—s. Lušani—s. Milnoga—s. Jošavica—s. Babina Rijeka—Kostajnica. Na desnom divizijskom krilu, prema Glini, nalazio se njen 969. puk, u centru ojačani 187. puk, a na lijevom krilu, prema planini Šamarici, na liniji s. Begovici—fi. Borojevi i—Kostajnica—Dobrljin, 370. puk i 3. gorski domobranski zdrug.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Isto, dok. br. 84; II, 7, dok. br. 61.

¹⁴⁵ Isto, II, 7, dok. br. 163 i 161; V, 11, dok. br. 91.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Isto, V, 11, dok. br. 168.

Pošto dijelovi 7. i 8. brigade u protivnapadu, no u 19/20. januara, nijesu uspjeli da odbace neprijatelja sa linije s. Borojevi i—s. Milnoga, 7. banijska divizija je ujutru, 20. januara, zauzela položaj za odbranu s. Begovi i—s. Tremušnjak—s. Šušnjar—s. Drenovac. Na desnom krilu nalazila se 8. brigada, u centru 7. brigada, a na lijevom krilu 16. brigada; dva bataljona Banijskog NOP odreda nalazili su se na položajima južno od Gline, na krajnjem lijevom krilu fronta 7. divizije. O igledno je da je štab 7. divizije težio da ima prikupljene snage. Zato je i napustio odbranu isto nog dijela planine Samari-ce, dok se prema Dvoru na Uni, koji su držali dijelovi njema ke 714. divizije, nalazio samo jedan bataljon Ba-nijskog NOP odreda, koji je zatvarao pravac Dvor—s. Zi-rovac.¹⁴⁸

Slijede eg dana, 20. januara, desno krilo i centar 369. divizije ograni ili su se na izvi a ku djelatnost i pri-kupljanje snaga, tako da na ovom dijelu fronta nije bilo ja ih borbi. Ovoga dana se izvi a ka grupa 369. divizije, koja se nalazila na desnom krilu 187. puka, prikupljala prema selu Maji, a 187. puk na liniji s. Brnjeuška—s. D. Ba uga. Me utim, lijevo krilo divizije (370. puk i 3. gor-ski domobranski zdrug), nastupaju i bez otpora, izbilo je 20. januara na liniju s. Begovi i—s. D. Lov a—k. 429—s. Volinja.¹⁴⁹

Stab 369. divizije imao je namjeru da desnim krilom i centrom svoje divizije idu eg dana ovlada linijom s. Klasni —s. M. Gradac. Zato je ova divizija 21. januara prešla u napad na itavom frontu. Kre u i se od Gline na jug, prednji dijelovi 3. bataljona 969. puka sukobili su se sa 1. bataljonom Banijskog NOP odreda u visini sela Se-lišta i bili odba eni prema Glini. Izvi a ka grupa i 187. puk ovoga dana su preduzeli napad sa linije s. Roviška—

¹⁴⁸ Isto, II, 7, dok. br. 139 i 146; M. Pavlovi u pomenutom lanku isti e da je štab 7. divizije još no u 19/20. januara izvu-kao 7. brigadu u divizijsku rezervu u selo Obijaj. Me utim, itav razvoj doga aja ukazuje na to, da je 7. brigada sa centra po et-nog rasporeda izvu ena u rezervu tek no u 21/22. januara. To navodi i . Kladarin u pomenutoj knjizi, a i komandant divizije u svom lanku *Najteži dani* u Zborniku lanaka 7. *banijska di-vizija*, Beograd 1967.

¹⁴⁹ Zbornik, V, 11, dok. br. 168; II, 7, dok. br. 148 i 149.

s. Vlaovi —s. Ba uga, s ciljem da od sela Maje prodru prema selu Klasni u i time olakšaju zauzimanje sela Bijele Vode. Oštre borbe vo ene su naro ito u rejonu Bijelih Voda, u kojima je 16. brigada odbila napad neprijatelja. Jedino je 187. puk na svom lijevom krilu postigao neznatan uspjeh. Nastupaju i i dalje bez otpora, 370. puk je ovoga dana izbio na liniju s. Mjio inovi i—s. Gori ka, a 3. gorski domobranski zdrug na trig. 367.¹⁵⁰

S obzirom na to da je neprijatelj od Gline mogao ispoljiti ja i pritisak na lijevo krilo 7. banijske divizije i da je Isto na grupa 7. SS divizije nesmetano prodirala u me uprostor 7. banijske i 8. kordunaške divizije, izme u kojih ina e nije bilo takti ke veze, prodor lijevog krila 369. divizije duboko preko Samarice u inio je operativni položaj 7. banijske divizije vrlo nepovoljnim. Zato je štab 7. divizije ve poslije podne, iako je napad neprijatelja sa sjevera bio odbijen, uo io potrebu da pregrupiše jedinice i pogodnim borbenim poretkom osujeti eventualni pokušaj neprijatelja da obuhvati glavne snage divizije. Pregrupacija je izvršena na taj na in što je 7. brigada sa centra po etnog rasporeda preba ena na podru je sela Obijaja, južno od Gline, s ciljem da se kao rezerva upotrijebi bilo za djeystvo prema Glini, bilo prema Topuskom, kuda se mogla ispoljiti akcija lijevokrilne kolone 7. SS divizije; lijevokrilna, 8. brigada, povu ena je, tako e, duboko, na liniju s. Leskovac—s. Rujevac, sjeverozapadno od Dvora, radi kontrole prostora zapadno od planine Samarice i pravca Dvor—s. Žirovac, dok su na frontu prema desnom krilu i centru 369. divizije, na liniji s. Bijele Vode—s. Dabrina—s. Muždeka—s. Balinac, ostali 16. brigada i dva bataljona Banijskog NOP odreda.¹⁵¹

Pošto je neprijatelj 21. januara prešao u napad na itavom frontu i time ispoljio svoje namjere, štab 7. banijske divizije je izdao proglas borcima i rukovodiocima, u kome je objasnio cilj i karakter neprijateljske ofanzive. Nagovještavaju i mogu nost privremenog povla enja sa teritorije Banije, štab 7. divizije je pozvao jedinice da se odlu no angažuju u borbi.¹⁵²

¹⁵⁰ Isto, dok. br 172; II, 7, dok. br. 149.

¹⁵¹ . Kladarin, *n. d.* 103.

¹⁵² Zbornik, V, 11, dok. br. 66.

Slijede eg dana neprijatelj je produžio napad na svim pravcima. Od Gline 969. puk je težište napada usmjerio preko Balti a brda (k. 226) na front Banijskog NOP odreda, a izvi a ka grupa i 187. puk u pravcu sela Bijele Vode, prema frontu 16. brigade. Prema Banijskom NOP odredu kretao se 3. bataljon 969. puka. Rejon Balti a brda branio je 1. bataljon odreda. Borbe su po ele u 12 asova. Poslije oštih okršaja neprijatelj je prvo zauzeo Balti a brdo, a onda i selo Balinac. Odred se povukao na položaje južno od Balinca. Toga dana naro ito žestoke borbe je vodila 16. brigada, jer su izvi a ka grupa i 187. puk angažovali sve snage da je odbace i zauzmu Bijele Vode, klju ni položaj na ovom dijelu fronta. Ali je 16. brigada prije podne odbila sve napade. Me utim, neprijatelj je u 13 asova i 30 minuta preduzeo odlu an napad, uz podršku tenkova, koji su nastupali od sela Maje prema selu Klasni u. Poslije oštih borbi i obostranih gubitaka, naro ito teških gubitaka u izvi a koj grupi 369. divizije, koja je nastupala sa tenkovima, 16. brigada se morala povu i na liniju s. Dabrina—s. Kozaperovica. Neprijatelj je zauzeo Bijele Vode, usmjeravaju i dalji napad prema Klasni u. Lijevo krilo 369. divizije je ovoga dana, pretražuju i planinu Šamaricu, sporije nastupalo i izbilo na liniju s. Br ani—s. Gori ka—s. Glavi ani.¹⁵³

Narod se masovno povla io pred neprijateljem, u potku iza fronta 7. divizije, a od toga dana, po nare enju Vrhovnog štaba, preko Bos. Krupe, Bos. Petrovca i Drvara ka Glamo kom polju i Livnu. Evakuacija stanovništva otpo ela je sa potkom napada neprijatelja i odvijala se organizovano i bez panike, jer su vojnopozadinske vlasti, Narodnooslobodila ki odbori i komiteti KPJ u opštinama i srezovima, u skladu sa obavještenjima da predstoji ofanziva neprijatelja, pripremali narod na evakuaciju. A samo povla enje stanovništva izvo eno je u tijesnoj saradnji sa operativnim jedinicama.¹⁵³³ Jedinice 7.

¹⁵³ Isto, dok. br. 182; II, 7, dok. br. 150.

^{153a} Arhiv VII, kut. 1782, reg. br. 1/1-2; Mikro. film 17 i 20; Zbornik II, 7, dok. br. 139, 140 i 141. Prema Vladi Stojanovi u — *Neretva—Sutjeska 1943*, ra una se da je sa podru ja Gline, Petrinje i Dvora na Uni evakuisano oko 12.500 stanovnika, a sa podru ja Cazinske Krajine oko 3.000 ljudi. Sa Korduna je, pored zbjegovu u Skradskoj šumi, Perjasi koj kosi i Mrezni kom Vrelu,

banijske divizije su se povla i organizovano. Zauzima-ju i sela Balinac i Bjele Vode, klju ne položaje, neprija-telj je, i pored gubitaka koje je pretrpio, postigao zna-ajan uspjeh. Za 7. banijsku diviziju bilo je najgore što je neprijatelj, izbijanjem u Balinac, mogao da joj ugrozi lijevi bok. Zato je štab divizije naredio štabu Banijskog NOP odreda da uve e, zajedno sa jednim bataljonom 7. brigade, koja se kao rezerva nalazila u rejonu sela Ob-ljaja, napadne i odbaci neprijatelja iz Balinca. Prema ovom nare enju, jedan bataljon 7. brigade i 1. bataljon odreda napali su 23. januara u 3 asa i 30 minuta dvije ete 3. bataljona 369. puka u Balincu i potpuno ih raz-bili. U ovoj borbi neprijatelj je, prema vlastitim podaci-ma, imao 80 vojnika izba enih iz stroja. Nakon ovog po-razu taj bataljon je preformiran u dvije ete. Ovom pri-likom, pored pješadijskog naoružanja i druge opreme, za-plijenjena su dva minobaca a i pet mitraljeza.¹⁵⁴

Razbijanjem ovih neprijateljskih dijelova otklonje-na je trenutna opasnost od natkriljavanja 7. banijske di-vizije sa tog pravca. Ali je ve istog dana oko podne 969. puk na ovom pravcu angažovao i svoj 2. bataljon, koji je imao zadatak da nastupa pravcem Oštra glava—Sv. Niko-la i da poslije izbijanja u rejon k. 209 zaposjedne cestu Glina—Vrnogra . Me utim, ovaj bataljon u toku dana nije ispoljio aktivnost južnije od Oštre glave.¹⁵⁵ Tog dana napad su produžili 187. puk i izvi a ka grupa, s težištem u zahvatu ceste prema selu Zirovcu, dok je izvi a ki odred djejtvoovao prema selu Muždeki. Na ovom pravcu

evakuisano (sa podru ja Vrgin Mosta, Vojni a i Slunja) oko 5.000 duša, od kojih oko 3.000 preko Bosanskog Petrovca, zajedno sa narodom iz Banije, a oko 2.000 preko Biha a ka Donjem Lapcu.

Grupa od oko 2.000 izbjeglica sa Banije i Korduna stigla je 21. februara u Livno, dok je u Glamo kom Polju bilo smješteno oko 3.000, a bilo ih je i u drugim mjestima (Zbornik, II, 8, dok. br. 34).

Sve iole sposobno ljudstvo izbjeglog naroda sa Banije stu-pilo je, sredinom februara, kod Livna u 7. banijsku diviziju, koja je tada narasla na 3.000 boraca, dok je Biha ki bataljon narastao na 600 boraca (Zbornik, II, 8, dok. br. 47). Krajem februara jedan broj izbjeglog naroda sa Korduna i Banije vratio se u Liku.

¹⁵⁴ Zbornik, V, 11, dok. br. 179, 192; 13, dok. br. 6; II, 7, dok. br. 159.

¹⁵⁵ Isto.

su i toga dana vo ene žestoke borbe. Uz podršku tenkova, 187. puk je u toku dana zauzeo sela Klasni i Koza-perovicu, povezuju i se lijevo sa 370. pukom, koji je izbio na liniju s. Vu kovi i—Me ugorje brdo (trig. 484) — Jagnjenovac, dok je 3. gorski domobranski zdrug stigao do sela Svrakarice. Povla e i se postepeno pod pritiskom neprijatelja, 16. brigada se zadržala na liniji Badernovac —k. 321—Vješala (trig. 500). Njen 3. bataljon nalazio se na lijevom krilu, na Badernovcu i k. 321, da sprije i brz prodor neprijatelja od Klasni a prema Brubnu. Desno od njega, nešto unazad, 2. bataljon je, naslanjaju i se na kose ispred sela Brezovog Polja, zauzeo položaje u zahvatu ceste u vidu potkovice; 1. bataljon se nalazio iza ovih bataljona, u Brubnu, kao brigadna rezerva. Namjera je bila da se neprijatelj pusti da cestom u e u raspored 16. brigade a potom da se razbije i odbaci iznenadnim vatrenim udarom.¹⁵⁶

S obzirom na pritisak neprijateljskog lijevog krila i pojavu njegovih snaga sjeverozapadno od Gline, u prostoru s. Viduševac, s. Solina, s. Stankovac (gdje su se, izgleda, prikupljali i dijelovi 11. ustaške bojne), koje su ispoljile aktivnost dolinom rijeke emernice, štab 7. banijske divizije je imao u vidu da e njegove brigade biti prisiljene na to da se privremeno povuku sa Banije. Zato je od štaba korpusa tražio da se odredi pravac povla-enja.¹⁵⁷

U nastavku napada, slijede eg dana, 187. puk je težio da prodre prema Zirovcu. Djejtstvuju i u zahvatu ceste, jedna njegova kolona, koja je izbila pred Brezovo Polje, upala je u zasjedu 2. bataljona 16. brigade. Na elu kolone nalazili su se tenkovi. Kada je prvi tenk stigao u dno „džepa“ 2. bataljona, bio je onesposobljen protivtenkovskom puškom. Tada je uslijedio vatreni udar, a zatim i energičan protivnapad, te je kolona, pretrpjevši teške gubitke, odba ena ka Klasni u. U ovom prot'vnapadu, pored znatnih gubitaka u ljudstvu, neprijatelju je uništen jedan tenk, a zaplijenjena su etiri teška mitraljeza i dva minobaca a.¹⁵⁸ Na desnom krilu 369. divizije,

¹⁵⁶ Isto, dok. br. 193; *Sedma banijska divizija*, 132—135.

¹⁵⁷ Zbornik, II, 7, dok. br. 159; V, 11 dok. br. 192.

¹⁵⁸ Isto, II, 7, dok. br. 161; *Sedma banijska divizija*, 135—136.

prema Glini, 969. puk ni ovoga dana nije ispoljio ve u aktivnost; samo je prednjim dijelovima izbio prema selu Balincu, iako se Banijski NOP odred, uslijed prodora 187. puka ka Klasni u, bio povukao prema selu Vranovini. Na lijevom krilu, 370. puk i 3. gorski domobranski zdrug ostali su na položajima dostignutim prethodnog dana, jer se pred njima nalazila 8. brigada 7. banijske divizije.¹⁵⁹

Dvodnevni zastoj 969. puka, poslije razbijanja njegovih dijelova u rejonu Balinca, razbijanje i odbacivanje dijelova 787. puka 24. januara poslije podne i zastoj 370. puka i 3. gorskog domobranskog zdruga pred frontom 8. banijske brigade, naveli su — kako isti e zamjenik naelnika Vrhovnog štaba u operativnom izvještaju Vrhovnom komandantu od 24. januara u 20 asova — komandanta 7. banijske divizije da se ovoga dana ponada „... da e suzbiti neprijatelja samo ako njegov lijevi bok ne bude ugrožen od pravca Slunja, doinom Gline“.¹⁶⁰ Ali, budu i da je Vrhovni štab no u 24/25. januara odluo da se glavnina 7. banijske divizije pregrupiše na pravac Slunj—Biha , idu eg dana je štab 7. divizije sa 7. i 8. brigadom preduzeo pokret prema predvi enoj prostoriji. Tada je na Baniji, na frontu prema 369. diviziji, ostala 16. brigada 7. divizije, koja je i dalje na liniji Badernovac—Vješala zatvarala pravac s. Klasni —s. Žirovac, dok je Banijski NOP odred sa dva bataljona zatvarao pravac Glina—Vrnogra .¹⁶¹

¹⁵⁹ Zbornik, V, 11, dok. br. 192, 193 i 198; 13, dok. br. 6.

¹⁶⁰ Isto, II, 7, dok. br. 161.

¹⁶¹ U vezi sa ovim doga ajima u knjizi *Slom 4. i 5. okupatorsko-kvislinške ofanzive* . Kladarin kaže: „U no i od 23/24. januara stiglo je nare enje Vrhovnog štaba iz štaba 1. hrvatskog korpusa da je zbog nove situacije kod Slunja potrebno izvršiti nov raspored cijele kordunaško-banijske grupacije 1. hrvatskog korpusa...“ i, dalje, „Sedma i 8. brigada sa štabom divizije provelę su 24. januara u maršu preko Vrnogra a i Pe i-Grada za s. Šturli “ (str. 140); „...24. januara uve e stigla je 7. banijska divizija na predvi enu prostoriju da oja a odbranu Biha a“ (str. 114).

M. Pavlovi u lanku *Sedma banijska divizija u bici na Neretvi* (Vojnoistorijski glasnik, br. 4/1964) tako e konstatuje: „No u 23/24. januara štab divizije je dobio nare enje od štaba korpusa da 7. i 8. brigada najhitnije krenu na prostoriju s. Tržac—

Borbe na Kordunu i Baniji od 25. do 30. januara.
Povlačenje Kordunaške grupe brigada noću 23/24. januara duboko na jug omogućilo je Zapadnoj grupi 7. SS di-

s. Šturli ...", a zatim nastavlja „u zoru 24. januara štab divizije sa 7. i 8. brigadom krenuli su...”.

Međutim, u pismu od 24. januara štabu 7. banijske divizije štab 1. hrvatskog korpusa kaže se: „Bili smo prisiljeni da povlačimo 5. brigadu VIII divizije u pravcu Kladuše. Ova brigada treba da sa jednom vašom brigadom štiti pravac V. Kladuša—Cazin—Bihać, o ovome smo vam poslali telefonsku depešu preko Bužima, pošto sa vama nijesmo imali direktnu vezu. Tako e smo vam uputili kurira sa pismom istog sadržaja... U vezi s tim, saopštavamo vam još jedanput da V brigada ima potpasti pod komandu Štaba vaše divizije tako dugo, dok e operisati sa vašim brigadama na tamošnjem sektoru.” Isti u i potrebu stalne veze između štaba divizije i štaba korpusa, u pismu se ukazuje na to da se ona održava preko Cazina, odnosno Bihaća (Zbornik, V, 11, dok. br. 84). Iz svega ovoga se može zaključiti da štab korpusa toga dana nije čak ni imao u vidu mogućnost prebacivanja glavnine 7. divizije na pravac Slunja, jer ako bi takva pregrupacija već prethodne noći bila naređena onda bi se i pitanje odbrane pravca V. Kladuša—Cazin i pitanje veze sa štabom divizije sasvim drugačije postavljalo. Navode i da se 5. brigada 8. divizije orijentiše na pravac V. Kladuša—Cazin i govore i o situaciji na frontu 7. banijske divizije, zamjenik načelnika Vrhovnog štaba u operacijskom izvještaju Vrhovnom komandantu od 24. januara u 20 časova kaže: „Za sada Jakšić (komandant 7. divizije — B. P.) ima pod svojom komandom dvije udarne grupe od po dvije brigade, i to: jednu, kao što sam Vam napred naveo, prema Kladuši, a drugu prema Glini i Topuskom” (Zbornik, II, 7, dok. br. 167). Prema tome, o igledno je da zamjenik načelnika, koji je u ovoj situaciji obavljao dužnost načelnika Vrhovnog štaba, 24. januara do 8 časova uveče nije imao u vidu prebacivanje 7. divizije prema Slunju, a još manje je vjerovatno da je takvo naređenje Vrhovni štab izdao još prethodne noći. U operacijskom izvještaju za 25. januar zamjenik načelnika Vrhovnog štaba, govoreći o situaciji na frontu 7. divizije, kaže: „Naše snage po predviđenom planu preduzele su pokret u smislu direktive od sinoć”, a zatim dodaje „u smislu sinoćnje direktive imaće ovaj manevar (misli se na manevar prema boku neprijateljske kolone koja je nastupala od Slunja — B. P.) tri brigade. Ovaj manevar može uslijediti tek sutradan uveče”. U izvještaju od 25. januara u 9 časova i 15 minuta kaže: „Jakšićeva grupa prikupljena na prostoru...” (Zbornik II, 7, dok. br. 163 i 164). U pismu štaba 1. hrvatskog korpusa štabu 7. divizije od 25. januara u tom smislu se kaže: „...Koncentraciju na od nas navedenom sektoru izvršiti hitnije” (Zbornik V, 11, dok. br. 91). Prema svim ovim dokumentima o igledno je da je naređenje Vrhovnog štaba, odnosno Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i štaba 1. hrvatskog korpusa štabu 7. divizije za pregrupaciju sna-

vizije da u toku 24 i 25. januara opravi most na Korani¹⁶² za prelazak tenkova i artiljerije i da se prikupi u rejonu Slunja, s tim da slijede eg dana produži napad prema Drežnik-Gradu i Biha u. Pošto je prešla prethodnog dana Petrovu goru, Isto na grupa je 25. januara produžila nastupanje i bez otpora prešla rijeku Glinu; njeno desno krilo zauzelo je Cetingrad, koji je ovoga dana žestoko bombardovan, a lijevo krilo je izbilo pred V. Kladušu.¹⁶³ Za to vrijeme se kordunaško-banijska grupa 1. hrvatskog korpusa pripremala da, u duhu zamisli Vrhovnog štaba i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, narednih dana pruži što ja i otpor ovim neprijateljskim kolonama, a po mogućnosti da Zapadnu grupu 7. SS divizije, „kao nosioca ofanzive“, dještvo sa fronta i na bokove razbije i odbaci. U skladu s tim, Kordunaška grupa brigada je pod komandom Operativnog štaba 25. januara poslije podne zaposjela ranije pomenute položaje za odbranu, južno od Slunja. Ovoga dana uveče, isto no od rijeke Korane, na prostoriji s. Johovica, s. Šturli, s. Tržac, s. Platnica, pod komandom štaba 7. divizije, prikupile su se 5. kordunaška i 7. i 8. banijska brigada da, kao manevarska udarna grupa, napadnu Zapadnu ili Isto nu grupu 7. SS divizije.¹⁶⁴

Posijedaju i predviene položaje za odbranu, jedinice Kordunaške grupe brigada nijesu imale borbeni dodir sa neprijateljem. Tako se nije znalo gdje se nalaze njegovi prednji dijelovi. Zato je Operativni štab, prema naređenju štaba korpusa od 18 časova, uputio 1. bataljon 4. brigade, koji se nalazio na krajnjem lijevom krilu, da dijelom snaga izbije na liniju Plieš (k. 389) — Melnica (trig. 518) — Mala Melnica (k. 471) i utvrdi u toku no i dokle je neprijatelj stigao.¹⁶⁵ Sjutradan, 26. januara,

ga na pravac Slunj—Biha, uslijedilo no u 24/25. januara, a ne no u 23/24, kako to navode . Kladarin i M. Pavlovi u pomenutim radovima. Prema tome, pokrete i prikupljanje određenih snaga na predvienoj prostoriji 7. divizija je izvršila no u 25/26, a ne 24. januara.

¹⁶² Zbornik, IV, 9, dok. br. 234 i 236; V, 11, dok. br. 198. U vezi s opravkom mosta Nijemci se žale da je opravka „u zakašnjenju uslijed teške konstrukcije (visina 15 m.).“

¹⁶³ Isto

¹⁶⁴ Isto, II, 7, dok. br. 161, 163 i 164; V, 11, dok. br. 91.

¹⁶⁵ Isto, V, 11, dok. br. 89 i 90.

oko 10 asova, Zapadna grupa 7. SS divizije preduzela je, iz rejonu Slunja, napad na itavom frontu Kordunaške grupe brigada. Nastupaju i cestom i lijevo i desno od nje, neprijatelj je tek oko 15 asova desnim krilom uspio da odbaci 1. bataljon 4. brigade sa ceste i da brzo izbije pred front 14. i 6. brigade, pošto je prethodno omogućio i tenkovima da djejtvuju. Za to vrijeme, kreću i se preko sela Laevca i G. i D. Furjana, njegovo lijevo krilo je potislo 15. brigadu i zauzelo Mašvinu (trig. 577) i Sv. Petku. Međutim, oko 17 asova, lijevokrilni, 1. bataljon 15. brigade, izvršio je protivnapad sa Bliznice (k. 448), a zatim i njen desnokrilni bataljon, koji je bio odbačen sa Mašvine. Tuda je uveden u borbu i bataljon iz brigadne rezerve. Iznenadnim jurišem 1. bataljona neprijatelj je bio zbunjen i, pretrpjevši gubitke („na položaju je ostalo 15 mrtvih“), odbačen prema selima Laevcu i G. i D. Furjanu. Kada je oko 18 asova obavješten o protivnapadu 15. brigade, štab korpusa je direktno štabu 15. brigade naredio da sve snage angažuje u napadu, da vodi računa o obezbjeđenju desnog boka od rijeke Korane, a da lijevo drži vezu sa 6. brigadom. Ovom prilikom štab brigade je obavješten da će 5. brigada sadjejtstvovati djelom snaga koje će napadati sa desne obale Korane, preko mosta u selu G. Furjanu. U vezi s tim, štab korpusa je odmah uputio jednog oficira sa narednjem štabu 5. brigade da jedan svoj bataljon usiljenim maršem uputi na desno krilo 15. brigade.¹⁶⁶

Protivnapad 15. brigade u početku je pomogao 2. bataljon 6. brigade svojim djejtvom iz rejonu kote 363. Ali, kada je lijevo krilo 15. brigade preduzelo gonjenje, izostala je i podrška 2. bataljona i podrška 5. brigade sa desne obale Korane. Tako se protivnapad 15. brigade, koji se u početku uspješno razvijao, ubrzo ugasio, pa se neprijatelj, poslije povlačenja prema selima G. i D. Furjanu i Laevcu, sredio i, angažujući i rezervu, sam prešao u protivnapad i odbacio isturene dijelove 15. brigade ka Sv. Petki i koti 343. A budući da je izostao i protivnapad jedinica koje su bile zapadno od ceste, neprijatelj je desnim krilom ostao uklinjen prema selu Broancu. Sa tog

¹⁶⁶ Isto, dok. br. 95, 96 i 97; 12, dok. br. 9; 13, dok. br. 35; IV, 9, dok. br. 236; I. Peri, n. l. 53—54.

pravca je u 22 asa, uvode i rezerve, ponovo preduzeo napad. Pošto se lijevokrili bataljon 15. brigade u toku protivnapada rokirao udesno, prema Sv. Petki, neprijatelj je iskoristio tako stvorenu brešu, mrak, neaktivnost i nebudnost jedinica zapadno od ceste i neopaženo se probio izme u sela Lipovca i Oštarijskih Stanova, izbio na cestu, a zatim, bez otpora dijelom snaga motorizovanog odreda produžio nastupanje ka selu Rakovici, koje je zauzeo u 24 asa.¹⁶⁷

Poslije prodora neprijatelja u selo Oštarijske Stanove, 15. brigada je oko 23 asa pokušala protivnapadom da ga odbaci. Ali protivnapad nije bio dobro organizovan. Izme u ostalog, nijesu bile uspostavljene veze, pa ni ovoga puta nijesu u estvovale jedinice na zapadnoj strani ceste. Zbog toga što protivnapad nije uspio i što je neprijatelj prodro prema selu Rakovici, 15. brigada se u toku no i povukla prema Drežnik-Gradu. U toku no i su se i jedinice sa fronta, zapadno od ceste (6. i 14. primorsko-goranska brigada, 1. bataljon 4. brigade), povukle u selo Mo ila, gdje je, po nare enju štaba korpusa, stigao i bataljon 6. brigade iz sela Poljanka. Tada je prestao da funkcioniše Operativni štab za Kordun.¹⁶⁸ Sjutradan su ove jedinice produžile pokret preko Male Kapele prema selu Plitvi ka Jezera. Toga dana uve e, u rejonu sela Prijeboja, one su u estvovale u borbama protiv lijevog krila italijanske divizije „Re“.

Udarna grupa brigada, pod komandom štaba 7. banijske divizije 26. januara, nije angažovana u duhu zamisli Vrhovnog štaba. Kada je izjutra Zapadna grupa 7. SS divizije prešla u napad, bilo je odleno da se 7. brigada 7. banijske divizije angažuje pravcem s. Seliš e— s. Oštarijski Stanovi. Ali, kad je Glavni štab NOV i PO Hrvatske obavijestio da je 15. brigada protivnapadom svog lijevog krila odbacila neprijateljske dijelove koji su prodrli preko sela Brezovca i da je prešla u gonjenje, 7.

¹⁶⁷ Zbornik, V, 12, dok. br. 43 i 90; 13, dok. br. 35; II, 7, dok. br. 169; I. Peri , n. ., 54.

¹⁶⁸ Zbornik, V, 12, dok. br. 90; 13, dok. br. 35. D. Kladarin u pomenutoj knjizi navodi da se ove no i sa 15. brigadom povukao i 1. bataljon 4. brigade. Me utim, ovaj bataljon se povukao prema selu Mo ilu, zajedno sa 6. i 14. goranskom brigadom (Zbornik, V, 12, dok. br. 90).

brigada je upu ena preko Mašvine u pravcu Prozora (trig. 460). Me utim, pošto se protivnapad 15. brigade brzo ugasio i ona se morala povu i prema Sv. Petki, poslije ega je uslijedio prodor neprijatelja ka selu Rakovici, 7. brigada nije stigla da ispolji svoj uticaj na frontu.

Izgleda da ni 5. kordunaška brigada nije stigla da sadjestvuje, shodno nare enju štaba 1. hrvatskog korpusa, desnom krilu 15. brigade. Tako je ova grupa brigada, uslijed pogrešnih izvještaja i nepoznavanja situacije na bojištu, ostala neaktivna.¹⁶⁹

Isto na grupa 7. SS divizije izbila je u toku 26. januara na komunikaciju Vrnogra —Cetingrad. Došavši u dodir sa prednjim dijelovima 16. brigade 7. divizije, ona toga dana nije ispoljila ve u aktivnost. Poslije odlaska 7. i 8. brigade sa Banije, 16. brigada 7. divizije, zbog izloženosti svojih bokova, premjestila se 25. januara sa pravca s. Klasni —s. Zirovac na prostoriju s. Bojna, s. Kobiljak, a uve e se prebacila u rejon M. Kladuša, na pravac V. Kladuša—Cazin, pred Isto nu grupu 7. SS divizije. Me utim, kada je Zapadna grupa ove divizije prodrila prema Rakovici, 16. brigadi je nare eno da se povu e na jug i zauzme položaj u me uprostoru Cazin, Bužim, povezuju i se lijevo sa udarnom grupom brigada.

Borbena grupa „Fabri“ stigla je 26. januara predve e u selo Jarak, na krajnje lijevo krilo Kordunaške grupe pred Slunjem, gdje se povezala sa desnim krilom 7. SS divizije. Slijede eg dana e se ova grupa dijelom snaga prikupiti u rejonu Slunja, da bi zatim njen 74. puk (bez jednog bataljona) 28. januara krenuo prema jugu, radi poja anja lijevokrilne kolone divizije „Re“, koja je nastupala prema Plitvi kom Leskovcu i Prijeboju.¹⁷⁰

U toku 26. januara, prošljavaju i prostor ispred sebe, 369. divizija izbila je na liniju Vrnogra —s. Zirovac. Pred njom se povla io Banijski NOP odred (dva bataljona). On je no u 25/26. januara krenuo iz reiona sela Obljalja prema Zirovcu, s namjerom da se spoji sa svojim 3. bataljonom, koji se nalazio na pravcu Dvor—Zirovac, i da se, u skladu sa nare enjem štaba 1. hrvatskog

¹⁶⁹ Zbornik, II, 7, dok. br. 169.

¹⁷⁰ Isto, V, 11, dok. br. 197, 207 i 212.

korpusa, preko orkova e prebaci u dvorski srez, pozadi lijevog krila 369. divizije. Ali, kada je štab odreda utvrdio da je neprijatelj jakim snagama zaposio Corkova u i da drži sela Kosnu i Majdan, ocijenio je da se ne može probiti u pozadinu. Zato je odred izvršio pokret prema Bužimu, gdje se povezao sa dijelovima 8. brigade 4. krajiške divizije i preko štaba brigade obavijestio zamjenika na elnika Vrhovnog štaba o pristizanju na tu prostoriju. Tada je odred, nare enjem Vrhovnog štaba, pot injen štabu 8. krajiške brigade, te e se 28. januara, po nare enju ovog štaba prebaciti preko rijeke Une u Podgrme .¹⁷¹

Ujutru, 27. januara, 15. brigada 8. divizije nalazila se u rejonu Drežnik-Grada, ispred Zapadne grupe 7. SS divizije. Ovog jutra je štab 7. divizije dobio zadatak da sa 7. i 8. brigadom napadne neprijateljske snage u rejonu Rakovice, djejtstvuju i bo no preko sela Kršlje. Dva bataljona 5. brigade (iz sastava udarne grupe) trebalo je da u toku napada, djejtstvom preko sela Koranskog Luga i Mašvine, štite desni bok brigada 7. divizije, a druga dva bataljona mostove na Korani (kod zaseoka Zrili a i Trža ke Raštele). Zamišljeno je bilo da u ovom protivnapadu u estvuju i 6. i 14. primorsko-goranska brigada, djejtstvuju i sa zapada, ali su se one prethodne no i bile povukle u Liku. Me utim, dok su brigade 7. divizije bile u pokretu ka Rakovici, štab 7. divizije dobio je nare enje Vrhovnog štaba da odustane od predvi enog napada.¹⁷²

¹⁷¹ Isto, IV, 9, dok. br. 234; V, 13, dok. br. 6.

¹⁷² M. Pavlovi u pomenutom lanku navodi da je 7. divizija 27. januara izvodila napad na selo Rakovicu i prilaže skicu ovoga napada. Me utim, komandant ove divizije isti e da se po nare enju Vrhovnog štaba odustalo od napada (P. Jakši , zbornik *Sedma banijska divizija*, 279); B. Oreš anin i M. Šumonja u pomenutom lanku konstatuju tako e da je 7. divizija odustala od ovoga napada i da je toga dana samo njena 7. brigada, zajedno sa 5. kordunaškom, vodila manje borbe, i to u rejonu Drežnik-Grada. I . Kladarin u svojoj knjizi ne pominje nanad 7. divizije na selo Rakovicu. To potvr uje i razvoj doga aja, jer su neprijateljske snage iz sela Rakovice ve u 12 asova toga dana zauzele Drežnik-Grad. Ako se ima u vidu da bi napad 7. divizije na Rakovicu, s obzirom na prostoriju na kojoj se divizija nalazila, mogao uslijediti tek oko 12 asova, tj. u vrijeme kada je neprijatelj stigao do Drežnik-Grada, onda je moglo do i do borbe u susretu ili, pak, neprijatelj ne bi mogao zauzeti Drežnik-Grad.

Naime, Vrhovni štab je 27. januara odlučio da pristupi ostvarenju svoje zamisli o protivofanzivi Glavne operativne grupe prema istoku, pa je trebalo da 1. hrvatski i 1. bosanski korpus odbranom stvore vrijeme ovoj grupi za prikupljanje i prelazak u ofanzivu. Prema toj odluci, 7. banijska divizija imala je u prvo vrijeme da štiti pravac Biha —Bos. Petrovac, a zatim da uđe u sastav Glavne operativne grupe. Zato je, izgleda, Vrhovni štab smatrao da bi u tom momentu bilo rizično 7. banijsku diviziju angažovati protiv Zapadne grupe 7. SS divizije, u rejonu Rakovice, pogotovo što su se Istočnoj grupi ove divizije nudile mogućnosti za brz prodor prema Cazinu, a 369. divizija se bez otpora kretala ka rijeci Uni, dok su Italijani pojačavali pritisak sa zapada, prema Prijeboju.

Zbog toga je 7. banijskoj diviziji 27. januara naredeno da se povuče prema Uni, a poslije prebacivanja preko ove rijeke da organizuje odbranu pravca Biha —Bos. Petrovac.¹⁷³

Pošto je izostao napad 7. banijske divizije, izgleda da je štab 8. divizije naredio 15. brigadi da se od Drežnik-Grada povuče preko Korane i da, odbranom njene desne obale, zatvori pravac prema Ličkom Petrovom Selu i Bihaću.¹⁷⁴

Zapadna grupa 7. SS divizije, produžavajući i napad iz rejonu Rakovice, ovladala je oko 12 časova Drežnik-Gradom. Ona je u prijepodnevnim časovima pokušala da pređe preko Korane, ali ju je odbila 15. brigada, koja je držala položaje na liniji s. Vaganac—s. Smoljanac. Poslije podne je neprijateljska avijacija žestoko tukla položaje 15. brigade. Iskoristivši to i podršku artiljerije, neprijatelj je poslije 13 časova forsirao Koranu prema selu

U vezi s tim, u telefonskom izvještaju Vrhovnom komandantu iz kancelarije zamjenika načelnika Vrhovnog štaba od 28. januara kaže se: „Terzić je juče oko 12 časova razgovarao sa komandantom hrv. korpusa i ovaj mu je rekao da ga je Jakšić izvestio da će napadati padom mraka“ (Zbornik, II, 7, dok. br. 171). To znači da 7. divizija do 12 časova nije napadala selo Rakovicu. A pošto se 27. januara poslije podne povukla na prostoriju s. Tržić, Drežnik-Grad (Zbornik, V, 13, dok. br. 90) o igledno je da to nije učinjeno ni poslije podne. Prema tome, jasno je da navodi M. Pavlović a o ovom napadu ne odgovaraju stvarnosti.

¹⁷³ Zbornik, II, 7, dok. br. 171; V, 12, dok. br. 43 i 90.

¹⁷⁴ Isto, V, 12, dok. br. 90.

Smoljancu i, odbacivši dijelove 15. brigade koji su branili ovo selo, obrazovao mostobran. Oko 18 asova 3. bataljon 15. brigade je izvršio protivnapad, ali bez uspjeha, jer su se u me uvremenu preko Korane bile prebacile ja e neprijateljske snage, koje su ovaj napad odbile.¹⁷⁵

Istoga dana su 1. i 3. bataljon 5. brigade, nastupaju i s ciljem da štite desno krilo brigada 7. divizije u predvi- enom napadu na Rakovicu, zbog neopreznosti bili izne- nada napadnuti u selu Mašvini, te su se morali povu i, dok je 4. bataljon vodio u toku dana borbu sa neprijatelj- skom konjicom, koja je nastupala od Cetingrada prema selu Šturli u.¹⁷⁶ Poslije podne su dijelovi 5. i 7. brigade, u povla enju prema jugu, vodili borbe sa lijevim krilom Zapadne grupe 7. SS divizije na liniji s. Lipova a—s. Sa- dilovac, u širem rejonu Drežnik-Grada.¹⁷⁷ Isto na grupa 7. SS divizije je lagano nastupala prema Pe igradu, dok je 369. divizija, prodiru i širokim frontom preko Banije, odbacila Banijski NOP odred sa linije s. Jezerski Grad —s. Dijelovi—Per in (trig. 476) i otvorila put prema Bos. Krupi i selu Otoci.¹⁷⁸

Budu i da je Zapadna grupa 7. SS divizije 27. janu- ara poslije podne u vrstila mostobran na desnoj obali Korane, i time otvorila put ka Biha u, 15. brigada se po nare enju štaba 1. hrvatskog korpusa uve e povukla u Li ko Petrovo Selo. Tu je trebalo da ostane jedan njen bataljon, da štiti pravac Li ko Petrovo Selo—Prijeboj, a ostali da se povuku prema selu Zavalju, južno od Biha- a, radi organizovanja odbrane pravca Biha —D. Lapac. Ove ve eri su se 7. i 8. brigada 7. banijske divizije i 5. brigada 8. divizije povukle preko mosta u zaseoku Tr- ža ka Raštela (koji je zatim dignut u vazduh) na prostori- ju s. D. i G. Gata, s. Turska Gata, da bi se pripremile za prebacivanje preko Une. Šesnaesta brigada 7. divizije se povukla prema Ostrošcu, gdje je tako e trebalo da pre e Unu.¹⁷⁹

U daljem nastupanju neprijatelj je o ekivao jak ot- por na podru ju sjeverno od Une, na liniji Biha —Bos.

¹⁷⁵ Isto, I. Peri , n. ., 56—58.

¹⁷⁶ Zbornik, V, 12, dok. br. 43 i 90.

¹⁷⁷ B. Oreš anin i M. Šumonja, n. .

¹⁷⁸ Zbornik, V, 13, dok. br. 6; IV. 9, dok. br. 126.

¹⁷⁹ Isto, II, 7, dok. br. 171; V, 12, dok. br. 43 i 90.

Krupa—Otoka i južno od Bihaća, u zoni Grmeča i Une.¹⁸⁰ Zato je 28. januara, uz snažnu podršku avijacije, oprezno nastupao. Zapadna grupa 7. SS divizije je svojim desnim krilom zauzela Ličko Petrovo Selo. Odatle je dijelom snaga krenula u pravcu Prijeboja, svakako zato da bi olakšala prodor italijanskih snaga od Plitvičkog jezera i da bi, spajanjem sa tim snagama, osigurala desni bok Zapadne grupe u nastupanju ka Bihaću. Zahvaljujući i ovome, kako će se kasnije vidjeti, Italijani su ova dana zauzeli Prijeboj i, produživši sutradan pokret ka Ličkom Petrovom Selu, spojili se sa desnim krilom Zapadne grupe 7. SS divizije. Za to vrijeme je lijevo krilo Zapadne grupe zauzelo selo Izačići, iznenadivši 8. brigadu 7. banijske divizije, koja se nalazila u zaštitnici. Isto na grupu 7. SS divizije, nastupaju i tako će oprezno, povezala se u širem rejonu Pećigrada sa desnokrillnim, 969. pukom 369. divizije, dok su ojačani 187. i 370. puk prešli cestu s. Bužim—s. Otoka.¹⁸¹

Umjesto da pruži otpor sjeverno od Une, kako je neprijatelj očekivao, Kordunaško-banijska grupa je u toku 28. januara nastavila povlačenje: dva bataljona 15. brigade stigla su oko 14 časova u Zavalje; prije podne je štab 7. SS divizije sa 7. brigadom stigao u selo Pokoj, radi prebacivanja na desnu obalu Une; 8. brigada se tako je povukla prema Pokoju, pošto je bila odbacena, dok je 5. brigada, kao zaštitnica 7. divizije, držala položaj kod sela Gata; 16. brigada se prikupljala prema Ostrošcu, radi prelaska preko Une, a Banijski NOP odred se zajedno sa dijelovima 8. brigade 4. krajiške divizije prebacio u Krajinu, preko mosta u Bos. Krupi.¹⁸² Međutim, Kordunaški NOP odred je ostao u pozadini neprijatelja. Njegovo prisustvo na Kordunu, u situaciji kada su njemačke snage prešle rijeku Unu, zadavalo je velike brige generalu Littersu, zbog čega je ovaj prisilio komandanta italijanskog 5. korpusa da tražav borbenu grupu „Fabri“ angažuje za obezbjeđenje komunikacija sjeverno od Bihaća.

Kao i prethodnog dana, neprijateljska avijacija je bila vrlo aktivna. Osim kolona izbjeglica na putu prema

¹⁸⁰ Isto, IV, 9, dok. br. 237.

¹⁸¹ Isto, dok. br. 237; V, 12, dok. br. 43 i 90; II, 7, dok. br. 171.

¹⁸² Isto, V, 12, dok. br. 43 i 90; 13, dok. br. 6.

Bos. Petrovcu, ona je žestoko tukla i sve prelaze na Uni. To je otežalo prebacivanje 7. banijske divizije, jer su se 7, 8. i 5. brigada morale prebacivati skelom u Pokoju, jer je glavni most u Biha u kontrolisala avijacija. Toga dana, do 13 asova, on je pripreman za rušenje, ali je rušenje samo djelimi no uspelo. Stoga je 7. banijska divizija, uklještena izme u Une i 7. SS divizije, bila izložena udaru neprijateljske avijacije. Ali, zahvaljuju i opreznom i sporom djeystvu neprijatelja, kriza je savladana. U toku dana se prebacio jedan bataljon 7. brigade, koji je upu en da kontroliše glavni most u Biha u, dok su se ostale snage prebacile na desnu obalu Une u toku no i 28/29. januara.¹⁸³

Nastavljaju i i slijede eg dana, 29. januara, oprezno nastupanje, prednji dijelovi Zapadne grupe su bez otpora u 16 asova ovladali Biha em, dok su Isto na grupa i 369. divizija bez otpora nastupale širokim frontom prema lijevoj obali Une, da bi se slijede eg dana svim snagama prikupile na liniji Biha —Bos. Krupa—Otoka, pripremaju i se za forsiranje rijeke. Time su završene desetodnevne borbe na Kordunu i Baniji.¹⁸⁴

ZAKLJU AK O BORBAMA NA KORDUNU I BANIJI

Mada se ofanziva na slobodnu teritoriju o ekivala, neprijatelj je uspio, u operativnom smislu, da iznenadi i Glavni štab NOV i PO Hrvatske i štab 1. hrvatskog korpusa. Zbog grupisanja 7. SS divizije daleko od slobodne teritorije Korduna, ovi štabovi su cijenili da neprjatelj priprema ofanzivu na Zumberak, a ne na Kordun. Brzom pregrupacijom ove divizije na položaje južno od Karlovca, radi djejtstva prema Kordunu, neprijatelj je 19. januara postigao iznena enje, u pogledu vremena i u pogledu ja ine i sastava snaga angažovanih na karlova ko-biha - kom pravcu.

Vrhovni štab je, istina, izme u 10 i 12. januara, u vezi s pojavom 369. divizije na frontu 7. banijske divizije, naredio Glavnom štabu NOV I PO Hrvatske da se 8.

¹⁸³ Isto, V, 12, dok. br. 43 i 90; II, 7, dok. br. 177.

¹⁸⁴ Isto, IV, 9, dok. br. 237 i 238.

kordunaška divizija iz rejonu Plaškog, gdje je bila angažovana u napadu, prebaci na karlovački pravac. Međutim, 12. januara je upućena samo 5. brigada, a tek 18. januara poslije podne i 15. brigada, da bi idućeg dana, poslije marša dugog oko 40 km, stigla u rejon Slunja, 40 km daleko od linije fronta. Tako se 8. divizija, koja je imala da brani ovaj pravac, zatekla 19. januara uveče bez jedne brigade, u razvijenom rasporedu i prilično zamorena. Sjutradan, kada je 7. SS divizija izjutra prešla u napad, ona je mogla da angažuje samo 5. brigadu i dijelove Kordunaškog NOP odreda, oko šest bataljona sa ukupno oko 1.400 boraca. U toku dana štab divizije mogao je uvesti u borbu još jedan bataljon 4. brigade (oko 250 boraca), koji je prispio sa marša od oko 15 km, a tek uveče još dva zamorena bataljona 15. brigade (oko 500 boraca). Oni su proveli na maršu ne samo prethodni dan, nego su i 20. januara morali da savladaju prostor od oko 25 km i da, premoreni, iz pokreta pređu u protivnapad. To govori o tome da 8. divizija, u uslovima izvanredne nadmoćnosti neprijatelja, nije bila spremna da već prvog dana ofanzive pruži uporniju organizovanu odbranu.

Međutim, pored objektivnih okolnosti koje su to uslovlile, potrebno je istaći i da je štab 8. divizije — pošto se sa 5. brigadom prebacio na karlovački pravac u situaciji kada se ofanziva odvijala na svim pravcima, zbog čega je ova brigada i upućena na Kordun, i pošto je namjeravao da odbranu organizuje na granici slobodne teritorije — propustio vrijeme da raspoloživim snagama organizuje odbranu na predviđenoj liniji. S druge strane, kada je 19. januara bilo jasno da predstoji napad neprijatelja i da se idućeg dana ne može računati na 15. brigadu, bilo je neizbježno što je 5. brigada 20. januara ujutru upućena da posjedne liniju Klipino Selo—Okoliš, daleko od glavne komunikacije Karlovac—Slunj. Isticanjem desnog krila 5. brigade daleko na sjeveroistok, ona se našla razvijenom na frontu od oko 10 km. Zbog toga štab 8. divizije (koji nije raspolagao rezervom kojom bi u toku dana mogao odlučiti nije intervenirati na bojištu) nije mogao sa ovom brigadom manevrisati prema glavnoj komunikaciji, na kojoj se morao očekivati udar glavnih, prije svega, motorizovanih snaga neprijatelja. O tome se utoliko prije

moralo voditi računa što se na komunikaciji i zapadno od nje nalazio slab zastor dijelova Kordunaškog NOP odreda. Na takav zaključak navodi činjenica što se štab 8. divizije našao nanič u momentu kada je 20. januara desno krilo Zapadne grupe 7. SS divizije, odbacivši dijelove Kordunaškog NOP odreda, nadiralo od Barilovića prema Krnjaku. Međutim, da su se dva desnokrila bataljona 5. brigade, koji su upućeni prema Klipinom Selu i Utini, koje je neprijatelj ovoga dana izmanevrisao i bez otpora prodro na jug, nalazili u blizini glavne komunikacije, sjeverno od Krnjaka, svakako bi se nastupanje desnog krila njemačke Zapadne grupe od Barilovića a druga lijeva razvijalo; u svakom slučaju neprijatelj bi pretrpio osjetnije gubitke.

Ali, i pored nepripremljenosti i grešaka u organizaciji odbrane, kada su stigli 15. brigada i 1. bataljona 4. brigade, i kada su angažovani u borbama, 8. divizija je uspjela da spriječi i dublji prodor neprijatelja, da održi front i da idućeg dana prikupljenim jedinicama na novoj liniji odbrane stvori uslove za dalju uspješnu odbranu. Odluka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske da se na Kordun prebace primorsko-goranske brigade bila je pravovremena. Time su, s obzirom na izvanrednu brojnu i tehničku nadmoć neprijatelja u odnosu na 8. diviziju, stvorene povoljne mogućnosti za organizovanu odbranu po itavoj dubini, kao i mogućnost da se osužeti brz prodor 7. SS divizije prema Bihaću.

Izgleda da su žilav otpor dijelova 8. divizije i energičan protivnapad njene 15. brigade, 20. januara uveče, natjerali neprijatelja da već na kraju prvog dana ofanzive, poslije prodora od svega 10 km u dubinu slobodne teritorije, realnije cijeni svoje mogućnosti u daljem nastupanju prema Bihaću. Zato se komandant njemačkog korpusa već toga dana morao odreći svog plana da motorizovanim odredom 7. SS divizije za dva dana izbije u prostor južno od Grmeča, presječe i okruži jedinice NOV i POJ. Tim prije, što je saznao da ni 717. divizija, tj. drugi krak zamišljenih kliješta, nije postigla već i uspjeh u nastupanju na pravcu koji je branila 5. krajiška divizija, što se, zapravo, ova divizija već toga dana, kako i se

kasnije vidjeti, našla u nepovoljnom položaju za brzo prodiranje predvi enim pravcem.^{184a}

Umjesto brzih prodora, neprijatelj se morao zadovoljiti metodi nim dještvmima — organizovanim napadima od linije do linije, uz obilatu podršku artiljerije, tenkova i avijacije. Staviše, umjesto da nastavi nastupanje u više uporednih kolona na širokom frontu, kao prvog dana ofanzive, Zapadna grupa 7. SS divizije sa linije Rijeke—Vojni nastupala je uskim frontom, grupišu i se, pretežno, oko glavne komunikacije. Ali, i pored toga, ona je za slijede a tri dana, uz osobito snažnu podršku avijacije, napredovala svega oko 12 km (oko 4 km dnevno). Takav tempo nastupanja u uslovima svestrane nadmo - nosti i masovne podrške avijacije na otkrivenom mane-

^{184a} u diskusiji na Nau nom skupu, održanom od 27. juna do 2. jula 1968. godine u Sarajevu, Mišo Lekovi je, osvr u i se na historiografsku obradu operacija iz perioda etvrte ofanzive, istakao, da je „Ostalo još pitanja koja traže pouzdanije, objektivnije odgovore“. Ukazao je da je jedno od tih pitanja ocjena dještava njema ke 7. SS divizije u operaciji Vajs 1 i naglasio: „u svim radovima, pa i u referatu druga Tita izvodi se zaklju ak da ta divizija nije u predvi enom roku izvršila svoj zadatak. Tvrdi se, naime, da je njeno nastupanje bilo toliko usporeno da ona nije uspjela da, kako je planom bilo predvi eno, ve drugog dana izbije negdje izme u Biha a i Bosanskog Petrovca...“ I pošto je naglasio da se ova tvrdnja oslanja na Letersovu zapovijest od 12. januara, on je, pozivaju i se na dnevne operativne izvještaje štaba ove divizije, upozorio da „postoje indicije“ da je operativni plan koji je izražen u toj zapovijesti, prema kom su se 7. SS i 717. divizija prodorom od Karlovca preko Biha a, odnosno od Sanskog Mosta preko Klju a i Bos. Petrovca, ve drugog dana, presijecanjem slobodne teritorije, trebalo spojiti u Petrova kom polju, „bio, bar što se ti e zadataka tih dvaju divizija, do po etka ofanzive nešto izmijenjen“ (Podvukao B.P., *Neretva—Sutjeska 1943*).

Možda razvoj borbi na frontu 7. SS divizije, kada je prešla u napad, navodi na razmišljanje u tom smislu, ali ne i tok doga aja na frontu 717. divizije, koja se ve prvog dana napada našla u nepovoljnom položaju za brzi prodor, a poslije dva dana našla se i u krizi.

Me utim, prema izvještaju komandanta italijanske 2. armije svojoj Vrhovnoj komandi, od 26. januara, izgleda, da po tom pitanju ne bi trebalo da bude nikakve dileme. Naime, izvještavaju i Vrhovnu komandu da je 25. januara ujutro, u skladu sa zahtjevom njema kog komandanta Jugoistoka, generala Lera, naredio svom 5. armijskom korpusu da dještvuje odlu nije, general Roata je naglasio: „Me utim, nisam mišljenja da bi nadiranje

varskom zemljištu ukazuje na to da je neprijatelj, rešpektuju i odbranu snaga 1. hrvatskog korpusa, nastupao vrlo oprezno. To utoliko prije što se 717. divizija već od 23. januara našla u krajnje nepovoljnom položaju da bi mogla brzo prodirati u susret odredu 7. SS divizije koji bi prema prvobitnoj zamisli prodirao brzo. General Liters je morao u takvoj situaciji da rauna i sa mogući u da bi se i djelovi 7. SS divizije, koji bi se duboko uklinili u raspored naših snaga, mogli naći i u okruženju kao i 737. puk 717. divizije.

Međutim, odlukom štaba 1. hrvatskog korpusa da se sve jedinice kordunaške grupacije povuku daleko na jug, omogućeno je neprijatelju da narednog dana ovlada prostorijom sjeverno od Slunja i, što je za njega bilo još značajnije, da bez napora pređe rijeku Koranu i da, zauzimanjem Slunja, stvori uslove za nesmetanu opravku mosta i prikupljanje snaga za dalja dejstva.

Izbijanje u rejon Slunja bez otpora predstavljalo je iznenađenje i za neprijatelja, jer je očekivao da će za savladavanje Korane izgubiti bar dva dana. Odluka o pov-

moglo biti vrlo brzo, jer je sasvim izostao poznati predviđeni pokret njemačkih motorizovanih odreda, u cilju presijecanja na dva dijela neprijateljske glavnine, i jer se akcija svela na sporo i metodično periferno napredovanje, te je neprijatelj imao mogućnost da se koncentriše saobrazno glavnim pravcima, naročito, izgleda, na desnom krilu našeg fronta i lijevom njemačkom krilu" (podvukao B. P., Zbornik, IV, 9, dok. br. 233).

Kako se vidi iz ovog izvještaja, Roata je bio vrlo nezadovoljan činjenicom što pomenute dvije njemačke divizije nijesu ni do 24. januara ostvarile predviđeni manevar za presijecanje slobodne teritorije, tj. što nijesu svojim motorizovanim snagama prodirale brzo, upravo onako kako je operativnim planom, odnosno pomenutom zapoviješ u generala Litersa bilo predviđeno. To isto Roata je izrazio i 23. januara u analizi dejstava 5. korpusa u toku prva dva dana ofanzive, kada je, sagledavajući uslove pod kojim bi divizija „Sasari“ mogla preduzeti dublji prodor prema Lapcu, istakao kao jedan od tih uslova i taj „ako Nijemci uspiju da se u vrste na otcjeku Biha — Bos. Petrovac“. To znači, da Roata prije početka ofanzive nije bio upoznat sa bilo kakvom izmjenom operativnog plana, odnosno, sa bilo kakvom izmjenom zadatka 7. SS divizije, da svojim motorizovanim snagama prodi- re brzo u cilju presijecanja slobodne teritorije. Sa druge strane, ne može se pretpostaviti da je, prije početka operacije, izvršena izmjena plana dejstava njemačkih snaga bez znanja Italijana, jer je to bio zajednički plan kojim su bila usklađena dejstva njemačkog i italijanskog korpusa po vremenu i prostoru. Najzad,

la enju kordunaške grupacije uslijedila je poslije teških dvodnevni borbi u rejonu Veljuna. U njima su jedinice 1. hrvatskog korpusa pretrpjele osjetne gubitke i bile prili no iscrpljene. U takvoj situaciji, prema ocjeni štaba korpusa, zaprijetila je opasnost od prodora Italijana prema boku i u pozadinu snaga u rejonu Slunja, kao i od prodora Isto ne grupe 7. SS divizije preko Velike Kladuše tako e prema Slunji. Ali, s obzirom na to da se ta opasnost mogla ispoljiti tek drugog ili tre eg dana i, s druge strane, da se opasnost sa zapada mogla parirati slabijim snagama, a prema Velikoj Kladuši je i ina e bila rokirana 5. brigada 8. divizije, svakako da je ova odluka bila preuranjena i štetna. Posebno je bilo necjelishodno što se odustalo od odbrane lijeve obale Korane u visini Slunja, na kojoj se i manjim snagama neprijatelj mogao prisiliti da zastane radi privla enja snaga i organizacije forsiranja rijeke, ime bi se, bez sumnje, dobilo u vremenu. Da je odbrana u visini Slunja bila mogu na ukazuje i injenica da su snage kordunaške grupe brigada 26. januara, kada je neprijatelj produžio nastupanje, pru-

Roata i Glorija, komandant italijanskog petog korpusa, su se 9. i 12. januara, u Zagrebu, dogovarali sa Litersom o na inu ostvarenja operativnih planova usvojenih u Rimu, pa je tada Liters izdao zapovijest za operaciju Vajs 1, koja se, pored ostalog, morala, svakako, bazirati i na tim dogovorima. Zato se veoma teško može pretpostaviti da bi poslije toga, upravo zadnjih dana pred po etak operacije, moglo do i do izmjene u planu djejtva njema kih snaga i to bez znanja Italijana.

Prema tome, izgleda, o igledno *da do po etka* operacije nije bilo nikakvih izmjena u operativnom planu izraženom u pomenutoj zapovijesti. Na to ukazuje i po etni borbeni poredak 7. SS divizije prema kojem je njen motomehanizovani prednji odred, koji je 19. januara, posjeo polazne položaje za napad, po svom sastavu bio osposobljen za samostalna djejtva upravo u skladu sa idejom manevra pomenute zapovijesti. Zato izgleda ne može biti nikakve sumnje u to, da je ofanziva po ela prema prvobitnom planu i da je razvoj doga aja na bojištu, posebno kod 717. divizije, prisilio Nijemce da dalja djejtva izvode u skladu sa takvom situacijom, tj. da, odustaju i od ideje brzih prodora motorizovanih odreda 7. SS divizije, primjene taktiku postepenog metodi nog nastupanja od jednog zemljišnog objekta do drugog, kako je to i Roata 26. januara sa žaljenjem predo io Vrhovnoj komandi. I sam fakat da je Ler, ve poslije tri dana od po etka ofanzive, energi no zahtijevao da italijanski 5. armijski korpus preduzme odlu an napad, ukazuje na to, da situacija pred fron-

žile žilav otpor na manevarskom zemljištu, južno od Slunja, i protivnapadom ga prinudile na povlačenje. Uslijed toga, neprijatelj je, uvode i rezerve, produžio napad, računajući na to da će time postići i iznenađenje i lakše savladati branioce. Takva procjena neprijatelja bila je realna, jer jedinice kordunaške grupe brigada nijesu otkivale ni napad, a uz to su jedinice NOV i POJ bile navikle da ne u napadaju a ne da se brane.

Borbe na Baniji razvijale su se u nešto drugačijim uslovima, kako zbog toga što je po etak opšte ofanzive za 7. banijsku diviziju predstavljao samo nastavak borbi protiv 369. divizije, tako i zbog toga što je ova njemačka divizija imala zadatak da nastupa lagano na širokom frontu, nasuprot 7. SS diviziji, koja je trebalo brzo da prodire. Istina, 7. banijska divizija je u prethodnim borbama sa 369. divizijom bila prilično zamorena, ali je zato i ova njemačka divizija, koja je naišla na energičan otpor i pri tome imala osjetne gubitke, prelaze i u opštu ofanzivu, morala nastupati vrlo oprezno, što je tako i išlo u prilog 7. banijskoj diviziji.

Sprovode i plan metode njih dještava 369. divizija je težila, kako izgleda prema nastupanju njenih snaga prvih dana ofanzive, da dještvom svog lijevog krila preko Samarice, uz nešto usporenije nastupanje u centru i na desnom krilu, razvije snage 7. banijske divizije i time stvori uslove da kasnije, udarom desnim krilom (969. puk) i centrom (ojačani 178. puk), obuhvati i razbije 7. banijsku diviziju. Međutim, prethodnom odlukom štaba 7. banijske divizije da se napusti odbrana Samarice, a zatim odlukom, koja je uslijedila na kraju drugog dana ofanzive, da se glavne snage divizije grupišu prema desnom krilu i centru njemačke 369. divizije, a jedna brigada da se povuče u dubinu, zapadno od Samarice, radi

tom njemačkih snaga nije bila naročito povoljna i da je dještvom italijanskog korpusa sa svog fronta, prema boku i pozadini naših snaga pred frontom 7. SS divizije, trebalo omogućiti da se, makar i sa zakašnjenjem, ostvari planirani manevar za presijecanje slobodne teritorije i okruženja naših snaga.

Prema izloženom, izgleda da drug Leković nije imao u vidu sve, već dovoljno poznate činjenice kada je ukazao na mogućnost da je njemački plan bio izmijenjen prije nego etka ofanzive i s tim u vezi izrazio sumnju u realnost zaključaka koji se sreću u radovima naših autora o ovim događajima.

zaštite boka i pozadine glavnih snaga, bila je osuje ena namjera komandanta njema ke 369. divizije. I odluka štaba 7. banijske divizije da 7. brigadu zadrži u rezervi, pozadi snaga Banijskog NOP odreda, pokazala se cjelishodnom, jer su time bili stvoreni uslovi za pariranje manevra 969. puka od Gline prema lijevom boku 7. banijske divizije. Iz ove odluke je rezultirao protivnapad dijelova ove brigade i dijelova Banijskog NOP odreda, no u 22/23. januara, u rejonu Balinca, u kome je jedan bataljon 969. puka, koji je svakako trebalo da bude nosilac manevra ovog puka, pretrpjevši gubitke, bio odba en. Istina, angažovanjem nešto ja ih snaga 7. brigade, u ovom protivnapadu su se mogli posti i i ve i rezultati. Ali, strahuju i od prodora lijevog krila Isto ne grupe 7. SS divizije preko Topuskog, štab divizije je, izgleda, težio da zadrži glavninu ove brigade, da bi mogao osujetiti manevr neprijatelja sa tog pravca. Svakako da zato nijesu angažovane njene ja e snage u protivnapadu. U razmatranju dještava 7. banijske divizije potrebno je ista i uspjeh njene 16. brigade, koja je u odbrani prema 178. puku i izvi a koj grupi, svojom upornoš u i aktivnim dještivima na vrlo prohodnom manevarskom zemljištu, nanijela neprijatelju osjetne gubitke i, vještim manevarom, skokovima sa jedne na drugu liniju odbrane, održala jedinstvo fronta. Me utim, iako je 8. brigada, postavljaju i se zapadno od Samarice, prema zamisli štaba divizije imala da štiti bok i pozadinu ostalih snaga, ipak je trebalo da ona u okviru tog zadatka ispolji ve u aktivnost prema neprijateljskim snagama koje su nastupale sa istoka i jugoistoka. S obzirom na poznavanje zemljišta, 8. brigada je i manjim snagama, zasjedama, vatretnim udarima i prepadima, mogla nanijeti ovim neprijateljskim jedinicama zna ajne gubitke i usporiti njihovo nastupanje. Umjesto toga ona je ostala sasvim pasivna.

Odluka Vrhovnog štaba o angažovanju 7. banijske divizije prema Slunju i Biha u, uslijedila je pravovremeno. Ali, prilikom prikupljanja udarne grupe brigada na prostoru Tržac, Sturli , ona je povu ena suviše duboko na jug, tako da nije mogla na vrijeme ispoljiti zamišljeni manevr prema desnom krilu 7. SS divizije u nastupanju od Slunja ka Rakovici. To utoliko manje što se nala-

žila na desnoj obali Korane, koja se mogla pre i samo preko mostova. Pored ostalog, ova jaka i relativno odmorna grupacija zbog toga nije mogla uticati na razvoj događaja 26. januara kod Slunja, iako su protivnapadom kordunaške grupe brigada bili stvoreni povoljni uslovi za njeno angažovanje. Međutim, upravo zbog toga što je udarna grupa bila daleko, propao je pokušaj da se 7. banjiska i 5. kordunaška brigada angažuju na desnom krilu 15. brigade, kada je ona bila u protivnapadu. A time što udarna grupa brigada toga dana nije angažovana bila je propuštena posljednja povoljna prilika da se Zapadnoj grupi 7. SS divizije nanese ozbiljniji udar i da se, vjerovatno, za nekoliko dana odgodi njen prodor prema Drenik-Gradu i Bihaću. Povlačenje udarne grupe tako duboko svakako je uslijedilo zbog strahovanja od prodora Istočne grupe 7. SS divizije od Velike Kladuše ka Pećinogradu i težnje da se takav pokušaj parira. Istina, takva opasnost je postojala, ali je i za pariranje te opasnosti udarna grupa brigada povučenja suviše duboko. S druge strane, s obzirom na to da je na pravac djelovanja Istočne grupe 7. SS divizije bila prebačena 16. brigada 7. banjiske divizije, izgleda da je bilo dovoljno da se samo jedna brigada udarne grupe postavi tako da se može brzo angažovati i prema ovoj neprijateljskoj koloni, a da je druge dvije brigade trebalo odmah prikupiti na lijevoj obali Korane, iza fronta 15. brigade 8. divizije. Međutim, uslijed težnje da se na oba pravca može djelovati udarnom grupom kao cjelinom, u stvari je paralisana njena akcija na slunjskom pravcu kad su se za to stvorili uslovi.

Ni kordunaška grupa u toku 26. januara nije djelovala dovoljno organizovano, jer dok su se prije podne krila borila bez sadjelstva suviše povučeno centra, poslije podne, kada je 15. brigada preduzela protivnapad, druge jedinice su ostale pasivne, uslijed čega se protivnapad brzo ugasio. Nepovezanost ovih snaga omogućila je neprijatelju da u nastavljanju napada ne uočavaju prodor do Rakovice i da time potpuno kompromituje odbranu kordunaške grupe na ovoj liniji. Operativni štab, pored toga što nije imao rezerve kojom bi uticao na razvoj situacije, nije, izgleda, neposrednije pratio raz-

voj dogo aja, da bi djejtva jedinica mogao da uskladi sa situacijom na bojištu, što je, svakako, i prije svega bilo ušlovljeno nedostajanjem tehni kih sredstava veze. A upravo zbog pogrešne procjene situacije i pogrešnih izvještaja sa fronta, udarna grupa brigada nije pravovremeno pokrenuta i nije stupila u djejtvo. Tako su se borbe kordunaške grupe ovog dana završile neuspjehom i pored zalaganja njenih jedinica, posebno 15. brigade.

Poslije prodora desnog krila 7. SS divizije no u 26/27. januara prema Rakovici i nastupanje njenog lijevog krila i 369. divizije širokim frontom ka Uni, dalje zadržavanje 7. banijske divizije na lijevoj obali Une nije pružalo nikakve izgleda na uspjeh. ak je bilo i rizi no. Zato je odluka o povla enju ove divizije preko Une bila i pravovremena i najcelishodnija u datoj situaciji.

Na kraju, u razmatranju obostranih djejtava na Kordunu i Baniji, potrebno je ista i da su 7. SS i 369. divizija, tj. glavne snage njema kog korpusa, uz sadjejtvo italijanske borbene grupe „Fabri“, tek poslije desetodnevnih borbi uspjele da zauzmu slobodnu teritoriju sjeverno od Une. Pri tome, nasuprot o ekivanju da e upravo na ovom podru ju okružiti i uništiti krupne snage NOV i POJ, one nijesu uspjele da razbiju i okruže ni najmanju jedinicu, dok su same, prema vlastitim podacima, imale 696 vojnika i starješina izba enih iz stroja (160 mrtvih, 450 ranjenih i 86 nestalih — u stvari, zarobljenih).¹⁸⁵

U ovim borbama se pokazalo da su jedinice NOV i POJ sposobne ne samo za napad nego i za uspješnu odbranu. One su vještima manevrima, od linije do linije, na itavoj dubini uspijevale da održe kontrolu situacije na bojištu. Zbog toga neprijatelj probojem jedne linije, suprotno o ekivanju, ni na jednom pravcu nije mogao da nai e na slobodan operativni prostor da bi mogao ostvariti zamišljeni manevar. Primjenjuju i no na djejtva na glavnom pravcu, neprijatelj je kod jedinica NOV i POJ izazivao zabunu i u dva maha uspio da lako prodre u njihovu pozadinu. Ali je 8. divizija, iako nije imala rezervi, u oba slu aja uspjela da ponovo, prije zore, uspostavi front i osujeti prodor neprijatelja u operativnu du-

¹⁸⁵ Isto, dok. br. 198.

binu. Upravo zato je 7. SS divizija, kao nosilac manevra, umjesto prvog dana, izbila na Unu tek poslije 10 dana teških borbi. U ovim borbama 8. kordunaška divizija i 6. goranska brigada imale su 242 borca izbačena iz stroja (86 mrtvih i 168 ranjenih).¹⁸⁶

BORBE U BOSANSKOJ KRAJINI OD 20. DO 30. JANUARA

Prethodno angažovanje 1. bosanskog korpusa. Kada je operacija „vajs 1“ počela, 4. i 5. divizija ovog korpusa našle su se razvučene na širokom prostoru i, uglavnom, angažovane u napadnim djelstvima. Naime, u skladu sa zamisli Vrhovnog štaba da se aktivnim djelstvima jače snage NOV i POJ u širem području Banjaluke i koncentriranim napadom na sam grad spriječi eventualna koncentracija glavnih neprijateljskih snaga u tom rejonu, koje bi imale za cilj da sa tog pravca preduzmu ofanzivu na slobodnu teritoriju, 2. i 5. brigada 4. divizije su se, 8. januara, prebacile preko rijeke Sane na planinu Kozaru.¹⁸⁷ One su, poslije akcija koje su izvele na komunikacijama Prijedor—Bos. Novi i Prijedor—Dubica, 18. januara, likvidacijom neprijateljskih uporišta u Karaorovu i Klačnicama, podlegle snažnom pritisku na preostala uporišta na komunikaciji Banjaluka—Gradiška.¹⁸⁸ Tako su se ove dvije brigade, 20. januara, kada je njemačka 717. divizija prešla u napad, našle u dolini rijeke Vrbasa daleko od fronta napada ove njemačke divizije.

Sredinom januara i dvije brigade 5. divizije bile su angažovane u napadnim djelstvima prema Banjaluci: 1. brigada jugoistočno od Prijedora, prema pruži Prijedor—Banjaluka i neprijateljskim uporištima na ovoj prostori, a 4. brigada i jedan bataljon 7. brigade prema planini Manja i, radi razbijanja etnika i pritiska sa tog

¹⁸⁶ Isto, V, 11, dok. br. 122; 12, dok. br. 43, 65, 81 i 90; 13, dok. br. 35. Nedostaju dokumenti o gubicima V. banijske divizije iz ovog perioda, ali s obzirom na tok djelstva na frontu ove divizije ona i nije mogla imati veće gubitke.

¹⁸⁷ Zbornik, IV, 9, dok. br. 20 i 89.

¹⁸⁸ Isto, dok. br. 88, 90, 96, 100 i 205.

¹⁸⁹ Isto, dok. br. 51 i 205.

pravca na spoljna uporišta banjalu kog garnizona¹⁹⁰ i radi kontrole pravaca od sela Krupe na Vrbasu i od Jajca prema Mrkonji -Gradu.

Tako su se, kada je poela ofanziva pred frontom 717. divizije, našle svega dvije brigade. Šesta brigada 4. divizije (etiri bataljona) bila je razvučena na širokom frontu da bi zatvorila pravce koji od Sanskog Mosta i Ljubije izvode u Podgrme. Pravac dolinom Sane prema Klju u i Bos. Petrovcu zatvarala je sa svega tri bataljona 7. brigada 5. divizije, koja je bila mlada i bez većeg borbenog iskustva. Osmu brigadu 4. divizije (etiri bataljona, oko 900 boraca) bila je angažovana prema Bos. Novom, odnosno, nalazila se u dolini Une, prema njemačkoj 714. diviziji.

Borbe u dolini Sane. Pošto se prethodnog dana sasvim neopaženo prikupila kod Sanskog Mosta, 717. divizija je 20. januara prešla u napad: glavnim snagama dolinom Sane ka Klju u, a pomoćnim na zapad, prema selu Lušci-Palanka. S obzirom na to što su 4. i 5. divizija bile glavnim snagama angažovane u napadnim dejstvima van zone napada 717. divizije, ona je u operativnom smislu iznenadila 1. bosanski korpus.

Nastupaju i objema obalama Sane, prednji dijelovi glavnih snaga 717. divizije su se na liniji s. Kruhari—s. aplje sukobili sa dijelovima 7. brigade 5. divizije. Pošto je bila odbojena sa prvih položaja, 7. brigada se povukla preko Sane, s namjerom da sa lijeve obale pokuša da zaustavi neprijatelja ispred sela Vrhpolja. Međutim, neprijateljske snage koje su nastupale lijevom obalom, preko sela Kljevaca i Hrastova, iskoristile su jutarnju maglu u dolini rijeke i iznenadnim boćnim napadom, uz snažnu podršku artiljerije, odbacile 7. brigadu sa položaja na lijevoj obali rijeke i prodrle u Vrhpolje. Tako je ova njemačka divizija, iskoristivši odsustvo jaćih snaga 5. divizije, brzo i lako uspostavila mostobran na lijevoj obali Sane, a time i uslove da, uz angažovanje i inženjerskog bataljona 714. divizije, pristupi opravci mosta i njegovom osposobljavanju za prelazak tenkova, što je bilo osobito znaćajno za njena dalja dejstva. U toj

¹⁹⁰ Isto, dok. br. 51; *Dnevnik* Milutina Mora e, Beograd 1962, 49.

situaciji, poslije usiljenog marša sa prostorije južno od Prijedora, pristigla je u rejon sela Kozice 1. brigada 5. divizije, koja je u svom sastavu imala svega tri bataljona. Pošto je jedan bataljon prebacila na lijevu obalu Sane, radi pojačavanja 7. brigade prema Vrhpolju, obje brigade su, u skladu sa naređenjem štaba divizije, izvršile protinapad, s ciljem da odsjeku i razbiju neprijateljske snage na lijevoj obali Sane. Sedma brigada je napadala sa fronta, preko Vrhpolja, a dva bataljona 1. brigade preko sela Kijeva i Tomine. Međutim, pošto je neprijatelj jakim snagama bio posjeo Kijevo i Tominu i, uz podršku pet tenkova, osigurao svoj lijevi bok, bojni napad 1. brigade nije uspio. Takođe su bili bezuspješni napadi 7. brigade i bataljona 1. brigade, jer su neprijateljski dijelovi u Vrhpolju posjeli od ranije postojeće ustaške rovove i bunkere i zahvaljujući tome izdržali više uzastopnih juriša. U ovim borbama jedinice 5. divizije imale su 35 boraca izbačenih iz stroja¹⁹¹, što, pored ostalog, ukazuje na žestinu borbi. Uveče se 1. brigada u rejonu sela Sokolova prebacila na lijevu Obalu Sane, jer je bilo jasno da neprijatelj ide da produži dejstvo od Vrhpolja prema Ključu.¹⁹²

Koristeći se takođe maglom, domobranski 2. gorski zdrug je 20. januara, kao desna, pomoćna kolona 717. divizije, izmanevrisao dijelove 6. brigade 4. divizije i zauzeo sela Sedova i Brajića Tavan, ali je uveče protivnapadom jedinica 6. brigade odbijen prema Sanskom Mostu.¹⁹³

Štab 1. bosanskog korpusa je noć u 20/21. januara, u skladu sa naređenjem koje je u toku noći primio od Vrhovnog štaba, naredio štabu 4. divizije da odmah povuče 2. i 5. brigadu sa područja sjeverno od Banjaluke i da ih prikupi u rejonu Lušci-Palanke, kao korpusnu rezervu, koja bi se angažovala na pravcu na kome neprijatelj ispolji težište napada. Istovremeno je naredio 5. diviziji da uporno brani pravac prema Ključu i selu G. i D. Sanići i da kontroliše pravac Banjaluka—s. Sitnica i dolinu Vrbasa, prateći i neprekidno promjene u Banjaluci. Isto

¹⁹¹ Zbornik, IV, 9, dok. br. 97.

¹⁹² Isto.

¹⁹³ Isto, dok. br. 99.

tako, trebalo je da 5. divizija prebaci izvjesne dijelove na lijevu obalu Sanice, s tim da se povežu sa desnim krilom 6. brigade. Tako bi se sigurnije kontrolisao pravac prema selu Sanici. Ovom prilikom štab korpusa je upozorio jedinice da ruše komunikacije i, posebno, na značaj no njih protivnapada i aktivnih dještava na krila i bokove neprijatelja.¹⁹⁴

U skladu sa ovim naređenjem, 4. brigada 5. divizije trebalo je i dalje da zatvara pravac Banjaluka—Sitnica. Ona je posjela položaje na liniji s. Stri i i—s. Trijebovo—Magljaj-dol. Sa njom se i dalje nalazio 4. bataljon 7. brigade.¹⁹⁵ Zbog toga je za odbranu pravca prema Klju u i Bos. Petrovcu štab divizije imao samo 1. i 7. brigadu, ukupno šest bataljona. A budu i da je za prebacivanje 2. i 5. brigade 4. divizije iz doline Vrbasa i sa Kozare trebalo najmanje 4—5 dana, za to vrijeme je sama 6. brigada morala da štiti pravac od Sanskog Mosta i prema Ljubiji.

Ujutru, 21. januara, 1. i 7. brigada su posjele položaje na liniji s. Pe i—Golaja, rasporedivši snage u vidu potkovice, s težnjom da neprijatelja puste da se uklini u zahvatu ceste, a zatim da ga protivnapadom na krila i bokove razbiju i odbace. Međutim, 717. divizija, pošto je 20. januara zauzela Vrhpolje, naredna dva dana se, uz sadještvo avijacije, ograničila na manje borbe za izvršenje mostobrana i osiguranje opravke mosta na Sani. Zato je bio angažovan i inženjerski bataljon 714. divizije.¹⁹⁶ Ali, pošto se artiljerija i tenkovi nijesu mogli prebaciti preko Sane prije nego što se opravi most, komandant 717. divizije nije želio da produži dještvo prema Klju u bez njihove podrške. Svakako, na to je uticala i žestina protivnapada, koji su izvršile jedinice 5. divizije prethodnog dana. Međutim, pošto je domobranski 2. gorski zdrug 21. januara, kada je pokušao da prodre prema selu Dedova i, ponovo odbijen ka Sanskom Mostu¹⁹⁷, pozadina glavnih snaga 717. divizije u dolini Sane bila je izložena napadu sa zapada. Zato je komandant divizije odlučio da sa 737. pukom i 202. tenkovskim bataljonom

¹⁹⁴ Isto, dok. br. 99 i 100.

¹⁹⁵ *Dnevnik* M. Horace, 51.

¹⁹⁶ Zbornik, IV, 9, dok. br. 230.

¹⁹⁷ Isto, dok. br. 101.

prethodno odbaci snage 4. divizije sa prostorije zapadno od Sanskog Mosta i tako otvori put za prodor njegove desne kolone ka selu Lušci-Palanka. Time bi istovremeno bila otklonjena opasnost od napada snaga NOV i POJ sa tog pravca na bok njegove lijeve, glavne, kolone u toku njenog nastupanja ka Klju u i Bos. Petrovcu.¹⁹⁸

Kako su prema ovoj zamisli, neprijateljeve snage, pregrupisane, 22. januara je po eo napad od Sanskog Mosta prema Podgrme u: 2. gorski zdrug usmjeren je preko edova e i Braji a Tavana ka selima Dabru i Eminovcima; jedan bataljon 737. puka sa 202. tenkovskim bataljonom preduzeo je napad preko sela Pobrežja i Kamengrada ka selu Fajtovcima, a jedan bataljon 721. puka 714. divizije od sela St. Rijeke ka Ruškovcu (k. 562). U toku dana 2. gorski zdrug je zauzeo edova u i Braji a Tavan, ali je njegov dalji napad odbijen; srednja kolona se, uz podršku tenkova, uve e probila do Kamengrada, dok je bataljon 721. puka razbijen od dijelova 6. brigade i odba en prema St. Rijeci.¹⁹⁹

Štab 1. bosanskog korpusa nije imao rezervu, jer 2. i 5. brigada nijesu bile još stigle sa Kozare. A pošto je no u 22/23. januara obaviješten od štaba 6. brigade da je kod Kamengrada stiglo 14 tenkova, a u selu Husimovce motorizovana kolona od 30 kamiona, naredio je štabu 5. divizije da, s obzirom na manju aktivnost neprijatelja na pravcu 5. divizije, odmah uputi jedan bataljon ili po mogu stvu dva bataljona 1. brigade u Eminovce, koji e služiti kao rezerva štabu korpusa.²⁰⁰ A kad je neprijatelj idu eg dana ujutru produžio napad na cijelom odsjeku 6. brigade, štab 1. bosanskog korpusa je upozorio štab 6. brigade da se „po cijenu najupornije borbe mora sprijeti neprijatelju da prodre u Palanku”.²⁰¹ Istovremeno je naredio štabu 5. divizije da bataljon 1. brigade, koji je bio odere en za rezervu štaba korpusa, uputi preko sela Korjenova za Dabar i Eminovce i da s boka napadne neprijatelja koji nadire ka Dabru. Bataljon je imao da se

¹⁹⁸ Isto, dok. br. 230.

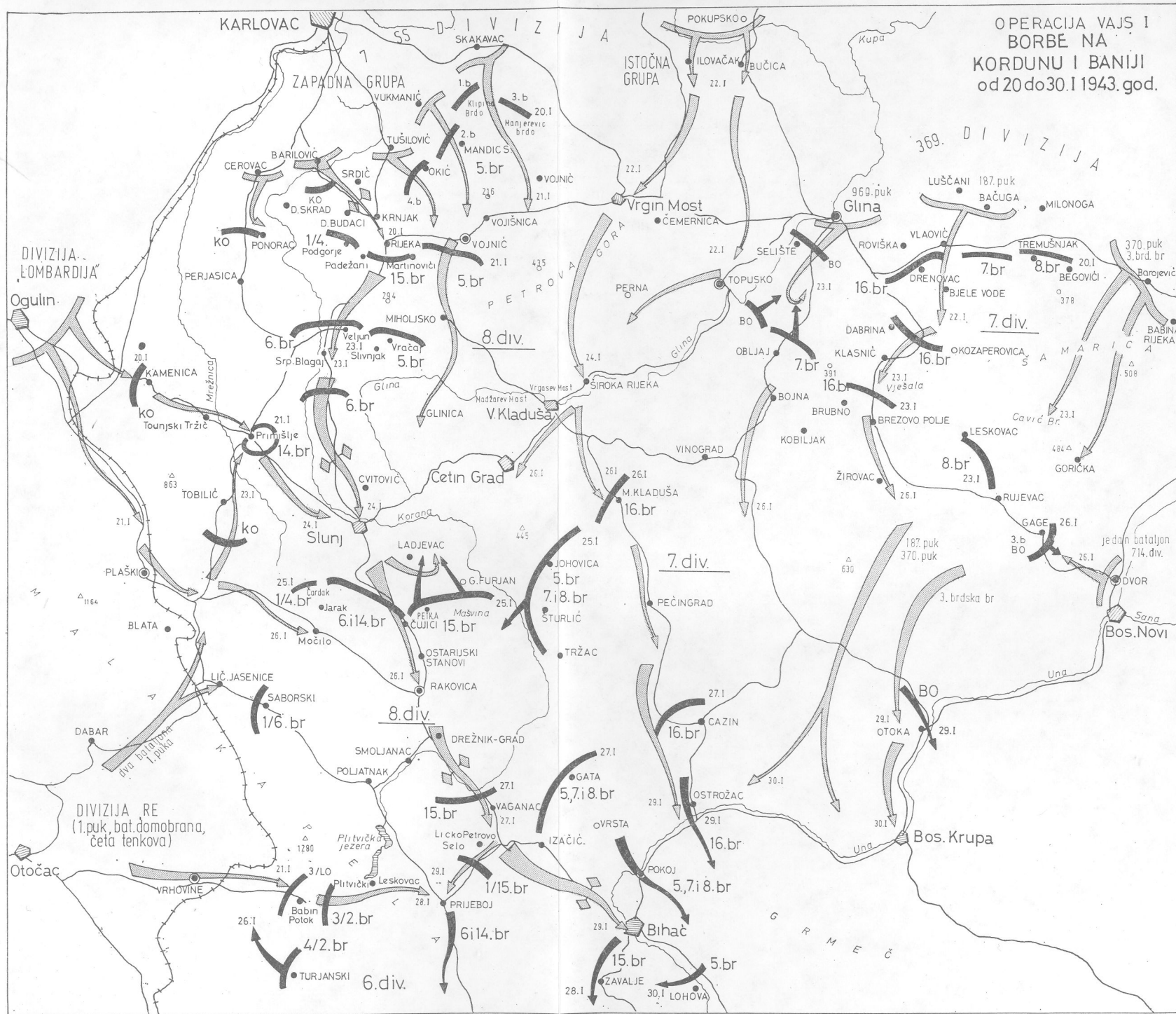
¹⁹⁹ Isto, dok. br. 113 i 230.

²⁰⁰ Isto, dok. br. 115.

²⁰¹ Isto.

OPERACIJA VAJS I
BORBE NA
KORDUNU I BANJI
od 20 do 30. I 1943. god.

kre e usiljenim maršem, kako bi što prije uticao na situaciju kod 6. brigade.²⁰²

Produžavaju i napad 23. januara, 2. gorski domobranski zdrug je zauzeo selo Umce, ali je protivnapadom dijelova 6. brigade no u 23/24. januara odba en. U ovim borbama poginuo je komandant jedne domobranske bojne, a njegov pomoćnik je ranjen; zaplijenjena je komora od 20 tovarnih konja, jedan mitraljez i više puškomitraljeza. Srednja kolona je, me utim, uz osjetne gubitke toga dana prodrla do Fajtovaca. Istoga dana su i dijelovi 721. puka ponovo odba eni na polazne položaje. Pošto su krilne kolone odba ene, narednog dana neprijatelj nije produžio napad. Tek uve e je na pravcu od Fajtovaca pokušao da opravi put i da se tenkovima probije prema selu Skucanom Vakufu. Ali, zbog nailaska na mine, pri emu je jedan tenk uništen, i bo nog napada dijelova 6. brigade sa sjevera na odsjek Fajtovci, Kamengrad, ova namjera neprijatelja bila je osuje ena. Idu eg dana, 25. januara, neprijatelj je produžio napad: 2. gorski zdrug, oja an etom Nijemaca, krenuo je prema Dabru i Eminovcima; u zahvatu ceste nastupao je tenkovski bataljon sa dijelovima 737. puka, dok je jedna kolona ovog puka nastupala sjeverno od komunikacije, u pravcu sela Lipnika, svakako s namjerom da izmanevriše odbranu 6. brigade u zahvatu ceste i da udarom s boka i s le a otvori put za prodor tenkova ka selu Lušci-Palanka.²⁰³

Neprijatelj je, uz snažnu podršku avijacije, energino djelstvovao. Cio dan su vo ene žestoke borbe na cijelom frontu. Predve e su prema 2. gorskom zdrugu, na desnom krilu 6. krajiške brigade, uvedeni u borbu njen 3. bataljon iz rezerve i 3. bataljon 1. brigade, koji je, prema nare enju štaba korpusa stigao kao poja anje. Poslije pada mraka, desno krilo 6. brigade preduzelo je energian protivnapad na 2. gorski zdrug u Eminovcima. Obuhvatom sa krila i prodorom nekih eta u pozadinu, 2. gorski zdrug je u toku no i okružen i potpuno razbijen; pri tome je poginulo 53, ranjeno 35 a zarobljeno 450 domobrana, dok su se ostaci spasli bekstvom prema Sanskom Mostu; zaplijenjeni su: jedna brdska baterija 75

²⁰² Isto, dok. br. 114.

²⁰³ Isto, dok. br. 121 i 126.

mm., 40 puškomitraljeza, 10 teških mitraljeza, nekoliko protivterikovskih pušaka, cijela komora i ostali ratni materijal. Time je ovaj gorski zdrug praktično bio izbačen iz stroja kao borbena jedinica. Komandant zdruga je 26. januara izvijestio da ovaj zdrug „više nije borbeno sposoban“. Sjutradan je 6. brigada 4. divizije desnim krilom o istila sva sela južno od ceste prema Sanskom Mostu i posjela položaje na liniji Umci— edova a—Braji a Tavan.²⁰⁴

Razbijanjem 2. gorskog zdruga bili su ugroženi bok i pozadine tenkovske kolone. Zato se ona ujutru, 26. januara, povukla prema selu Kamen Gradu. Ali, pošto su napori lijevog krila 6. brigade da bočnim protivnapadom osujeti prodor 737. puka prema s. Lipniku bili bezuspješni, tenkovska kolona je ponovo prešla u napad, štite i lijevi bok ovog puka, koji je, nezavisno od situacije kod 2. gorskog zdruga produžio nastupanje i, savladavši otpor dijelova 6. brigade, do 27. januara izbio na liniju Predojevi a polje (k. 510) — Lušci Palanka, a sutradan, uz podršku avijacije, zauzeo selo Majki Japru i prodro u selo Benakovac. Tenkovska kolona je i dalje kontrolisala cestu Sanski Most—Fajtovci; pod njenom zaštitom su se ostaci 2. gorskog zdruga prikupili u rejonu sela Gorice, pozadi 737. puka.²⁰⁵

Pred ovim njemačkim pukom nalazili su se slabiji dijelovi 6. brigade (oko 3 čete), jer su se njene ostale snage nalazile lijevo i desno od ceste vršeći pritisak na neprijateljsku tenkovsku kolonu, dok je dio snaga i dalje bio orijentisan prema Ljubiji. Zbog takvog razvoja događaja na ovom pravcu, štali) 5. divizije je, 28. januara, po naredjenju komandanta korpusa, radi pojačanja 6. brigade, uputio prema selu Lušci-Palanka i jedan bataljon 4. brigade. Međutim, uveče, 27. januara, vraćajući se sa Kozare, 2. i 5. brigada 4. divizije su se prebacile preko rijeke Sane. Istoga dana štab korpusa je naredio štabu 4. divizije da angažuje sve snage da bi se odsjekli i razbili neprijateljski dijelovi na prostoru Majki Japra—Benakovac, za koje se pretpostavljalo da su jačine bata-

²⁰⁴ Isto, dok. br. 132, 140 i 234, Arhiv VII, mikrof. ser. 315, rol. 2263. snim. 717, 286.

²⁰⁵ Isto, IV, 9, dok. br. 139, 143, 148 i 234; Arhiv VII, k. 766a, reg. br. 2/1, Operacijski dnevnik 6. krajiške brigade.

ljona. Me utim, komandant 717. divizije izvjestio je 24. januara, komandanta korpusa da su se u zoni napada, zapadno od Sanskog Mosta prikupili itav 737. puk, 2. gorski domobranski zdrug i 202. tenkovski bataljon, a dva dana kasnije da su 1. i 2. bataljon ovog puka dostigli selo Benakovac, a da 3. bataljon nastupa prema Grubar-skoj glavici.

U skladu sa nare enjem štaba korpusa 2. brigada 4. divizije se, 28. januara do mraka prebacila pred Benakovac, obuhvativši neprijatelja sa jugozapada; dva bataljona 5. brigade usmjerena su preko sela Hašana ka Majki Japri, a dva bataljona su angažovana prema dijelovima njema ke 214. divizije na pravcu prema Ljubiji; glavnina 6. brigade, 3. bataljon 1. brigade i 3. bataljon 4. brigade 5. divizije orijentisani su toga dana ponovo prema istoku s ciljem da sprije e prodor novih neprijateljskih snaga prema Benakovcu.

No u 28/29. januara 2. krajiška brigada i dijelovi 6. brigade preduzeli su napad na 737. puk na prostoru Benakovac, Majki -Japra, ali, iako su neki bataljoni 2. brigade uspjeli da prodru u rovove i zauzmu neke ku e u selu, zbog snažnog otpora neprijatelja i premorenosti jedinica, ovim napadom nijesu postignuti vidniji rezultati, mada je neprijatelj imao 19 mrtvih i 15 ranjenih. Me utim, dijelovi 6. brigade i dva bataljona 5. divizije, koji su djeystvovali prema istoku, ove no i i sjutradan zauzeli su cestu izme u Majki -Japre i Fajtovaca i o istili sva sela južno od ceste, sve do Sanskog Mosta. Neprijatelj se zadržao samo duž ceste, od Fajtovaca do Sanskog Mosta, na prostoru koji je mogao kontrolisati tenkovima. Time je 737. puk bio odsje en od ostalih snaga i okružen u rejonu Benakovca. Narednih dana, sve do 3. februara, 4. divizija je ulagala krajnje napore da razbije i uništi ovaj puk 717. divizije.²⁰⁶

No u 30/31. januara 4. divizija je sa šest bataljona preduzela novi napad na 737. puk u okruženju. Njena 2. brigada napadala je sa svoja etiri bataljona — 1. bataljon na odsjek Guš e brdo (k. 473), Bobi a glava (k. 552); 2. bataljon lijevo od njega, preko kote 627; 3. bataljon

²⁰⁹ Zbornik, IV, 9, dok. br. 151 i 152. Arhiv VII, mikrot. ser. 315, rol. 2263, snim. 319, 298, 154 263.

preko sela Potkalinja i Dukina brda (k. 476), a 4. bataljon od Suvopolja preko kote 514; dva bataljona 6. brigade napadali su u zahvatu ceste — od Majki -Japre; korpusni Artiljerijski divizion imao je zadatak da u toku dana korekturom uzme elemente radi lu enja utvr enih zgrada i kota na kojima se neprijatelj utvrdio i da, na po etku napada, polu asovnom brzom paljbom izvrši priprema napadu, a zatim da podržava djeystvo bataljona 2. brigade. Takav zadatak imala je i divizijska Prate a eta, s tim što je ona u toku dana trebalo protivtenkovskim oru ima da tu e neprijateljske avione, ukoliko joj to bude mogu e. Štab 6. brigade trebalo je za vrijeme napada telefonski da se poveže sa štabom divizije, dok je štab 2. brigade imao da održava kurirsku vezu sa štabom divizije, a da se sa svojim bataljonima poveže telefonskom vezom. Prema zapovijesti štaba divizije, napad je imao da po ne u 22 asa.²⁰⁷

Me utim, ni ovaj napad nije dao o ekivane rezultate, iako je brižljivo pripreman i energično izvo en. Jedinice su u snažnom naletu upale u prve rovove i zauzele neke utvr ene ku e, ali su bile zadržane organizovanom vatrom neprijatelja, tako da se po etni mjestimi ni uspjesi, s obzirom na raspoloživa tehni ka sredstva, nijesu mogli iskoristiti za dublje koncentri ne prodore u sistem neprijateljske odbrane. Zato se napad, u suštini, poslije po etnog uspijeha sveo na frontalni pritisak koji objektivno nije mogao dati rezultate. Povodom ovog napada štab divizije u izvještaju štabu korpusa kaže: „Organizovana odbrana *zatvorenog utvr enja*, rešenost da se bori do *zadnje kapi krvi, vera u dolazak pomo i i moral* takvi su da naše jedinice *sa malo municije* za topove ve eg kalibra *nisu u stanju da slome* takvog neprijatelja na mestu ve samo u pokretu.“²⁰⁸ Tako je 737. puk, utvrdivši se po sistemu kružne odbrane, uz neprekidnu dnevnu podršku 25—30 aviona i snabdijevanje iz vazduha, uspio da se održi na svojim položajima, trpje i, svakako, teške gubitke. Tim prije što je 4. divizija morala za sve vrijeme da angažuje znatne snage protiv neprijateljskih dijelova koji su pokušavali da se, uz pomo tenkova, probiju od

²⁰⁷ Isto, dok. br. 159.

²⁰⁸ Isto, 10, dok. br. 5 i 9.

Fajtovaca prema zapadu, radi deblokade 737. puka i, istovremeno, da kontroliše pravac od Ljubije. Naročito su dramatične borbe vođene, kako će se kasnije vidjeti, 31. januara i 1. februara, kada je 737. puk dijelom snaga pošao sa zapada, u susret jednoj motorizovanoj transportnoj koloni, koja se, uz pratnju tenkova i pješadije, probijala sa istoka, od Sanskog Mosta.

Razvoj događaja na podgrmečkom pravcu u vremenu od 23. do 31. januara prisilio je komandanta 717. divizije da glavne snage, koje su 22. januara bile privremeno angažovane na ovom pomoćnom pravcu, zadrži sve do kraja januara. Uslijed toga je za ostvarenje manevra preko Ključa i Bos. Petrovca, u susret 7. SS diviziji, mogao da angažuje samo ojačani 749. puk.

Pošto je most na rijeci Sani kod Vrhpolja opravljen, 749. puk je 23. januara, uz sadještvo avijacije, preduzeo energičan napad od Vrhpolja ka Ključu, protiv 1. i 7. brigade 5. krajiške divizije. U napadu su učestvovali i neke ustaško-domobranske jedinice iz Sanskog Mosta, s ustaškim zloincima sa tog područja, koji su dobro poznavali teren. Međutim, svi napadi ovoga dana su odbijeni uz obostrane gubitke. Jedna četa 1. brigade jurišem je odbacila neprijateljske dijelove ispred sebe i izbila do neprijateljske artiljerije, ali se zbog vatre sa susjednih položaja morala povući. Uveče je ova brigada morala uputiti svoj 3. bataljon da pojača 6. brigadu, a 7. brigada je, prema naredjenju štaba korpusa, jedan bataljon prebacila na desnu obalu Sane, radi kontrole pravca preko sela Ratkova, na kome su se pojavili četnici i domobranci. Tako su u odbrani pravca prema Ključu ostala svega četiri bataljona 5. divizije, pa je štab divizije, sutradan, vjerovatno po sugestiji štaba korpusa, naredio štabu 4. brigade, koja se i dalje nalazila na pravcu Banjaluka—Mrkonjić-Grad, da jedan svoj bataljon uputi na ključki pravac.²⁰⁹ Idućeg dana je 749. puk, ojačan četom tenkova, koja je prebačena od Kamengrada, i ustaškim dijelovima, uz jaku podršku artiljerije i avijacije, produžio napad i, potisnuvši desno krilo 7. brigade, zauzeo selo Pešani. Uslijed

²⁰⁹ M. Morača u svom *Dnevniku* ne navodi kad je naredio da se ovaj bataljon uputi, ali se iz *Dnevnika* vidi da je upućen prije 27. januara, kada je naredio prebacivanje čete 4. brigade na ključki pravac.

toga se morala povući i 1. brigada. One su posjele nove položaje u visini sela Krasulje.²¹⁰

U žestokim borbama za svaku uluku neprijatelj je do 27. januara izbio u selo Velagiće, pokušavajući da ovlada dominantnim položajima južno od Pudinog hana, da bi osigurao cestu za prolaz u Ključ, ali je bio odbijen u selo Ramiće. Uveče su jedinice 5. divizije protivnapadom odbacile neprijateljske dijelove sa položaja ispred sela, ali ih nijesu uspjele izbaciti iz sela. U ovom napadu su se mogli postići i bolji rezultati da 1. brigada nije zakasnila da stupi u dještvo. Ove noći je naročito energično dještvo vodio 3. bataljon 4. brigade, koji je bio pristigao sa Banjaluke kog pravca i koji je u jurišu zaplijenio dva topa, iz kojih su bili izvadeni zatvarači, i oko kojih se vodila žestoka borba. Naredna tri dana, sve do 31. januara, 749. puk je ostao u Ramićima, sreću i se poslije protivnapada jedinica 5. divizije. On se, kako se ističe u njemačkim dokumentima, sa ekuzom i pojačanjima iz 202. tenkovskog bataljona, koja su stigla 29. januara, pripremao za odlučan napad u pravcu Bos. Petrovca.²¹¹ Ovaj predah, poslije višednevnih danona njihovih borbi, dobrodošao je jedinicama 5. divizije da se srede i odmore, makar i pod vedrim nebom.

O ekuzi i o dalje napade ja ih neprijateljskih snaga, štab 5. divizije nastojao je da pojača odbranu kod Ključa. Pošto neprijatelj do tada još nije preduzeo napad od Banjaluke (sem izvjesnih akcija četnika), štab 5. divizije je odlučio da 4. brigadu prebaci na front kod Ključa, a da 7. brigadu, koja je bila premorena, rokira prema selu Sitenici, da kontroliše Banjaluku ki pravac. Zato je 27. januara naredio štabu 4. brigade da svoje jedinice postepeno prebaci ka Ključu. U skladu s tim, štab brigade i dva bataljona su se do 30. januara prebacili u rejon Ključa, gdje se već nalazio jedan bataljon ove brigade. Ali, 28. januara, po naredjenju štaba korpusa, jedan bataljon ove brigade bio je upućen kao pojačanje na sektor odbrane 4.

²¹⁰ Zbornik, IV, 9, dok. br. 118 i 123.

²¹¹ Isto, dok. br. 136, 144 i 153. Prema *Dnevniku* M. Moraća, protivnapad na selo Romići izveden je tek 29. januara, ali se u tri izvještaja štaba divizije štabu korpusa konstatuje da je izveden noću u 27/28, a ne 29/30. januara.

divizije.²¹² No, iako oslabljene, 1. i 4. brigada e, kako e se kasnije vidjeti, osujetiti sve pokušaje 749. puka i 202. tenkovskog bataljona da zauzmu prevoj Paunovac i otvore put za prodor prema Bos. Petrovcu.

ZAKLJU AK O BORBAMA NA FRONTU 1. BOSANSKOG KORPUSA

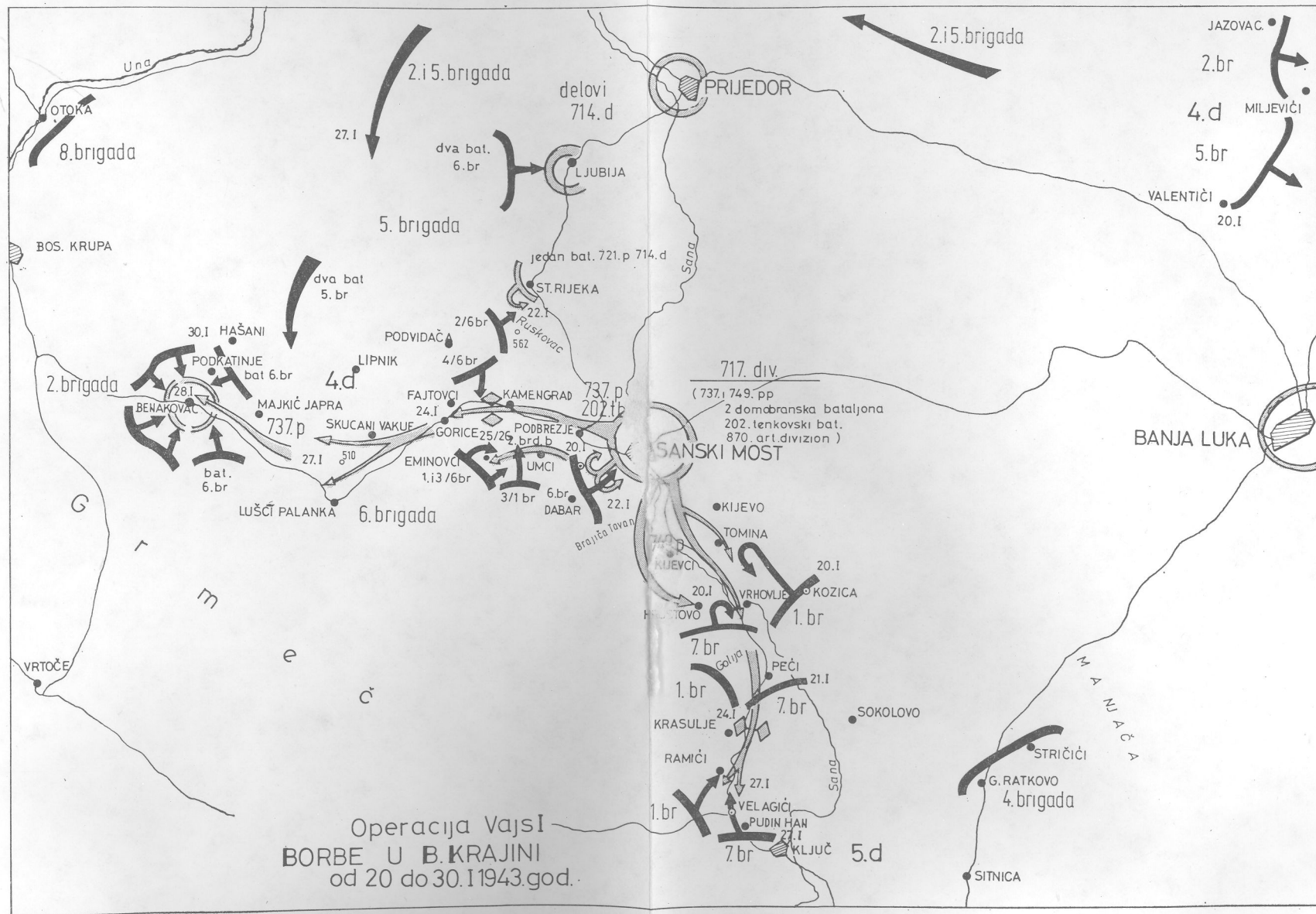
Kao što se vidi iz po etnog rasporeda snaga 4. i 5. divizije 1. bosanskog korpusa, njema ka 717. divizija prešla je u napad u vrlo povoljnim operativno-taktičkim uslovima, jer su se 20. januara ujutru pred njom, na odvojenim pravcima, nalazile samo dvije brigade 4. i 5. divizije, a zatim, sve do 28. januara, tri brigade — ukupno 10 bataljona, oko 3.500 boraca. Tako je, uz svestrano preimu stvo u naoružanju, ova njema ka divizija sa ojačanjima bila više nego dvostruko brojno nadmoćnija. Tenkovi i neprekidna podrška avijacije predstavljali su poseban faktor njene premoći. To što su se glavne snage 4. i 5. divizije nalazile van zone nastupanja ove njema ke divizije, bilo je, kao što se vidi, uslovljeno prije svega objektivnom situacijom, ali i slabošću u obavještajnoj službi ovih divizija, koja nije uspjela da otkrije grupisanje 717. divizije u rejonu Sanskog Mosta sve dok ona nije prešla u napad. Istina, brzim reagovanjem štaba 5. divizije, 1. krajiška brigada je već prvog dana, oko podne, stigla da pojača odbranu na pravcu napada glavnih snaga 717. divizije, dok je 4. brigada 5. divizije i dalje morala ostati da zatvara pravac od Banjaluke. Međutim, dvije brigade 4. divizije uslijed angažovanosti u borbama sjeverno od Banjaluke i udaljenosti, mogle su da stignu na podgrmećki pravac tek poslije osam dana. Zato se pred desnokrilnom kolonom 717. divizije, kojoj su sadještovali i dijelovi 714. divizije, nalazila sve do 28. januara samo 6. brigada. Ali 717. divizija nije uspjela da iskoristi ovu povoljnu situaciju. Staviše, izvanrednom aktivnošću i upornošću u triju brigada 4. i 5. divizije, ova njema ka divizija je, kao što je pokazao razvoj događaja, već od prvog dana ofanzive bila prisiljena da se više brani nego da napada.

²¹² Zbornik, IV, 9, dok. br. 144; *Dnevnik* M. Mora e, 53—55.

Energijskim protivnapadom šest bataljona 1. i 7. brigade 5. divizije, 20. januara poslije podne, lijeva, glavna neprijateljska kolona, koja je, iskoristivši iznenađenje, lako prešla rijeku Sanu i obrazovala mostobran, iako nije odbačena, bila je natjerana na opreznost. Upravo rezultat toga bilo je dvodnevno zatišje i čekanje da se opravi most, kako bi se u daljem nastupanju mogle angažovati tenkovske snage. U međuvremenu je odlučeno djeinstvom 6. brigade 4. divizije prema desnoj neprijateljskoj koloni, 717. divizija bila primorana da prenese težište napada na pomoćni pravac, sa kojeg se nijesu mogli postići i značajniji rezultati u pogledu okruženja snaga NOV i POJ. Time je već u potku operacije „vajs 1“ bilo dovedeno u pitanje brzo ostvarenje projektovanog manevra ove divizije preko Bos. Petrovca, radi okruženja glavnih snaga NOV i POJ u području Grmeča. To predstavlja izvanredan primjer kako se smjelim i odlučnim djeinstvom i vještanim manevrom slabijih snaga na pravcu kojim nastupaju pomoćne neprijateljske snage, neprijatelj može prisiliti da mijenja plan napada na štetu izvršenja osnovnog operativnog zadatka. Uslijed toga i kasnije požrtvovanog djeinstva jedinica 4. i 5. divizije, njemačka 717. divizija je za 12 dana napredovala na južnom pravcu svega oko 20 km, a na zapadnom, podgrmečkom, oko 25 km, ostvaruju i na taj način tempo oko 2 km dnevno, umjesto 50 km, kako je bilo po etnim operacijskim planom predviđeno. Osim toga, nastupanje i na jednom i na drugom pravcu predstavljalo je, u stvari, prodor uskim koridorima u zahvatu komunikacije, pod zaštitom tenkova, pri čemu su na oba pravca bokovi i pozadina napadnih kolona bili izloženi sistematskim napadima jedinica 4. i 5. divizije, a time, razumije se, i osjetnim gubicima u živoj sili i materijalu.

Prodorom 737. puka uskim koridorom nezavisno od jedinica 4. divizije koje su ostale lijevo i desno, stvoreni su uslovi za odsijecanje i okruženje ovog puka, uslijed čega je on bio prinuđen da se brani u okruženju. Time je glavna pažnja i komandanta divizije i komandanta korpusa bila usredsređena na to da se djeinstvom avijacije i pokušajima intervencije manjih snaga od Sanskog Mosta ovaj puk spasi od uništenja. Pri tome su se i te sna-

Šema 4.

ge, iako su se probijale u pratnji tenkova, izlagale sistematskim napadima snaga 4. divizije, da bi uz teške gubitke i same bile blokirane. Uslijed toga je 202. tenkovski bataljon, koji je trebalo da bude nosilac siline udara divizije u ostvarenju osnovnog zadatka, mogao itav biti preba en na klju ki, glavni operativni pravac, tek kada je prodorom 369. divizije preko Bos. Krupe otklonjena kriza kod 737. puka. To je omogu ilo oslabljenoj 5. diviziji da uko i svaku akciju 749. puka. Na taj na in je 717. divizija, umjesto brzog prodora ka Bos. Petrovcu, bila sasvim paralizovana i prisiljena da eka pomo ostalih divizija. *Takvi uspjesi jedinica 4. i 5. divizije rezultat su neprekidne, danono ne aktivnosti, izvanredne smjelosti i energijih no njih napada u pozadinu i na bokove neprijateljskih kolona.* Pored toga što su mu time nanošeni teški gubici, neprijatelj je ovim protivnapadom bio natjeran na razvla enje snaga radi zaštite komunikacijskih pravaca, na opreznost i zastoje. Ovo je utoliko zna ajnije što štabovi divizija pa ak ni brigada, zbog nedostatka snaga, nijesu mogli da obrazuju rezerve, uslijed ega su jedne te iste jedinice djejtvovala bez odmora, ispoljavaju i besprimjernu izdržljivost i požrtvovanost. Uz to, treba ista i da su se, na primjer, jedinice 5. divizije i kada su borbom stvorile uslove za predah, za sve vrijeme nalazile na otvorenom prostoru, pri veoma niskim temperaturama, jer su sela u tom rejonu u prethodnim borbama bila porušena i popaljena.

Okruženi 737. puk nije razbijen ni poslije dolaska 2. i 5. brigade 4. divizije, prije svega zbog snažnog djejtva avijacije, koja mu je, osim snabdijevanja, omogu ila da organizuje i u vrsti kružnu odbranu, koju jedinice NOV i pored odlu njih napada, s obzirom na nedostatak artiljerije i, posebno, artiljerijske municije, nijesu mogle razbiti. Pri tome treba ista i da je 4. divizija u napadu na ovaj puk mogla angažovati samo šest bataljona, dok je osam bataljona morala da angažuje u borbama na spoljnjem frontu — prema Sanskom Mostu i Ljubiji, a cijelu 8. brigadu prema njema koj 714. diviziji u dolini Une. No, kona no izvla enje ovog puka iz situacije u kojoj se našao uslijedilo je, kako e se kasnije vidjeti, tek prodo-

rom snaga 369. divizije od Bos. Krupe u pozadinu snaga 4. divizije koje su ga držale u blokadi.

BORBE U LICI OD 20. JANUARA DO 5. FEBRUARA

SASTAV I RASPORED SNAGA NOV I POJ PRED FRONTOM ITALIJANSKOG 5. ARMIJSKOG KORPUSA

U prvoj etapi operacije „vajs 1" u odbrani slobodne teritorije u Lici, pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa nalazile su se slijedeće snage, NOV i POJ:

— 6. divizija 1. hrvatskog korpusa, sastava tri brigade (po četiri bataljona), Prateća eta, Inženjerska eta i eta za vezu, ukupno 4.230 boraca. Divizija je, pored pušaka i mašinki, u naoružanju imala 123 puškomitraljeza, 29 mitraljeza, jedan protivavionski mitraljez, 14 minobacača i tri topa (dvije haubice i jedan protivtenkovski);

— 14. primorsko-goranska brigada V operativne zone Hrvatske (dva bataljona), ukupno oko 400 boraca, naoružanih, pored pušaka, sa 14 puškomitraljeza i dva teška mitraljeza;

— Lički NOP odred (četiri bataljona — dva udarna i dva partizanska), ukupno oko 1.000 boraca;

— 3. bataljon 6. primorsko-goranske brigade, oko 250 boraca;

— 3. bataljon Kordunaškog NOP odreda, oko 150 boraca.

Tako su se u prvoj etapi operacije „vajs 1" pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa našle snage NOV i POJ ukupne jačine 20 pješadijskih bataljona, sa oko 6.000 boraca.²¹³ Kasnije, po etkom druge etape opera-

²¹³ Brojno stanje 6. ličke divizije uzeto je iz pregleda brojnog stanja njenih brigada od 19. decembra 1942. godine (Zbornik, V, 10, dok. br. 58), a ne iz pregleda brojnog stanja divizije od 7. februara 1943, zbog toga što smatramo da je u prvom pregledu brojno stanje divizije približnije onom stanju sa kojim je ušla u operaciju „vajs 1". Od početka neprijateljske ofanzive do 7. februara priliv novih boraca bio je vrlo velik, jer su novi borci upućivani neposredno u brigade, a ne kao ranije, prvo u partizanski odred, a otuda u brigade. Osim toga, u ofanzivi su gubici mnogi veći nego prije ofanzive. Brojno stanje 14. brigade uzeto je prema izjavi njenog ondašnjeg komandanta; brojno stanje Ličkog NOP odreda uzeto je iz pomenute knjige *Šesta proleterska di-*

cije, te su snage pojačane, a pred kraj operacije protiv 5. armijskog korpusa bila je angažovana glavnina snaga 1. hrvatskog korpusa.

S obzirom na to da je štab 1. hrvatskog korpusa tek pred početak operacije "vajs 1" zaključio da bi italijanske snage mogle narednih dana preduzeti ofanzivu na slobodnu teritoriju u Lici, 6. divizija se poslije napada na Gračac, 19. januara, tj. uoči početka napada Italijana, a djelimično i sutradan, kada su Italijani otpočeli napad, razvila za odbranu slobodne teritorije i zauzela slijedeći raspored:

— 1. brigada je zatvarala pravac Gračac—s. D. Lapac, na liniji Goli vrh (trig. 981) — s. Tomin Gaj—s. Derin Gaj—Crni vrh (trig. 1012);

— 9. brigada, posijedaju i glavnim snagama Ploanski klanac, a manjim dijelom liniju s. Mogori—Lipa vrh (k. 794), branila je pravac s. Lovinac—Udbina;

— 2. brigada je sa dva bataljona, pod komandom posebnog operativnog štaba, sa linije Gradina (k. 882) — Tepšanovac (k. 852) zatvarala pravac s. Lički Osik—s. Buni, dok je sa druga dva bataljona pod komandom štaba brigade, štitila pravce s. Vrhovine—s. Plitvička Jezera i s. Vrhovine—Korenica²¹⁴ (Titova Korenica).

Lički NOP odred nalazio se sa dva bataljona u rasporedu 2. i 9. brigade (dvije prve 3. bataljona bile su kod lijevokrilne, jedna kod desnokrilne grupe bataljona 2. brigade a 4. bataljon na desnom krilu 9. brigade), dok su se 1. i 2. bataljon sa štabom odreda nalazili na krajnjem lijevom krilu 6. divizije, zatvaraju i pravac Knin—Srb kod Srpskog klanca.²¹⁵ Tako se front odbrane 6. divizije poklapao sa frontom napada divizija „Sasari” i „Re”.

Na lijevom krilu fronta italijanskog 5. armijskog korpusa, na pravcu dještva borbene grupe „Fabri”, isto no od željezničke pruge s. Oštarije—Plaški, nalazila su se dva bataljona 14. primorsko-goranske brigade, a 3. bataljon 6. goranske brigade i 3. bataljon Kordunaškog NOP

vizija, a brojna stanja 3. bataljona 6. brigade i 3. bataljona Kordunaškog NOP odreda uzeta su prema prosjeku brojnog stanja bataljona u odredu, odnosno brigade.

²¹⁴ Zbornik, V, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89.

²¹⁵ Isto, dok. br. 5.

rom snaga 369. divizije od Bos. Krupe u pozadinu snaga 4. divizije koje su ga držale u blokadi.

BORBE U LICI OD 20. JANUARA DO 5. FEBRUARA

SASTAV I RASPORED SNAGA NOV I POJ PRED FRONTOM ITALIJANSKOG 5. ARMIJSKOG KORPUSA

U prvoj etapi operacije „vajs 1" u odbrani slobodne teritorije u Lici, pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa nalazile su se slijedeće snage NOV i POJ:

— 6. divizija 1. hrvatskog korpusa, sastava tri brigade (po četiri bataljona), Prateća, Inženjerska i eta za vezu, ukupno 4.230 boraca. Divizija je, pored pušaka i mašinki, u naoružanju imala 123 puškomitraljeza, 29 mitraljeza, jedan protivavionski mitraljez, 14 minobacača i tri topa (dvije haubice i jedan protivtenkovski);

— 14. primorsko-goranska brigada V operativne zone Hrvatske (dva bataljona), ukupno oko 400 boraca, naoružanih, pored pušaka, sa 14 puškomitraljeza i dva teška mitraljeza;

— Lički NOP odred (četiri bataljona — dva udarna i dva partizanska), ukupno oko 1.000 boraca;

— 3. bataljon 6. primorsko-goranske brigade, oko 250 boraca;

— 3. bataljon Kordunaškog NOP odreda, oko 150 boraca.

Tako su se u prvoj etapi operacije „vajs 1" pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa našle snage NOV i POJ ukupne jačine 20 pješadijskih bataljona, sa oko 6.000 boraca.²¹³ Kasnije, po etkom druge etape opera-

²¹³ Brojno stanje 6. ličke divizije uzeto je iz pregleda brojnog stanja njenih brigada od 19. decembra 1942. godine (Zbornik, V, 10, dok. br. 58), a ne iz pregleda brojnog stanja divizije od 7. februara 1943, zbog toga što smatramo da je u prvom pregledu brojno stanje divizije približnije onom stanju sa kojim je ušla u operaciju „vajs 1". Od početka neprijateljske ofanzive do 7. februara priliv novih boraca bio je vrlo velik, jer su novi borci upućivani neposredno u brigade, a ne kao ranije, prvo u partizanski odred, a otuda u brigade. Osim toga, u ofanzivi su gubici mnogo veći nego prije ofanzive. Brojno stanje 14. brigade uzeto je prema izjavi njenog ondašnjeg komandanta; brojno stanje Ličkog NOP odreda uzeto je iz pomenute knjige *Šesta proleterska di-*

cije, te su snage pojačane, a pred kraj operacije protiv 5. armijskog korpusa bila je angažovana glavnina snaga 1. hrvatskog korpusa.

S obzirom na to da je štab 1. hrvatskog korpusa tek pred početak operacije "vajs 1" zaključio da bi italijanske snage mogle narednih dana preduzeti ofanzivu na slobodnu teritoriju u Lici, 6. divizija se poslije napada na Gračac, 19. januara, tj. uoči početka napada Italijana, a djelimično i sutradan, kada su Italijani otpočeli napad, razvila za odbranu slobodne teritorije i zauzela slijedeći raspored:

— 1. brigada je zatvarala pravac Gračac—s. D. Lapac, na liniji Goli vrh (trig. 981) — s. Tomin Gaj—s. Derin Gaj—Crni vrh (trig. 1012);

— 9. brigada, posijedaju i glavnim snagama Ploanski klanac, a manjim dijelom liniju s. Mogori—Lipa vrh (k. 794), branila je pravac s. Lovinac—Udbina;

— 2. brigada je sa dva bataljona, pod komandom posebnog operativnog štaba, sa linije Gradina (k. 882) — Tepšanovac (k. 852) zatvarala pravac s. Lički Osik—s. Buni, dok je sa druga dva bataljona pod komandom štaba brigade, štitila pravce s. Vrhovine—s. Plitvička Jezera i s. Vrhovine—Korenica²¹⁴ (Titova Korenica).

Lički NOP odred nalazio se sa dva bataljona u rasporedu 2. i 9. brigade (dvije od 3. bataljona bile su kod lijevokrilne, jedna kod desnokrilne grupe bataljona 2. brigade a 4. bataljon na desnom krilu 9. brigade), dok su se 1. i 2. bataljon sa štabom odreda nalazili na krajnjem lijevom krilu 6. divizije, zatvarajući pravac Knin—Srb kod Srpskog klanca.²¹³ Tako se front odbrane 6. divizije poklapao sa frontom napada divizija „Sasari“ i „Re“.

Na lijevom krilu fronta italijanskog 5. armijskog korpusa, na pravcu dejstva borbene grupe „Fabri“, isto tako od željezničke pruge s. Oštarije—Plaški, nalazila su se dva bataljona 14. primorsko-goranske brigade, a 3. bataljon 6. goranske brigade i 3. bataljon Kordunaškog NOP

vizija, a brojna stanja 3. bataljona 6. brigade i 3. bataljona Kordunaškog NOP odreda uzeta su prema prosjeku brojnog stanja bataljona u odredu, odnosno brigade.

²¹⁴ Zbornik, V, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89.

²¹⁵ Isto, dok. br. 5.

odreda, jugoisto no od Plaškog, sa zadatkom da kontrolišu pravce Plaški—s. Saborski i Plaški—s. Toboli .

RAZVOJ BORBI U LICI

Borbe na pravcu Gra ac—Donji Lapac. Divizija „Sasari“, koja je imala da napada ovim pravcem, nije prešla u napad 20. januara, kako je operativnim planom bilo predviđeno. Samo je jedna kolona od oko 300 etnika, iznenadivši 3. bataljon 1. brigade 6. divizije na krajnjem lijevom krilu, prodrla od sela V. Popine i Malovana do sela Glogova i zapalila ga, ali je protivnapadom odbacena, pošto je pretrpjela znatne gubitke.²¹⁶

Prva brigada 6. divizije, koja je zatvarala pravac Gra ac—D. Lapac, imala je ovakav raspored: oslanjaju i desno krilo na Resnik (k. 1041), sa dva bataljona posjela je položaj Goli vrh (trig. 981) i selo Tomin Gaj, a sa druga dva bataljona nalazila se isto no od komunikacije, na liniji s. Derin Gaj—s. Kijani—s. Koprina, naslanjaju i lijevo krilo na Bobiju (k. 1044) i Milu vodu (trig. 1187).²¹⁷

Sjutradan, 21. januara, jedna kolona divizije „Sasari“ krenula je oko 11 asova iz Gra aca prema Bruvnu i stigla do sela Derin Gaj. Dijelovi 1. brigade su u protivnapadu nanijeli osjetne gubitke prednjim dijelovima ove kolone i odbacili ih, ali su u me uvremenu stigle italijanske motorizovane snage, pa su se ete 1. brigade morale povući na polazne položaje, pri emu su imale tri mrtva i 12 ranjenih.²¹⁸

Naredna dva dana neprijatelj je nastojao da odbaci dijelove 1. brigade sa padina Tomaševog vrha (k. 1156), isto no od sela Kijana, kako bi osigurao desni bok za dalje nastupanje prema Bruvnu. Napad jednog italijanskog bataljona, uz podršku tenkova, 22. januara, završio se neuspjehom. Obasut bliskom vatrom 1. bataljona, neprijatelj se, poslije dvo asovne borbe, povukao na polazne položaje. Me utim, sjutradan, uz podršku artiljerije i minobaca a, on je odbacio 1. bataljon i zauzeo sela Kijane i

²¹⁶ Isto, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89.

²¹⁷ Isto.

²¹⁸ Isto, 11, dok. br. 167.

Omsicu.²¹⁹ Iako je toga dana postigao uspjeh, komandant divizije „Sasari“ izvjestio je komandanta korpusa da je otpor jak na itavom frontu.

Pošto je neprijatelj zauzeo Kijane i Omsicu, grupišu i na tom prostoru ja e snage, 1. brigada se 23. januara nave e povukla na nove položaje, ispred Bruvna. Zele i da odmori jedinice, a možda i zbog toga što se iz dotadašnjih borbi stekao pogrešan zaključak o daljim namjerama i mogu nostima neprijatelja, štab brigade je zadržao na položajima samo 2. bataljon a ostala tri je povukao na odmor. Iskoristivši tu grešku, neprijatelj je 24. januara, obuhvatom lijevog krila 2. bataljona, preko sela Ple aša, zauzeo Bruvno.²²⁰ Tako je divizija „Sasari“ relativno lako ušla u Bruvno, iako je, prema vlastitim podacima, u dotadašnjim borbama imala 75 vojnika i starješina izba enih iz stroja.²²¹

Nakon izbijanja u rejon Bruvna, diviziji „Sasari“ su se nudile mogu nosti za djejestvo ka selu Mazinu i, preko sela Klapavice i Ondi a, prema Udbini, u bok 9. li ke brigade. Zato je 1. brigada morala da štiti oba pravca, pa je posjela liniju Vodena glava (trig. 933)—Stolac (k. 968)—Cerovac šuma—k. 818—Urljaj, (trig. 1297), naslanjaju i lijevo krilo na Kozjak (k. 1285).²²²

U analizi djejestava 5. armijskog korpusa u toku prva dva dana ofanzive, štab italijanske 2. armije je zaključio da bi divizija „Sasari“, poja avaju i dijelom snaga desnu kolonu divizije „Re“, narednih dana mogla prodirati u dubinu „ako nema utisak da e joj se nadmo ne neprijateljske snage na i ispred i na bokovima, ako terenske prilike to dozvoljavaju i ako Nijemci uspiju da se u vrste na liniji Biha —Bos. Petrovac“.²²³ U skladu s tom pretpostavkom i sa situacijom pred desnom kolonom divizije „Re“, komandant korpusa je 24. januara u 4 asa i 30 minuta naredio komandantu divizije da jednim bataljonom poja a desnu kolonu divizije „Re“ i da sa ostalim snagama „nastavi svoju akciju“²²⁴, misle i svakako na djejestvo

²¹⁹ Isto, dok. br. 175; 13, dok. br. 50.

²²⁸ Isto, 11, dok. br. 175.

²²¹ Isto, V, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 171, 175, 188 i 194.

²²² Isto 13, dok. br. 50.

²²³ Isto, 11, dok. br. 176.

²²⁴ Isto, dok. br. 183.

u pravcu D. Lapca. Ali, pošto je desno krilo njema ke 7. SS divizije 24. januara izbilo pred Slunj, a italijanski 5. armijski korpus do tada nije postigao nikakav uspjeh, njema ka komanda Jugoistoka je zahtijevala odlu nije angažovanje italijanskih snaga. Zato je komandant italijanske 2. armije 25. januara ujutru naredio komandantu 5. armijskog korpusa da „odlu no nadire prema Biha u”. Ali je u vezi s tim nare enjem u izvještaju svojoj Vrhovnoj komandi naglasio: „Nijesam mišljenja da bi nadržanje moglo biti vrlo brzo zbog toga što je sasvim izostao predvi eni pokret njema kih motorizovanih odreda u cilju presijecanja neprijateljske glavnine na dva dijela i zbog toga što se akcija svela na sporo i metodi no periferno napredovanje”.²²⁵ U skladu sa ovim nare enjem divizija „Sasari” se u toku 25. januara pripremala u Bruvnu i sjutradan sa dva bataljona produžila napad prema Mazinu. Ali je ovaj napad odbijen. Poslije podne Italijani su napali preko Op uva (trig. 972) i, odbacivši dijelove 2. bataljona, zauzeli Op uv i Stolac (trig. 968). Uve e je 3. bataljon 1. brigade preduzeo napad sa istoka prema Bruvnu, no bez ve ih rezultata.²²⁶ Pošto je 27. januara odbijen napad jednog italijanskog bataljona koji je sa Op uva i Stoca bio usmjeren prema selu Klapavici, uve e je 1. bataljon, zajedno sa jednom etom 3. bataljona, napao neprijatelja na položajima Gradini i Zornja i, iznad Bruvna. U iznenadnom snažnom jurišu potpuno je razbijena jedna italijanska eta i zaplijenjena znatna koli ina opreme i municije.²²⁷ Sjutradan ujutru 4. bataljon je u zasjedi, na cesti Gra ac—Bruvno, sa ekao jednu italijansku kolonu i vatrenim udarom nanio joj znatne gubitke.²²⁸ Toga dana neprijatelj nije napadao, ali je slijede eg dana, 29. januara, sa tri bataljona preduzeo energi an napad prema Mazinu. Koriste i se snažnom podrškom artiljerije i tenkova, on je prvo zauzeo Urljaj (trig. 1297), zatim k. 818 (Mazinska previja), a do kraja dana i Mazin. U toku borbi na liniji Urljaj—k. 818 snažnim protivnapadom sa zapada 2. bataljon je zauzeo Op uv, ali je neprijatelj, plaše i se da ne budu odsije eni njegovi dijelovi

²²⁵ Isto, IV, 9, dok. br. 232 i 233.

²²⁶ Isto, V, 13 dok. br. 50: 11, dok. br. 197.

²²⁷ Isto, 12, dok. br. 89; 13, dok. br. 50.

²²⁸ Isto.

koji su nastupali prema Mazinu, pod kraj dana angažovao jedan bataljon iz rezerve i u jurišu odbacio 2. bataljon i ponovo zauzeo Op uv. Na taj način je uspio da osigura za sebe komunikaciju Bruvno—Mazin.²²⁹

Ujutru, 29. januara, u vezi sa prodorom desnog krila njema kog armijskog korpusa prema Bihaću, komandant italijanske 2. armije, general Roata, pod „vrlo hitno“ uputio je komandantu 5. armijskog korpusa slijedeće naredbe: „Da bi se spriječila povlačenje ka jugu pobunjenih formacija koje su potuene na sjeveru, molimo da se što prije posjedne raskrsnica G. Lapac, a zatim Kulen-Vakuf. U tom cilju treba potisnuti kolonu divizije „Sasari“ preko Mazina i kolonu divizije „Re“ preko Udbine i D. Lapca ka G. Lapcu, odakle će lako nastupati ka Kulen-Vakufu . . .“²³⁰

U skladu sa zahtjevom komandanta 2. armije, divizija „Sasari“ je 30. januara prikupila glavne snage u regionu Mazina i sutradan produžila napad, uz podršku tenkova i artiljerije, u pravcu G. Lapca. Međutim, 1. brigada je poslije pada Mazina i dalje vrsto držala sve dominantne položaje oko Mazinske kotline, te su Italijani, nastupajući i u zahvatu ceste, naišli na odlučan otpor. Prvo je 3. bataljon protivnapadom odbacio italijanske pješadijske dijelove, a kada su tenkovi pokušali da otvore put pješadiji stupio je u djelo protivtenkovski top 1. brigade i ošteti tri tenka, od kojih je jedan izvučen pozadi fronta 1. brigade. Tako je ovaj napad neprijatelja bio odbijen. Istina, on je zauzeo Škorića brdo, ali time nije bitnije oslabio odbranu 1. brigade.²³¹

Naredna dva dana neprijatelj je pokušavao da zauzme Rešetinu stranu i Zavišića vršinu (k. 1265), kako bi razbio blokadu Mazinske kotline i stvorio uslove da širim frontom djeluje prema sjeveru. Ali su ovi pokušaji osuđeni.²³²

Poslije ovih neuspjeha divizija „Sasari“ je dva dana pripremala novi napad za proboj preko Mazinske nlanine. Ali, kako će se kasnije vidjeti, svi njeni pokušaji do 12. februara da se, prema naredbi komandanta 2. ar-

²²⁹ Isto.

²³⁰ Isto, 11, dok. br. 214.

²³¹ Isto, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89.

²³² Isto.

mije, probije u pravcu D. Lapca, završili su se neuspjehom.

Borbe na pravcu Lovinac—Udbina. Desna kolona divizije „Re“ preduzela je 20. januara napad na pravcu Lovinac—Udbina. U sastavu ove kolone nalazile su se 31. i 32. bojna 4. ustaškog zdruga. One su preduzele napad prema selima Komici i Vraniku, s namjerom da obuhvatom lijevog krila 9. brigade olakšaju napad italijanskih motorizovanih i pješadijskih snaga u zahvatu komunikacije s. Lovinac—s. G. Plo a i sa pravca s. Papu a—s. G. Plo a. Lijevo krilo italijanskih snaga štitila je grupa od oko 150 etnika, nastupanjem preko sela Groma e ka selu Mogori u.

Tre i i 4. bataljon 9. brigade, koja je štitila ovaj pravac, nalazili su se na položaju Lipa vrh (k. 794)—k. 728—Gostuša vrh (k. 934)—s. Vranik; 1. bataljon se prikupljao na desnom krilu, u rejonu Mogori a, dok je 2. bataljon bio u pokretu ka liniji Trovrh (trig. 1234)—Vrš i — (trig. 860), na lijevom krilu brigade.

Pošto 2. bataljon nije na vrijeme posjeo predvi ene položaje desnokrila ustaška bojna je ušla u selo Komi i produžila nastupanje ka selu Opali u, ali je, noslije pristizanja 2. bataljona, protivnapadom bila odbacena na Mirka u (k. 1130); lijevokrila ustaška bojna naišla je kod sela Vranika na organizovanu odbranu 4. bataliona. te je, uz osjetne gubitke, zaustavljena. Me utim, 4. bataljon se, zbog prodora ustaške desnokrila bojne i nastupanja Italijana u zahvatu komunikacije, morao povući prema vrhu Gostuši (k. 934) da bi zatvorio Plo anski klanac. Italijani su toga dana zauzeli selo G. Plo u.²³³

Idu eg dana neprijatelj je, uz jaku artiljerijsku podršku, produžio napad, ovladao vrhom Gostušom i ulazom u Plo anski klanac. Tre i i 4. bataljon zauzeli su položaje na liniji Lipa vrh—k. 867—k. 654—Trovrh, a 1. i 2. bataljon su ostali na svojim položajima. Teže i da ovlada položajem oko Plo anskog klanca, neprijatelj je predve e ovladao i Medvedova om (k. 728), ali je uve e 3. bataljon protivnapadom povratio ovaj položaj, nanijevši neprijatelju teške gubitke, dok je 1. bataljon no nim napadom

²³³ Isto, V, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89; 11, dok. br. 164, 165 i 189.

zauzeo Debeljak (trig. 822), u pozadini neprijatelja. Me-
utim, oba bataljona, da bi izbjegla gubitke od artilje-
rije, morala su se ujutru povući i sa osvojenih položaja.

U toku borbi prva dva dana ustaške bojne su pre-
trpjele teške gubitke. Zbog toga su noć u 22/23. januara
napustile položaje u Plo anskom klancu i povukle se na
jug, ne obavještavajući i o tome svoje saveznike. Sjutra-
dan izjutra italijanske jedinice su posjele njihove polo-
žaje, ali toga dana nijesu produžile napad. Uveče je 9.
brigada dijelom snaga ponovo preduzela napad, ali nije
postigla veće rezultate, osim što je zauzela Debeljak, sa
koga se 1. bataljon ujutru morao povući i ispod udara arti-
ljerijske vatre.²³⁴

Pošto se u toku 23. januara prikupila i sredila na
zauzetoj liniji, desna kolona divizije „Re” je 24. januara
preduzela snažan napad prema selu Tušicama. Napad su
podržavali tenkovi i artiljerija, ali kada je jedan tenk na-
išao na minu, a drugi bio oštećen ručnim bombama, ostali
su se povukli, pa je odbijen i napad pješadije. Uveče je
lijevokrilni, 2. bataljon 9. brigade, protivnapadom odbi-
cio ustaško desno krilo i zauzeo Vršiči (trig. 860).²³⁵

Zbog upornosti 9. brigade, neprijatelj je toga dana
ocijenio da se na tom pravcu nalaze snage jačine oko
4.000 boraca. Zato je komandant 5. armijskog korpusa na-
redio komandantu divizije „Sasari” da jednim bataljonom
ojača desnokrilnu kolonu divizije „Re”. Tako ojačana, ova
kolona trebalo je, prema naredjenju komandanta korpusa
od 24. januara, potpuno da ovlada Klancem, a zatim, os-
tavljajući i potrebne snage za obezbjeđenje pozadine, da
nastavi djeinstvo prema Udbini. Sjutradan, ona je pojačana
bataljonom 73. legije „crnih košulja” iz sastava divi-
zije „Sasari”. Ali, i pored pojačanja i zahtjeva koman-
danta korpusa da se ovlada Klancem, ona nije ispoljila
veću aktivnost sve do 28. januara.

Koristeći se zastojem neprijatelja, štab 9. brigade je
26. januara ujutru uputio 3. batalion u zasjedu na komu-
nikaciju Lovinac—Medak. Noć u 26/27. januara ovaj bata-
ljon je na putu između sela Raduša i Papuše uništio se-

²³⁴ Isto, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89; 11, dok. br. 167,
171 i 175.

²³⁵ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 184 i 194.

dam kamiona i nanio neprijatelju teške gubitke. Idu e no i on je napao na Lovinac i rastjerao slabe neprijatelj-ske dijelove, a ujutru se povukao na svoje položaje. Iste no i je 2. bataljon napao ustaše na Okrugli (k. 969), ali je nije zauzeo.

Akcija dijelova 9. brigade na komunikaciji i napad na Lovinac, kao pozadinsku bazu desnokrilne kolone divizije „Re“, izazvao je pravu uzbunu u italijanskim štabovima. Zato su odmah preba eni dijelovi 12. domobranske lova ke pukovnije da poja aju obezbje enja željezni ke pruge i pozadinske baze u Lovincu. Ova aktivnost u pozadini podstakla je opreznost neprijatelja i na frontu.²³⁶

Oja avaju i snage na ovom pravcu i osiguravaju i pozadinu, neprijatelj je 28. januara sa dva bataljona, uz podršku tenkova i poslije jake artiljerijske pripreme, preduzeo energičan napad, s ciljem da ovlada položajima oko Klanca. Trideset prva ustaška bojna usmjerena je prema Trovrhu, a 73. bataljon „crnih košulja“ na Lipa -vrh. Me utim, svi pokušaji neprijatelja da ovlada ovim položajima bili su bezuspješni. Pošto je odbila napad neprijatelja, 9. brigada je uve e dijelom snaga prešla u protivnapad na liniji Medvedova a—Gostuša. Najenergi nije je napadao 4. bataljon, na Gostušu. On je neopaženo prišao na blisko odstojanje i obasuo neprijatelja plotunskom vatrom i bombama. Ali i pored teških gubitaka, neprijatelj se ipak održao na ovim položajima,²³⁷ a slijede eg dana prešao u napad i zauzeo Trovrh i k. 727, koje bataljoni 9. brigade u protivnapadu nijesu uspjeli da povrate.²³⁸ Uslijed krize pred srednjom kolonom divizije „Re“, na pravcu sela Ljubova i Buni a, 9. brigada je 29. januara, po nare enju štaba divizije, uputila tamo jedan bataljon kao poja anje djelovima 2. brigade 6. divizije. Iako je 9. brigada time bila oslabljena, naponi neprijatelja slijede eg dana da zauzme Lipa -vrh, važan bo ni položaj, završili su se neuspjehom, te se on uve e povukao i sa kote 727. Poslije ovog neuspjeha neprijatelj je zastao, pripremaju i se naredna dva dana da nastavi napad.²³⁹

²³⁶ Isto 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 184 i 197.

²³⁷ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 207 i 212.

²³⁸ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 1, 215 i 224.

²³⁹ Isto, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89 i 91.

Tako je desna kolona divizije „Re“ do kraja januara (za 12 dana dještva) prodrła na slobodnu teritoriju nešto oko 6 km, mada je na ovom pravcu dještvovalo šest pješadijskih bataljona sa artiljerijskim i tenkovskim ojaanjima i mada je ova kolona, prema o ekivanju komandanta korpusa, svojim dještvom od Udbine na sjever imala da olakša napredovanje srednje kolone divizije „Re“ ka Buni u.

Borbe na pravcu Li ki Osik—Buni. Srednja kolona divizije „Re“ po ela je napad tek 22. januara.²⁴⁰ Toga dana ujutru, nastupaju i iz rejona sela Široke Kule, ona je odbacila 2. bataljon 2. li ke brigade i etu 3. bataljona Li kog NOP odreda sa položaja s. Mileusni i—k. 836—Tepšanovac (k. 852) i zauzela sela Senokos i Srdare.²⁴¹ Ali, kada je poslije podne na ovaj pravac stigao i 1. bataljon 2. brigade, uve e su oba bataljona izvršila protivnapad. Dještvom glavnih snaga sa fronta, a jedne ete s le a, koja se neopaženo provukla u pozadinu isturenih dijelova, neprijatelj je odba en prema Senokosu, gdje se nalazila glavnina.²⁴²

Naredna dva dana neprijatelj nije napadao,²⁴³ ali su no u 24/25. januara bataljoni 2. brigade napali pojedine ta ke u njegovom rasporedu, no, bez ve ih rezultata.²⁴⁴

Teže i da razbije odbranu ispred sela Ljubova, neprijatelj je 25. januara pokušao da obuhvatom desnog kriia bataljona 2. brigade, preko Gradine (k. 882), olakša napad svojih snaga u zahvatu ceste. Snažnim napadom, on je uspio da zauzme Gradinu, ali je protivnapadom 1. bataljona bio odba en.²⁴⁵ Pošto idu eg dana neprijatelj

²⁴⁰ U operativnom izvještaju štaba 5. armijskog korpusa (Zbornik, V, 11, dok. br. 165 i 167) navodi se da je 2. pješadijski puk „Re“ prešao u napad 20. januara i sjutradan produžio dještvo. Me utim, u izvještaju 6. li ke divizije stoji da 20. i 21. januara na ovom pravcu nije bilo borbi, što zna i da je 2. pješadijski puk „Re“ po eo napad 22. januara (Zbornik, V, 13, dok. br. 50).

²⁴¹ Zbornik, V, 11, dok. br. 171.

²⁴² Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 184.

²⁴³ Isto, 13, dok. br. 50. U operativnom izvještaju štaba 5. armijskog korpusa za 23. i 25. januar (Zbornik, V, 11, dok. br. 184 i 194) ne navodi se da je 2. pješadijski puk imao dvodnevni zastoj.

²⁴⁴ Zbornik, V, 13, dok. br. 50.

²⁴⁵ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 194.

nije napadao, Operativni štab, koji je objedinjavao dje-
stvo 1. i 2. bataljona 2. brigade, uputio je uve e 2. bata-
ljon u pozadinu neprijatelja sa zadatkom da napadne nje-
gove pozadinske dijelove, ali se ovaj, uslijed nesnalažlji-
vosti komandanta, vratio bez vidnijeg uspjeha.²⁴⁶ Slije-
de eg dana, 27. januara, neprijatelj je preduzeo snažan
napad na itavom frontu odbrane ova dva bataljona, koji
se protezao od Gradine (1. bataljon), preko ardaka, trig.
942 (eta 3. bataljona Li kog NOP odreda), do sela Ra-
ki a (2. bataljon), naslanjaju i se lijevo na zapadne padi-
ne Korita. Težište napada neprijatelja bilo je usmjereno
na ardak i Raki e. Poslije žestokih borbi neprijatelj je
ovladao ovim položajima, a 1. i 2. bataljon su se oko po-
dne povukli na Konjski vrh (k. 1128), u selo Vukmirovi-
e, na k. 900 i k. 1005 (Rukavinmi stanovi). Neprüa+elj je
na zauzetoj liniji zastao da bi privukao rezerve. Uve e su
oba bataljona 2. brigade izvršila protivnapad, ali nijesu
postigla ve e uspjehe.²⁴⁷

Naredna dva dana neprijatelj je nastojao da odbaci
dijelove 2. brigade sa kota 1134 i 1128, odakle su mu ovi
ugrožavali bok. Poslije više napada i protivnapada on je
29. januara zauzeo Konjski vrh. Toga dana tamo je sa ud-
binskog pravca stigao i 1. bataljon 9. brigade, kao poja-
anje. On je uve e sa dijelom snaga 2. bataljona 2. bri-
gade pokušao da povрати Konjski vrh, ali nije uspio.²⁴⁸

Do 31. januara, kada je neprijatelj ovladao Ljubo-
vom i izbio pred selo Buni , vo ene su žestoke borbe za
svaku uku. Zbog jake artiljerijske i minobaca ke vatre,
manji dijelovi bataljona 2. brigade sa ekivali su neprija-
teljsku pješadiju i vatrenim udarima automatskih oruž-
ja sa bliskih odstojanja nanosili joj teške gubitke. Ovi
bataljoni su najteže gubitke trpjeli od neprijateljske ar-
tiljerije.

²⁴⁶ Isto, 13, dok. br. 50.

²⁴⁷ Isto, 11, dok. br. 197.

²⁴⁸ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 207 i 212. U operativnom
izvještaju štaba 5. armijskog korpusa za 27. i 28. januar kon-
statuje se da je 2. pješadijski puk „Re“ 27. januara zaplijenio to-
pove. Me utim, 2. li ka brigada, pa ni njen 1. i 2. bataljon, koji
su branili taj pravac nijesu uopšte imali artiljerije, te nije ni
mogla biti zaplijenjena.

Tako je srednja kolona divizije „Re“, iako je za deset dana dještva napredovala svega 10—12, km, izbijanjem 31. januara pred Buni zaprijetila da prodorom preko tog sela izbije u pozadinu snaga 6. li ke divizije koje su se nalazile pred desnom i lijevom kolonom divizije „Re“.²⁴⁹

Borbe na pravcu Vrhovine—Prijeboj. Dijelovi lijeve kolone divizije „Re“ (2. i 3. bataljon 1. puka „Re“) su 20. januara krenuli na sjever pravcem s. Vrhovine—s. Javornik—s. Li ka Jasenica u susret desnokrilnoj koloni borbene grupe „Fabri“, mada po etnom zanoviješ u komandanta korpusa to nije bilo predvi eno.²⁵⁰ O igledno, neprijatelja je na to prisililo prisustvo 6. i 14. primorsko-goranske brigade na podru ju sela Saborskog i isto no od Plaš anske kotline. Ali su ove brigade toga dana, po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, krenule prema Kordunu — 6. brigada ka Slunju, a 14. brigada ka selu Primišlju. Na prostoriji Li ka JaSenica—Saborski ostali su samo 3. bataljon 6. brigade i 3. batalion Kordunaškog NOP odreda.²⁵¹ U toku dana neprijateljska avijacija je žestoko bombardovala sela Kuni -Selo, Cerovnik, Saborski, Turjanski i Mogori .²⁵²

Ostale snage lijeve kolone (2. bataljon 1. puka „Re“, 2. bataljon 12. lova ke domobranske pukovnije, eta tenkova i artiljerija) tek sutradan su po ele pokret iz regjona Vrhovina u pravcu Prijeboja.²⁵³ Druga domobranska bojna, koja se sa etom tenkova nalazila u prethodnici ovih snaga, došavši u kontakt sa isturenim dijelovima jedne ete 3. bataljona Li kog NOP odreda, odbacila ih je i zauzela selo Babin Potok. Tre i bataljon 2. brigade 6. li ke divizije, koji je zatvarao ovaj pravac, i jedna eta Li kog NOP odreda zauzeli su toga dana položaje ispred uđinog klanca: 4. bataljon ove brigade nalazio se u selu Turjanskom, gdje se kao brigadna rezerva sre ivao poslije gubitaka koje je pretrpjeo u napadu na Gra ac,

²⁴⁹ Zbornik, V, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 215 i 224; 12, dok. br. 91.

²⁵⁰ Isto, 11, dok. br. 164.

²⁵¹ Isto, 13, dok. br. 35.

²⁵² Isto, 11, dok. br. 165.

²⁵³ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 165.

no u 14/15. januara; ujedno, on je kontrolisao pravac s. Crna Vlast—s. Turjanski.²⁵⁴

U toku dana neprijateljske jedinice su se prikupile u rejonu Babinog Potoka. One su se tu i zadržale sve do 25. januara, u „raš iš avanju zone Bori Selište — Bigina ograda”.²⁵⁵ A pošto na tom prostoru nije bila ni jedna jedinica NOV, iš enje se, u stvari, svodilo na ubijanje nebora kog stanovništva, paljenje i plja ku sela.

U me uvremenu, bataljoni koji su bili upu eni prema Plaškom, 22. januara su se u rejonu sela Kova evi a povezali sa tenkovskom etom desne kolone borbene grupe „Fabri”. Njihov je zadatak bio da se, poslije raš iš avanja zone Plaškog, zajedno sa 137. legijom „crnih košulja” zadrže u rejonu Li ke Jasenice, radi obezbje enja opravke željezni ke pruge, iš enja zone Li ka Jasenica — Saborski i u eš a u posebno planiranoj akciji prema zapadu.²⁵⁶ Me utim, na elnik štaba italijanske 2. armije je 23. januara sugerirao štabu 5. armijskog korpusa da se ovi bataljoni vrata u sastav glavnine i da se sve snage lijeve kolone divizije „Re” aktivnije angažuju u pravcu Prijeboja i Li kog Sela.²⁵⁷ Komandant korpusa ipak je ostao pri svom planu, s tim što su i bataljoni koji su bili zauzeli Babin Potok, prema njegovom nare enju od 24. januara, imali „da zatežu u napredovanju isto no od u dinog klanca”.²⁵⁸ Ali, kada je komandant armije 25. januara ujutru, na zahtjev Nijemaca, naredio da se odluno djejtvuje na Biha , komandant korpusa je na ovaj pravac angažovao i 16. bataljon „M” iz korpusne rezerve, koji je kamionima preba en iz rejona Oto ca u G. Babin Potok. Shodno nare enju komandanta armije, on je zajedno sa ostalim snagama toga dana preduzeo napad na udin klanac.²⁵⁹

Pošto je prethodnog dana odbijen frontalni napad, preduzet manjim snagama, svakako s ciljem izvi anja, za napad ovoga dana angažovane su ja e snage, koje su uz podršku avijacije nastupale u tri kolone. Njihov

²⁵¹ Isto.

²⁵⁵ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 167, 171, 175 i 184.

²⁵⁶ Isto, 11, dok. br. 165, 167, 171, 175, 180, 183 i 194.

²⁵⁷ Isto, dok. br. 180.

²⁵⁸ Isto, dok. br. 183.

²⁵⁹ Isto, IV, 9, dok. br. 232 i 233; V, 11, dok. br. 197.

prijepodnevi napad je odbijen djeinstvom dijelova 2. brigade 6. divizije sa fronta i bokova. Poslije podne napad je obnovljen s težnjom da se s jugoistoka, djeinstvom preko Kose, obuhvati lijevo krilo 3. bataljona 2. brigade na udinom klancu (trig. 828). Me utim, i ovaj pokušaj je osuje en. Sjutradan, 26. januara, neprijatelj je u 6 asova preduzeo energian napad svim snagama, uz podršku tenkova i snažne artiljerijske vatre. Poslije žestoke borbe uspio je oko 17 asova da odbaci dijelove 2. brigade sa položaja u udinom klancu i da kona no ovlada ovim tjesnacem, prodrijevši do sela Vukmirovi a. Toga dana je 4. bataljon 2. brigade pokušao da djeinstvom preko sela Crne Vlasti ugrozi pozadinu neprijatelja, ali ovaj pokušaj nije uspio, jer su, pored etnika koji su sa tog pravca štitili pozadinu italijanskih snaga, u Babin Potok stigli i italijanski bataljoni iz Li ke Jasenice. Tako se na prostoru Babin Potok, udin klanac uve e 26. januara prikupilo pet neprijateljskih bataljona.²⁶⁰

Povla e i se sa položaja u udinom klancu, 3. bataljon 2. brigade je jednim svojim dijelom zaposio k. 783 i greben iznad sela Kon arevog Kraja, zatvaraju i prolaz koji iz udinog klanca vodi ka Korenici, dok je drugi dio sa etom Li kog NOP odreda zaposio Crni vrh (k. 923) i k. 1070, sjeverno od komunikacije; 4. bataljon 2. brigade je i dalje zatvarao pravac preko sela Turjanskog ka Korenici. Nastavljaju i napad slijede eg dana, glav-nina neprijatelja je nastupala prema selu Plitvi kom Leskovcu, koji je zauzela, budu i da nije naišla na ja i otpor. Manji neprijateljski dijelovi, koji su štitili bok glav-nine, upali su u Kon arev Kraj i zapalili ga, ali ih je 3. bataljon ubrzo odbacio, tako da je požar ugašen. Predve e je štab 2. brigade prebacio svoj 3. bataljon u selo uji a kr evinu, radi odbrane Prijeboja, dok se 4. bataljon sa dvije ete rokirao iz Turjanskog u Kon arev Kraj.²⁶¹ Ovoga dana se iz rejona Li ke Jasenice na prostor sjeve-roisto no od Plitvi kog Leskovca prebacio i 3. bataljon 6. primorsko-goranske brigade. Budu i da su se toga da-

²⁰⁰ Isto, V, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89; 11, dok. br. 194 i 197.

²⁶¹ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 101 i 117.

na 6. i 14. primorsko-goranska brigada i 1. bataljon 4. kordunaške brigade, poslije prodora 7. SS divizije od Slunja prema s. Rekavici nalazili u pokretu ka selu Plitvi - kim Jezerima,²⁶² štab 1. hrvatskog korpusa je namjera- vao da ih angažuje sa 3. i 4. bataljonom 2. li ke brigade protiv italijanske kolone koja je nastupala prema Plit- vi kom Leskovcu.²⁶³ Ali, pošto su Italijani zauzeli Plit- vi ki Leskovac i 27. januara produžili napad prema Pri- jeboju, prije nego što su goranske brigade stigle, namjera štaba korpusa nije mogla biti realizovana. Umjesto toga su 2. i 3. bataljon 6. brigade, 1. bataljon 4. kordunaške i 3. bataljon 2. li ke brigade zauzeli položaje u zahvatu ceste Plitvi ki Leskovac—Prijeboj.²⁶⁴ Istovremeno sa na- padom Italijana ovoga dana ujutru su i dijelovi njema - ke 7. SS divizije preduzeli napad od Li kog Petrovog Se- la u pravcu Prijeboja, da bi olakšali prodor Italijana pre- ma Prijeboju i, izvla e i na taj na in ove italijanske sna- ge, osigurali bok i pozadinu svojih jedinica koje su nast- upale prema Biha u. Pred ovim njema kim dijelovima nalazio se jedan bataljon 15. kordunaške brigade 8. divi- zije, a kasnije su angažovani i dijelovi goranskih brigada.²⁶⁵ Tako su se u toku 28. januara zapadno i isto no od Prijeboja razvile žestoke borbe. Naro ito oštne borbe, uz obostrane osjetne gubitke, vo ene su sa Italijanima, jer su li ke i goranske jedinice pokušavale da ih protivnapa- dom odbace prema Plitvi kom Leskovcu. Ali, zbog napada Njemaca sa istoka taj protivnapad* je oslabio, te su Italijani u 18 asova i 30 minuta zauzeli Prijeboj.²⁶⁶ Sju- tradan su djelovi ove italijanske napadne kolone produ- žili pokret prema Li kom Petrovom Selu, gdje su se spo- jili sa Nijemcima. Toga dana u 12 asova komandant di- vizije „Re" sastao se sa komandantom 7. SS divizije i po- nudio mu pomo svoje lijevokrilne kolone u napadu na Biha . Ovaj je odbio ponudu s motivacijom da bi zbog toga morao da mijenja plan akcije koja je u toku. Zato se italijanska kolona od Li kog Petrovog Sela toga dana

²⁶² Isto, 13, dok. br. 35; 11, dok. br. 101 i 117.

²⁶³ Isto, 11, dok. br. 101 i 114.

²⁶⁴ Isto, dok. br. 117.

²⁶⁵ Isto, 12, dok. br. 90; 13, dok. br. 35.

²⁶⁶ Isto, 11, dok. br. 112 i 117; 13, dok. br. 35 i 50; 12, dok. br. 89.

vratili u Prijeboj.²⁶⁷ Odbijanje ponuđene pomoći komandanta 7. SS divizije povrijedilo je vojni košastoljublje italijanskih komandanata i oni će to, kako će se kasnije vidjeti, iskoristiti kao vrlo pogodan izgovor u suprotstavljanju njemačkim zahtjevima za odlučnu nije angažovanje 5. armijskog korpusa u drugoj etapi operacije „vajs 1“.

Poslije prodora neprijatelja u Prijeboj, 6. primorsko-goranska brigada je ujutru 29. januara sa 2. i 3. bataljonom zauzela položaj južno od Prijeboja, na liniji k. 697—V. Javornik (trig. 878), dok je druga dva bataljona zadržala u rezervi; lijevo od nje zauzeo je položaj 3. bataljon 2. ličke brigade, a glavnina njenog 4. bataljona se postavila prema komunikaciji Plitvički Leskovac—udinski klanac; pravac prema Turjanskom kontrolisali su dijelovi 3. bataljona Ličkog NOP odreda; 14. primorsko-goranska brigada sa svoja dva bataljona i 1. bataljon 4. kordunaške brigade nalazili su se u opštoj rezervi, u rejonu sela Korenici ke Kapele.²⁶⁸

Istovremeno sa nastupanjem prema Ličkom Petrovom Selu neprijatelj je, 29. januara, dijelom snaga preduzeo napad i u zahvatu komunikacije Prijeboj—Korenica, ali je bio odbijen.²⁶⁹ U zoru, 30. januara, 6. brigada je, po naredjenju štaba 1. hrvatskog korpusa, preduzela napad na Prijeboj. Napad su izvodili 1. i 2. bataljon; 4. bataljon se nalazio na obezbjeđenju prema Ličkom Petrovom Selu, a 3. bataljon u rezervi, u rejonu sela Čuči ke Krčevine. Snažnim jurišem, u kome je, na čelu svoje jedinice, poginuo komandant 1. bataljona Ilija Milanović, oba bataljona su prodrli u naselje, ali su se uslijed velike nadmoćnosti neprijatelja i pod pritiskom tenkova morali povući.²⁷⁰ Toga dana su 3. i 4. bataljon 2. ličke brigade vršili bojni pritisk, naodaju i auto-kolonu na komunikaciji Prijeboj—Plitvički Leskovac—udinski klanac. Neprijatelj je bio prisiljen da tenkovima krstari cestom da bi obezbijedio komunikaciju i omogućio transport.²⁷¹

Poslije neuspjeha u napadu na Prijeboj, 6. brigada se povukla na prvobitne položaje, južno od naselja, u

²⁶⁷ Isto, 11, dok. br. 212; 12, dok. br. 113 i 118.

²⁶⁸ Isto, 11, dok. br. 117; 13, dok. br. 35 i 50; 12, dok. br. 89.

²⁶⁹ Isto.

²⁷⁰ Isto, 11, dok. br. 17; 13, dok. br. 35.

²⁷¹ Isto, 13, dok. br. 50; 11, dok. br. 114.

zahvatu komunikacije prema Korenici; 3. i 4. bataljon 2. brigade su se pomjerali prema zapadu, za odbranu pravca Babin Potok—Homoljac; 3. bataljon Li kog NOP odreda i dalje je kontrolisao pravac preko Turjanskog, a 14. brigada i 1. bataljon 4. brigade i dalje su se nalazili u korpusnoj rezervi u rejonu Koreni ke Kapele, pozadi 6. brigade. Stab 1. hrvatskog korpusa namjeravao je da dio snaga prebaci sjeverno od ceste Plitvi ki Leskovac—Babin Potok i preduzme koncentri an napad sa juga i sjevera na neprijatelja u zahvatu ove komunikacije.²⁷² Ali, do toga nije došlo, izgleda zato što je 6. brigada, po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske upu ena pred srednju kolonu divizije „Re“, na pravac Ljubovo—Buni , koja je, zauzevši Ljubovo, zaprijetila prodorom ka Buni u. Sem toga, pristigle su nove italijanske snage u rejon Babinog Potoka.²⁷³

Pošto se borbena grupa „Fabri“, potiskuju i pred sobom slabije dijelove Kordunaškog NOP odreda, kako je to prethodno izloženo, 25. januara u rejonu Slunja spojila sa zapadnom kolonom 7. SS divizije, njen 74. pješadijski puk se poslije toga prebacio u Liku, kao poja anje lijeve kolone divizije „Re“.

Borbe na frontu divizije „Re“ od 1. do 5. februara. Poslije ovladavanja komunikacijom Vrhovine—Prijeboj—Li ko Petrovo Selo lijeva divizijska kolona, pošto nije produžila nastupanje ka Biha u, pripremala se za diejstvo prema jugu, u pravcu Korenice. Komandant italijanske 2. armije, pomenutim nare enjem od 29. januara, prema kome se divizija „Sasari“ imala angažovati prema Kulen-Vakufu, istovremeno je naredio komandantu 5. armijskog korpusa da lijevom kolonom divizije „Re“, preko Korenice u pravcu Udbine, uz sadjejtvo srednje kolone ove divizije od Buni a, potpomogne nastupanje desno-krilne divizijske kolone radi ovladavanja Udbinom, a zatim da lijeva i srednja kolona temeljito pro iste prostor izme u željezni ke pruge Vrhovine—s. Medak i ceste Prijeboj—Udbina, dok e desna kolona sadjejtstvovati diviziji „Sasari“ na pravcu D. Lapca.²⁷⁴ U skladu s tim ko-

²⁷² Isto, 11, dok. br. 114; 13, dok. br. 35 i 50; 12, dok. br. 89.

²⁷³ Isto, 11, dok. br. 116; 13, dok. br. 35.

²⁷⁴ Isto, 11, dok. br. 164.

mandant korpusa je ovoga dana u 12. asova naredio da se napad prema Korenici preduzme sutradan.²⁷⁵ Me tim, zbog napada 6. goranske brigade 30. januara ujutru na Prijeboj i 3. i 4. bataljona 2. like brigade na komunikaciju Prijeboj—udin klanac, akcija lijeve kolone divizije „Re” prema Korenici odgoena je za dva dana.²⁷⁶ Osjeaju i da je pomenuta komunikacija ugrožena, komandant korpusa je, izgleda, odlučio da saeka pristizanje 74. pješadijskog puka „Lombardija” iz sastava borbene grupe „Fabri”, kako bi sa linije Babin Potok—Prijeboj jakim snagama mogao preduzeti napad u pravcu Korenice i istovremeno ostaviti dovoljno snaga za obezbjeenje komunikacije.²⁷⁷ Ovaj puk je krenuo od Slunja prema Lici koj Jasenici i Saborskom svakako s ciljem da prema ranijem planu isti planinu Kapelu, ali je kasnije orijentisan na jug, te je 30. januara poslije podne stigao u rejon Babinog Potoka.²⁷⁸ Sutradan su se italijanske snage grupisale: 1. puk „Re”, 16. bataljon „M”, 2. lovačka domobranska bojna, eta tenkova i divizion artiljerije u rejonu Prijeboja, a 74. pješadijski puk, bez jednog bataljona, eta tenkova i pukovska artiljerija u rejonu Babinog Potoka, da bi 1. februara preduzele odlučan napad ka Korenici.²⁷⁹

Kako je 6. brigada bila upućena ka Bunju, odbranu pravca Prijeboj—Korenica preuzeli su 14. brigada (sa svoja dva bataljona) i 1. bataljon 4. kordunaške brigade. Pravac preko sela Homoljca i dalje su štitili 3. i 4. bataljon 2. brigade.²⁸⁰

Lijevo krilna grupa divizije „Re” prešla je 1. februara u napad sa dvije kolone. Od Prijeboja je djelstvovao 1. puk „Re” zajedno sa jednom etom tenkova. On je, uz snažnu artiljerijsku podršku, slomio odbranu 14. brigade i zauzeo selo Korenici ku Kapelu, a sutradan i Korenicu, odakle je odmah jedan njegov bataljon produžio napad preko Pogledala (k. 892) prema selu Homoljcu,

²⁷⁵ Isto, dok. br. 215.

²⁷⁶ Isto, dok. br. 224.

²⁷⁷ Isto.

²⁷⁸ Isto, dok. br. 212.

²⁷⁹ Isto, dok. br. 224; 13, dok. br. 35 i 50; 12, dok. br. 89.

²⁸⁰ Isto, 13, dok. br. 35 i 50; 12, dok. br. 89.

ususret 74. puku „Lombardija.“²⁸¹ Ovaj puk je, tako e oja an tenkovima, nastupao od Babinog Potoka preko Brezovca, teže i da obuhvati 3. i 4. bataljon 2. brigade, ali je u toku 1. februara njegovo nastupanje bilo usporeno aktivnoš u ovih bataljona. Me utim, sjutradan je, koriste i se maglom, iznenadio 3. bataljon i bez ve ih n-pora zauzeo zaselak Homolja ki Klanac i u Homoljcu se spojio sa bataljonom 1. puka „Re“, koji mu je od Korenice nastupao u susret.²⁸² Koordinirano sa 74. pukom napad su preduzeli i etnici od Crne Vlasti prema Turjanskom, ali ih je 3. bataljon Li kog NOP odreda zaustavio.²⁸³

Poslije prodora neprijatelja u Korenicu i selo Homoljac, 14. brigada i 1. bataljon 4. kordunaške brigade povukli su se jugoisto no od Korenice, na liniju s. Seganovac—s. Ponor—s. Bijelo Polje, dok su se bataljoni 2. li-ke brigade povukli jugozapadno od linije s. Trnovac—s. Turjanski; lijevo od njih, u rejonu Turjanskog, ostao je i 3. bataljon Li kog NOP odreda.²⁸⁴

Na putu prema Buni u, 6. primorsko-goranska brigada (bez 4. bataljona) stigla je 1. februara ujutru u selo Debelo Brdo. Toga dana su Italijani i na ovom pravcu produžili napad, uz sadjejestvo tenkova i artiljerije. Pod pritiskom nadmo njih snaga 1. i 2. bataljon 2. brigade i 1. bataljon 9. brigade uve e su se morali povu i na nove položaje na liniji Tuk (k. 1245)—trig. 968. Slijede eg dana u zoru dva bataljona 6. brigade, zajedno sa pomenu-tim bataljonima 2. i 9. brigade, prešli su u protivnapad. Bataljoni 6. brigade su u po etku odbacili neprijatelja na svom pravcu napada, ali 1. i 2. bataljon 2. brigade nijesu postigli uspjeh, pa je neprijatelj uspio da zaustavi protivnapad 6. brigade. Trpe i teške gubitke od neprijateljske artiljerije (2. bataljon 6. brigade imao je 14 mrtvih i 11 ranjenih, a 3. bataljon 4 mrtva i 6 ranjenih), bataljoni 2. i 6. brigade su se morali povu i, tim prije što je lijevo-krilna kolona divizije „Re“ zauzela Korenicu, poslije ega joj je pravac prema Buni u bio otvoren. U toku no i 2/3. februara 6. brigada se povukla na liniju s. Frkaši —

²⁸¹ Isto, dok. br. 91 i 99.

²⁸² Isto, dok. br. 9 i 105.

²⁸³ Isto, dok. br. 9.

²⁸⁴ Isto.

s. Klačnica, dok su se 1. i 2. bataljon 2. brigade povukli prema selu Krbavici, u sastav ostalih snaga ove brigade; 1. bataljon 9. brigade krenuo je prema svojoj brigadi na pravac Ploča—Udbina.²⁸⁵

I desna kolona divizije „Re“ je, konačno, posle 15 dana borbi, uspjela da zabilježi prvi značajniji uspjeh. Ona je 1. februara, izgleda, na prepad zauzela Trovrv (trig. 1234), a slijedećeg dana je produžila napad na istom frontu, usmjeravajući i težište napada ka Vršini (trig. 959). Podržana artiljerijskom i minobacačkom vatrom, ona je toga dana zauzela Vršinu, a sutradan, 3. februara, produžila napad svim snagama i, slomivši odbranu 3. bataljona 9. brigade u zahvatu ceste, zauzela Ljeskovac (trig. 811 i k. 730). Tako je ova kolona, koja je imala šest pješadijskih bataljona, uz podršku tenkova i artiljerije konačno slomila odbranu oslabljene 9. brigade 6. divizije i otvorila put prema Udbini.²⁸⁶ Zapravo, pošto su ostale snage divizije „Re“ prethodnog dana izbile u Korenici odnosno Krbavsko polje, 9. brigada se 3. februara uveče morala povući i istočno od komunikacije Lovinac—Udbina, postavljajući i se dijelom snaga na liniji s. Ondić—s. Muteli, dok se 1. bataljon prebacio na komunikaciju Udbina—D. Lapac, kod sela Visuča. Tom prilikom je 4. bataljon Ličkog NOP odreda ostao u pozadini neprijatelja, u rejonu sela Moroviča.

U nastavku dještava, u toku 3. februara, srednja kolona divizije „Re“ pokušala je da se od Bunje probije u selo Krbavicu, a četnici od Crne Vlasti u Turjanski, ali su njihovi pokušaji odbijeni. U međuvremenu, do 5. februara, sve tri kolone divizije „Re“ su se prikupile i povezale u zahvatu komunikacije Korenica—Udbina. Time je, u stvari, završena prva etapa dještva italijanskog 5. armijskog korpusa u operaciji „vajs I“.²⁸⁷ U ovom periodu ovaj italijanski korpus imao je, prema sopstvenim podacima, 797 vojnika i starješina izbačenih iz stroja nerano unajam i premrzle (171 mrtav, 588 ranjenih i 38 nestalih).²⁸⁸

²⁸⁵ Isto, 13, dok. br. 35, 90 i 105; 12, dok. br. 9 i 90.

²⁸⁶ Isto, 12, dok. br. 99 i 105; 13, dok. br. 50.

²⁸⁷ Isto, 12, dok. br. 115 i 222.

²⁸⁸ Isto, IV, 10, dok. br. 192.

ZAKLJUČAK O BORBAMA U LICI

Iz razvoja borbi na frontu u Lici u vremenu od 20. januara do 5. februara, vidi se da je 5. armijski korpus i pored velike brojne i tehničke nadmoćnosti, tek pred kraj prve etape operacije postigao prvi značajni operativni uspjeh. On, zapravo, za prvih pet dana dještva, sem na sektoru Gračaca, nije uspio da zauzme ni prvu liniju odbrane jedinica 6. ličke divizije. Italijani su, istina, prvih pet dana težili da angažovanjem, prije svega ustaško-domobranskih snaga i manjih sopstvenih dijelova, uz podršku artiljerije, tenkova i avijacije, otvore put za prodor u dubinu slobodne teritorije. Ali ovi napori nijesu dali rezultate. Međutim, kada su njemačke snage 24. januara sa sjevera izbile pred Slunj i kada su Nijemci zatražili da snage 5. armijskog korpusa pojačaju dještva, komandant italijanske 2. armije je naredio komandantu 5. korpusa da se njegove snage odlučno angažuju u ostvarenju plana operacije. Zbog toga je 5. armijski korpus od 25. januara, uvode i rezerve, pojačao napade na svim pravcima nastupanja. Do 31. januara 5. armijski korpus je, prodorom lijeve kolone divizije „Re“ prema Prijeboju i njene srednje kolone prema Buni u, postigao prve vidnije taktičke uspjehe. Međutim, uprkos ulasku rezervi i pojačanim naporima, desna kolona divizije „Re“, na udbinskom pravcu, i divizija „Sasari“, na lapačkom pravcu, nijesu postigle značajnije rezultate. Istina, divizija „Sasari“ je zauzela Mazin, ali je i dalje ostala blokirana u Mazinskoj kotlini, jer je 1. brigada 6. divizije vrsto držala ključne položaje, dok je 9. brigada, i kada je ostala bez jednog bataljona, još uvijek vrsto branila Pločanski klanac.

U razmatranju dještava italijanskih jedinica u ovom vremenskom periodu karakteristično je da su one usmjeravale napad istovremeno na jedan i drugi vis u užem pojasu komunikacija, gdje su se mogle osloniti na tenkove i veoma snažnu podršku artiljerije. Time su se one lišavale primjene šireg taktičkog manevra, uslijed čega njihova brojna nadmoćnost nije mogla doći do potpunijeg izražaja. To je, razumljivo, višestruko išlo na ruku jedinicama NOV i POJ.

S druge strane, usmjeravaju i svoje snage na pet odvojenih pravaca, štab 5. armijskog korpusa je svakako te-

žio da smanji mogućnost proboja snaga NOV i POJ u pozadinu njegovog fronta i da prodiranjem svojih kolona u dubinu slobodne teritorije postepeno steže obrub oko jedinica NOV i POJ koje su se zatekle na području slobodne teritorije Like. Međutim, iako je osigurao višestruku nadmoć na svim pravcima, on je, razvlačenjem snaga na pet odvojenih pravaca, omogućio 6. ličkoj diviziji da i sa malim snagama, odlučnim i vješitim djelovanjem na planinskom zemljištu, zaustavi nastupanje njegovih kolona na svim pravcima. To utoliko uspješnije što su italijanske jedinice i u taktičkim okvirima djelovale vrlo oprezno, nastojeći da artiljerijskom vatrom i tenkovima prokriepu put kroz planinske klance, bez smjelije primene manevra.

Nasuprot neprijateljskim, djelovanja jedinica 6. ličke divizije odlikuju se izvanrednom upornošću, aktivnošću i smjelim manevrima. One su vrlo uspješno iskoristile planinsko zemljište, greške i slabosti neprijatelja i time nadomjestile nepovoljan odnos u živoj sili i tehnici.

Zadržavajući male snage sa automatskim oružjem na grebenu, a glavne snage pozadi grebena jedinice 6. divizije su smanjile gubitke od artiljerijske vatre, na čijem djelovanju se zasnivao manevar neprijatelja za ovladavanje ključnim položajima i tjesnacima. Posle vatrenih udara prednjih dijelova sa bliskih odstojanja, glavne snage (čete odnosno bataljoni) odbijale su napad neprijatelja najčešće protivnapadima. Zaprećavanjem i smjelim djelovanjem bombaških odjeljenja i malobrojnih protivtenkovskih oružja, one su prisiljavale posade tenkova na opreznost, što je bitno slabilo silinu udara neprijatelja.

Isto tako, u smjelim i energičnim protivnapadima, veći ili manji jedinica, na frontu i u pozadini neprijatelja, koje su sistematski preduzimale naročito 1. i S. brigada, neprijatelj je trpio znatne gubitke i, što je osobito važno, to je kod neprijatelja stvaralo osjećaj nesigurnosti, uslijed čega je ponekad, čim padne mrak, povlačio svoje dijelove sa isturenih položaja za koje se narednog dana morao ponovo boriti. A i radi obezbjeđenja pozadine Italijani su morali angažovati jake snage, što je, takođe, slabilo silinu njihovog napada.

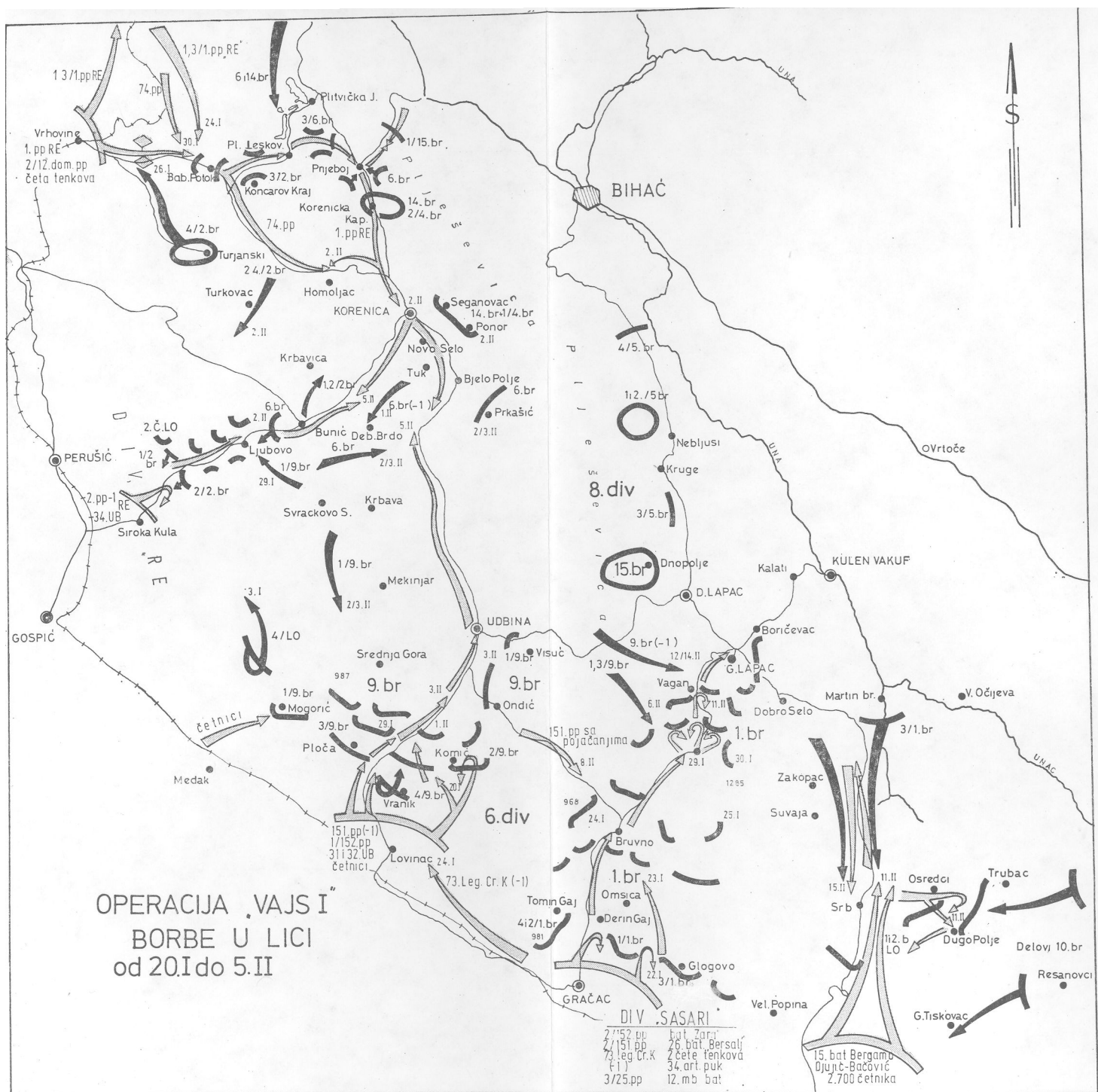
Takvim djelovanjima 1. i 9. brigade bila je, u suštini, paralisana višestruka nadmoć neprijatelja. Zato glav-

ne snage 5. armijskog korpusa, koje su napadale na lapa kom i udbinskom pravcu, za prvih 15 dana ofanzive nijesu postigle, tako re i, nikakve rezultate. Uspjehu lijeve kolone divizije „Re“ prilikom ovladavanja Prijebojem značajno je doprinijela akcija njemačkih snaga od Li kog Petrovog Sela. Upravo ovo i privlačila je 74. puka „Lombardija“, iz sastava borbene grupe „Fabri“, omogućilo je ovoj diviziji da poslije 1. februara ovlada Korenicom i Krbavskim poljem. Ali, divizija „Sasari“ ni poslije 1. februara nije uspjela da razbije blokadu 1. brigade kod Mazina. Međutim, situacija 2. brigade, koja je zatvarala dva odvojena pravca, bila je utoliko nepovoljnija, što odvojene grupe bataljona, pod pritiskom njemačkih snaga neprijatelja, i pored upornosti i energičnog djelovanja, nijesu mogle da odvoje snage za manevar kojim bi ozbiljnije ugrozile bokove i pozadinu napadnih kolona divizije „Re“. Zato su ove kolone bile u mogućnosti da ispolje svoju namjeru i da napreduju, iako sporo, od jednog do drugog objekta, savladavajući i otpor odvojenih bataljona 2. brigade. Istina, uspjeh ovih italijanskih snaga do kraja januara nije bio u srazmjeri sa njihovom brojnošću, ali su tim uspjehom, s obzirom na prodor Nijemaca ka Bihaću, 5. armijskom korpusu stvoreni uslovi da u nastavku dještva, od 1. do 5. februara, ovlada komunikacijom Korenica—Udbina, odnosno Korenicom i Krbavskim poljem. Međutim, treba istaći i da je, osim već angažovanih petnaest pješadijskih bataljona, 1. februara uveden u borbu i 74. puk „Lombardija“ (bez jednog bataljona), što praktično znači da su poslije 1. februara sa fronta divizije „Re“ djelstvovale snage i dvije divizije (italijanske pješadijske divizije su u svom sastavu imale osam pješadijskih bataljona), prema tri već izmorene i iscrpljene brigade NOV.

Druga etapa operacije

OBOSTRANE NAMJERE I PLANOVI

Namjere Vrhovnog štaba NOV i POJ. Pošto je neprijatelj u prvih osam dana ofanzive ispoljio svoje namjere, Vrhovnom štabu NOV i POJ bilo je jasno da se od-

Šema 5.

branom, i pored izvanredne upornosti koju su ispoljile jedinice NOV i POJ na svim pravcima neprijateljskog napada u tom periodu, ne može slomiti neprijatelja i sprijeiti dublji prodor njegovih snaga na slobodnu teritoriju. Zato je 27. januara, prema ranijoj koncepciji, donio konačnu odluku da s grupom divizija (1, 2. i 3. divizija), u koju će kasnije ući i 7. banijska, a naknadnom odlukom i 9. dalmatinska divizija, preduzme ofanzivu preko srednjeg toka Neretve na istok, radi stvaranja nove slobodne teritorije i izvlačenja ranjenika, centralnih ustanova NOP-a ispred udara neprijatelja, a kasnije i nastavljaju ofanzive prema Srbiji u skladu sa ranijom zamisli. Ofanzivna grupa divizija dobila je naziv Glavna operativna grupa Vrhovnog štaba.²⁸⁹

U skladu sa ovom odlukom Vrhovni štab je, pošto je desno krilo njemačkog armijskog korpusa „Kroacija“ slomilo odbranu snaga NOV i POJ sjeverno od Bihaća, naredio da se 7. banijska divizija povuče preko rijeke Une i organizuje odbranu pravca Bihać—Bos. Petrovac²⁹⁰, a kasnije da uđe u sastav Glavne operativne grupe. Prema tom naredjenju trebalo je da se 8. kordunaška divizija istovremeno povuče na prostoriju južno od Bihaća i organizuje odbranu pravca Bihać—D. Lapac.²⁹¹ Tada su se, kako smo ranije vidjeli, po naredjenju Glavnog štaba NOV i POJ Hrvatske, primorsko-goranske brigade povukle sa Korduna u Liku. Tako su se poslije 28. januara pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa u Lici nalazile, osim 6. ličke divizije, još i 8. kordunaška divizija (5. i 15. brigada i 1. bataljon njene 4. brigade), 6. i 14. primorsko-goranska brigada sa svoja dva bataljona.

Pred frontom njemačkog korpusa u Bosanskoj krajini nalazili su se 1. bosanski korpus (4. i 5. divizija) i 7. banijska divizija, iz sastava 1. hrvatskog korpusa, koja se, u skladu sa naredjenjem Vrhovnog štaba, noću 28/29. januara povukla preko Une. Zadatak snaga pred frontom njemačkog korpusa, prema planu Vrhovnog štaba za protivofanzivu Glavne operativne grupe preko rijeke Neretve na istok, bio je da upornom odbranom slobodne teritorije

²⁸⁹ Isto, II, 7, dok. br. 165, 167, 172, 173 i 175.

²⁹⁰ Isto, IV, 9, dok. br. 60.

²⁹¹ Isto, V, 11, dok. br. 84, 113 i 115.

Bosanske krajine, u sadjejtstvu sa snagama 1. hrvatskog korpusa u Lici, stvore vrijeme za koncentraciju Glavne operativne grupe, izvlaenje ranjenika na pravac njenog djejtva i za slobodu akcija ove grupe u prvoj etapi protivofanzive. U sklopu ovog opšteg zadatka, 5. divizija trebalo je da i dalje sa dvije brigade zatvara pravac Klju — Bos. Petrovac pred lijevom kolonom njema ke 717. divizije, a sa jednom brigadom da kontroliše pravac od Banjaluke ka Mrkonji -Gradu; 4. divizija, koja e u nastavku operacija imati prema sebi, pored desne kolone 717. divizije i dijelova 714. divizije, još i itavu 369. diviziju, imala je da zatvori pravce koji sa linije Bos. Krupa—Lušci-Palanka, preko Grme a, izvode ka Petrova koj kotlini, 7. banijska divizija, koja se poslije povla enja preko Une nalazila pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba trebalo je u prvo vrijeme da zatvara pravac Biha — Bos. Petrovac, uskla uju i djejtva lijevo sa 1. hrvatskim korpusom a desno sa 4. krajiškom divizijom. Kasnije, kada neprijatelj ovlada Grme om i Petrova kom kotlinom, 4. i 5. krajiška divizija imale su, pošto smijene 7. banijsku diviziju, da zatvore pravce koji sa linije Bos. Petrovac—Klju —Mrkonji -Grad izvode na jug i da odbranom preostalog dijela slobodne teritorije, u naslonu na 1. hrvatski korpus, onemogu e brz prodor njema kih divizija prema Glavnoj operativnoj grupi.²⁹²

Zadatak 1. hrvatskog korpusa bio je da, uz oslonac na 1. bosanski korpus, što upornijom odbranom preostalog dijela slobodne teritorije u Lici veže italijanske snage, ne dopuštaju i im da preduzmu akciju prema jugoistoku, u pozadinu Glavne operativne grupe. Istovremeno je 1. hrvatski korpus, prema potrebi, manevrom dijela svojih snaga sa pravca gornjeg toka Une, imao da poja a odbranu 1. bosanskog korpusa, a u slu aju nužde da se i glavniom prebaci u Bosansku krajinu. Ovakav zadatak je zahtijevao da se njegova glavnina stalno nalazi ispred neprijatelja i da odbranom koridora u gornjem toku Une sa uva slobodu manevra tim pravcem.²⁹³ Zato su se samo manje njegove snage mogle zabaciti u pozadinu neprijatelja.

²⁹² Isto, II, 8, dok. br. 17 i 23.

²⁹³ Isto, 7, dok. br. 171; 8, dok. br. 4, 8, 16, 19, 23 i 29.

Planovi neprijatelja. Poslije slamanja odbrane snaga 1. hrvatskog korpusa na Kordunu i Baniji, 7. SS divizija i ojačana 369. divizija izbile su 30. januara na Unu, od Bihaća do sela Otoke. Time i ovladavanjem komunikacijom Vrhovine—Prijeboj—Bihać neprijatelj je zauzeo slobodnu teritoriju Banije, Korduna i sjeverne Like. Ali, suprotno očekivanju, na tom prostoru nije uspio da okruži ni jednu jedinicu 1. hrvatskog korpusa, pa čak ni da joj zada osjetniji udarac ili nanese teže gubitke. U toku ovih borbi njemački i italijanskim komandantima je postalo jasno da su dejstva 1. hrvatskog i 1. bosanskog korpusa vrsto usklađena, da se izvode pod jedinstvenom komandom i da se sve jedinice brane i povlače po jedinstvenom planu. Na osnovu toga i zbog snažnog otpora 4. i 5. krajiške divizije njemačkoj 717. diviziji i lijevog krila 6. ličke divizije italijanskoj diviziji „Sasari“, kao i zbog priliva snaga koje su se iz Hrvatske povukle preko Une, odnosno u Liku, njemačko i italijansko komandovanje je cijenilo da će u nastavku operacije „vajs 1“ naići na upornu odbranu Grmeča i planine Plješevice i da im to nudi mogućnost da se u drugoj etapi ove operacije u tom području ipak okruže, razbiju i unište jače snage NOV i POJ. Ali su, isto tako, u neuspjehu 717. divizije pokušaju da zatvori obrubom južno od Grmeča i u neuspjehu divizije „Sasari“ da prodre preko D. Lapca i Kulen-Vakufa, uoči čega povoljne mogući za izvlačenje snaga NOV i POJ na jugoistok. U takvoj situaciji general Liters, komandant njemačkog korpusa, izdao je 30. januara zapovijest kojom su zadaci jedinica u nastavku operacije „vajs 1“ određeni na sljedeći način:

— 7. SS divizija da nastupa na jugoistok, preko Bos. Petrovca, i da raširi istočne padine Grmeča;

— 369. divizija da jednom kolonom nastupa pravcem Bos. Krupa—s. Krnjeuša i da, raširivši avajnu i zonu u zahvatu grmečke ceste, pomogne 7. SS diviziji u raširivanju zapadnog dijela Grmeča, a glavnim snagama da raširi istočne padine Grmeča, do rijeke Sane;

— 717. divizija da svojom desnom kolonom nastupa u pravcu sela Gudavca, gdje je imala da se spoji sa 369. divizijom, a zatim, pošto o istom prostoru sjeverno od ceste Gudavac—Sanski Most, da se prikupi u Sanskom Mostu,

stavljaju i se na raspolaganje komandantu divizije; južna kolona ove divizije imala je da zauzme Bos. Petrovac; — 714. divizija ostaju i na ranijim položajima i sadjejtstvuju i 369. i desnoj koloni 717. divizije, trebalo je da sprije i pokušaj izvla enja jedinica NOV i POJ na sjever preko r. Sane.

U zapovijesti se posebno naglašava da je „metodi - no raš iš avanje planine Grme a od najve e važnosti za produženje operacija i sigurnost snabdijevanja.“

Prema ovoj zapovijesti, završna, druga etapa operacije „vajs 1“, tj. okružanje i raš iš avanje Grme a, trebalo je da se završi do 15. februara, s tim što je 717. divizija ve do 10. februara trebalo da izvrši svoj zadatak i da se poslije prikupljanja i odmora od 6 dana, 17. februara, oja ana Inžinjerijskim bataljonom 369. divizije, prebaci iz rejona Klju a (preko Mrkonji -Grada i Jajca) u zonu Bugojno, G. Vakuf kao polaznu osnovu za operaciju „vajs 2“.

Poslije iš enja Grme a, 7. SS i 369. divizija imale su da se prikupe u zoni Bos. Petrovac, Klju , Sanski Most da bi poslije odmora od 8 dana, 25. februara, bile spremne za po etak operacije „vajs 2“.

Uo avaju i nesigurnost desnog boka i pozadine 7. SS divizije, koja je i u nastupanju od Biha a prema Bos. Petrovcu trebalo da bude nosilac manevra i siline napada, Liters je ovom prilikom od Italijana zahtijevao da njihov 5. armijski korpus borbenom grupom „Fabri“ osigura u zoni Biha a desni bok 7. divizije, da divizijom „Re“ zauzme Korenicu i produži napad na planinu Plješevicu, a da divizija „Sasari“ zauzme G. Lapac i što prije, preko Kulen-Vakufa, izbije ka selu Vrto u, prema po etnom planu za operaciju „vajs 1“.²⁹⁴

Nasuprot planu komandanta njema kog korpusa da svim snagama odlu no nastavi napad u skladu sa po etnom zamisli za ovu operaciju, u cilju da se postigne ono što se nije postiglo u prvoj etapi operacije, italijanski komandanti su se razapinjali izme u želje za uspjehom i vojnim prestižom i svojih realnih mogućnosti, s jedne strane, i straha od prostora pozadi fronta svojih snaga, s druge strane. Naime, 5. armijski korpus je izbijanjem

²⁹⁴ Isto, IV, 9, dok. br. 232, 233, 240 i 241.

u Koreni ko i Kravsko polje znatno skratio front i time stvorio vrlo povoljne uslove da prikupljenim snagama produži napad na dio slobodne teritorije i snage 1. hrvatskog korpusa u Lici. Pored toga, komandant italijanske 2. armije je 29. januara tražio od komandanta 5. armijskog korpusa da divizija „Sasari“ što prije zauzme G. Lapac i Kulen-Vakuf. A dva dana kasnije, pošto je ocijenio da bi namjere snaga NOV i POJ pred njema kim korpusom mogle biti „ili otpor na Grme u ili povlaenje na jug“, on je, u procjeni situacije koju je 31. januara dostavio komandantu korpusa, ukazao na to da bi „ne obaziru i se na one dijelove (misli se na dijelove NOV i POJ — B. P.) koji bi se uvukli izme u istaknutih kolona . . . , zatvaranje pravca Bosanski Petrovac—Kulen-Vakuf—D. Lapac bilo vrlo važno“ i istovremeno izrazio želju „ne ponavljaju i nareenja koja su ve dovoljno jasna“, *da divizija „Sasari“ stigne u rejon Bosanskog Petrovca prije njema kih snaga*.²⁹⁵ Ali, komandant 5. korpusa je, umjesto da se koristi datim uslovima i da odlu no krene napred, razradio plan išenja zone izme u željezni ke pruge Vrhovine—Medak i ceste Prijeboj—Udbina—Lovinac, koji je 4. februara dostavio komandantu armije na odobrenje. Njime se predvi alo da se „metodi no i potpuno išenje“ odre ene prostori je izvede u tri faze, u trajanju od 15 dana:

— *prva faza*: 74. pješadijski puk „Lombardija“ (bez jednog bataljona) od sela Vrela, a 2. pješadijski puk „Re“ (bez jednog bataljona) i 34. ustaška bojna od Korenice iste zonu sela Kravice; za to vrijeme 1. pješadijski puk „Re“, 16. bataljon „M“; 31. i 32. ustaška bojna ostaju na položajima na liniji s. Radu —s. Lovinac—s. G. i D. Plo a—Leskovac;

— *druga faza*: 74. pješadijski puk od Kravice i etni ke snage od Vrhovina iste zonu sela Turjanskog; 2. pješadijski puk i 2. bataljon 1. pješadijskog puka „Re“ iste zonu s. Jagodnje, s. Breštane, s. Srednja Gora;

— *tre a faza*: 2. pješadijski puk od sela Vrepca, 2. bataljon 1. puka „Re“ i dve ustaške bojne od sela Radu a i G. i D. Plo a iste zonu s. Vrebac, s. Mogori , dok su 1. bataljon 1. pješadijskog puka i jedna ustaška bojna

²⁹⁵ Isto, V, 11, dok. br. 222.

od Breštana imali da iste zonu Breštane, Srednja Gora, Plo a.²⁹⁶

Ovaj plan se, istina, zasnivao na pomenutom nare- enju komandanta armije od 29. januara. Me utim, ko- mandant korpusa ovom prilikom i uprkos želja koje je izrazio komandant armije 31. januara, nije planirao i djejtva divizije „Sasari” prema G. Lapcu i Kulen-Va- kufu, odnosno ka Bos. Petrovcu, zbog toga što su se do- ga aji na frontu ove divizije druga ije razvijali nego što je komandant armije o ekivao. Jer, pošto su poslije 29. januara, kada je zauzela Mazin, svi njeni naponi da se probije prema G. Lapcu ostali bezuspješni i pošto je 3. februara morala da stane, o ekuju i nova poja anja, iz- gleda da ni komandant korpusa ni komandant armije ni- jesu više žurili da ubrzaju njeno napredovanje na sjever.

Me utim, pošto italijanski dijelovi nijesu izbili pre- ma Biha u kada je 7. SS divizija svim snagama produ- žila odlu an napad od Biha a ka Bos. Petrovcu, general Ler, komandant Jugoistoka, plaše i se, svakako, za bok i pozadinu ove divizije, ve 1. februara je preko koman- danta njema kih trupa u Hrvatskoj zahtijevao od štaba italijanske 2. armije da 5. armijski korpus produži djejt- tvo po slijede em:

— borbeno grupa „Fabri” da preduzme iš enje zone Slunja i osigura komunikaciju Slunj—Li ko Petrovo Se- lo—Biha , radi redovnog snabdijevanja njema kih snaga;

— lijeva kolona divizije „Re” da pokretom preko Li kog Petrovog Sela i sela Baljevca izbije u selo Zava- lje, južno od Biha a, radi neposredne zaštite pozadine 7. SS divizije i da njena srednja i južna kolona sprovedu iš enje planine Plješevice;

— divizija „Sasari” da nastupa do raskrsnice puteva u Vrto u, gdje je imala da se zadrži i preduzme lokalna iš enja svakako radi zaštite boka 7. SS divizije.²⁹⁷

Ali, Italijani su, ostaju i pri svom planu, u po etku energi no odbijali njema ke zahtjeve u pogledu angažo- vanja divizije „Re” prema Zavalju i planini Plješevici, motivišu i to nedostatkom snaga i injenicom da je ko- mandant 7. SS divizije ranije odbio ponu eno sadjejtvo

²⁰⁶ Isto, 12, dok. br. 16.

²⁹⁷ Isto, dok. br. 102.

u zoni Bihaća. Sto se ti i zahtjeva da divizija „Sasari“ nastupa ka Vrto u, komandant italijanske 2. armije je istakao u svom odgovoru od 2. februara da je to „objekat njemačkih trupa“, ukazuju i na potrebu pojačanja 717. divizije da bi bila u mogućnosti da dostigne Bos. Petrovac. Očigledno da je neuspjeh pokušaj divizije „Sasari“ da se probije iz Mazinske kotline prisilio komandanta italijanske 2. armije da se odrekne želje od 31. januara da ova divizija izbiće u rejon Bos. Petrovca prije Nijemaca. Zato je ovom prilikom ostao pri tome da divizija „Sasari“ zauzme samo G. Lapac i „po mogućstvu Kulen-Vakuf“.²⁹⁸

Iako su Italijani nastojali da ostanu pri svom planu, njih i Nijemci uskoro prisiliti da udovolje njihovim zahtjevima i da cijelu borbenu grupu „Fabri“ i djelimično diviziju „Re“ angažuju prema Bihaću i planini Plješevici. Tada i ih, kao što i se vidjeti kasnije, i razvoj događaja na frontu divizije „Sasari“ natjerati da težište dještva prenesu na jug, na pravac Mazin—G. Lapac. Tako i po etni plan komandanta 5. armijskog korpusa za išćenje odre enog prostora zapadno od Koreničkog i Kravskog polja ubrzo doživjeti bitne promjene.

BORBE U BOSANSKOJ KRAJINI

Tridesetog januara uveče jedinice NOV i POJ pred frontom njemačkog armijskog korpusa „Kroacija“ nalazile su se u slijedećem rasporedu:

— 5. krajiška divizija (1. brigada, bez jednog bataljona, i 4. brigada) na liniji s. Hadži i— s. Voji i (k. 470)— s. Kopljenica (k. 402)—s. Kantarevac, vrsto je držala prevoj Paunovi; 7. brigada je i dalje kontrolisala pravac Banjaluka—s. Sitnica i pravac koji iz doline Vrbasa i od Jajca izvodi prema Mrkonjić-Gradu, vezuju i se desno sa dijelovima 9. krajiške, samostalne, brigade, koji su bili orijentisani prema Jajcu;²⁹⁹

— 4. krajiška divizija: 2. brigada i dva bataljona 6. brigade držali su i dalje u blokadi 737. puk 717. divizije

²⁹⁸ Isto.

²⁹⁹ Isto, 9, dok. br. 144 i 153.

u selu Benakovcu; dva bataljona 5. brigade, dva bataljona 6. brigade i jedan bataljon 1. brigade zatvarali su cestu Kamengrad—Skucani Vakuf, odbijaju i pokušaj neprijatelja da se sa tog pravca probije prema 737. puku; druga dva bataljona 5. brigade nalazili su se prema Ljubiji, odakle su nadirali dijelovi 714. divizije; 8. brigada, koja je do tada zatvarala pravac od Bos. Novog i kontrolisala dolinu Une, posle izbijanja 369. divizije na Unu prikupila se glavninom snaga prema Bos. Krupi i' povezala sa Banijskim NOP odredom, koji je imao oko 500 boraca i koji je, poslije prelaska preko Une, stavljen pod njenu komandu. Brigada je trebalo da organizuje odbranu Bos. Krupe, kontrolišu i istovremeno dijelom snaga pravac od Biha a i desnu obalu rijeke do sela Otoke;³⁰⁰

— 7. banijska divizija je poslije prelaska Une, 29. januara zauzela položaje u okuci rijeke jugoistočno od Biha a, dvije brigade u zahvatu komunikacije prema Bos. Petrovcu, a jedna brigada na komunikaciji prema Bos. Krupi. Ali, pošto je slijedećeg dana, po naredjenju Vrhovnog štaba, svoju 8. brigadu uputila u rejon sela Medenog Polja, u rezervu Vrhovnog štaba, ona je toga dana sa 7. i 16. brigadom zaposjela liniju s. Grabež—s. Hrgar—s. Ripa ; na lijevom divizijskom krilu, kontrolišu i desnu obalu Une, nalazio se Biha ki NOP bataljon. Peta brigada 8. divizije, pošto se zajedno sa 7. divizijom prebacila preko Une, ponovo se noć u 29/30. januara, kod sela V. Ra i a, prebacila na lijevu obalu rijeke u sastav svoje divizije i zaposjela položaje za odbranu pravca Biha —D. Lapac.³⁰¹

Kako su se 7. SS i 369. divizija do 30. januara prikupile, popravile komunikacije za snabdijevanje i mostove za prijelaz rijeke Une (u Biha u i selima Ostrošcu i Otoci) 31. januara sve njemačke divizije su prešle u napad. Prednji dijelovi Zapadne grupe 7. SS divizije odbacili su prednje dijelove 7. banijske brigade i izbili na liniju s. Golubi —s. Pritoka—s. Volarica, dok je Isto na grupa, uz podršku tenkova, odbacila dijelove 16. banijske brigade sa ceste Biha —Bos. Krupa i zauzela selo Radi . Pošto most na Uni, kod Bos. Krupe, još nije bio opravljen, 369.

³⁰⁰ Isto, dok. br. 151 i 159.

³⁰¹ Isto, dok. br. 160.

divizija je skelom prebacila 3. domobranski zdrug na desnu obalu. Ovaj zdrug je u toku dana odbacio dijelove 8. krajiške brigade i, zauzevši Bos. Krupu i selo Pu enik, obrazovao mostobran južno od Bos. Krupe. Ostale snage ove divizije još uvijek su se nalazile na lijevoj obali Une. Odlučan napad ovoga dana preduzela je i 717. divizija. Treći bataljon okruženog 737. puka preduzeo je napad prema istoku u pravcu Skucanog Vakufa u susret jednoj transportnoj koloni, koja je, uz pratnju pješadije i tenkova, trebalo da se probije od sela Fajtovaca prema selu Benakovcu, radi dotura hrane i borbenih potreba okruženom puku i da prihvati njegove ranjenike koje je trebalo prebaciti u Sanski Most. Naime, poslije neuspjeha da se spuštanjem aviona u reonu Starog Benakovca prihvate ranjenici ovog puka, 29. januara formirana je borbena grupa „Paschehe (4. bataljon 2. gorskog zdruga, eta tenkova, art. baterija) koja je trebalo da omogući i da se jedna transportna kolona u pratnji dvije ete 2. bataljona 749. puka i jedne tenkofske ete probije preko s. Gorice i Skucanog Vakufa ka s. Milinovići u susret bataljonu 737. puka koji je imao da nastupa sa zapada. Ali je bataljon 737. puka energičnim protivdjejstvima dijelova 4. divizije na Radanovom polju razbijen i odbačen prema selu Majki -Japri, gdje se utvrdio i zadržao u toku noći. Kolonu koja se probijala s istoka, sačekaio je 3. bataljon 1. brigade u zasjedi na liniji Grubarska glava (trig. 547)—s. Drenova glavica (k. 571)—s. Korita (k. 512) i, nanijevši joj teške gubitke, zaplijenio dio komore. Uveče su ove neprijateljske snage bile opkoljene u Skucanom Vakufu.³⁰²

Istovremeno je 749. puk preduzeo energičan napad u pravcu Ključa i Bos. Petrovca i, uz snažnu podršku artiljerije i tenkova, krajem dana zauzeo kote 470 i 402, ispod Paunovca, na kojima je zanočio i pristupio utvrivanju.³⁰³

Odgovarajući na akciju neprijatelja uveče, 31. januara, jedinice NOV su preduzele protivnapad na svim pravcima: 7. banijska divizija je lijevom krilom odbacila neprijateljske dijelove i zauzela selo Golubi, dok je na desnom krilu razbila neprijateljske dijelove u selu Vola-

³⁰² Isto, IV, 10, dok. br. 4, 5, 9 i 25; Arhiv VII, mikrot. ser. 315, rolj. 2263, snim. 209, 322, 326, 342.

³⁰³ Isto, dok. br. 6.

rici, koji su se uz teške gubitke u neredu povukli prema Biha u. Neprijatelj se zadržao u selu Pritoki, koje je bilo utvr eno.³⁰⁴

Ove no i su 8. krajiška brigada i Banijski NOP odred u energinom napadu razbili isturene dijelove 3. domobranskog gorskog zdruga na mostobranu kod Bos. Krupe i odbacili ih u Bos. Krupu. Na ovom pravcu neprijatelj je pretrpio znatne gubitke u živoj sili i naoružanju, izgubivši osam lakih i teških mitraljeza, 65 pušaka i drugu opremu.

etvrta divizija je sa 2. brigadom i djelovima 6. brigade obnovila napad na okruženi puk u Benakovcu, ali i ovog puta bez uspjeha. Istovremeno je pokušano da se unište okruženi neprijateljski dijelovi u Skucanom Vakufu, ali je neprijatelj izdržao napad. Sjutradan se ova kolona, uz ponovnu akciju 3. bataljona 737. puka od Majki -Japre, poslije veoma teških borbi protiv 1. i 3. bataljona 5. brigade i 3. bataljona 1. brigade, i uz veoma teške gubitke, naro ito bataljona 737. puka, uspjela da probije do Benakovca, o ekuju i, svakako, da prodorom 369. divizije od Bos. Krupe prema Benakovcu kona no bude deblokirana zajedno sa 737. pukom.³⁰⁵

S obzirom na to da je 369. divizija izbila na Unu i slijede eg dana obrazovala mostobran kod Bos. Krupe, izvršena je pregrupacija snaga 4. divizije: njena 8. brigada, sa Banijskim NOP odredom, imala je sa dva bataljona da zatvori pravac Biha —Bos. Krupa, u visini sela Radi a, jednim bataljonom da kontroliše dolinu Une do sela Rakana, a ostale snage da zadrži u rejonu Bos. Krupe. Štab divizije je ovom prilikom posebno ukazao Štabu 8. brigade na važnost sela Gudavca kao drumske raskrsnice. Peta brigada trebalo je sa dva bataljona da preuzme sektor 8. brigade na Novskoj planini, prema Bos. Novom; jednim bataljonom i dalje da zatvara pravac prema selu Ljubiji (od trome e do sela Trgovišta), a sa jednim bataljonom, zajedno sa 2. brigadom, da i dalje opsjeda neprijateljske snage u Benakovcu, na sektoru s. Majki -Japra, s. Potkalinje; 6. brigada sa dva bataljona trebalo je da se postavi prema selima St. Rijeci i St. Maj-

³⁰⁴ . Kladarin, *n. d.*, 149—150.

³⁰⁵ Zbornik, IV, 10, dok. br. 4, 9, 179 i 180; 9, dok. br. 244.

danu i Sanskom Mostu i da aktivnim djejtvom sprije i pokušaj neprijatelja da prodi e tim pravcima, dok su dva njena bataljona imala da ostanu u rezervi u Skucanom Vakufu, s tim da se, po potrebi, angažuju i prema istoku i prema okruženim snagama u Benakovcu, ukoliko ove pokušaju da krenu prema Sanskom Mostu.

Peta divizija je 31. januara uve e sa dva bataljona 1. brigade preduzela napad na Rami e, gdje su se nalazile pozadinske jedinice, rezerva i artiljerija 749. puka, dok je 4. brigada vršila pritisak na neprijateljske isturene dijelove ispod Paunovca. Napad na Rami e bio je vrlo uspješan. Prilikom podilaženja 1. brigada je zarobila dva neprijateljska vojnika i, dobivši od njih znake raspoznavanja, bez borbe ušla u selo i vatrom obasula njema ke jedinice na spavanju. U bjekstvu je došlo i do me usobne borbe razbijenih neprijateljskih dijelova. Neprijatelj je pretrpio teške gubitke. Poginuo je i komandant 202. tenkovskog bataljona; zarobljeno je 15 Nijemaca, a etiri zaplijenjena tenka nijesu izvu eni ni ozbiljnije ošte eni jer nije bilo flaša sa benzinom, a i borci nijesu bili dovoljno snalažljivi. Uništen je i zaplijenjen najve i dio komore, ubijeno je oko 30 konja u stajama, ali neprijateljska artiljerija, koja je podržavala 749. puk i koja je bila jedan od ciljeva napada, nije zaplijenjena, jer se nije nalazila na položajima sa kojih je prethodnih dana djejtvovala.

Neprijateljske snage na položajima ispod Paunovca, iako su napadom 4. brigade mjestimi no bile izbane iz prvih rovova, uspjele su, oslanjaju i se na tenkove, da se održe na svojim položajima.³⁰⁶

Ovim protivnapadom na svim pravcima, Nijemci su se još više uvjerali da e jedinice NOV i POJ odlu no braniti Grme . Zato e oni narednih dana poja ati napore da obuhvate što ja e Snage NOV i POJ na masivu Grme a.

Nastavljaju i napad u zahvatu ceste, Zapadnja grupa 7. SS divizije u toku 1. i 2. februara, poslije žestoke borbe, odbacila je lijevo krilo 7. banijske divizije i, zauzevši selo Ra i i Ripa ki klanac, uve e izbila pred selo Goričevac, dok je Isto na grupa, nastupaju i desnim krilom zapadnim padinama Grme a, izbila na liniju Cilj (trig. 1071)—Gredoviti vrh (trig. 1209), a lijevom krilom pre-

³⁰⁶ Isto, IV, 9, dok. br. 6; 10, dok. br. 179 i 181.

uzela djeljstva na istok i, odbacivši dva bataljona 8. brigade sa položaja kod sela Radića, produžila pokret prema selu Vranjskoj Mosuri, sadjejtstvujući 3. domobranskom zdrugu u napadu od Bos. Krupe, što je trebalo da omogući 369. diviziji da pređe Unu. Ovim prodorom 7. SS divizije, krila i bokovi 7. banijske divizije bili su ugroženi i ona se u toku noći 2/3. februara, pod teškim uslovima, povukla preko Golog vrha (trig. 1185) i Jedovika (trig. 1172). Sjutradan je ona organizovala odbranu na liniji Tarkovac—Crni vrh (k. 850). Po naredjenju Vrhovnog štaba trebalo je sa ovih položaja da preduzme protivnapad, s tim da povrati Ripački klanac. Zato joj je vraćena 8. brigada iz rezerve Vrhovnog štaba.³⁰⁷ Ali 3. februara je Zapadna grupa 7. SS divizije prodrla uz Unu i zauzela selo Doljane, dok je tenkovskim snagama, nastupajuć i u zahvatu ceste, ovoga dana poslije podne odbacila dijelove 7. banijske divizije i zauzela Dubovsko. Uveče je 7. banijska divizija 7. brigadom zauzela položaje u zahvatu ceste, u visini sela Lipe i na jugozapadnim padinama Jedovika, dok se 16. brigada sa Bihaćkim bataljonom nalazila zapadno od ceste, na liniji Crni vrh—Goli brijeg (k. 908)—Veliki Ljuto (trig. 1168) i prema Doljanima; njena 8. brigada stigla je u Vrtoće radi namjeravanog protivnapada. Međutim, 4. februara Zapadna grupa 7. SS divizije je nastavila energičan napad. U žestokim borbama koje su ovoga dana vođene, 7. banijska brigada je izdržala na svojim položajima. Ali, prodorom jedne neprijateljske kolone prema selu Bukovcima, između 7. i 16. brigade, i zauzimanjem ovoga sela, i prodorom druge kolone uz Unu do sela Kliševića, 16. brigada se na V. Ljuto u našla u okruženju i naveče se probila ka selu Orašcu. Uslijed ovakvog razvoja događaja na ovom pravcu, kao i na odsjeku fronta 4. krajiške divizije, Vrhovni štab je ovoga dana odustao od namjeravanog protivnapada i naredio štabu 7. divizije da jednu brigadu odmah uputi na Oštrelj, a da se ostale snage postepeno povlaće prema Bos. Petrovcu i Kulen-Vakufu.³⁰⁸ Noću, 4/5. februara, 7. brigada je izvućena sa položaja i upućena prema Oštrel-

³⁰⁷ Isto, IV, 10, dok. br. 19 i 20; II, 8, dok. br. 6 i 11.

³⁰⁸ Isto, II, 8, dok. br. 14; IV, 10, dok. br. 30, 185 i 187; Kladarin, *n. d.*, 151—152.

Iju, dok je 8. brigada posjela položaj na liniji Kovilja a (k. 854)—Cu evo brdo (trig. 1091).

Isto na grupa 7. SS divizije je u toku 3. i 4. februara djejtstvom sa zapada i preko sjeverozapadnih padina Grme a, pošto je u oštrim borbama odbacila dva bataljona 8. brigade ispred sebe, izbila na liniju Gradina (k. 909)—s. D. Suvaja, povezavši se sa desnim krilom 369. divizije, koja je do 3. februara postepeno uvela u borbu sve snage: na desnom krilu, u zahvatu grme ke ceste, djejtstvovao je 3. domobranski zdruk; lijevo od njega, prema grebenu Grme a, napadao je 187. puk; 750. puk je djejtstvovao u pravcu sela Prav. Jasenice i Benakovca, dok je 969. puk nastupao širokim frontom, sjeverno od ceste Bos. Krupa—Sanski Most, sa zadatkom da „ isti" teren.³⁰⁹

U sadjejtstvu sa Isto nom grupom 7. SS divizije desno krilo 369. divizije savladalo je otpor 8. krajiške brigade i Banijskog NOP odreda i 4. februara izbilo pred Risova - ki klanac, na liniju Vršak (k. 696)—k. 504—Risova ki dol; u centru je 187. puk zauzeo Gorjanski vrh- (k. 970), a 750. puk, pred kojim su se od 2. februara nalazili dijelovi 2. i 5. krajiške brigade, u oštrim borbama zauzeo je 3. februara Prav. Jasenicu i sjutradan se preko Potkalinja spojio sa 737. pukom 717. divizije, koji se ranije bio spojio sa snagama koje su pratile transportnu kolonu od Sanskog Mosta; 969. puk je, „ iste i" i dalje prostor uz Unu, stigao do sela Rujiške.³¹⁰

Pošto je deblokiran, 737. puk je orijentisan prema Sanskom Mostu, s tim da ovlada komunikacijom prema Kamengradu, dok se 750. puk glavninom snaga orijentisao prema Grme u.

U ovoj situaciji 4. krajiška divizija je 5. februara uve e zauzela slijede i raspored: na desnom krilu, 6. brigada, sa dva bataljona postavila se južno od ceste Sanski Most—Lušci-Palanka, na liniji s. Bošnjaci—s. Korjenovo, a sa dva bataljona sjeverno od ove ceste, na prostoru od Skucanog Vakufa do St. Majdana. Brigada je imala zadatak da napada neprijateljske snage koje se kre u od Sanskog Mosta prema selu Majki -Japri i Grme u i obratno; lijevo od nje, 5. brigada, imala je da zauzme položaje

³⁰⁹ Zbornik, IV, 10, dok. br. 185, 187 i 189.

³¹⁰ Isto.

na sjevernim padinama Grme a, od ceste Prav. Jasenica—Baraka do Lušci-Palanke, na liniji Metla (k. 780)—Ma kov vrh (k. 590), paralelno sa cestom Bos. Krupa—Lušci-Palanke, sa zadatkom da zasjedama na cesti i na pravcima koji vode u šumu tu e neprijatelja. Štabu brigade je skrenuta pažnja da se odbranom ulaza u Grme mora stvoriti vrijeme za evakuaciju skladišta i drugih „institucija” iz Grme a; 2. brigada je sa dva bataljona i Banijskim NOP odredom zatvorila cestu D. Suvaja—Krnjeuša, na Risova kom klancu, a sa dva bataljona je štitila šumsku cestu koja od Prav. Jasenice vodi na greben Grme a; 8. brigada, na krajnjem lijevom divizijskom krilu, povuena je nešto unazad i zauzela položaj u zahvatu grme ke ceste, u trouglu s. Risovac—s. Krnjeuša—s. Lastve, sa zadatkom da sprije i spajanje neprijateljskih kolona koje su nastupale od Biha a prema Bos. Petrovcu i od D. Suvaje prema Krnjeuši.³¹¹

Za to vrijeme, od 1. do 5. februara, dok su se dogajali kod 4. i 7. divizije ovako razvijali, 5. krajiška divizija je na frontu kod Klju a i dalje vrsto držala prevoj Paunovac. Poslije uspješnog napada 1. krajiške brigade no u uo i 1. februara na selo Rami e, oja ani 749. puk sa sve do 5. februara ograni io samo na djejtva artiljerije i avijacije. Me utim, no u 2/3. februara 1. brigada je sa dva bataljona ponovo napala Rami e, ali bez ve eg uspjeha, jer je neprijatelj bio oprezan. Ipak, napad je imao za posljedicu da se njema ke snage narednih dana ograni e na odbranu, sa ekuju i pristizanje 737. puka, da bi tek tada preduzele odlučan napad u pravcu Bos. Petrovca.³¹²

Po otporu 4. i 5. krajiške i 7. banijske divizije Nijemci su i dalje smatrali da se u Grme u nalaze jake snage NOV i POJ, koje e odsudno braniti Grme . Zato narednih dana ulažu sve ve e napore da ih okruže i unište. U skladu s tim, motorizovana kolona 7. SS divizije je energinim nastupanjem 5. februara uve e izbila pred Vrtoe. Osmo banijska brigada se povukla na nove položaje u visini sela Bjelaja i Bjelajskog Vaganca, južno od petrova ke ceste, a 16. brigada se sa Biha kim bataljonom nalazila na položajima u visini sela Orašca, zatvaraju i i da-

³¹¹ Isto, dok. br. 28.

³¹² Isto, dok. br. 18 i 29.

lje pravac dolinom Une prema Kulen-Vakufu, pred desnokrilnom kolonom 7. SS divizije. Shodno naređenju Vrhovnog štaba, 7. brigada ove divizije se ovoga dana nalazila u pokretu prema Oštrelju.

Idu večer dana 7. SS divizija je produžila napad svim snagama. Da bi pomogla Italijanima i pokrenula u akciju njihov 5. armijski korpus, koji je u Lici zastao, ona je djelom snaga 4. bataljona 14 SS puka koji je iz reona s. Zavalja štitio bok i pozadinu divizije i domobranskim snagama, koje su iz pozadine stigle u Bihać, uz podršku dva tenka, preduzela napad lijevom obalom Une od Bihaća prema D. Lapcu, a drugom kolonom uz desnu obalu Une, prema Kulen-Vakufu. Prva kolona je napala na položaj 5. brigade 8. divizije na Drenova i (trig. 579). U žestokoj borbi, uz obostrane teške gubitke, ova kolona je razbijena i natjerana u bjekstvo, ostavivši na bojištu i jedan tenk.³¹³ Kolona na desnoj obali Une, poslije dvodnevnih borbi sa 16. banijskom brigadom, zaustavljena je kod sela Orašca, gdje je ostala sve do 11. februara, sa zadatkom da štiti bok glavnih snaga divizije sa tog pravca, odakle je general Liters očekivao napad. Međutim, motorizovana kolona SS divizije je 6. februara ovladala raskrscnicom puteva i širim rejonom Vrtoča. Zato se 8. banijska brigada toga dana povukla prema selu Koluni u. Tako je cesta prema Bos. Petrovcu ostala otvorena.³¹⁴

U međuvremenu je 369. divizija produžila odlučan napad svim snagama. Njeno desno krilo, 3. gorski domobranski zdrug, u saradnji sa Istočnom grupom 7. SS divizije, savladalo je snažan otpor dva bataljona 2. krajiške brigade i Banijskog NOP odreda i, ovladavši Risovač kim klancem, 5. februara izbilo na liniju Risovac—Turski grob (k. 816). Lijevakrilni bataljoni 2. brigade su se povukli isto no od grme ke ceste, prema Trovrhu; 8. krajiška brigada se zadržala na prostoru s. Krnjeuša, s. Lastve, dok se Banijski NOP odred prebacio pozadi nje, u selo Skakavac, i uspostavio vezu sa 8. banijskom brigadom, koja je toga dana posjela položaje u visini sela Bje-laja. U centru, na krajnjim sjevernim padinama Grmeča, u zahvatu šumske ceste, 187. puk je vodio žestoke borbe

³¹³ Isto, V, 12, dok. br. 20 i 21.

³¹⁴ Isto, II, 8, dok. br. 16 i 18; IV, 10, dok. br. 33.

sa dijelovima 2. i 5. krajiške brigade i 5. februara zauzeo Mujagi a vrh (k. 576) i Guš e brdo (k. 473); 370. puk, u nastupanju podgrme kom cestom, stigao je u selo ukanovi e, dok je 969. puk i dalje „ istio" prostor sjeverno od podgrme ke ceste.³¹⁵

Pošto je Isto na grupa 7. SS divizije 6. februara produžila nastupanje prema selu Krnjeuši, 3. domobranski zdruk, sa lijevog krila 369. divizije, okrenuo je front na istok, prema grebenu Grme a. Slomivši otpor 8. krajiške brigade i odbacivši je toga dana od Krnjeuše na istok, Isto na grupa je ovladala grme kom cestom i sutradan, 7. februara, spojila se sa Zapadnom grupom. U toj situaciji se Banijski NOP odred prebacio preko petrova ke ceste u selo Drini e, gdje je slijede eg dana, na predlog štaba 7. banijske divizije, dobio nare enje Vrhovnog štaba da se probije kroz neprijateljske redove i vrati na Baniju, u pozadinu neprijatelja.³¹⁶

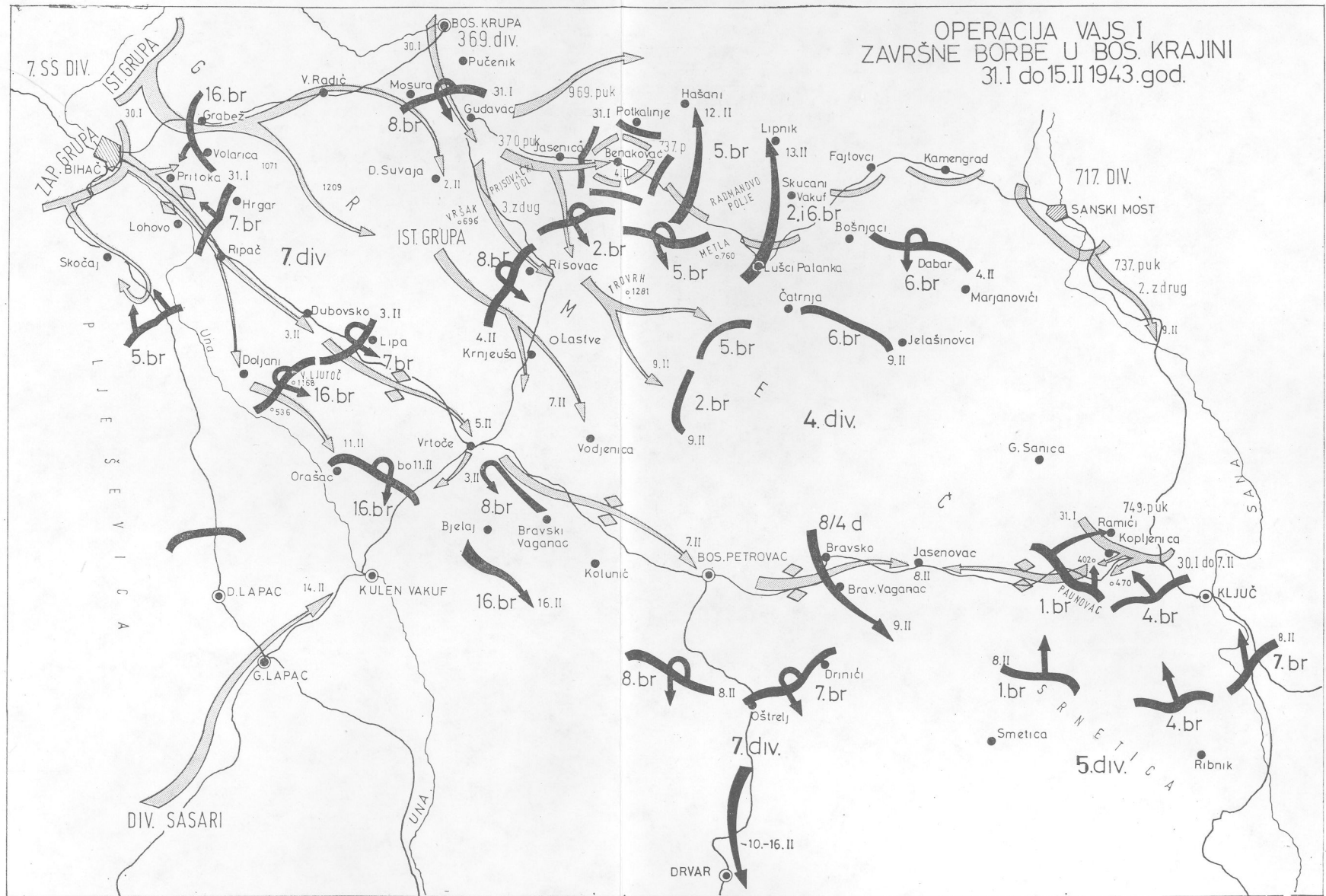
Djejtstvuju i na istok 3. domobranski zdruk je 6. februara izbio na liniju zapadni obronci Suvog vrha—s. Baraka. Ovoga dana naro ito su žestoke borbe vodili 187. i 370. puk 369. divizije sa 2. i 5. krajiškom brigadom na liniji Ma kov vrh—Suvopolje—Metla. Krajem dana 187. puk je zauzeo Ma kov vrh i Suvopolje, a brigade 4. divizije su se povukle u dubinu šume, na nove položaje.³¹⁷

Na frontu kod Klju a 5. divizija je još držala situaciju u svojim rukama. Poslije etvorodnevnog zastoja njema ke snage na ovom pravcu su 5. februara prenijele težište napada na desno krilo, s namjerom da obuhvatom lijevog krila 5. divizije od sela D. Sanice, slome njenu odbranu na pravcu Paunovca. Me utim, i ovaj pokušaj je odbijen. I dok je komandant 717. divizije žurio da što prije na ovaj pravac prebaci i 737. puk, da bi, kako se isti e u njema kom operativnom izvještaju, poja ao ukup-

³¹⁵ Isto, IV, 10, dok. br. 42 i 189.

³¹⁶ Dobivši nare enje Vrhovnog štaba da se vrati na Baniju, odred je 8. februara preduzeo pokret i preko sela Bravskog i Sanice, 12. februara stigao u selo Rujišku, s namjerom da se u rejonu sela Otoke prebaci preko Une. Ali, pošto je neprijatelj kontrolisao prelaze na rijeci, odred se prebacio preko rijeke Sane na Kozaru, a otuda preko Une na Baniju, gdje je stigao 22. februara (Zbornik, V, 13, dok. br. 6).

³¹⁷ Isto, IV, 10, dok. br. 191.

Šema 6.

ne snage na 5—6 bataljona, dotle je štab 5. divizije ovoga dana uveče uputio 1. krajišku brigadu daleko u pozadinu neprijatelja da napadne njegove snage u Vrhpolju, koje su uvalale most na rijeci Sani, i po mogućnosti poruši most. Sjutradan, 6. februara, na ključni pravac stigao je 2. bataljon 737. puka, te su Nijemci produžili napad. U odbrani se nalazila samo 4. krajiška brigada. Ujutru je neprijatelj zauzeo k. 576, ali je 2. bataljon 4. brigade, uz obostrane gubitke, na jurišu povratio ovaj položaj, zaplijenivši jedan laki minobacač, dva puškomitraljeza, jednu radio-stanicu i izvjesnu količinu municije. Njemački napad idućeg dana podržavalo je 11 aviona. No, pošto se 1. brigada prethodne noći vratila iz napada na Vrhpolje, napori neprijatelja da ovlada Paunovcem ostali su i toga dana uzaludni.

Akcija 1. brigade kod Vrhpolja nije uspjela, jer je neprijatelj, dovlačenjem dijelova 737. puka organizovao solidnu odbranu na rijeci Sani i uspio da odbije dva bataljona ove brigade.

Komandant 717. divizije uveo je, 8. februara, na frontu 5. divizije u napad i protiv 737. puka. Proširuju i front napada, ovaj puk je uveden na desnom krilu (3. bataljon od Kontarevca, 1. preko Cugelja, a 2. preko k. 753), dok je 749. puk, uz podršku 202. tenkovskog bataljona, napadao u zahvatu ceste i isto nije. Cilj je bio da se konačno slomi odbrana 5. divizije na Paunovcu i da se otvori put za izbijanje 717. divizije u Bravako polje, u susret snagama 7. SS divizije, koje su se, svakako, ovog dana otkivale sa pravca Bos. Petrovca. Toga dana prije podne vođene su žestoke borbe na istavom frontu (2. bataljon 749. puka je u jednom okršaju imao 15 ljudi izbačenih iz stroja), ali ni ovaj napor 717. divizije nije dao rezultate sve dok su, poslije podne motorizovani dijelovi 7. SS divizije izbili za leđa jedinica 5. divizije.³¹⁸

Naime, poslije ovladavanja grme kom cestom i spanjanja Zapadne i Istočne grupe 7. SS divizija je 7. februara motorizovanim snagama krenula iz rejona Vrtoča prema Bos. Petrovcu, koji je zauzela bez otpora oko 12 časova. Ostale njene snage, sem 3. bataljona 14. SS puka

³¹⁸ Isto, dok. br. 29, 191 i 193; arhiv VII mikrof. ser. 315, rol 2263, snim. 706.

koji je ostao prema Kulen Vakufu i 4. bataljona ovog puka koji je i dalje, iz rejonu s. Zavalja osiguravao pozadinu divizije, u toku dana su se prikupile na prostoru s. Medeno Polje, s. Vodenica. Sjutradan je jedan motorizovani odred sa 9 tenkova produžio pokret od Bos. Petrovca ka Klju u, u susret 717. diviziji i, tako e bez otpora stigao u selo Jasenovac. Zbog izbijanja ovih dijelova 7. SS divizije pozadi fronta 1. i 4. brigade 5. krajiške divizije, obje su se brigade morale povući i južno od ceste Klju — Bos. Petrovac. To je omogućilo 717. diviziji, da se konačno probije preko Paunovca i da se, oko 15 asova, spoji sa motorizovanim odredom 7. SS divizije.

Spajanjem ovih njemačkih divizija obrubio oko Grmeča je bio zatvoren. U obrubi su ostale glavne snage 4. krajiške divizije. Zapravo, ujutru, prije spajanja njemačkih snaga, iz Grmeča se štab 4. divizije sa prištapskim dijelovima prebacio preko ceste u selo Bravski Vaganac. Od borbenih dijelova južno od ceste su se nalazili 3. bataljon i jedna eta 1. bataljona 5. brigade i jedna eta 1. bataljona 2. krajiške brigade, koji su izašli iz Grmeča, vjerovatno kao pratnja ranjenika. Iz Grmeča su bili evakuisani svi ranjenici Centralne bolnice, kao i svi ranjenici pristigli u divizijsku bolnicu. Ali su sve ostale snage 4. divizije — četiri brigade — ostale odsjeene u Grmeču. Međutim, 9. februara ujutru, 8. brigada se probila iz obrube. Ona se, poslije borbi 6. februara u rejonu sela Krnjeuše i Lastve, u kojima je zaplijenila jedan minobacač, jedan teški mitraljez i 19 konja iz komore 3. domobranskog zdruga, povukla preko sela Marjanovića Dola u selo Smoljanu, gdje je uspostavila vezu sa štabom divizije i, uz prihvatanje 3. bataljona 5. brigade, u rejonu Bravskog Vaganca, probila se preko ceste Bos. Petrovac—Klju. Prilikom proboja 2. bataljon 8. brigade i 3. bataljon 5. brigade sa ekalama su u zasjedi jednu kolonu 7. SS divizije, koja je pošla da zaposjedne položaje oko ceste i razbili je uz minimalne sopstvene gubitke. Tom prilikom je zaplijenjeno 10 pušaka, jedan teški minobacač, jedan teški i jedan laki mitraljez, jedna radio-stanica i komora od 22 konja sa municijom i drugom opremom. Ali su 2. 5. i 6. brigada i dalje ostale na Grmeču. Sa njima štab divizije nije imao veze niti je znao da li su do njih stigli ku-

riri sa nare enjem da se 2. i 5. brigada prebace na prostori južno od Bos. Petrovca, a da 6. brigada ostane u pozadini neprijatelja.³¹⁹

Prikupivši se u toku 7. i 8. februara na liniji Bos. Petrovac—s. Medeno Polje—s. Vodenica, 7. SS divizija je 9. februara zauzela jugozapadne i južne padine Grme a (do ivice šume), a 749. puk 717. divizije njegove jugoisto ne padine, do sela Smoljana; 737. puk ove divizije se prikupio na prostoru Klju a, u selu Velagi u, a 2. domobranski gorski zdrug je preuzeo osiguranje ceste od mosta kod Vrhpolja do Velagi a. Angažovani su i dijelovi 714. divizije, koji su, posjedanjem sjeveroisto nih padina Grme a, imali da povežu lijevo krilo 369. i desno krilo 717. divizije.³²⁰

Dok su 7. SS i 717. divizija zatvarale i stezale obru oko Grme a sa juga i jugoistoka dotle su se na grebenu Grme a i na njegovim sjeveroisto nim padinama vodile žestoke borbe izme u 369. divizije i 2, 5. i 6. brigade 4. krajiške divizije. Naro ito dramati ne borbe vo ene su 7. i 8. februara oko visa Trovrha. Nastupaju i koncentri no prema ovom visu, neprijatelj je 7. februara zauzeo Oštrelj (k. 817) i Javornja u, a sjutradan i Trovrh, uz teške gubitke. Prema vlastitom priznanju, njema ke jedinice su u ovim borbama imale 42 mrtva i 94 ranjena, a dijelovi 2. krajiške brigade su na Suvom vrhu potpuno razbili jedan bataljon 3. gorskog domobranskog zdruga. Njemci su zabilježili da su ovih dana na grebenu Grme a „zarobili partizanski zbjeg od oko 1000 žena, djece i staraca”.³²¹ Poslije ovih borbi 2. i 5. brigada su se povukle duboko u šumu, bez me usobne takti ke veze i veze sa 6. brigadom, koja je za to vrijeme vodila žestoke borbe na prostoru s. Lušci-Palanka, s. Otiš, s. Tuk Bobija, Jelašinovci i uspjela da zadrži sela atrnje, Jelašinovce, Otiš i Miljevi e na sjeveroisto nim padinama Grme a. Narednih dana brigade su djejtvoval e svaka za sebe.

Za vriieme borbi u Grme u 2. i 5. brigadu su pritis-kali glad, že , zima i nespavanje. To je dovelo do ma-

³¹⁹ Isto, dok. br. 42, 51, 52, 199; arhiv VII, k. 766a, reg. br. 2/1, operacijski dnevnik 6. brigade.

³²⁰ Zbornik, IV, 10, dok. br. 199.

³²¹ Isto, dok. br. 196, 193 i 195; arhiv VII mikro. ser. 315, rol. 2154, snim. 596.

sovne pojave halucinacija. Prijetila je opasnost da se jedinice rasture i izmiješaju sa preko 10.000 izbjeglog naroda u zbjegovima u šumama pozadi fronta, što bi paralisalo svaki dalji organizovani otpor i mogućnost proboja iz obru a.³²² Bilo je jasno da bi dalje zadržavanje na Grme u bilo besmisleno, te su štabovi brigada 10. februara, nezavisno jedan od drugog, donijeli odluku o proboju na sjever, preko ceste Bos. Krupa—Sanski Most. Prema toj odluci 5. brigada je no u 11/12. februara, spustivši se sa grebena Grme a, razbila neprijateljske snage koje su se nalazile u rejonu Benakovca i Potkalinja i probila se preko ceste, a zatim je preko sela Dubovika izbila u selo Hašane. Prilikom proboja uništen je jedan protivtenkovski top, a zaplijenjena su četiri kamiona, tri motocikla, šest puškomitraljeza i nešto ratne opreme. Iste no i se i 6. brigada prebacila preko ceste u Podgrme, ostavivši svoj 4. bataljon na sjeveroisto ním padinama Grme a da i dalje štiti pomenuta sela i izbjegli narod iz podgrme - kih sela.

Odlučivši se na proboj, 2. brigada je sa izbjeglim narodom poslije dugog marša, 12. februara stigla do položaja 4. bataljona 6. brigade u sela na sjeveroisto ním padinama Grme a i uveče se zajedno sa ovim bataljonom probila preko podgrme ke ceste u rejonu Lušci-Palanke i izvela iz obru a izbjeglu masu naroda. Nakon proboja brigada je produžila pokret prema selima Lipniku i Hadrovcima.³²³ Neprijatelj nije preduzeo gonjenje. Dijelovi 7. SS divizije i 369. divizija, nastavljaju i prodiranje u Grme, udarili su u prazno i mjesto unište-

³²² Isto, 11, dok. br. 22.

³²³ Isto; Arhiv VII, k. 766a, reg. br. 2/1. Ne može se ta no utvrditi koliko se naroda nalazilo u zbjegovima na Grme u. Vlado Stijepović u pomenutom radu, na osnovu vrlo oskudne dokumentacije, navodi da se na Grme u i Šator planini (u okviru operacije „vajs 2”), u zbjegovima nalazilo oko 12.000 ljudi. Međutim, kada se ima u vidu da se narod sa itavog Podgrme kog područja povlačio iza fronta 4. divizije prema grebenu Grme a, te da se i narod sa kompleksa sela Petrova ke kotline, sa južnih padina Grme a, velikim dijelom povlačio prema grebenu Grme a, koji se smatrao neosvojivim, onda se može pretpostaviti da se samo u grme kim šumama, svakako, nalazilo oko 10—12.000 ljudi. Prema nekim podacima od ovog ljudstva stradalo je preko 2000 osoba (Arhiv VII, k. 407a, reg. br. 19/1—17).

nja ja ih snaga NOV i POJ, uništavali su, sve do 15. februara, bolni ke barake i skladišta.³²⁴ Zatim su se obje divizije prikupile na prostoru Bos. Petrovac, Klju , Sanski Most, pripremaju i se za operaciju „vajs 2“, a 717. divizija se odmah poslije 10. februara prikupila u širem rejonu Klju a da bi, u skladu sa svojim zadatkom, 17. februara krenula u pravcu Mrkonji -Grada.³²⁵

ZAKLJU AK O BORBAMA U BOSANSKOJ KRAJINI

Skrativši front, poslije prelaska Une, 7. SS divizija bila je u mogu nosti da u nastavku napada obuhvatanjem krila i bokova oslabljene 7. banijske divizije u okuci Une, jugoisto no od Biha a, brzo zauzme Ripa ki klanac, kao glavnu prirodnu prepreku i glavni oslonac 7. banijske divizije u odbrani pravca prema Bos. Petrovcu. Zapravo, pošto je Isto na grupa manevrom svojim desnim krilom preko sela Hrgara prema boku 7. banijske divizije omogu ila Zapadnoj grupi da brzo ovlada Ripa kim klancem, ona je, odbacuju i slabe snage sa komunikacije prema Bos. Krupi, bila u mogu nosti da akcijom svog lijevog krila u tom pravcu omogu i 369. diviziji da se prebaci preko Une i uvede u borbu sve svoje snage. Sve to pokazuje da je bilo necjelishodno što je jedna brigada 7. divizije izvu ena u rezervu Vrhovnog štaba u situaciji kada je, pored odbrane petrova kog pravca, imala da kontroliše i divergentni pravac prema Bos. Krupi i da primi na sebe udar itave 7. SS divizije.

S obzirom na to da se 15. brigada 8. kordunaške divizije bila prikupila na prostoru južno od Biha a i zatvorila pravac prema D. Lapcu, izgleda da bi bilo svrsishodnije da je 5. brigada ove divizije, poslije prebacivanja preko rijeke Une, ostala na desnom krilu 7. banijske divizije i da se postepeno povla ila desnom obalom Une, štite i na taj na in i bok ove divizije i pozadinu

³²⁴ U izvještaju italijanske vojne misije u Hrvatskoj od 10. februara konstatuje se da je na Grme u uništeno 120 baraka, 32 logora, dvije bolnice, jedan mlin i jedna pekara sa elek. centralom (Zbornik, IV, 10, dok. br. 236).

³²⁵ Zbornik, IV, 10, dok. br. 201.

snaga 1. hrvatskog korpusa pred desnim krilom italijanskog 5. armijskog korpusa. To bi omogućilo 7. banijskoj diviziji da, poslije povlačenja sa Ripa kog klanca, obje brigade grupiše u zahvatu petrovačke ceste i na taj način stvori uslove za organizovaniju i vrši odbranu. Ali, pošto se 5. brigada odmah prebacila preko Une u sastav svoje divizije, 7. divizija je, povlačeći se sa Ripa kog klanca, morala jednu svoju brigadu da orijentiše da štiti pravac uz Unu, pored ostalog, i radi osiguranja pozadine snaga 1. hrvatskog korpusa u Lapačkoj kotlini. Zato je 7. banijska divizija pred glavnim snagama Zapadne grupe 7. SS divizije, u zahvatu ceste mogla imati samo jednu brigadu, koja, razumije se, nije mogla ispoljiti veštinu u odbrani, jer pod pritiskom jakih snaga neprijatelja sa fronta nije bila u stanju da stvori uslove za odvajanje snaga radi napada na bokove neprijateljskih kolona, što su jedinice NOV inače obilato i uspješno izvodile na svim pravcima od početka neprijateljske ofanzive. Odsustvo takve taktike i razdvojenost brigada 7. banijske divizije omogućilo je Zapadnoj grupi 7. SS divizije da u nastavku napada, posle ovladavanja Ripačkog klancem, nastupa energično u više kolona, stvarajući na taj način uslove za natkriljavanje odvojenih brigada 7. banijske divizije. To je 4. februara i dovelo do okruženja 16. brigade na grebenu Velikog Ljutača. Ta brigada se pod teškim uslovima nije probila i zauzela nove položaje pred desnokrillnom kolonom 7. SS divizije.

Na, u razmatranju odbrane 7. banijske divizije u ovom periodu, mora se, pored nepovoljnih taktiko-operativnih uslova uslijed nadmoćnosti neprijatelja, imati u vidu da se ljudstvo ove divizije prvi put našlo u borbi u surovim zimskim uslovima na visokoplaninskom zemljištu, kao i činjenica da ni komore ovih jedinica nijesu bile prilagođene takvim uslovima, jer su one u Baniji imale isključivo zaprežnu ulogu. To je, osim napora zbog danonožne borbe i pokreta, dovelo do neredovne ishrane ljudstva i do slabljenja njegove borbene otpornosti.

Međutim, i pored sveukupno nepovoljnih uslova, 7. banijska divizija je, povlačeći se pod pritiskom neprijatelja, stalno uspijevala da se postavi na nove položaje

ispred neprijateljskih napadnih kolona i da nastavi odbranu. Zato je Zapadna grupa 7. SS divizije, iako je brzo i lako ovladala Ripa kim klancem, tek 6. februara, poslije punih 7 dana dještava, uspjela da zauzme raskrsnicu puteva u Vrto u i otvori put prema Bos. Petrovcu.

Na drugoj strani, 5. krajiška divizija je i u ovoj etapi operacije „vajs 1“, aktivnim dještivima, prije svega no nim protivnapadima sa svoje dvije brigade (ukupno 4—6 bataljona), uspjela da osujeti sve napore 749. puka i 202. tenkovskog bataljona da se probiju preko Pounovca, ak i kada je na ovaj pravac pristigao i 737. puk. Tako su ove snage 717. divizije ostale blokirane sve do 8. februara, kada su motorizovani dijelovi 7. SS divizije, u pratnji tenkova, preko Bos. Petrovca izbili pozadi fronta 5. divizije.

Uspješnom odbranom 5. krajiške i 7. banijske divizije stvoreno je dovoljno vremena za plansko i organizovano izvla enje 4. krajiške divizije iz Grme a, a time i za organizaciju odbrane preostalog slobodnog dijela Krajine, u duhu zamisli Vrhovnog štaba za protivofanzivu Glavne operativne grupe.

Poslije prelaska Une i uvo enja u borbu svih snaga 369. divizije, 4. krajiška divizija je bila izložena udaru ove divizije i 3. gorskog domobranskog zdruga sa sjevera, itave Isto ne grupe 7. SS divizije sa zapada i 737. puka 717. divizije sa sjeveroistoka. Zato je bilo logi no da 4. divizija, pošto je 4. februara morala da napusti blokadu 737. puka i da se povu e na sjeverne padine Grme a, elasti nom odbranom samo stvara uslove za organizovanije povla enje na prostoriju južno od Bos. Petrovca. Me utim, ona je svim snagama prihvatila upornu odbranu, ak i pošto je neprijatelj ovladao grme kom cestom i pošto su 2. i 5. brigada bile naba ene na sam greben Grme a. Takvo angažovanje ove divizije bilo je potpuno suprotno onome što je zahtijevala takti ko-operativna situacija na frontu i krajnje rizi no izlaganje ovih dveju brigada da budu desetkovane ili možda i uništene. One su time bile izložene ne samo koncentri nom udaru neprijatelja opremljenog za planinske zimske uslove, nego i surovj zimi na grebenu Grme a, gladi i drugim

teško ama.³²⁶ Vjerovatno da je ovakvo angažovanje ove divizije, u situaciji kada je izostala direktiva za njeno izvlačenje prema jugu, bilo ualovljeno težnjom da se zaštiti masovni zbjeg, koji se nalazio pozadi fronta. Ali upravo položaj izbjeglica i samih jedinica, pošto je neprijatelj ovladao grme kom cestom i pošto je desno krilo 7. SS divizije od Bihaća izbilo u Petrova ko polje, nalagao je da se odmah preduzme proboj prema sjeveru, u Podgrme, i da se na taj način izbjegne taktičko okruženje i jedinica i naroda, odnosno, koncentričan udar neprijatelja i posljedice jake zime i gladi. Međutim, proboj prema sjeveru preduzet je sa znatnim zakašnjenjem, kada su borbene sposobnosti 2. i 5. brigade bile znatno oslabljene. To što su ove brigade ipak uspjele da se probiju i da, uglavnom, izvuku izbjegli narod ispod udara neprijatelja, proizašlo je, prije svega, iz činjenice što su njemačke snage, kada su zatvorile obrubom sa južne strane Grme, a, poslije proboja 8. brigade zastale, otkuju i prodor 2. i 5. brigade prema jugu, umjesto da odmah pođu u napad prema grebenu, kako su to kasnije uradile. U tom slučaju bi se pomenute dvije brigade, zajedno sa zbjegom naroda, našle pod udarom i sa sjevera i sa juga, a to bi sasvim dovelo u pitanje mogućnost njihovog organizovanog izvlačenja.

Iz svega ovoga se vidi da štab 4. krajiške divizije još uvijek nije bio shvatio pravi cilj neprijateljske ofanzive. Zato, kako izgleda, on u datoj situaciji i nije uočio da je neprijatelj, bez obzira na žrtve, uložiti sve napore da ovlada Grmeom kao bazom bolnica, skladišta i radionica NOV i POJ. I činjenica da je štab divizije u kritičnoj situaciji izgubio vezu sa brigadama ukazuje na to da on nije mogao neposrednije da prati razvoj događaja i da pravovremeno reagira u skladu sa zahtjevima situacije na bojištu.

I na čin angažovanja snaga ove divizije poslije 1. februara ukazuje na to da štab divizije nije realno ocijenio operativnu situaciju i svoje objektivne mogućnosti. Ta-

³²⁶ Štab divizije je kasnije, na savjetovanju sa štabovima brigada, ocijenio da su u borbama na Grme u 2. i 5. brigada imali oko 500 boraca izbačenih iz stroja zbog smrzavanja. Od teških smrztina umrlo je 20 boraca (Zbornik, IV, 11, dok. br. 22).

da su 5. i 6. brigada bile orijentisane na zatvaranje pravca prema Sanskom Mostu, Ljubiji i Bos. Novom, a od 8. brigade, koja je bila i bez većeg borbenog iskustva i malobrojna, otkivalo se da spriječi i prodor neprijatelja preko Une, na pravcu Bos. Krupe i od Bihaća. Međutim, umjesto da se brani sve i svašta, u datoj situaciji bilo je mnogo korisnije da su 5. i 6. brigada postavljene tako da mogu iz zasjeda, iznenadnim koncentričnim napadima tu i neprijateljske snage pri prelasku Une i posebno kada one, poslije prelaska rijeke, pokušaju prodor u dubinu Podgrmeća, naročito prilikom njihovog nastupanja u zahvatu podgrmećke ceste.

S druge strane, štab divizije je, poslije drugog napada, noć u 30/31. januara, pokušao da se okruži 737. puk, koji se u Benakovcu bio utvrdio na relativno malom prostoru, na kome je svaka tačka podjednako zasipana vatrom, ne može raspoloživim tehničkim sredstvima razbiti i tu i jer se jedinice koje su izvodile napad, i pored svih napora, nijesu mogle ukliniti u sistem njegove odbrane da bi ga iznutra razbile, što je inače bila praksa jedinica NOV u napadu na utvrđene rejone i naseljena mjesta. Ali, štab divizije tada nije povukao opsadu da bi se 737. puk izvukao iz utvrđenja na otvoren prostor bilo prema istoku ili zapadu i da se tada u pokretu, odlučnim koncentričnim napadima uspješnije tuče. Utoliko prije što su neprijateljski tenkovi za sve vrijeme bili blokirani u Kamengradu i Fajtovcima. Na takvu mogućnost ukazuje i činjenica da su dijelove ovog puka, koji su 1. i 2. februara krenuli u susret transportnoj koloni prema istoku, na Radmanovom polju žestoko tukle relativno male snage.

Odbrana Grmeća i kada više nije bilo nikakvih izgleda na uspjeh dovela je do toga da su tri brigade ove divizije, poslije spajanja 7. SS i 717. divizije, isto noć u Bos. Petrovca, ostale u okruženju. Ali, takav razvoj događaja nije bio nametnut uspjehom njemačkih snaga, nego je proizilazio iz grešaka štaba divizije, a prije svega štaba korpusa, koji sve do 5. februara uveče, poslije čega je uslijedila intervencija Vrhovnog komandanta,³²⁷ nije ni imao namjeru da ovu diviziju povlači na jug. Zato je

³²⁷ Zbornik, II, 8, dok. br. 17.

nare enje štaba korpusa štabu divizije za njeno povlaenje stiglo isuviše kasno³²⁸ da bi se moglo izvršiti, jer, pored toga što su veze štaba divizije sa brigadama bile prekinute, i uslovi za njihovo izvlaenje na jug su u toj situaciji bili vrlo nepovoljni. S obzirom na to da je neprijatelj o ekivao njihov proboj na tom pravcu, obrusa južne strane Grme a bio je mnogo vrš i nego sa sjevera. S druge strane izvlaenjem glavnih snaga 4. divizije na sjever bilo je dovedeno u pitanje izvršenje narednog zadatka 1. bosanskog korpusa da, prema planu Vrhovnog štaba, smjeni 7. banijsku diviziju i, zatvaraju i pravce koji s& linije Bosanski Petrovac—Klju — Mrkonji -Grad izvode na jug i j'ugoistok, sprije i brz prodor neprijatelja u pozadinu Glavne operativne grupe. Štab korpusa je, zapravo, izvlaenjem ovih brigada na sjever i odlaskom 1. brigade 5. divizije, 11. februara, u centralnu Bosnu, za ostvarenje svog narednog zadatka raspolagao sa svega tri brigade. U toj situaciji formirana je 10. krajiška divizija u koju je, pored 9. i 10. krajiške brigade, koje su bile nešto ranije formirane, trebalo da

³²⁸ Takvo nare enje izdato je poslije 5. februara uve e, tj. poslije intervencije Vrhovnog komandanta, ali se iz raspoloživih dokumenata ne vidi dan kada je izdato i kada ga je štab divizije primio. No, s obzirom na to, da se štab 4. divizije 8. februara ujutru prebacio iz Grme a u selo Eravski Vaganac izgleda da je nare enje štaba korpusa primio 7. ili no u 7/8. februara, jer su Nijemci 7. februara oko 12 asova zauzeli Bos. Petrovac, te je vjerovatno da je štab divizije, odmah pošto je takvo nare enje primio, požurio da se prebaci preko ceste Bos. Petrovac—Klju , koja nije bila branjena. U izvještaju štabu korpusa od 8. februara u 14 asova štab divizije isti e da je u toku no i i dana (svakako no u 7/8. i 8. februara) uputio kurire sa nare enjem da se 2. i 5. brigada povuku na jug (Zbornik, IV, 10, dok. br. 42). Ali, pošto štab divizije ve od 6. februara sa ovim brigadama nije imao vezu, on u izvještaju štabu korpusa od 10. februara samo isti e: „Vjerovatno da su se bar jedni kuriri probili do njih i upoznali ih sa odlaskom štaba divizije kao i potrebom prebacivanja na ovaj sektor" (Zbornik, IV, 10, dok. br. 59). Prema tome, o igledno je da su brigade nare enje za povlaenje na jug, ako su ga uopšte i dobile, primile vrlo kasno, upravo kada je izme u njih bila prekinuta takti ka veza i kada su se, uslijed pojave halucinacija kod boraca, našle u teškoj situaciji. Zato je proboj prema jugu u ovoj situaciji bio rizi an, pogotovu što je neprijatelj o ekivao njihovo izvlaenje u tom pravcu (Zbornik, IV, 10, dok. br. 199).

u e i 11. krajiška (glamo ka) brigada, koju je tek trebalo formirati. Ali razvoj događaja je odgodio formiranje ove brigade pa je, u ovoj situaciji (u sastavu 4. divizije) bila formirana samo 12. brigada od dva bataljona sa oko 600 boraca. A pošto su 9. i 10. brigada bile već angažovane, prema Jajcu i Kupresu, odnosno na pravcu Knin—Bosansko Grahovo, formiranje 10. divizije i 12. polubrigade nije moglo da nadomjesti odsustvo glavnih snaga 4. divizije. To je, razumije se, u kasnijem razvoju događaja imalo loših posledica. Jer, kada se 12. brigada sa štabom 4. divizije, 28. februara, prebacila u Podgrme, štab 1. bosanskog korpusa raspolagao je sa svega dvije brigade 5. divizije (4. i 7.) i 8. brigadom 4. divizije, koje su već bile prilično zamorene, naročito 4. i 7. brigada. A to su, svakako, bile i suviše nedovoljne snage za odbranu pravaca koji su sa pomenute linije fronta izvodili prema jugu.^{328a}

Probojem 4. divizije iz Grmeča, u stvari, bila je izvršena operacija „vajs 1“ na području Bosanske krajine, ali, kao što se vidi iz razvoja događaja, njemački korpus ni u ovoj etapi operacije, i pored svih napora, nije uspio da uništi ili razbije ni jednu jedinicu NOV i POJ. U izvještaju italijanske vojne misije u Hrvatskoj svojoj Vrhovnoj komandi, od 22. februara, u vezi sa ovim konstatuje se: „U suštini poslije svih ovih operacija, pokušaj da se otcijepi i uništi znatna masa neprijatelja nije uspio; ustanici, drže i se svoje taktike, uvijek su uspjeli da izmaknu akcijama njemačkih kolona.“³²⁹ A to je bilo upravo ono što njemački komandanti, pripremaju i ovu operaciju, nijesu mogli da procijene niti da pretpostave. I zato su se otkivanju generala Literša da će se, u završnoj etapi ove operacije, nadoknaditi ono što nije postignuto sjeverno od Une, pokazala nerealna. Pokazalo se, zapravo, da su i Hitlerova koncepcija „brutalne energije“ i taktika dještva koju je za ovu operaciju razradio i preporučio general Ler predstavljale samo kabinetska razmišljanja koja se nijesu zasnivala ni na poznavanju neprijatelja i njegovih objektivnih mogućnosti, ni na ob-

^{328a} Zbornik, IV, 10, dok. br. 67, 68, 116; II, 8, dok. br. 47, Vojna enciklopedija, tom 5, str. 4.

³²⁹ Zbornik, IV, 10, dok. br. 270.

jektivnoj procjeni operativnih uslova i sopstvenih prakti- nih mogu nosti u tim uslovima. Istina, njema ki korpus je zauzeo predvi eni dio slobodne teritorije i pri tome narod tog podru ja, prije svega djecu, žene i starce, izložio izuzetnim teško ama i stradanjima, kao i zlo- ina kim udarima avijacije. No i pored plja ke i uništavanja materijalnih dobara, paljenja i uništavanja itavih sela, ubijanja nebora kog stanovništva, general Liters nije uspio da ostvari planove i namjere da sve odraslo stanovništvo deportuje u koncentracione logore, jer se sve ono što je bilo sposobno za pokret povla ilo iza fronta svoje vojske, a sve što je bilo u stanju da se bori odlazilo u borbene jedinice. Zato su Nijemci, prema sopstvenim podacima, sa podru ja koje su osvojili deportovali u koncentracioni logor u Zemunu samo 490 ljudi i 283 žene.³³⁰ Ali su zato u toku ove operacije ubili mnogo više djece, žena i staraca koje su prikazali kao borce jedinica NOV i POJ. U operacijskom izvještaju od 11. februara štab njema kog korpusa konstatuje da je 187. puk tog dana ubio 180 i zarobio 400 partizana. Me utim, u operacijskom dnevniku 6. krajiške brigade navodi se da je taj njema ki puk toga dana „u s. Jelašinovc'ma pobio preko 400 duša na najzverskiji na in". Zato štab njema kog korpusa, svode i rezultate operacije, ozna va da su jedinice NOV i POJ imale neuporedivo ve e gubitke nego što su stvarno imale.³³¹

Na kraju sumiraju i rezultate jednomjese nih borbi njema kog korpusa, potrebno je naglasiti da je on u ovim borbama, prema nepotpunim vlastitim podacima, bez 714. divizije, imao 1404 mrtvih, ranjenih i nestalih vojnika i starješina (417 mrtvih, 895 ranjenih i 92 nestalih). Uz to korpus je, tako e prema vlastitim podacima, imao 440 smrznutih, što zna i da je ukupno imao 1844 izba enih iz stroja. Kada se tome dodaju gubici domobranskih jedinica koje su djeystvoval e u sastavu njema kih divizija

³³⁰ Isto, dok. br. 236.

³³¹ Isto. Nijemci su, sumiraju i rezultate, ozna ili da je u toku operacije poginulo 6.500, a ranjeno 1.725 partizana. Ve sama injenica da je prema ovoj ra unici broj poginulih za više od tri puta ve i od broja ranjenih ukazuje na to da su strijeljani civili prikazani kao poginuli borci NOV i POJ, jer je opšte poznato da je u ratu broj ranjenih mnogo ve i od broja poginulih.

i koje su, prema nepotpunim podacima, imale 723 mrtvih, ranjenih i nestalih, onda su ukupni gubici njema kog korpusa iznosili 2567 izba enih iz stroja vojnika i starješina. A to zna i da je korpus imao preko 5%, a sama 717. divizija sa oja anjima preko 10% gubitaka.³³² Pored toga, jedinice NOV su u borbama na podru ju Bosanske krajine zaplijenile 4 brdska i 3. protivtenkovska topa, 6 minobaca a, 40 teških mitraljeza, 50 puškomitraljeza, 409 pušaka i uništile i oštetile izvjestan broj tenkova.³³³

I gubici jedinica NOV i POJ u borbama sa ovim njema kim korpusom su visoki, jer su samo 8. kordunaška divizija, 1. i 6. krajiška i 6. goranska brigada (nedostaju podaci o gubicima 7. banijske divizije i ostalih brigada 4. i 5. krajiške divizije) imale ukupno 528 izba enih iz stroja (8. divizija 78 mrtvih i 168 ranjenih, 1. krajiška brigada 43 mrtva i 133 ranjena, 6. krajiška brigada 13 mrtvih i 30 ranjenih i 6. goranska brigada 22 mrtva i 40 ranjenih).³³⁴

BORBE U LICI

Plan odbrane 1. hrvatskog korpusa — Operativni položaj snaga 1. hrvatskog korpusa (6. i 8. divizije i goranskih brigada) koje su se, izbijanjem italijanskog 5. armijskog korpusa na Koreni ko i Kravsko polje i prodorom njema ke 7. SS divizije od Biha a prema Petrova kom polju, nalazile na relativno malom prostoru slobodne teritorije u Lici, bio je nepovoljan. Utoliko nepovoljniji što su se neprijatelju nudile mogu nosti da odlu nijom akcijom ja ih snaga od sela Vrto a i Mazina prema Kulen-Vakufu obuhvati ove snage u Lapa koj kotlini i na grebenu Plješevice. Istina, 1. hrvatski korpus je imao vrlo povoljne mogu nosti da se glavnim snagama zabaci u pozadinu neprijatelja, bilo na sjever, na podru je Banije i Korduna, bilo na zapad, na podru je V operativne

³³² Zbornik, IV, 10, dok. br. 193, 196, 198, 210, 217; Slavko Odi *n. d.*

³³³ Isto, 11, dok. br. 64.

³³⁴ Isto, V, 11, dok. br. 122; 12, dok. br. 43; 13, dok. br. 35. (Odbijeni gubici u borbama na teritoriji Like); IV, 10, dok. br. 35, 62 i 63; Arhiv VII, k. 766a. reg. br. 2/1.

zone Hrvatske. Me utim, dalja dještva njegovih jedinica morala su se odvijati u skladu sa operativnim planom Vrhovnog štaba za protivofanzivu Glavne operativne grupe, što je zahtijevalo da se glavnina korpusa stalno nalazi ispred neprijatelja i da, uvaju i pri tome koridor u gornjem toku Une, sa uva slobodu manevra tim pravcem.³³⁵ Zato su se samo njegove manje snage mogle zabaciti u pozadinu neprijatelja.

U skladu sa takvom situacijom i zadatkom 1. hrvatskog korpusa, Glavni štab NOV i PO Hrvatske preuzeo je neposrednu komandu nad svim snagama u Lici i, o ekuju i da e italijanski 5. armijski korpus nastaviti odlučan napad, razradio plan dještva i svojom naredbom od 3. februara rasporedio snage. S obzirom na pravce kojima je neprijatelj mogao preduzeti napad na ostatak slobodne teritorije u Lici, snage korpusa su podijeljene u tri grupe, a radi uspješnijeg komandovanja imenovane su tri komande sektora:³³⁶

— prvu grupu obrazovala je 8. divizija, pod komandom štaba ove divizije (5. i 15. brigada) južno od Biha a, sa zadatkom da brani pravac Biha —D. Lapac i kontroliše istovremeno prelaze na Uni, jugoisto no od Biha a;

— drugu grupu obrazovale su 2. brigada 6. divizije, 6. i 4. primorsko-goranska brigada, 1. bataljon 4. brigade, 3. i 4. bataljon Li kog NOP odreda. Ova grupa je, postavljaju i 6. i 14. brigadu i 1. bataljon 4. brigade na zapadne padine Plješevice, imala da sprije i prodor neprijatelja od Korenice i Bunica u Plješevicu, gdje su se nalazile bolnice i zbjegovi, odnosno preko Plješevice u Lapa ku kotlinu, u pozadinu snaga 1. i 3. grupe; ostale snage (2. brigada 6. divizije i 3. i 4. bataljon Li kog NOP odreda) trebalo je da i dalje ostanu zapadno od komunikacije Korenica—Buni a, u pozadini neprijatelja i štite prostor Krbavica, Turjanski, gdje su se tako e nalazili zbjegovi naroda; sem toga, dještvom iz pozadine ove jedinice su imale djelimi no da vežu neprijateljske snage za sebe i olakšaju odbranu goranskih brigada;

— tre u grupu obrazovala je 6. li ka divizija (bez 2. brigade) sa dva bataljona Li kog NOP odreda, pod

³³⁵ Zbornik, II, 7, dok. br. 171; 8, dok. br. 4, 8, 16, 19, 23 i 29.

³³⁶ . Kladarin *n. d.*, 156.

komandom štaba 6. li ke divizije. Grupa je imala zadatak da brani pravce: Udbina—D. Lapac i pravac koji od Knina, preko Srba, izvodi u gornji tok Une.³³⁷

Uporedo sa pregrupacijom snaga i organizacijom komandovanja, komande i štabovi jedinica, koriste i se neaktivnoš u italijanskog 5. armijskog korpusa poslije 3. februara, preduzimali su i mjere radi jačanja borbene sposobnosti jedinica i konsolidacije odbrambenih položaja: jedinice su popunjene ljudstvom koje je ranije bilo angažovano na raznim zadacima na slobodnoj teritoriji i ljudstvom koje je stizalo iz zbjegova; pravljene su barake za smještaj ljudstva na odmoru; izrađivani su zakloni i rovovi; sprovođene su političke pripreme jedinica za nova preuzimanja, itd.³³⁸

Djeljstva divizije „Re” i borbene grupe „Fabri”. Pripremaju i se za izvršenje određenih zone, prema planu komandanta korpusa, divizija „Re” se u toku 5. februara prikupila u slijedećem rasporedu:

— 151. pješadijski puk „Sasari” sa ojačanjima (dodatašnja desna kolona) u rejonu Udbine, vjerovatno s namjerom da, prema ranijem naređenju komandanta armije, produži napad pravcem Udbina—D. Lapac;

— 1. pješadijski puk „Re” sa 16. bataljonom „M” na prostoru s. Muteli, s. ožluk, u pokretu da, prema predviđenom planu, posjedne liniju Ljeskovao—s. Lovinac—s. Radu, zajedno sa 31. i 32. ustaškom bojnom;

— glavnina 2. pješadijskog puka „Re” i 34. ustaška bojna u selu Buni, povezana sa 1. pukom u rejonu sela Pišća;

— 74. pješadijski puk „Lombardija” (bez jednog bataljona) u Korenici, a neki etni ki; dijelovi u selu Vrelu.³³⁹

Sjutradan su dijelovi 2. pješadijskog puka i 34. ustaška bojna, uz podršku tenkova, preduzeli napad od Buni prema Krbavici. Istovremeno su, od Vrela, preduzeli napad i etni ki dijelovi. U odbrani Krbavice nalazili su se 1. i 2. bataljon 2. li ke brigade, razvučeni na

³³⁷ Zbornik, V, 12, dok. br. 13.

³³⁸ Šesta proleterska divizija, 313; Zbornik, V, 12, dok. br. 17 i 18.

³³⁹ Zbornik, V, 12, dok. br. 105, 115 i 122.

prilično širokom frontu, na liniji Pisuša (trig. 1103—k. 963)—Murgova (k. 863)—Gradina (k. 827)—greben Mrsinja. Nastupaju i tenkovima, neprijatelj je zauzeo Murgovu, a zatim se probio u Krbavicu, pale i sa tenkova baca plamena kuća oko ceste. Protivnapadom 1. bataljona neprijatelj je odbijen prvo iz sela a uveče i sa Murgove. Nemci, koji su preko Mrsinja pokušali da prodru ka selu Baljkuši, bili su takođe odbijeni prema Vrelu.³⁴⁰ Tako je pokušaj iščena Krbavice toga dana propao, jer je izostao napad 74. pješadijskog puka od Korenice, kako je to bilo planom predviđeno. Ovaj puk je toga dana ostao u rejonu Korenice. Sjutradan, 7. februara, prebacio se u G. Babin Potok, a slijedećeg dana, na ponovni zahtjev Njemaca da se osigura komunikacija Slunj—Ličko Petrovo Selo—Bihać, gdje se osjećalo prisustvo Kordunaškog NOP odreda, krenuo je u tom pravcu, zajedno sa 137. legijom „crnih košulja“.³⁴¹

Kako su Italijani u početku odbili da upute svoje snage u rejon sela Zavalja, u tom rejonu je zadržan 4. bataljon 14. SS puka za sve vrijeme nastupanja 7. SS divizije prema Bos. Petrovcu. On je dijelom snaga i dijelovima domobranskih jedinica, koje su pristigle u Bihać kao posada, 6. februara, uz podršku tenkova i artiljerije krenuo u napad prema 8. kordunaškoj diviziji, u dolini Une, južno od Bihaća. Ovim napadom trebalo je olakšati prodor divizije „Sasari“ od Mazina na sjever i na taj način otkloniti opasnost za bok i pozadinu 7. SS divizije. Međutim, ovu neprijateljsku kolonu, koja je nastupala sa linije s. Skočaj—s. Lohovska Brda do ekala je 5. brigada 8. divizije sa svojih položaja na liniji Drenova (trig. 579)—Hrastik (k. 705)—Vršak (k. 690) i bodnim protivnapadom, kako je to ranije rečeno, potpuno je razbila i odbacila prema Bihaću, zaplijenivši, pored ostalog, i jedan njemački tenk.³⁴² Stoga je istog dana komandant njemačkih trupa u Hrvatskoj ponovo energično zahtijevao od komandanta italijanske 2. armije i direktno od komandanta 5. armijskog korpusa da se radikalno raširi isti Plješevica i da se po ne raširi ispred avanje komuni-

³⁴⁰ Isto, dok. br. 13, 19, 99, 122, 126; dok. br. 50.

³⁴¹ Isto, 12, dok. br. 127 i 132.

³⁴² Isto, dok. br. 20 i 21; 13, dok. br. 35.

kacije Slunj—Biha .³⁴³ Iz ovoga se vidi da su se njema - ki komandanti, koji su po etnom idejom manevra pred - vidjeli duboke prodore preko Biha a i Bos. Petrovca, sa - da, pou eni iskustvima iz dotadašnjeg toka operacije, isuviše plašili za bok i pozadinu 7. SS divizije. Komand - ant italijanskog 5. korpusa je bio spreman da odbije i taj zahtjev Nijemaca, ali mu je komandant 2. armije 8. februara ujutru uputio slijede e nare enje: „Da bi se do - prinijelo raš iš avanju puta Li ko Petrovo Selo—Kore - nica—Udbina i puta Biha —Zavalje—D. Lapac i da bi se umanjio pritisak znatnih ustani kih formacija protiv de - snog boka divizije Princ Eugen molim da grupacija „Fa - bri” izvrši što prije napad na Li ko Petrovo Selo, pro - širuju i ga po mogu stvu do sela Zavalja i poja avaju i, ako treba, istu grupaciju. Molim, tako e, da se što prije izvrši nekoliko napada sa odgovaraju im snagama na Plješevicu, pravcem zapad-istok, od jednog do drugog naprijed pomenutog puta. Naravno, ovo e primorati da se dijelom odloži raš iš avanje koje je 5. armijski kor - pus predvi ao”. Istovremeno je naredio da divizija „Sa - sari” ovlada G. i D. Lapcem, a odmah zatim i Kulen - Vakufom.³⁴⁴ U skladu sa ovim nare enjem, 74. pješa - dijski puk „Lombardija” (bez jednog bataljona) krenuo je 8. februara iz rejona G. Babinog Potoka da raš isti cestu Prijeboj—Li ko Petrovo Selo—Biha i 11. februa - ra stigao u Debeli Lug. Istovremeno je 137. legija „crnih košulja” krenula sa prostorije sjeverozapadno od Plitvi - kih jezera, preko Slunja i Drežnik-Grada, i 11. februara ujutru stigla u Zavalje. Ona je narednih dana imala sa istoka da nastupa na Plješevicu, u pravcu Škipine (k. 1212), u susret 2. pješadijskom puku „Re”, koji je sa zapada, iz Koreni kog polja, tako e narednih dana imao da nastupa na Plješevicu, u skladu sa armijskim nare - enjem.³⁴⁵ Na taj na in od prvobitnog plana komandanta korpusa nije ostalo gotovo ništa.

Poslije neuspjeha u napadu na Krbavicu 6. februa - ra, 2. pješadijski puk „Re” i 34. ustaška boina naredna tri dana su se angažovali u „raš iš avanju” sela u Krba-

³⁴³ Isto, dok. br. 123.

³⁴⁴ Isto, 12, dok. br. 128.

³⁴⁵ Isto, dok. br. 132 i 137.

vi kom polju (Salamuni , Svra kovo Selo, Debelo Brdo i dr.) Pri tome je 9. februara italijanski puk upao u zasjedu 2. bataljona 2. li ke brigade kod Šalamuni a i uz gubitke se povukao u Buni . Sjutradan je krenuo preko Debelog Brda prema Plješevici. Uz sadjejtvo 16. bataljona „M" i 31. ustaške bojne, koji su od Udbine, preko sela Jošana, napali u bok snaga 6. goranske brigade, puk je savladao izvjestan otpor u rejonu sela Debelog Brda, ali, naišavši na front odbrane 6. brigade, on se zaustavio na prvim padinama Plješevice, u rejonu Deli a stanova, a uve e se povukao u selo Bijelo Brdo, u Koreni kom polju. O ekuju i ja i otpor snaga NOV i POJ u nastupanju na Plješevicu na pravcu V. Kamenskog i M. Kamenskog, gdje su se nalazile bolnice i zbjegovi, 2. pješadijski puk je sjutradan promijenio pravac nastupanja i krenuo prema Škipini (k. 1212), gdje je trebalo da se sretne sa 137. legijom „crnih košulja".³⁴⁶ A pošto na tom pravcu nije bilo ja ih snaga NOV, puk je izbio na pomenuto sedlo na Plješevici. Usput su njegovi vojnici strijeljali starce, žene i djecu koji su se bili sklonili u šume.³⁴⁷ U me uvremenu, 1. pješadijski puk „Re" je sa svojim oja anjima „ istio" zonu u zahvatu komunikacije Udbina—Plo a—Lovinac. Tako se plan komandanta 5. armijskog korpusa, kojim se predvi alo petnaestodnevno raš iš avanje prostori je zapadno i jugozapadno od Koreni kog i Krbavskog polja, u suštini sveo na iš enje sela u najužem pojasu glavne komunikacije Korenica—Lovinac.³⁴⁸

Borbe na frontu divizije „Sasari". Poslije dvodnevnog zastoja 5. i 6. februara, divizija „Sasari" je, uz snažnu podršku artiljerije i avijacije, ponovo pokušala da odbaci lijevokrilni bataljon 1. li ke brigade sa položaja Rešetina strana—Zaviši a Vršina, kako bi na taj na in razbila blokadu Mazina i oslobodila snage za djejtvo na širem frontu, u zahvatu komunikacije prema G. Lapcu. Ali su svi njeni pokušaji ostali bezuspješni; napadi njene pješadije razbijeni su vatrom sa bliskog odstojanja. Di-

³⁴⁶ Isto, dok. br. br. 28, 33, 132 i 137.

³⁴⁷ Isto, dok. br. 145 i 147.

³⁴⁸ Isto, dok. br. 132 i 137.

vizija je potom obustavila napad, o ekuju i nova poja anja.³⁴⁹

U skladu sa ranije izloženim planom Glavnog štaba NOV I PO Hrvatske za dalju odbranu slobodne teritorije, štab 6. divizije je 6. februara pojaao 1. brigadu sa dva bataljona 9. brigade, a dva bataljona ove brigade su i dalje ostala u rejonu Udbine da brane pravac Udbina—D. Lapac. Prebacivši se u rejon Mazina, ova dva bataljona su toga dana uve e smijenili bataljone 1. brigade, koji su otišli na odmor.³⁵⁰ U me uvremenu, dok je divizija „Sasari” o ekivala poja anja, komandant italijanske 2. armije je 8. februara u 11 asova, po drugi put toga dana, upozorio komandanta 5. armijskog korpusa slijede om depešom: „Dolazak SS divizije u B. Petrovac i stav koji treba zauzeti prema Nijemcima na sastanku u Beogradu nalažu nam da dostignemo cilj D. Lapac, da bismo izbjegli da se misli ili da se kaže da je naše u eš e u „vajs 1” bilo namjerno nedovoljno”.³⁵¹ U vezi sa ovim i zbog neuspjeha dotadašnje desne kolone divizije „Re” (151. puk „Sasari” sa oja anjima) da se, u skladu sa ranijim nare enjima komandanta armije, probije od Udbine prema D. Lapcu i u e u sastav svoje divizije, komandant korpusa je toga dana uputio ovu kolonu iz Udbine preko sela Ondi a i prema selu Bruvnu, da bi na taj na in u rejonu Mazina grupisao dovoljno jake snage za ostvarenje zahtjeva komandanta 2. armije. Uve e, 8. februara, savladavši otpor dijelova 9. li ke brigade, ova kolona je stigla u Bruvno, a sjutradan u Mazin.³⁵² Tako je dotadašnja grupa „Sasari”, koja je djejtvovala na pravcu Mazin—D. Lapac, oja ana sa još 4 bataljona (151. pješadijski puk, bez jednog bataljona, jedan bataljon 152. pješadijskog puka, bataljon 73. legije „crnih košulja”), etom tenkova i artiljerijom 151. pješadijskog puka. Namjesto ovog puka, u rejon Udbine trebalo je da stigne 2. pješadijski puk „Re” da bi djejtvom u pravcu D. Lapca, preko prevoja Tuk, sadjejtvovalao diviziji „Sasari” u probijanju preko Mazinske planine ka G. Lapcu, dok je 1.

³⁴⁹ Isto, dok. br. 17, 18, 122, 126 i 127; 13, dok. br. 50.

³⁵⁰ Isto, 12, dok. br. 18.

³⁵¹ Isto, dok. br. 128.

³⁵² Isto, dok. br. 26, 126, 127 i 132.

pješadijski puk „Re“ sa ojačanjima trebalo da se zadrži u zahvatu komunikacije Udbina—Lovinac da bi sa te linije štitio bok i pozadinu snaga 5. armijskog korpusa u napadu, jer je 4. bataljon Li kog NOP odreda iz rejona sela Mogori a stalno ugrožavao željezni ku prugu Gospi —Lovinac.³⁵³

U toku priprema divizije „Sasari“ za novi napad prema G. Lapcu, komandant italijanske 2. armije je, po povratku iz Beograda, 10. februara, uputio komandantu korpusa slijede u depešu: „Posle razgovora u Beogradu i daljeg nastupanja njemačkih trupa veoma je hitno i važno zauzimanje G. Lapca i Kulen-Vakufa. Molim da angažujete sve snage i svu volju radi postignu a ovih ciljeva“.³⁵⁴ Kao što se vidi, komandant armije je, pored ranijih naređenja, još jednom istakao hitnost akcije za koju su pripreme bile u završnoj fazi. No, paralelno sa pripremanjem akcije sa linije Mazin—Udbina u pravcu G. i D. Lapca i Kulen-Vakufa, pripreman je i napad jačim italijansko-etničkim snagama sa pravca Knina, preko Srba, u izvorni dio Une, kako bi se djeinstvom na tom pravcu olakšali napori divizije „Sasari“ na lapa kom pravcu i izbjicanjem ka Dobrom Selu osigurali njen bok i desno krilo. Ova akcija bila je u skladu sa zahtjevom komandanta 2. armije od 31. januara da 18. armijski korpus preduzme napad u pravcu Bos. Grahova. Ali je zbog neposrednijeg sadjeinstva diviziji „Sasari“ sada usmjerena preko Srba, u izvorni tok Une.

Međutim, dok su se Italijani, poslije 8. februara, spremali za odlučan napad s juga, štab 6. lične divizije je ocijenjivao situaciju povoljno. Naime, povezuju i prethodno povlačenje neprijatelja iz Korenice sa pokretom 151. pješadijskog puka prema jugu i ponovnim zastajanjem njihovih snaga u Mazinu, poslije mnogih pokušaja da se probiju na sjever, u štabu divizije se došlo do zaključka da se italijanske snage povlače na itavom frontu i da divizija „Sasari“ neće više ni pokušati napad prema G. Lapcu. U vezi s tim, štab divizije je 8. februara u 21 čas i 45 minuta izvjestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske: „Naredili smo da dva bataljona 9. brigade, koji se

³⁵³ Isto, dok. br. 49, 116, 127 i 132.

³⁵⁴ . Kladarin, n. d., 177.

nalaze na pravcu Udbina—D. Lapac ispitaju stanje na Udbini, jer se pretpostavlja da je neprijatelj napustio Udbinu i da u tom slučaju oba bataljona krenu za neprijateljem... da bataljoni 1. brigade na sektoru Mazin održavaju konstantan vatreni kontakt sa neprijateljem te da u slučaju da neprijatelj bude napuštao Mazin otpo nu tako er gonjenje sa tri bataljona".³⁵⁵

Na osnovu ovakve procjene neprijateljskih namjera, štab 6. divizije je 10. februara uve e 1. i 3. bataljon 9. brigade — koji su 6. februara bili preba eni na sektor Mazina kao poja anje 1. brigade — uputio daleko u pozadinu neprijatelja, zapadno od ceste Plo a—Lovinac, s tim da napadaju neprijateljeve kolone u povla enju. Njen 2. bataljon, sa pravca Udbina—D. Lapac, upu en je u pozadinu divizije „Sasari", na komunikaciju Bruvno—Gra ac.³⁵⁶ Tako su se jedinice 6. divizije ujutru 11. februara, kada je 5. armijski korpus preduzeo odlu an napad s juga, našle u slijede em rasporedu:

— dva bataljona Li kog NOP odreda na krajnjem lijevom krilu, na pravcu s. Srb—s. Martin-Brod, na položajima Srpski klanac—s. Kunovac—s. Osredci, pred mješovitom italijansko- etni kom kolonom;

— 1 li ka brigada (1, 2. i 4. bataljon) u zahvatu ceste Mazin—G. Lapac, na liniji s. Vagan—Ili a kosa (k. 1229)—Lumbardenik, a 3. bataljon u rejonu Martin-Broda, odakle je kontrolisao izvorni tok Une i, po potrebi, trebalo da pomogne bataljonima Li kog NOP odreda;

— 9. li ka brigada: 4. bataljon na liniji s. Visu — s. Tuk, radi zatvaranja pravca Udbina—D. Lapac; štab brigade sa 1. i 3. bataljonom (u skladu sa zadatkom da se zabaci u pozadinu neprijatelja) u rejonu sela Srednje Gore, zapadno od ceste Udbina—Plo a; 2. bataljon zapadno od ceste Bruvno—Gra ac; 4. bataljon Li kog NOP odreda u rejonu sela Mogori a;

— 2. li ka brigada zapadno od komunikacije Korenica—Udbina, dva bataljona orijentisana prema Buni u,

³⁵⁵ Zbornik, V, 12, dok. br. 18 i 26.

³⁵⁶ Isto, 13, dok. br. 50; 12, dok. br. 89.

a dva bataljona i 3. bataljon Li kog NOP odreda prema selu Crnoj Vlasi i uštinom klancu.³⁵⁷

Divizija „Sasari“ je poela napad 11. februara u 7 asova, uz podršku artiljerije, avijacije i jednog eskadrona tenkova. U početku su njeni dijelovi uspjeli da se uklone u raspored 1. brigade, između u 1. bataljona, koji se nalazio na Mazinskoj planini, i 4. bataljona, koji je držao položaje u zahvatu ceste prema G. Lapcu. U borbama do 14 asova oni su prisilili unutrašnja krila ovih bataljona da se povuku nešto unazad, ali su ih kasnije bataljoni 1. brigade u protivnapadu odbacili i zauzeli svoje prvobitne položaje.³⁵⁸ Međutim, iako neprijatelj nije postigao značajnije rezultate, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je, prema željini i organizaciji koordiniranog napada od Mazina i sa pravca Knina, kao i aktivnosti avijacije, ocijenio da su Italijani riješeni da ovladaju Lapaškom kotlinom i gornjim tokom Une, pa je naredio štabu 6. divizije da se 9. brigada (tri bataljona upućena u pozadinu neprijatelja) odmah vrati na front kod D. Lapca, a da se dva bataljona 2. brigade iz Krbavice prebace preko sela Frkašića na pravac Udbina—D. Lapac.³⁵⁹ Međutim, zbog udaljenosti bataljoni 9. brigade stigli su na front tek noću u 13/14. februara.³⁶⁰

Slijedećeg dana divizija „Sasari“ je produžila napad. Dještvoju i sa dva puka u prvom ešelonu, ona je svom žestinom napala čitav odsjek odbrane 1. brigade. Napad pješadije podržavala je jaka artiljerijska i minobacačaka vatra. Neprijateljska avijacija je bila veoma aktivna: eskadrile od po sedam aviona zasipale su bombama i mitraljeskom vatrom položaje bataljona 1. brigade. Težište napada bilo je usmjereno preko Ilica kose (k. 1229) i isto nije. Bataljoni 1. brigade sa ekvivalentom su neprijateljsku pješadiju na bliskom odstojanju i u toku čitavog dana vodili žestoke borbe, tako reći, prsa u prsa, uz obostrane teške gubitke. U jednom jurišu dijelova 1. bataljona 1. brigade poginuo je i zamenik komandanta ovog bataljona Mane Prašić. Ipak, neprijatelj je krajem dana zauzeo

³⁵⁷ Isto.

³⁵⁸ Isto, 12, dok. br. 40, 137 i 145.

³⁵⁹ *Šesta proleterska divizija*, 117.

³⁶⁰ Zbornik, V, 12, dok. br. 89; 13, dok. br. 50.

Ili a kosu i uve e se utvrdio na liniji k. 1229—k. 1132—k. 960. Drugi i 4. bataljon 1. brigade, koji su držali ove položaje, povukli su se na liniju Zuleševica (k. 1166)—Logorište—Lumbardenik, (k.1101), dok je 1. bataljon ostao i dalje bio, na Mazinskoj planini.³⁶¹ Ocijenjuju i uspjeh svoje divizije, komandant 18. armijskog korpusa je ovoga dana u dnevnom operativnom izvještaju istakao: „Operacije su sre no završene zahvaljuju i velikom zalaganju svih komandanata i jedinica". U izvještaju je naglašeno da je divizija „Sasari" u ovim borbama imala 28 mrtvih i 70 ranjenih. Mada je možda želio da time uveli a njen uspjeh, svakako se rukovodio upornoš u odbrane tri bataljona 1. brigade na Mazinskoj planini, kada je u vezi sa daljim nastupanjem svojih snaga toga dana ocijenio da je u zoni napada divizije „Sasari" „razmješteno 9 partizanskih bataljona, pored dva na Brezovcu, dva na Kremenu i itave 6. li ke divizije u G. Lapcu".³⁶²

Slijede eg dana, 13. februara, neprijatelj je produžio napad i relativno brzo zauzeo Zuleševicu i Lumbardenik, jer se 2. bataljon 1. brigade, koji je držao ove položaje, nije uspio da sredi i poveže svoje ete. Koriste i se time, neprijatelj je ubacio jake snage i prisilio bataljone 1. brigade da se povuku jugoisto no od G. Lapca, prema Mandinoj glavi i Dobrom Selu. Time je divizija „Sasari", kona no poslije 23 dana borbi, otvorila put preko Mazinske planine i oko 18 asova zauzela G. Lapac.³⁶³

Italijansko- etni ke snage — 15. bataljon bersaljera divizije „Bergamo" i etnici uji a i Ba ovi a (oko 2.700 ljudi) — po ele su napad iz rejona Knina tako e 11. februara. Prvi i 2. bataljon Li kog NOP odreda nalazili su se na položajima u zahvatu Srpskog klanca, na liniji Debelo brdo (k. 906)—Kurozeb (k. 930)—s. Kunovac—s. Osredci. U toku dana neprijatelj je odbacio ova dva bataljona i zauzeo Srb. Sjutradan je glavnim snagama produžio nastupanje na sjever, potiskuju i 2. bataljon Li kog NOP odreda. Dio neprijateljskih snaga je od Srba krenuo preko Bogutovca (trig. 1006) prema selima Dugom Polju i Trubaru. Pred ovom kolonom nalazio se 1. bata-

³⁶¹ Isto, 12, dok. br. 89 i 149; 13, dok. br. 50.

³⁶² Isto, 12, dok. br. 149.

³⁶³ Isto, dok. br. 152 i 153.

ljon Li kog NOP odreda. Prodiru i glavninom na sjever, u pravcu Dobrog Sela, neprijatelj je 14. februara zauzeo sela D. Suvaju i Zaklopa u³⁶⁴ i, izbivši na liniju Me e-ak—Stražbenica, ozbiljno ugrozio bok i pozadinu snaga 6. divizije koje su bile angažovane u borbama kod G. Lapca. Uslijed ovakvog razvoja situacije na ovom pravcu, angažovan je i 3. bataljon 1. li ke brigade od Martin-Broda, a osim toga je i Glavni štab NOV i PO Hrvatske tražio od 16. brigade 7. banijske divizije, koja se nalazila u selima M. O ijevu i Boboljuskama, da prema ovoj neprijateljskoj koloni uputi dio snaga. Me utim, odlu- nom odbranom 2. bataljona Li kog NOP odreda i 3. bataljona 1. brigade na liniji Kozja a (trig. 1038)—Lipova- a (k. 781)—Dabina strana—Gradina (trig. 559) neprija- telj je bio zaustavljen. Za to vrijeme je 1. bataljon Li - kog NOP odreda zaustavio i desnu etni ku kolonu i spriie io njen prodor ka Dugom Polju i Trubaru. Sju- tradan, 15. februara, bataljoni su prešli u protivnapad i u dvodnevnim borbama odbacili ove neprijateljske sna- ge prema Srbu, a zatim, uz sadjejestvo dijelova 10. kra- jiške brigade od sela Trubara i Tiškovca, prema Kninu. Time je bila otklonjena opasnost za bok i pozadinu 6. li ke divizije, što je, s obzirom na razvoj doga aja na- rednih dana u rejonu G. Lapca, bilo osobito zna ajno.³⁶⁵

PROTIVNAPAD 1. HRVATSKOG KORPUSA

O ekuju i da e Italijani od G. Lapca produžiti na- stupanje prema D. Lapcu, 8. kordunaška divizija se, po nare enju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, 13. fe- bruara poslije podne pomjerila prema Lapa koj kotlini. Njena 15. brigada se prebacila u selo Dnopolje, dok je 5. brigada, ostavljaju i jedan bataljon na Drenova i (prema Biha u), sa jednim bataljonom zaposjela greben (k. 980, k. 878, k. 834, k. 850), zapadno od ceste Kruge—D. Lapac, a dva bataljona zadržala u rezervi u selu V. Primišlju. Da bi mogla da napadne neprijatelja s le a kad produži pokret prema D. Lapcu, 1. brigada 6. divizije trebalo je

³⁶⁴ Isto, dok. br. 152; 13, dok. br. 5.

³⁶⁵ Isto, 13, dok. br. 5.

da sa 1. i 2. bataljonom posjedne sjeverozapadne padine grebena Lisca, na liniji Mandina glava—Prisjeka—s. Bori evac; njen 4. bataljon bio je orijentisan prema jugu, radi neposredne zaštite ostalih snaga i eventualnog angažovanja prema etni ko-italijanskoj koloni, ukoliko ponovo ispolji aktivnost prema sjeveru, dok se 3. bataljon i dalje nalazio u rejonu Martin-Broda. Deveta brigada je no u 13/14. februara sa tri bataljona koji su se nalazili u pozadini neprijatelja imala da stigne na prostoriju sjeverozapadno od G. Lapca, a njen 4. bataljon je i dalje štitio pravac Udbina—D. Lapac.³⁶⁶

Me utim, divizija „Sasari“, budu i da se 13. februara prikupila glavninom snaga u G. Lapcu, sutradan je rano krenula ka Kulen-Vakufu, umjesto prema D. Lancu. A kako na tom pravcu nije bilo snaga NOV i POJ njena kolona je (151. pješadijski puk bez jednog bataljona, 26. bataljon bersaljera i bataljon „Žara“) bez borbe oko 9 asova ušla u Kulen-Vakuf, a oko 10 asova se povezala i sa dijelovima 14. puka 7. SS divizije, koji su stigli sa sjevera.³⁶⁷

Pošto su Italijani 14. februara krenuli prema Kulen-Vakufu, 15. brigada 8. divizije je toga dana širokim frontom zaposjela greben Viso ice, izbivši lijevim krilom na kotu 796, prema Bori evcu. Nare enjem Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od tada je bila pot injena štabu 6. divizije. U isto vrijeme jedan bataljon 5. brigade upu en je u selo Kalate, prema Kulen-Vakufu, a 1. bataljon 1. brigade 6. divizije premjestio se na kose oko Bori evca. Izbivši na Viso icu, 15. brigada je energično napala italijanske dijelove koji su pokušali da zapale sela Vojvodi e i Pavi i e. Uz gubitke, ona ih je odbacila prema G. Lapcu, zaplijenivši pri tom dva puškomitraljeza, dva laka minobaca a i nekoliko sanduka mitraljeske i minobaca ke municije. Oko 16 asova njeno lijevo krilo (1. bataljon) i 1. bataljon 1. brigade napali su u rejonu Bori evca 2. bataljon 151. pješadijskog puka „Sasari“, koji se od Kulen-Vakufa vra ao ka G. Lapcu. Iako je neoklikvano bio izložen unakrsnoj vatri on se, zbog slabe koordinacije bataljona koji su ga napali, izvukao sa

³⁶⁶ Isto, dok. br. 50; 12, dok. br. 89 i 90.

³⁶⁷ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 143; 13, dok. br. 50.

ljon Li kog NOP odreda. Prodiru i glavnom na sjever, u pravcu Dobrog Sela, neprijatelj je 14. februara zauzeo sela D. Suvaju i Zaklopa u³⁶⁴ i, izbivši na liniju Me eak—Stražbenica, ozbiljno ugrozio bok i pozadinu snaga 6. divizije koje su bile angažovane u borbama kod G. Lapca. Uslijed ovakvog razvoja situacije na ovom pravcu, angažovan je i 3. bataljon 1. li ke brigade od Martin-Broda, a osim toga je i Glavni štab NOV i PO Hrvatske tražio od 16. brigade 7. banijske divizije, koja se nalazila u selima M. O ijevu i Boboljuskama, da prema ovoj neprijateljskoj koloni uputi dio snaga. Me utim, odlukom odbranom 2. bataljona Li kog NOP odreda i 3. bataljona 1. brigade na liniji Kozja a (trig. 1038)—Lipovaa (k. 781)—Dabina strana—Gradina (trig. 559) neprijatelj je bio zaustavljen. Za to vrijeme je 1. bataljon Li kog NOP odreda zaustavio i desnu etni ku kolonu i spriječio njen prodor ka Dugom Polju i Trubaru. Sjutradan, 15. februara, bataljoni su prešli u protivnapad i u dvodnevnim borbama odbacili ove neprijateljske snage prema Srbu, a zatim, uz sadjejestvo dijelova 10. krajiške brigade od sela Trubara i Tiškovca, prema Kninu. Time je bila otklonjena opasnost za bok i pozadinu 6. li ke divizije, što je, s obzirom na razvoj događaja narednih dana u rejonu G. Lapca, bilo osobito značajno.³⁶⁵

PROTIVNAPAD 1. HRVATSKOG KORPUSA

O ekuju i da e Italijani od G. Lapca produžiti nastupanje prema D. Lapcu, 8. kordunaška divizija se, po naredjenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, 13. februara poslije podne pomjerila prema Lapa koj kotlini. Njena 15. brigada se prebacila u selo Dnopolje, dok je 5. brigada, ostavljaju i jedan bataljon na Drenova i (prema Biha u), sa jednim bataljonom zaposjela greben (k. 980, k. 878, k. 834, k. 850), zapadno od ceste Kruga—D. Lapac, a dva bataljona zadržala u rezervi u selu V. Primišlju. Da bi mogla da napadne neprijatelja s le a kad produži pokret prema D. Lapcu, 1. brigada 6. divizije trebalo je

³⁶⁴ Isto, dok. br. 152; 13, dok. br. 5.

³⁶⁵ Isto, 13, dok. br. 5.

da sa 1. i 2. bataljonom posjedne sjeverozapadne padine grebena Lisca, na liniji Mandina glava—Prisjeka—s. Bori evac; njen 4. bataljon bio je orijentisan prema jugu, radi neposredne zaštite ostalih snaga i eventualnog angažovanja prema etni ko-italijanskoj koloni, ukoliko ponovo ispolji aktivnost prema sjeveru, dok se 3. bataljon i dalje nalazio u rejonu Martin-Broda. Deveta brigada je no u 13/14. februara sa tri bataljona koji su se nalazili u pozadini neprijatelja imala da stigne na prostoriju sjeverozapadno od G. Lapca, a njen 4. bataljon je i dalje štitio pravac Udbina—D. Lapac.³⁶⁶

Me utim, divizija „Sasari“, budu i da se 13. februara prikupila glavninom snaga u G. Lapcu, sutradan je rano krenula ka Kulen-Vakufu, umjesto prema D. Lapcu. A kako na tom pravcu nije bilo snaga NOV i POJ njena kolona je (151. pješadijski puk bez jednog bataljona, 26. bataljon bersaljera i bataljon „Žara“) bez borbe oko 9 asova ušla u Kulen-Vakuf, a oko 10 asova se povezala i sa dijelovima 14. puka 7. SS divizije, koji su stigli sa sjevera.³⁶⁷

Pošto su Italijani 14. februara krenuli prema Kulen-Vakufu, 15. brigada 8. divizije je toga dana širokim frontom zaposjela greben Viso ice, izbivši lijevim krilom na kotu 796, prema Bori evcu. Nare enjem Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od tada je bila pot injena štabu 6. divizije. U isto vrijeme jedan bataljon 5. brigade upu en je u selo Kalate, prema Kulen-Vakufu, a 1. bataljon 1. brigade 6. divizije premjestio se na kose oko Bori evca. Izbivši na Viso icu, 15. brigada je energično napala italijanske dijelove koji su pokušali da zapale sela Vojvodine i Pavi i e. Uz gubitke, ona ih je odbacila prema G. Lapcu, zaplijenivši pri tom dva puškomitraljeza, dva laka minobaca a i nekoliko sanduka mitraljeske i minobaca ke municije. Oko 16 asova njeno lijevo krilo (1. bataljon) i 1. bataljon 1. brigade napali su u rejonu Bori evca 2. bataljon 151. pješadijskog puka „Sasari“, koji se od Kulen-Vakufa vra ao ka G. Lapcu. Iako je neoklevano bio izložen unakrsnoj vatri on se, zbog slabe koordinacije bataljona koji su ga napali, izvukao sa

³⁶⁶ Isto, dok. br. 50; 12, dok. br. 89 i 90.

³⁶⁷ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 143; 13, dok. br. 50.

relativno malim gubicima. Prvo se uhvatio zidina spaljenih kuća u Boričevcu, a zatim se u toku noći izvukao prema G. Lapcu, uz podršku artiljerije i prihvat jednog bataljona koji mu je iz G. Lapca krenuo u susret. Izvlaste i se, ostavio je znatnu opremu. Jedinice 1. i 15. brigade su zaplijenile 26.400 metaka, 632 ručne bombe, 206 mina, izvjesnu količinu upaljača, dvije radio-stanice i 41 mazgu, a uništile su četiri kamiona, tri trokolice i jedan traktor.³⁶⁸

Ove noći je i 9. brigada 6. divizije sa tri bataljona preduzela napad na italijanske snage koje su na odsjeku Logorište, Lumbardenik obezbjeđivale raspored neprijatelja. Ovaj napad nije potpuno uspio. Sem manjih gubitaka koje je imao u ljudstvu, neprijatelj je izgubio četiri puškomitraljeza i nekoliko sanduka ručnih bombi i municije.³⁶⁹

Slijedećeg dana, 15. februara, glavninu italijanskih snaga, koje su se povlaćile iz Kulen-Vakufa ka G. Lapcu, energično su napali sa sjevera 1. bataljon 5. brigade i 1. bataljon 15. brigade, a sa juga 1. bataljon 1. lične brigade. Iznenada napadnuta, italijanska kolona nije uspjela da se razvije, već se pocijepala na nekoliko dijelova. Poslije borbi koje su trajale cijeli dan i slijedećenoć, kolonu su ujutru 16. februara prihvatile snage iz G. Lapca. Ali je pretrpjela gubitke od 28 mrtvih i 98 ranjenih i usto je ostavila skoro potpuno teško naoružanje i komoru, između ostalog, i dva brdska topa 65 mm.³⁷⁰

Tako se divizija „Sasari“ od 14. februara poslije podne našla pod efikasnim udarima bataljona 6. i 8. divizije 1. hrvatskog korpusa, mada je komandant italijanskog 5. armijskog korpusa u svom operativnom izvještaju od 14. februara konstatovao da se „potpuno partizanske formacije nalaze u bjekstvu prema Dobrom Selu i prema jugoistoku“.³⁷¹ Očigledno je smatrao da je prodorom italijanskih jedinica u G. Lapac, a zatim i u Kulen-Vakuf, operacija „vajs 1“ konačno završena, pa je planirao da se divizija „Sasari“ u toku naredna dva dana prikupi u G.

³⁶⁸ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 155; 13, dok. br. 50.

³⁸⁹ Isto.

³⁷⁰ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 156; 13, dok. br. 50.

³⁷¹ Isto, 12, dok. br. 152.

Lapcu i 17. februara krene nazad prema Mazinu. Ona je, prema planu, imala da smeni diviziju „Bergamo” da bi se ova mogla angažovati u operaciji „vajs 2”.³⁷²

Me utim, razvoj događaja kod G. Lapca poslije 14. februara prisilio je komandanta 5. armijskog korpusa da ubrza akciju 2. pješadijskog puka „Re” od Udbine prema D. Lapcu, kako bi privukao dio snaga NOV i POJ na sebe i time stvorio uslove za što brže izvlačenje divizije „Sasari” na jug. Zbog toga je 2. pješadijski puk sa svoja dva bataljona, 31. ustaškom bojnom i četom tenkova 15. februara preduzeo napad na položaje 4. bataljona 9. brigade 6. divizije, na liniji s. Visu —s. Tuk. Kako tamo još nije bio stigao 1. bataljon 2. ličke brigade, kao što je bilo predviđeno narednjem Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 11. februara, veće se greškom prebacio u selo Dnopolje, 2. puk „Re” je odbacio 4. bataljon sa položaja na kojima se nalazio, zauzeo prevoj Kuk i motorizovanim odredom prodro u D. Lapac. Sjutradan se u G. Lapcu motorizovani odred spojio sa divizijom „Sasari”. Poslije zauzimanja D. Lapca, 16. februara, pješadijske snage ovoga puka su se povukle u pravcu Udbine. U toku njihovog povlačenja na ovaj pravac su stigli 1. bataljon 2. ličke i 4. bataljon 6. primorsko-goranske brigade. Oni su 18. februara napali za četni bataljon na prostorijs. Tuk, s. Visu, s. Kosmaji i Gaj i u okršaju izbacili mu 21 vojnika iz stroja. Zbog toga je komandant divizije „Re” stavio pod istragu komandanta 31. ustaške bojne, koji je imao da osigura povlačenje ovih snaga.³⁷³ Tako se ovaj manevar 2. pješadijskog puka „Re” završio bez naročitih rezultata u pogledu olakšanja položaja italijanskih snaga kod G. Lapca.

Me utim, dok je komandant 5. armijskog korpusa tražio na in da omogući izvlačenje divizije „Sasari”, u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske i u štabu 1. hrvatskog korpusa sazrijevala je ideja da se odlučnim koncentričnim napadom svih raspoloživih snaga razbije i uništi italijanska grupacija u rejonu G. Lapca. Ova ideja se ispoljila već u pomjeranjima 8. kordunaške divizije u toku

³⁷² Isto, dok. br. 151 i 156.

³⁷³ Isto, dok. br. 89, 90, 155, 156 i 161.

13. i 14. februara³⁷⁴, ali je kona na odluka mogla biti donesena tek kada su stvoreni povoljni operativni uslovi, tj. kada je otklonjena opasnost od bojnog udara etničko-talijanskih snaga sa pravca Srba i kada se pokazalo da je akcija divizije „Re” sa pravca Udbine imala trenutni i lokalni značaj, uz to, da se sa povlačenjem njenih dijelova iz D. Lapca povlači i borbena grupa „Fabri” iz rejonu Bihaća prema sjeveru. Tako je Glavni štab NOV i PO Hrvatske odlučio da se noć u 17/18. februara preduzme opšti napad na snage divizije „Sasari” u rejonu G. Lapca, s ciljem da se one okruže i razbiju.

U skladu sa ovom odlukom, zapoviješ u štabu 1. hrvatskog korpusa od 17. februara određeni su zadaci jedinica koje su bile predviđene da učestvuju u ovom napadu:

— 1. brigada 6. divizije imala je sa dva bataljona da napadne italijanske dijelove na položajima istočno od ceste G. Lapac—Mazin, da ih razbije i spriječi njihovo izvlačenje ka Mazinu, kao i pristizanje pomoći od Mazina prema G. Lapcu;

— 15. brigada 8. divizije imala je svim snagama da napadne neprijatelja u G. Lapcu, i to tako što će se tri bataljona učestvovati u k. 759 i ceste prema Borovcu i obuhvatom sa istoka i jugoistoka preduzeti napad, dok će jedan bataljon vršiti pritisak sa sjevera, preko Drenove glave (k. 614), kako bi, privlačeći pažnju neprijatelja na sebe, olakšao napad ostalih bataljona;

— 9. brigada 6. divizije trebalo je sa dva bataljona napadom od pravca Crnog jezera, da razbije neprijateljske dijelove na zavojima ceste, zapadno od G. Lapca, a zatim da usmjeri dještvo preko k. 671, i da sile napadnu i likvidiraju neprijateljsku artiljerijsku bateriju u rejonu te kote i produže napad ka G. Lapcu; jedan bataljon ove brigade trebalo je da zauzme Zuleševicu (k. 1106), a zatim da produži dještvo prema selu Vaganu, u susret bataljonima 1. brigade i presječe komunikacije G. Lapac—Mazin;

— dva bataljona 5. brigade 8. divizije, kao korpusna rezerva, trebalo je da se nalaze: jedan u rejonu sela Vojvodina, a drugi u Opatovcu;

— artiljerija (haubi ka i brdska) i minobaca ka baterija trebalo je sa vatrenih položaja iz rejona Bjeli breg, k. 602, Bori evac da podržavaju napad jedinica 15. i 9. brigade djeinstvom po otpornim ta kama u G. Lapcu.

U pogledu na ina djeinstva štab korpusa je u svojoj zapovijesti istakao: „Bataljoni prodore moraju vršiti energično, uporno nastojati da se iskoristi svaki zaklon, naročito da se drskim prodorima, vatrom lakih minobaca a i automatskog oružja paralizira djeinstva neprijateljske vatre”.

Predviđeno je da se u toku izvođenja napada štab korpusa nalazi u Dnopolju, gdje je trebalo da bude i korpusno previjalište, štab 6. divizije — u Oraovcu, a štab 8. divizije — u Vojvodi ima.³⁷⁵

Napad je trebalo da po ne 18. februara u 5 asova. Međutim, zbog udaljenosti polaznih položaja pojedinih jedinica i dubokog snijega, kao i zbog toga što štab 8. divizije nije sasvim dobro shvatio zadatak, skoro sve jedinice su zakasnile, te su prelazile u napad po vremenu pristizanja. To je, razumljivo, imalo štetne posljedice. Prva je prešla u napad 9. brigada 6. divizije. Njen 1. i 2. bataljon u snažnom naletu sa pravca Crnog jezera razbili su neprijateljske dijelove koji su obezbjeđivali cestu i u 7 asova i 45 minuta u jurišu se sru ili na kolonu divizije „Sasari”, koja se ovoga jutra poela povlačiti ka Mazinu. Poslije žestoke jedno asovne borbe bataljoni su ovladali srednjim dijelom serpentina iznad G. Lapca i tako presjekli italijansku kolonu. Glavnina kolone je odstupila prema G. Lapcu, a elo je produžilo pokret ka Mazinu. četvrti bataljon 9. brigade, koji je preko Zuleševice imao da izbije na cestu, zalutao je te nije stigao da sa tog pravca napadne elo neprijateljske kolone, tako da je ono zaposjelo Logorište i Lumbardenik. U toku dana 4. bataljon je stigao na desno krilo svoje brigade. Oko 7 asova prešla je u napad i 15. brigada 8. divizije, nastupaju i sa 1, 2. i 3. bataljonom sa istoka i jugoistoka. Desnokrilni, 1. bataljon, dijelom snaga je prodro u G. Lapac, dok su 2. i 3. bataljon, djeinstvuju i preko kote 759 ka G. Lapcu, lijevim krilom izbili ka serpentinama u visini kote 1101. Napad je, međutim, bio zaustavljen

³⁷⁵ Isto, dok. br. 46.

snažnom vatrom glavnih snaga divizije „Sasari“, koje su uspjele da se srede i organizuju odbranu u užem rejonu G. Lapca. No, one su bile sabijene na uzan prostor i izložene vrlo efikasnoj vatri artiljerije i minobaca a. Prvi i 2. bataljon 1. li ke brigade uspjeti su tek oko 17 asova da izbiju u rejon kote 1101. Pošto su se povezali sa lijevim krilom 15. brigade, napali su neprijateljske dijelove u rejonu Logorišta; njihov napad je odbijen. U prvi sumrak, poslije artiljerijske pripreme, 15. brigada je napala G. Lapac; iako je bio snažan, napad nije uspio, jer je neprijatelj, oslanjaju i se na selo, organizovao kružnu odbranu i pružio odlučan otpor. Napad u toku noći, zbog zamorenosti jedinica i vrlo niske temperature, morao je biti obustavljen. U toku noći i bataljoni 9. brigade su evakuisali plijen sa kamiona koje su prethodnog dana ostavili na cesti, a zatim ih zapalili.³⁷⁶

Slijedećeg dana, 19. februara, u zoru, 1. bataljon 5. brigade (iz rezerve) pokušao je da se sa fronta 15. brigade probije u dubinu G. Lapca, ali nije uspio. U toku dana sve jedinice su ostale na svojim položajima. Neprijatelj je u selu bio izložen preciznoj artiljerijskoj i minobacačkoj vatri.³⁷⁷

Takav razvoj situacije kod G. Lapca uznemirio je komandanta 5. armijskog korpusa, te je 18. februara naredio da se „radi rješavanja situacije koja nije jasna“ 1. pješadijski puk „Re“ sa dva bataljona i sedam kamiona 19. februara ujutro prebaci u Gračac „na raspolaganje divizije „Sasari“. A kad je slijedećeg dana obaviješten da je ova divizija prethodnog dana imala 50 mrtvih i 120 ranjenih, komandant je naredio da se vozom u Gračac upute 16. bataljon „M“, 2. lovačka domobranska bojna, eta tenkova i baterija 149. diviziona 23. artiljerijskog puka. Istovremeno je zatražio angažovanje njemačkih snaga preko Kulen-Vakufaka ka G. Lapcu. Toga dana je i komandant 18. armijskog korpusa, ocijenjujući da je „težak položaj trupa na G. Lapcu“ uputio iz Gračaca prema Mazinu 2. bataljon 26. puka „Bergamo“.³⁷⁸ Namjera Italijana je bila da se ova pojačanja prikupe u

³⁷⁶ Isto, dok. br. 89, 90 i 166; 13, dok. br. 50.

³⁷⁷ Isto.

³⁷⁸ Isto.

rejonu Mazina i preduzmu napad radi deblokade i izvlačenja divizije „Sasari“ iz G. Lapca. Do pristizanja pojačanja i preduzimanja ove akcije angažovana je avijacija za podršku i snabdijevanje okruženih trupa. Ve 19. februara je 17 aviona cijelog dana bombardovalo i mitraljiralo položaje jedinica NOV na frontu kod G. Lapca, spuštaju i u isto vrijeme municiju, lijekove i hranu svojim okruženim trupama. Ovu akciju avijacija je nastavila i slijedećeg dana, onemogućavajući svaki pokret i manevar 1. hrvatskog korpusa.³⁷⁹

I u toku 20. februara jedinice su ostale na svojim položajima. Da bi se izbjegli gubici, one više nijesu preduzimale direktne napade na italijanske snage blokirane u G. Lapcu, koje su bile solidno organizovale odbranu, već su pokušale da artiljerijskom i minobacačkom vatrom prisile neprijatelja na predaju. Zato je štab 6. divizije uputio poziv okruženim italijanskim snagama da se predaju, ali su Italijani, ohrabreni podrškom avijacije i snabdijevanjem iz vazduha, kao i najavljenom akcijom svojih snaga sa juga i njemačkih sa sjevera, odbili taj poziv. Uveče su 4. bataljon 9. brigade i 1. bataljon 1. brigade 6. divizije pokušali da koncentričnim napadom sa zapada i istoka razbiju neprijateljske dijelove koji su se bili utvrdili na položajima istočno od ceste, iznad Logorišta. Željelo se da se likvidacijom ovih dijelova vrše zaposjedne ceste i stvore povoljniji uslovi za odbranu u slučaju pokušaja deblokade sa juga. Ali, iako je izveden energično, naročito od strane 4. bataljona, koji je uspio da zauzme prve rovove, napad nije dao rezultate. Četvrti bataljon je zaplijenio sedam kamiona sa municijom i opremom, ali se neprijatelj održao na svojim položajima, što je za njega bilo vrlo značajno, s obzirom na ofanzivnu akciju koja je sutradan uslijedila iz rejonu Mazina.³⁸⁰

Pošto su u toku 20. februara u Mazin stigli 1. pješadijski puk „Re“ (bez jednog bataljona), 2. bataljon 26. puka divizije „Bergamo“, tri čete tenkova i artiljerija, a 16. bataljon „M“ i 2. lovačka domobranska bojna bili u pokretu od Gračaca, Italijani su 21. februara u 6 časova preduzeli energičan napad u pravcu G. Lapca. Njihove

³⁷⁹ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 168; 13, dok. br. 50.

³⁸⁰ Isto, 12, dok. br. 89, 90 i 173; 13, dok. br. 50.

snage su nastupale u tri kolone: preko Ili a kose (prva), u zahvatu ceste (druga) i preko sela Vagana (tre a). Uz snažnu artiljerijsku podršku, desna kolona je odbacila dijelove 1. brigade sa Ili a kose; kre u i se preko Vagana, lijeva kolona je zauzela Zuleševicu i, obuhvataju i 9. brigadu 6. divizije, prisilila je na povla enje sa komunikacije pod vrlo nepovoljnim uslovima, naro ito zbog dejstva neprijateljske avijacije. Na taj na in otvorena je cesta za nastupanje srednje kolone sa tenkovima, koja se oko 15 asova spojila sa okruženim snagama divizije „Sasari”. O ekuju i prodor svojih snaga sa juga, italijanske jedinice u G. Lapcu su bile spremne za pokret. Zato je odmah poslije spajanja po elo njihovo izvla enje prema Mazinu.³⁸¹

Kada je po elo povla enje neprijatelja, 15. brigada 8. divizije, koja se oko G. Lapca nalazila u dodiru sa neprijateljem, poja ala je pritisak, zatim je napala neprijateljske zaštitnice, ušla u G. Lapac i dijelom snaga preduzela gonjenje. Artiljerija je, tako e, veoma uspješno djelovala, a 1. i 2. bataljon 1. brigade su bo no napadali sa istoka, preko Ili a kose, koja je nekoliko puta u toku dana prelazila iz ruku u ruke. Ipak se glavnina italijanskih snaga do pada mraka izvukla preko Mazinske planine i stigla u rejon Mazina. Jedinice 1. hrvatskog korpusa, premorene i iscrpljene, nijesu produžile gonjenje.³⁸² Divizija „Sasari” je zaposjela dominantne položaje u zahvatu ceste Mazin—Gra ac i slillede ih dana produžila povla enje ka Gra acu, odnosno Kninu.³⁸³ Akcija njema kih dijelova, preduzeta 21. februara sa pravca Kulen-Vakufa ka G. Lancu, u namjeri da se pomogne diviziji „Sasari”, nije bitnije uticala na tok doga aja kod G. Lapca. Protivdjejstvom 1. i 3. bataljona 5. brigade 8. divizije, koji su se nalazili u rezervi, ovi njema ki dijelovi su zaustavljeni u rejonu Bori evca A kad su predve e angažovani još i 2. i 3. bataljon 15. brigade oni su se brzo povukli ka Kulen-Vakufu.³⁸⁴

³⁸¹ Isto, 12, dok. br. 89, 90, 173, 175 i 177; 13, dok. br. 50.

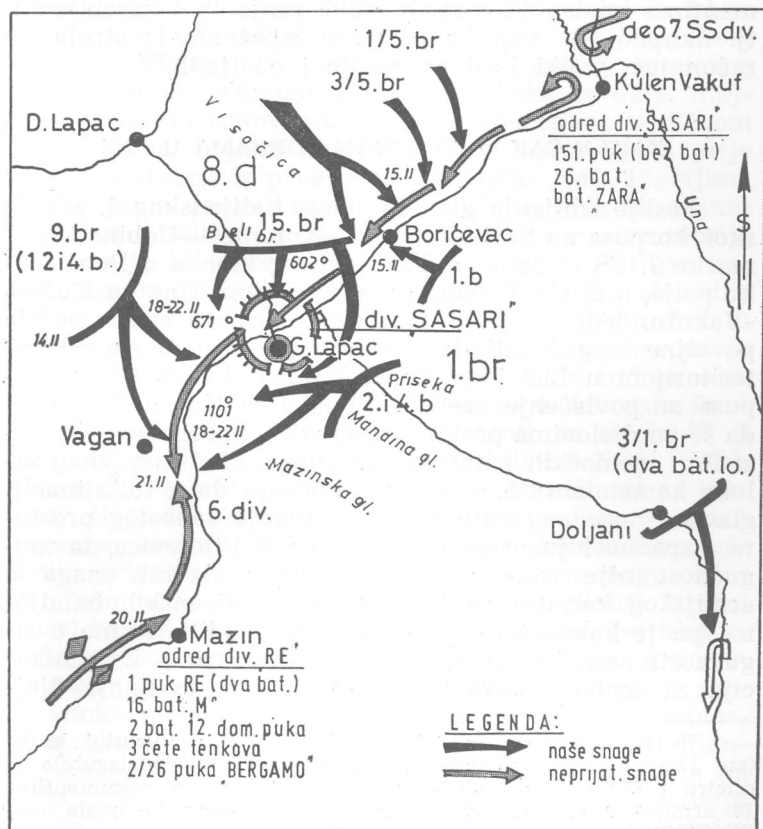
³⁸² Isto.

³⁸³ Isto, 12, dok. br. 181.

³⁸⁴ Isto, dok. br. 90; 13, dok. br. 50.

Italijani su uložili sve napore da se izvlačenje njihovih snaga iz G. Lapca izvede organizovano, ali se ono, i pored toga, zbog pritiska jedinica NOV i POJ, iako nije dještovalo dovoljno usklađeno, odvijalo u žurbi, koja je prelazila i u paniku. Divizija „Sasari“ je zato izgubila znatan dio naoružanja i skoro cjelokupnu komoru. U toku borbi kod G. Lapca, od 14. do 22. februara, ona je, zajedno sa ojačanjima, prema vlastitim dokumentima, imala 157 mrtvih i 429 ranjenih, ukupno 586 izbačenih

Skica 7 — Protivnapad 1. hrvatskog korpusa

iz stroja.³⁸⁵ Pri tome je od naoružanja i opreme, izme u ostalog, izgubila i pet tenkova, tri brdska topa, 11 teških mitraljeza, šest puškomitraljeza, 146 pušaka, 1.600 ru nih bombi, šest radio-stanica, 794 granate za top 75 mm i 65 mm, 1.336 mina za teški i laki minobaca , 117.000 puš a-nih i mitraljeskih metaka, 3.240 ebadi, 1.186 šatorskih krila, 1.486 litara benzina i nafte, 166 mazgi, 66 kamiona, 27 trokolica i motocikala.³⁸⁶ Me utim, u vremenu od 13. januara, tj. od napada 6. li ke divizije na Gra ac pa do 22. februara, divizija „Sasari“ je, prema vlastitim dokumentima imala 212 mrtvih i 699 ranjenih i zarobljenih, tj. ukupno 911 vojnika i oficira izba enih iz stroja ne ra unaju i veliki broj premrzlih i oboljelih.³⁸⁷

ZAKLJU AK O ZAVRŠNIM BORBAMA U LICI

Poslije izbijanja glavnih snaga italijanskog 5. armijskog korpusa na liniju Prijeboj—Korenica—Udbina i njema ke 7. SS divizije preko Ripa kog klanca u Petrova -ko polje, a dijelom snaga desnom obalom Une ka Kulen-Vakufu, jedinicama 5. armijskog korpusa su se nudile povoljne mogu nosti da ovladaju preostalom slobodnom teritorijom u Lici i da prinude snage 1. hrvatskog korpusa na povla enje preko gornjeg toka Une u Bosnu, ili da se po djelovima probiju na sjever i sjeverozapad, u pozadinu njema kih i italijanskih snaga. Me utim, zbog odluke komandanta 5. armijskog korpusa da u toj situaciji glavne snage angažuje za raš iš avanje zauzetog prostora, zapadno i jugozapadno od planine Plješevice, ta mogu nost nije iskoriš ena. U pozadini glavnih snaga 5. armijskog korpusa nalazilo se šest partizanskih bataljona, pa je komandant korpusa morao voditi ra una o sigurnosti pozadine, a prije svega o sigurnosti komunikacija za snabdijevanje trupa prilikom nastavljanja djej-

³⁸⁵ Isto, 12, dok. br. 195. . Kladarin u pomenutoj knjizi (str. 182) navodi da je divizija „Sasari“ u ovoj borbi izgubila 53 oficira i 858 vojnika. Me utim, prema zvani nim dokumentima 18. armijskog korpusa, ova divizija kod D. Lapca nije imala ovoliko gubitaka.

³⁸⁶ Zbornik, V, 12, dok. br. 89.

³⁸⁷ Isto, 13, dok. br. 124 i 195; 12, dok. br. 198.

stava na istok. Ali, injenica da se prvih dana februara na liniji Korenica—Udbina nalazilo 17 pješadijskih bataljona 5. armijskog korpusa, zajedno sa tenkovskim, artiljerijskim i drugim specijalizovanim jedinicama, dakle, više od dvije divizije, da se pri tome sjeverozapadno od Plitvi kih jezera nalazila oja ana 137. legija „crnih košulja“, a na prostoru Plaški, Vrhovine, Oto ac, Gospi , Lovinac znatne druge ustaške, domobranske i italijanske snage, ukazuje na to da je komandant 5. armijskog korpusa raspolagao sa dovoljno snaga za jednovremeno djejestvo na istok i za osiguranje pozadine, tim prije što bi se nastavljanjem djejestva na istok front 5. armijskog korpusa bitno skratio. No, štab 2. armije i štab 5. armijskog korpusa su se, prilikom donošenja odluke za dalja djejestva, o igledno rukovodili ne samo operativno-takti kom situacijom na bojištu nego i drugim faktorima, a prije svega iskustvima iz prve etape operacije „vajs 1“. Njima je bilo jasno da se prva etapa nije razvijala po planu: njema ke i italijanske trupe nastupale su mnogo sporije nego što je bilo predvi eno. Nijemcima i Italijanima, suprotno predvi anjima, sem osvajanja dijela slobodne teritorije nije pošlo za rukom da okruže i razbiju ak ni najmanju jedinicu NOV i POJ, a 5. armijski korpus je pretrpio teške gubitke (divizije „Re“ i „Sasari“ sa ojanjima, prema vlastitom priznanju, do 4. februara imale su 800 vojnika i starješina izba enih iz stroja).³⁸⁸ S druge strane, bilo im je jasno da su jedinice NOV i POJ, i pored gubitaka, sa uvale živu silu i sposobnost za manevar. Sagledavaju i sve te faktore na kraju prve etape operacije, izgleda da se u italijanskim komandama uvrstilo uvjerenje da se snage NOV i POJ ne mogu okružiti. Zato su i zaklju ile da im se ne e isplatiti žrtve i naponi koji bi se morali uložiti nastavljanjem djejestava na istok, utoliko manje što su se plašile da e se snage 1. hrvatskog korpusa, pod njihovim daljim pritiskom prema istoku, probiti na zapad, u njihovu pozadinu, odnosno u njihovu okupacionu zonu. A upravo su to italijanske komande željele da izbjegnu. Zato su i odlu ile da pri u „iš enju“ zauzetog prostora, a ne da djejestvuju na istok. No, baš kada je sva njihova pažnja bila usmje-

³⁸⁸ Isto, IV, 10, dok. br. 192.

rena na ostvarenje takvog plana, Nijemci su tražili da se italijanske snage angažuju za obezbjeđenje njemačkih snaga u zoni Bihaća, za ovladavanje grebenom Plješevice i za prodor u Lapačku kotlinu, što je Italijane prisililo da sve podrede tom zahtjevu. Time su se uslovi za ostvarenje plana „išenja“ bitno izmijenili, jer je borbena grupa „Fabri“ već 8. februara morala biti upućena u zonu Bihaća, a 1. pješadijski puk divizije „Re“ sa dve ustaške bojne i 16. bataljonom „M“ na osiguranje komunikacije Udbina—Lovinac i pozadine divizije „Sasari“, koja se, na zahtjev Nijemaca, angažovala za proboj prema G. Lapcu. Za ostvarenje predviđenog plana „išenja“ komandantu korpusa je ostao samo 2. pješadijski puk „Re“ sa jednom ustaškom bojnom. A to su bile slabe snage za ostvarenje ovog zadatka. Zato se ovaj puk, pošto je prilikom pokušaja da se probije u Krbavicu naišao na snažan otpor dijelova 2. ličke brigade, vratio po selima na Krbavskom polju, u kojima je ostao sve do 10. februara, da bi najzad krenuo na Plješevicu, i to pravcem na kome nije očekivao otpor, a zatim se angažovao na lapačkom pravcu radi sadještva diviziji „Sasari“. Tako je, kolebaju i se između svojih želja i njemačkih zahtjeva, italijansko komandovanje snage svoje dvije divizije angažovalo na raznim nepredviđenim zadacima, te one u drugoj etapi operacije „vajs 1“ u suštini nijesu postigle ništa.

Divizija „Sasari“ se u drugoj etapi dještva tako e razapinjala između želja komandanta armije i njemačkih zahtjeva, na jednoj strani, i sopstvenih mogućnosti, na drugoj. Rukovodeći se dostoljubljem i prestižom, krajem januara komandant italijanske 2. armije je izražavao želju da ova divizija stigne u Bos. Petrovac prije Nijemaca; tri dana kasnije, saznajući da se ona i dalje nalazi prikovana za Mazin, ukazao je na G. Lapac kao na njen krajnji cilj. Ali, pošto su njeni naponi od 1. do 8. februara da se probije preko Mazinske planine ostali bezuspješni, ona je, izgleda, bila spremna da odustane od novih pokušaja proboja u tom pravcu. No, kada je komandant 2. armije, uoči beogradske konferencije, na kojoj je trebalo pokazati bilans u ostvarenju saveznika obaveza, još jedanput apelovao na komandanta 5. armijskog

korpusa da ova divizija dostigne G. Lapac, a poslije konferencije zahtijevao da se probije i do Kulen-Vakufa, ona je, uz prethodna znatna ojačanja i izuzetno snažnu podršku avijacije, ulažu i posljednje napore i, koriste i se greškom štaba 6. like divizije, najzad uspjela da se probije do Kulen-Vakufa. Međutim, pošto je propala zamisao komandanta 5. armijskog korpusa o izbijanju njihovih etničkih snaga sa pravca Knina na njeno desno krilo i pošto su dijelovi divizije „Re“ zakasnili da sa pravca Udbine izbiju u Lapačku kotlinu, na njeno lijevo krilo, ona se upravo ovim prodorom našla razvukom duž ceste Mazin—Kulen-Vakuf, tako da se izložila bojni udarima na itavoj dubini svog rasporeda. Zato su jedinice 1. hrvatskog korpusa prvo zadale težak udarac dijelovima divizije na putu Kulen-Vakuf—G. Lapac, a zatim su, prelaze i u opšti protivnapad, brzo i relativno lako odsjekle i okružile njenu glavninu u G. Lapcu, pri čemu su joj nanijele teške gubitke.

Tako se divizija „Sasari“ u trenutku kada je komandant 5. armijskog korpusa smatrao da je konačno izvršio svoj zadatak u operaciji „vajs 1“, našla u situaciji da bude uništena. Samo zahvaljujući intenzivnoj podršci i snabdijevanju iz vazduha, a zatim akciji jakih i svježih snaga 5. i 18. armijskog korpusa, ona je izbjegla katastrofu. Prema tome, njeno angažovanje i prodor prema Kulen-Vakufu, koji nije ni imao nekih veštih i taktičko-operativni značaj, jer se odmah morala povući na jug (da bi smijenila diviziju „Bergamo“ radi učestvovanja u operaciji „vajs 2“), i koji je, u stvari, izveden radi spašavanja obraza pred saveznicima, plaćen je skupim ljudskim i materijalnim žrtvama.

Zastoj u operacijama 5. armijskog korpusa početkom februara, kada je situacija za snage NOV i POJ u Lici, s obzirom na njihov zadatak, bila krajnje nepovoljna, 1. hrvatski korpus je veoma uspješno iskoristio za pregrupaciju snaga i popunu jedinica, konsolidaciju i pripremu za dalju odbranu slobodne teritorije. Kasnije je ovaj korpus iskoristio neodlučnost i greške neprijatelja i zadao mu teške udarce. No, u razmatranju dejstava njegovih jedinica treba istaći i da je plan Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske za dalju odbranu omogućio da se

brzo i cjelishodno pariraju sve akcije neprijatelja. Odluka da se u pozadini neprijatelja zadrže relativno jake snage imala je veliki značaj, jer su upravo te snage apsorbovale pažnju Italijana i u početku paralisale njihova djelovanja na istok. Tim više, što su te snage ispoljile izvanrednu upornost i aktivnost u odbrani teritorije s koje su djelstvovale.

Treba ista i da su odluke Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, kasnije, kada su Italijani prenijeli težište djelovanja na jug, bile pravovremene i u skladu sa situacijom na bojištu. To je upravo omogućilo da se pravovremeno pariraju poduhvati neprijatelja, da se smjelo pređe u napad, preotme inicijativa i da se diviziji „Sasari“ nanese onako težak poraz i zaplijeni onako dragocjen ratni materijal. U isto vrijeme to je omogućilo da se sa uvaženom operacijskom osnovicom i pređe u opštu ofanzivu radi osvajanja prvobitne slobodne teritorije.

Pogrešna procjena namjera neprijatelja od strane štaba 6. divizije, što je dovelo do razvlačenja snaga baš uoči napada divizije „Sasari“; 11. februara, omogućilo je ovoj diviziji prodor prema G. Lapcu. Ali se ona tim prodorom izložila usredsrećenom udaru snaga 1. hrvatskog korpusa. Tako je, ma koliko izgledalo paradoksalno, ova greška štaba 6. divizije u datoj situaciji imala obrnutu stranu. *Razumije se, sve je to bilo moguće zahvaljujući i izvanrednoj upornosti i izdržljivosti u odbrani, smjelosti i odlučnosti u napadu, masovnom junaštvu i maksimalnom fizičkom i psihičkom naprezanju jedinica, posebno 6. divizije.* Osobito značaj za uspjeh ovih jedinica imala je i primjena taktike koju italijanski 5. armijski korpus nije uspio ni da shvati, ni da parira.

Osim naših anških napora, jedinice 1. hrvatskog korpusa su u jednomjesečnim borbama na području Like pretrpjele i velike gubitke. Tako su 6. divizija i Lički NOP odred imali 150 mrtvih i 300 ranjenih boraca i starješina, dok su 5. kordunaška i 6. primorsko-goranska brigada, poslije prebacivanja u Liku, imale 32 mrtva i 71 ranjenog, što znači da su jedinice 1. hrvatskog korpusa u borbama sa italijanskim 5. korpusom imale ukupno

553 izba ena iz stroja.³⁸⁹ Ovi gubici su više nego tri puta manji od gubitaka neprijatelja, ali su ipak teški. Te žrtve su se morale podnijeti da bi se brojno i tehnički neuporedivo nadmoćni neprijateljski korpus natjerao na odstupanje.

S povlačenjem divizije „Sasari“ završena je druga etapa operacije „vajs 1“. Poslije mjesec dana borbi, italijanski 5. armijski korpus je po povlačenju sa zauzetog dijela slobodne teritorije, ne izvršivši zadatke postavljene planom operacije. Prije svega, on nije uspio da okruži, zarobi ili razbije ni jednu jedinicu NOV i POJ u Lici, dok se njegova divizija „Sasari“, uz krajnje napore itavog korpusa, morala probijati iz okruženja. U operacijama „iščena“ neprijatelj se varvarski obrađivao sa stanovništvom svuda gdje se ono nije uspjelo povući i pozadi fronta svojih jedinica, uništavajući i istovremeno njegovu imovinu i pale i itava naselja. To je štab korpusa svakog dana revnosno registrovao u svojim operativnim izvještajima, motivirajući to, za razliku od njemačkih jedinica koje su strijeljano stanovništvo prikazivale kao poginule borce NOV i POJ, odmazdom zbog pružanja otpora i pucanja iz kuća, iako se skoro bez izuzetka radilo o starcima, djeci i ženama. Tako je zabilježeno da je samo 24. januara strijeljano 202 lica. Prema tim, svakako, nepotpunim podacima, jedinice 5. korpusa su u toku operacije strijeljale 650 lica. Ali, ni u tom obračunu sa narodom italijanski 5. korpus nije uspio da deportuje u logore ni približno onoliko stanovništva koliko je bilo planirano i za koje su bili pripremljeni logori, jer se narod i na ovom području masovno povlačio na onaj dio teritorije koji neprijatelj nije uspio da zauzme, a sve što je moglo da se bori odlazilo je u borbene jedinice.

U toku operacije „vajs 1“ italijanski 5. korpus je pretrpio teške gubitke. Njegova divizija „Re“, sa ojačanjima, i divizija „Sasari“ imale su, prema vlastitim i svakako nepotpunim podacima, 1.796 vojnika i oficira izbačenih iz stroja, odnosno 403 mrtva i 1.393 ranjena i

³⁸⁹ Isto, V, 13, dok. br. 5, 35 i 50; 11, dok. br. 122; 12, dok. br. 43, 65, 81 i 90. Ovdje nedostaju podaci o gubicima 15. kordunaške brigade u borbama kod G. Lapca.

zarobljena,³⁹⁰ a sama divizija „Sasari“ sa oja anjima izgubila je približno 10 posto od svog sastava koji je u estvovao u ovoj operaciji. Osim toga, korpus je izgubio znatan dio svog naoružanja i opreme, uključujući i 15 tenkova.

Dvadeset drugog februara konačno je završena dugo i brižljivo pripremana operacija „vajs 1“. Ali neprijatelju nije pošlo za rukom da uništenjem glavnine snaga NOV i POJ ostvari glavni cilj ove operacije. Jedinice 1. hrvatskog i 1. bosanskog korpusa pretrpjele su znatne gubitke, ali su sve one, čak i njihove najmanje formacije, sa uvale svoju cjelovitost, sposobnost za manevar i nastavljanje borbe. Štaviše, s obzirom na to da su se u toku operacije popunjavale masovnim prilivom novih boraca, koji su, povlačeći se ispred neprijatelja, stupali u borbene jedinice, one su iz ove operacije, skoro bez izuzetka, izašle brojno jače. Šesta lička divizija imala je 19. decembra 4.236, a 6. februara 4.757 boraca, dok je 5. krajiška divizija 1. januara imala 2.667, a 14. februara 3.938 boraca, što znači da su samo ove dvije divizije, i pored gubitaka, na kraju operacije imale skoro 2.000 boraca više.

Njemački korpus je, dovršavajući operaciju „vajs 1“, privremeno okupirao dio slobodne teritorije. Zapravo, samo privremeno. Jer, dok su njemačke divizije, bijesne što su, izbijaju i na greben Grmeča, udarile u prazno, palile i uništavale bolnice i druge barake, Kordunaški NOP odred, koji je poslije prodora 7. SS divizije ostao na Kordunu, napao je 12. februara, na komunikaciji juž-

³⁹⁰ Zbornik, IV, 10, dok. br. 192; V, 12, operativni izvještaji komandanta 5. korpusa od 6. do 22. februara; dok. br. 195 i 198, operativni izvještaji komandanta 18. korpusa od 25. j 27. februara. U knjizi *Šesta proleterska divizija* navodi se da je 5. armijski korpus imao oko 1.400 mrtvih i 2.700 ranjenih, što znači da je imao ukupno 4.100 izbačenih iz stroja. Iako se navodi da su ove brojke date na osnovu operativnih izvještaja, one ne odgovaraju podacima iz zvaničnih dokumenata štabova 5. i 18. korpusa.

no od Slunja, njema ku auto-kolonu i, razbivši obezbjeđenje transporta, zapalio sedam kamiona. U pratnji transporta, pored manjeg broja Nijemaca, nalazilo se 60 italijanskih vojnika, od kojih se kasnije prikupilo samo 22, a ostalo je poginulo i zarobljeno, me u kojima i 2 oficira.³⁹¹ Na Kordun se tih dana prebacila i 14. goranska brigada i, prelaze i u akciju, još više je ugrozila komunikacije na tom području. Sli no stanje je stvorio i Banijski NOP odred kada se 22. februara prebacio na Baniju.³⁹² U Podgrme u su dijelovi 6. krajiške brigade 21. februara u zasjedi na cesti Sanski Most—Bos. Krupa do ekali njema ku kolonu i nanijeli joj teške gubitke, a 2. bataljon ove brigade, 1. marta, sa ekao je u zasjedi na cesti Bos. Krupa—Bos. Petrovac Tehni ki bataljon 7. SS divizije i tom prilikom uništio osam kamiona, jednu mehani ku radionicu, jedan tenk, jedna oklopna kola, dva motoci kla i zaplijenio znatnu opremu.³⁹³ Sve ovo ukazuje na to da su njema ke jedinice pri pokretima na teritoriji koju su „zauzele“ bile izložene udarcima i teškim gubicima još dok su se glavne snage njema kog korpusa nalazile na toj teritoriji. To je zna ilo da prostor preko koga su prešle njema ke divizije u stvari, nije bio osvojen. A pošto se ubijanjem i protjerivanjem stanovništva nije ostvario predvi eni plan da se na tom prostoru unište potencijalne ljudske rezerve, njema ki korpus nije ostvario ni taj drugi cilj operacije „vajs 1“.

Italijanski 5. armijski korpus u toku operacije uspio je samo da se probije uskim koridorima u zahvatu komunikacija do Koreni kog i Krbavskog polja, odnosno Lapa ke kotline, iz koje se, pod udarom snaga 1. hrvatskog korpusa, morao, uz teške gubitke, svojom glavninom povu i prema Gra acu. Takvim razvojem doga aja na frontu u Lici stekli su se svi uslovi da 1. hrvatski korpus odmah poslije toga pre e u opšti napad da bi likvidirao nove italijanske garnizone i kona no o istio raniju slobodnu teritoriju Like, pri emu su dijelovi ovog italijanskog korpusa pretrpjeli nove teške udarce i gubitke.

³⁹¹ Zbornik, V, 12, dok. br. 144 i 155.

³⁹² Isto, 13, dok. br. 6.

³⁹³ Isto, IV, 11, dok. br. 64.

Tako su se rezultati italijanskog 5. armijskog korpusa u operaciji „vajs 1“ sveli na to da je svoj obraun sa nebora kim stanovništvom u selima do kojih su stigle njegove jedinice platio teškim ljudskim i materijalnim žrtvama svog sastava. U suštini se ostvarilo ono čega se plašilo italijansko komandovanje kada se odlučilo da učestvuje u ovoj operaciji.

Prema tome, nastojanja i očekivanja njemačke Vrhovne komande, generala Lera i poglavnika Pavelića da se u ovoj operaciji uništi jezgro „Titove države“ i njegove vojske ostala su samo neostvarene želje koje se i nisu zasnivale na realnim osnovama.

S A D R Ž A J

	Strana
SITUACIJA U JUGOSLAVIJI I PRIPREME NEPRIJATELJA ZA OFANZIVU PROTIV GLAVNIH SNAGA NARODNOOSLOBODILACKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE _ _ _ _ _	9
Situacija na jugoslovenskom ratištu pod kraj 1942. godine	9
Odluka njemačke vrhovne komande za ofanzivu protiv glavnih snaga NOV i POJ — — — — —	16
Sporazum njemačke i italijanske vrhovne komande o zajedničkoj ofanzivi i pripremama ofanzive — — — — —	21
Sastav i grupisanje neprijateljskih snaga za operaciju „vajs 1" — — — — —	28
Operativna zamisao i ideja manevra neprijatelja — — —	37
PLANOVI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA PARIRANJE OFANZIVE NEPRIJATELJA — — — — —	48
Opšti plan za dejstva u zimu 1942/1943. godine i zamisao za pariranje eventualne ofanzive neprijatelja — — — — —	48
Raspored glavnih snaga NOV i POJ uo i po etku operacije „vajs 1" — — — — —	55
Prva etapa operacije — — — — —	63
RAZVOJ OPERACIJE „VAJS ! " _ _ _ _ _	63

	Strana
Borbe na Kordunu i Baniji — — — — — — — — —	63
Zaključak o borbama na Kordunu i Baniji — — — — —	90
Borbe u Bosanskoj krajini od 20. do 30. januara — — —	100
Zaključak o borbama na frontu 1. bosanskog korpusa — —	111
Borbe u Lici od 20. januara do 5. februara — — — —	114
Sastav i raspored snaga NOV i POJ pred frontom italijanskog 5. armijskog korpusa — — — — — — — — —	114
Razvoj borbi u Lici — — — — — — — — — —	116
Zaključak o borbama u Lici — — — — — — — — —	131
Druga etapa operacije — — — — — — — — — —	136
Obostrane namjere i planovi — — — — — — — — —	133
Borbe u Bosanskoj krajini — — — — — — — — —	143
Zaključak o borbama u Bosanskoj krajini — — — — —	157
Borbe u Lici • — — — — — — — — — —	165
Protivnapad 1. hrvatskog korpusa — — — — — — —	176
Zaključak o završnim borbama u Lici — — — — —	180

Tehni ki urednik
Nikola Savi

Jezi ki redaktor
Stana Stani , profesor

Korektor
Irina Mijaljica

Omot
Miroslav Vaji , akad. slikar

Štampanje završeno marta 1977.

Štampa: Grafičko preduzeće „Prosveta“, Beograd, D. Dakovića 21